

**70-річчю
Ужгородського національного університету
присвячується**

***СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
З ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ***

Випуск 13

Збірник наукових праць

**Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
“Ужгородський національний університет”
Факультет іноземної філології**

***СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
З ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ***

Випуск 13

Збірник наукових праць

Ужгород – 2015

УДК81(081)+372.8
ББК Ш,0я54+Ч48
С-91

Сучасні дослідження з іноземної філології. Збірник наукових праць. Випуск 13. Відп. ред. Фабіан М.П. - Ужгород: ПП "Аутдор-Шарк", 2015. - 369 с.

Видання зареєстроване Державним комітетом телебачення і радіомовлення України. Свідоцтво **КВ № 8917** від **29.06.2004** р.

Наукове фахове видання перезатверджено **постановою Президії ВАК України від 10.03.2010 р. № 1-05/2.**

Збірник містить науковий доробок викладачів та аспірантів Ужгородського національного університету, інших вузів України, близького та далекого зарубіжжя. У науковому збірнику представлено сучасні дослідження з іноземної філології в галузях мовознавства, літературознавства і методики викладання англійської, німецької та французької мов у середніх та вищих навчальних закладах.

Рекомендовано до друку Вченою радою Ужгородського національного університету 18 червня 2015 р., протокол № 6 .

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР

доктор філологічних наук, професор М.П. Фабіан

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

П.М. Лизанець, доктор філологічних наук, професор

В.В. Барчан, доктор філологічних наук, професор

А.Г. Гудманян, доктор філологічних наук, професор

А.В. Корольова, доктор філологічних наук, професор

І.В. Козубовська, доктор педагогічних наук, професор

О.М. Гвоздяк, кандидат педагогічних наук, доцент

С.В. Голик, кандидат філологічних наук, доцент

С.Томащікова (Slávka Tomaščíková), кандидат філологічних наук, доцент

А.Чеган (Anca Cehan), кандидат філологічних наук, професор

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Л.О.Белей, доктор філологічних наук, професор (Ужгородський національний університет),

Л.В.Рогач, кандидат філологічних наук, доцент (Ужгородський національний університет).

MOB03HABCTBO
LANGUAGE STUDIES
SPRACHWISSENSCHAFT
LINGUISTIQUE

POLITENESS AND GENDER

Myroslava Fabian

Uzhhorod National University

Introduction. Over decades people have been arguing about different language usage and comprehension between men and women. One of the main disputable issues in the study of sex differences in language use has been found in the area of linguistic politeness. Research on politeness matters in an attempt to reveal the systematization of interaction through the formulation of rules, has focused on the exploration of “politeness” with regard to others. Politeness is a central concept in linguistic pragmatics and it is one of the most relevant aspects of human communication. Politeness does not only involve linguistic realizations, but also “the broad communicative spectrum including paralinguistic and kinetic detail” [2, p.58].

Objectives. So, first of all let's define what “politeness” and “gender” mean. R. Lakoff, who is considered “the mother of modern politeness theory” defines politeness as “a system of interpersonal relations designed to facilitate interaction by minimizing the potential for conflict and confrontation inherent in all human interchange” [12, p.34]. R.Watts identifies politeness as linguistic behaviour which is perceived to be beyond what is expectable. It is viewed as “explicitly marked, conventionally interpretable subset of “politic behavior” responsible for the smooth functioning of socio-communicative interaction and the consequent production of well-formed discourse within open social groups characterized by elaborated speech codes” [19, p.136]. Politeness is the key to all of our relationships and it plays a fundamental part in the way we interact and communicate with each other. As D. Kadar puts it, politeness “is not limited only to conventional aspects of linguistic etiquette, but encompasses all types of interpersonal behavior through which we explore and maintain our relationships” [10, p.13].

J. Holmes goes further and defines politeness as a term which is used to refer to behavior actively expressing positive concern for others, as well as non-imposing distance behavior [6]. There are two distinctive types of politeness: positive and negative. The former is based on the notion that the addresser pays respect to the addressee' face, whereas the latter is based on avoidance, ultimately having non-interference with the addressee's freedom of action. Politeness can be shown and expressed in a variety of ways: linguistically (concerned with verbal communication) and non-linguistically (concerned with non-verbal communication).

Speaking of gender, it is usually described simply as being either male or female. Unlike identity, gender role is defined as “the outward manifestations of personality that reflect the gender identity... and is manifested within society by observable factors such as behavior and appearance” [8, p.318]. Gender appears to be explained as an unwritten

set of appropriate rules for male and female behaviour with relation to certain society and culture. People are taught how to behave since childhood with the help of surroundings such as family, school, media, etc. Generally speaking, females are stereotypically considered to be emotional, gentle and nurturing whereas males are seen as aggressive, strong and rational. J. Holmes characterizes women's speech as being more polite than men's [6].

Significance. The relation between gender and language has been the interest of many sociolinguists since the 2nd half of the last century, and is still ongoing, with new approaches and research. The main topic here is the connection between the ways of using particular languages and the social roles of men and women who speak these languages. Such considerations about language and sex differences according to which women are more likely than men to express positive politeness and to use mitigating strategies to avoid or minimize threatening their interlocutors' face can be found in many publications on the topic in question. Thus, women tend to interrupt less in conversation and be more attentive listeners than men. Although this claim has been scientifically proven to be true in most contexts, sex differences and politeness research is a complicated issue that varies with culture and many other factors like discourse topic, class, power, relation, personality, educational and societal status, age, etc.

Discussion. Many publications on gender and politeness prove that in general women are more polite than men. In this respect much emphasis is put on the differences between men's and women's language use: "Most women enjoy talk and regard talking as an important means of keeping in touch, especially with friends and intimates. They use language to establish, nurture and develop personal relationships. Men tend to use language more as a tool for obtaining and conveying information" [7, p.37]. Furthermore, J. Holmes bases her research on Brown and Levinson's idea of positive and negative face. She says that women use more positively orientated politeness and men use more negatively orientated politeness, and suggests that the reason for this is that women and men have different perceptions of what language is used for:

- Men use language as a tool to give and obtain information (also referred to as the referential function of language). Women use language as a means of keeping in touch (also known as the social function of language).

As politeness is included into the social function of language, it seems that women are more polite than men. J. Holmes uses 2 speech acts within politeness to re-enforce her ideas:

- Compliments
- Apologies.

Women pay and receive more compliments, and regard them as positive and affective politeness devices.

Men tend to consider compliments as less positive than women do, and often see them as face threatening or at least not as unambiguous in intentions.

J. Holmes suggests that the discrepancies in male to male and female to female complimentary language may be due to differences in perception concerning the

purpose of compliments. The hypothesis is that women use compliments to build connections, while men use them to make evaluative judgments. There is certainly plenty of evidence as to differences between women and men in the area of language. It is well established, for example, that girls are verbally more intelligent than boys. Over many years, women have demonstrated an advantage over men in tests of fluency, speaking, sentence complexity, analogy, listening, comprehension of both written and spoken material, vocabulary, spelling. Men are more likely to stutter and have reading disabilities as well as to suffer speech disorders. D. Napoli is of the opinion that men interrupt women more than vice versa; ignore the topics that women initiate in conversation; do not give verbal recognition of the contributions women make to conversation; use more curse words and coarse language than women; use more non-standard forms (such as “ain’t”) than women, but men are innovative, accepting language changes more readily than women [15, p. 138]. Such statements, however, often lack support by reliable researches on speakers’ characteristics and social as well as cultural background. D. Tannen discusses that due to the fact that males speak a language of status and independence whereas females focus on connection and intimacy, their communication is cross-culturally similar and thus, it is not easy. She presumes that the appropriate way to get on well with other gender members is to have an understanding of their activities, attitudes and language behavior [18, p.34]. Furthermore, females, unlike males, use more colorful vocabulary, for e.g. names of colors such as mauve, aquamarine, magenta, lavender, as well as empty adjectives like sweet, adorable, charming, divine, etc.[11, p. 318-319].

R. Lakoff in her book “Language and Women's Place” studies various aspects of women's speech including hedges, empty adjectives and tag questions, among others, and the way women are socially constructed to speak the way they do. She claims that young girls are taught to speak and act like ladies, and are ostracized if they do not [11, p. 40]. Boys are not treated so harshly and are not discouraged from using “rough talk”, as this behavior is socially acceptable from a boy rather than from a girl. This socialization process often leads to men and women speaking what is called “men's talk” and “women's talk”.

M. Montgomery also makes claims about differences concerning politeness and gender. In Montgomery's study of multiple modals in the “Linguistic Atlas of the Gulf States”, he stated that the sex of the interviewer is the single most important factor contributing to the occurrence of multiple modals [14]. The study involved men and women of different races, ages, social status and genders being interviewed to assess the frequency of their multiple modal uses. The frequency of multiple modal uses was found to be twice that of men than of female interviewers, irrespective of location or any social categories. On the basis of this finding, Montgomery argues that both men and women are more sensitive to the face of a woman they are speaking with than to that of a man. In other words, they are more polite to women. Montgomery goes on to say that if the sex of the interviewer is the social variable that correlates most strongly and consistently with multiple modal use, this indicates that speakers, more than anything about who they are themselves, are aware of their interlocutor and make

linguistic adjustments based on who that person is. This finding by M. Montgomery provides evidence of the role of politeness across geographical and social differences and agrees with the stereotype concerning manners and politeness towards women in the South of the United States. Within the Latin American context, P. Brown and M. Cordella investigated gender and politeness in Mexico and Chile [3; 4]. P. Brown focused on interactional details of a court case in the Mexican community of Tenejapa and compared them with the characteristics of social interaction typical of that society. It was found out that the particular context of the courtroom allowed direct face-to-face confrontation not acceptable in other situations of the same society and transformed gender meanings.

Few researches have been carried out on gender and politeness in the Japanese linguistic studies. For instance, S. Ide [8] investigated the phenomenon of polite speech among Japanese women and men. The study was based on a survey of 256 male and 271 female college students of middle class parents in Tokyo. It was found out that gender differences in language are the result of the duplex indexing functions of deference and demeanour - two types of behavior characterizing politeness in this context. Also in Japan, J. Smith [17] examined the linguistic practices of Japanese men and women giving directions, and explained gender differences in terms of a general theory of politeness as well as the culturally specific strategies for encoding politeness and authority in Japanese speech. In a more recent study, J. Saito [16] particularly explored seven Japanese male workplace superiors' linguistic practices of directive speech acts usage. The findings revealed that the gender of the speaker, in addition to various contextual factors, plays a significant role in the choice of the directive form chosen, and that actual practice is not always consistent with gender stereotypes. J. Pilkington [as cit.in7] investigated the pattern of politeness strategies in women's and men's groups working in the bakery in New Zealand. She collected her data by recording the interactions between a group of women and a group of men, and found out that women are likely to agree or at least respond to the assessment of their interlocutors, unlike the men. The study concluded that New Zealand women tend to use positive politeness frequently, while men most frequently use bald on-record politeness. It is worth mentioning that the differences in language use by gender have been discussed and researched in a lot of studies on various sociolinguistic issues. In addition to previous above-mentioned findings, S. Mills, by analysing various types of data (interviews, questionnaires, audio- recordings of conversations and anecdotes) discussed stereotypes of gender and politeness [13]. She points out that politeness is often considered to be a woman's concern. Thus, women's linguistic behavior is often characterized as being concerned with co-operation (more positively polite than the men's) and the avoidance of conflict (more negatively polite than the men's). It happens because there is an assumption that women are powerless. Furthermore, women may show their powerlessness in language, thereby, this situation marks their subordination.

We suggest that women are more likely to use positive politeness than men. For women, being positively polite means being friendly, cooperative, and supportive, agreeing and encouraging with others. In addition, if women are found to disagree, they

tend to soften their disagreeing utterances and modify them more often than men do. Women's speech is expected to be less aggressive, less innovative and more conversational. Level of education appears to be of much importance, and women's talk is usually associated with home and domestic activities, while men's – with the outside world and business activities. In recent years women began to think in rather different ways, enabling their children to grow socially and linguistically. Moreover, women speak nicely to have the chance to get better and well-paid jobs which depends on communication abilities rather than on strength.

Conclusion and research perspectives. When analysing politeness as well as impoliteness in relation to gender, it is not enough to simply analyse males' and females' use of seemingly self-evidently politeness strategies within particular interactions. What must be focused on is the gendered domains of speech acts like politeness and the perceived norms of the community in practice. Of primary importance here is the way individuals come to a judgment of an utterance or series of utterances as polite or impolite, and the way this judgment is not a once and for all act, but it is something which takes up a great deal of interactional work with others. Furthermore, the power of feminine and masculine strategies of speech must also be considered in relation to what is achieved in the long term within the interaction. It can also enable us to observe how the individuals perform their gendered identities in various ways within different communities.

References

1. Bailey G. and Tillery J. The Routledge Effect: the impact on interviews on survey results in linguistics // *American Speech*, vol 78, No. 4.-1999.- P.389-402.
2. Brown P. and Levinson B. *Politeness: Some Universals in Language Usage*.- Cambridge: Cambridge University Press, 1987.-230p.
3. Brown P. Gender, Politeness and Confrontation in Tenejapa.- *Discourse Process*, 13 (1), 1990.-P.123-141.
4. Cordella M. Spanish Speakers Apologizing in English: A cross-cultural pragmatic study // *Australian Review of Applied Linguistics*, 14 (12), 1991.- P.115- 138.
5. Eelen G. *A Critique of Politeness Theories*. - Manchester: St. Jerome, 2001.-138p.
6. Holmes J. *Women, Men and Politeness*. London: Longman, 1995.-318p.
7. Holmes J. *Women Talk Too Much*.- London: Penguin Books, 1998.- 213p.
8. Ide S. Gender and Function of Language Use: Quantitative and Qualitative Evidence from Japanese // *Pragmatics and Language Learning*, 3, 1993.- P.117-129.
9. Jordan K. Gender Role. *Encyclopedia of women's health*.-New York: Springer US, 2004.-522p.
10. Kadar D. *Understanding Politeness* // Kadar D., Haugh M.-Cambridge: Cambridge University Press, 2013.-308p.
11. Lakoff R. *Language and Woman's Place*.-New York: Harper&Row, 1975.-322p.
12. Lakoff R. *The Limits of Politeness*// *Multilingua* 8, 1990.-P.101-129.
13. Mills S. *Gender and Politeness*.- Cambridge: Cambridge University Press, 2003.-314p.

14. Montgomery M. Multiple Modals in LAGS and LAMSAS // From the Gulf States and beyond: the legacy of Lee Peterson and LJAGS.- Montgomery and Nunnally (Eds.). Tuscaloosa: University of Alabama, 1998.- P. 90-122.
15. Napoli D. Language Matters: A guide to everyday questions about language.- New York: Oxford University Press, 2003.-417p.
16. Saito J. Gender and Linguistic Ideology: A re-examination of directive usage by Japanese male superiors in the workplace. (Unpublished doctoral dissertation).- University of Hawai'i at Manoa, USA, 2010.
17. Smith J. Women in charge: Politeness and directives in the speech of Japanese women// Language in Society, 21 (1), 1992.- P.59-82.
18. Tannen D. You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation.- New York: William Morrow, 1995.-342p.
19. Watts R. Relevance and Relational Work: Linguistic politeness as linguistic behaviour // Multilingua, 8/2-3, 1989.- P.131-166.

Резюме

Стаття торкається однієї з найактуальніших проблем сучасного мовознавства – поняття гендера в мові та особливостей його прояву. Розкриття специфіки вираження ввічливості в мові чоловіків та жінок відбувається шляхом виділення найсуттєвіших характеристик їхнього повсякденного мовлення та впливу різноманітних екстралінгвальних чинників. Значна увага приділяється теоретичним аспектам дослідження ввічливості в контексті її гендерного застосування.

УДК 811.124 ' 373

ДО ПРОБЛЕМИ СПЕЦИФІКИ ЛЕКСИКИ НОВОЛАТИНСЬКОЇ МОВИ (на матеріалі II–IV томів праці М. Лучкая "Historia Carpatho-Ruthenorum")

Барбіл О. В.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Постановка проблеми та її визначення. Оскільки у XVII – XVIII ст. під впливом європейських традицій латинська мова проникла майже в усі сфери життя, то кількість писаних нею пам'яток в Україні велика. У Закарпатті теж є багато латиномовних текстів, які дотепер не привернули належної уваги дослідників.

Актуальність статті зумовлена відсутністю комплексного вивчення новолатинської мови, яка суттєво відрізняється від класичної латини і, головним чином, лексикою.

Мета цієї статті – дослідити, в яких напрямках відбувалися зміни в лексичному складі латинської мови у новітній період, тобто в кінці XVIII – першій половині XIX ст.

Завдання дослідження – показати основні шляхи розширення лексикону латинської мови в новітній період, виявити тематичні групи слів, які зазнали найсуттєвіших змін.

Матеріалом дослідження є латиномовна праця закарпатського культурного діяча, історика і священника Михайла Лучкая «Historia Carpatho-Ruthenorum», написана у 1843 році.

Виклад основного матеріалу та отримані висновки.

Латиномовне письменство на одному з етапів історії українського народу хоч і було інородним, проте невід’ємним компонентом його національної культури. Напрямок цього розвитку в Україні великою мірою повторював ті процеси, що характеризували латинське письменство і на Заході.

Основною обставиною успішного входження латинської мови в життя було те, що вона в середньовічній Європі була єдиною мовою науки, культури, освіти, засобом спілкування інтелектуальних кіл, офіційною мовою тогочасного суспільства.

У Центральну Європу, населену слов’янами, латинська мова проникає з християнізацією їх католицькою церквою, що припадає на добу Карла Великого. З VIII–IX ст. латинська мова, завдяки церкві, поширюється на землях південних (слов’янських та хорватських), а також західних (чеських, лужицьких та полабських) слов’ян. На X століття припадає розповсюдження латиномовної культурної літератури на Словаччині та в Польщі.

З польською експансією на землі східних слов’ян починається функціонування латиномовної творчості також в Україні і Білорусії [Мацинський 1982: 45]. На територію Західної України латинська мова проникає головним чином у результаті контрреформації у зв’язку з Брестською церковною унією 1596 року, а на Закарпаття – після прийняття Ужгородської церковної унії 1649 року. Як і на території Польщі, тут латина увійшла у вжиток вищого уніатського кліру не зразу. До того латинська мова активно функціонувала вже в судочинстві, діловодстві, школі, медицині та ін.

У XVI ст. починають викладати латинську мову в Острозькій та Київській братських школах. Починають з’являтися свої латиномовні тексти, підручники, пишуться хроніки тощо...

Протягом XVII–XVIII століть латинська мова проникає майже в усі сфери життя, а кількість писаних нею пам’яток незмірно зростає. Саме в цей період створено в Україні багато латиномовних текстів, які дотепер не привернули належної уваги дослідників. Латинською мовою пишуть Феофан Прокопович (1681–1736), Стефан Яворський (1658–1722), Григорій Сковорода (1722–1794), та інші культурні діячі.

Входження українських земель до складу Росії призвело до звуження сфери, а з часом і до поступового витіснення з ужитку латинської мови в Україні. Однак такого масового поширення, як у Польщі, Угорщині, Чехії чи Німеччині, латинська мова в Україні ніколи не досягла.

Найдавніші латиномовні тексти, писані на Закарпатті, походять з XIII–XIX століть (Варадинські реєстри, грамоти графа Стараї, грамоти князя Корятовича та інші).

Серед місцевих священослужителів поширенню латини сприяли, передусім, Трнавська (сучасна Словаччина) духовна семінарія, яка готувала уніатських священників для греко-католиків тодішньої Угорщини.

З-поміж діячів культури XVIII–XIX ст., які писали латинською мовою, на Закарпатті провідне місце посідають Й. Базилович, В. Довгович, О. Духнович та М. Лучкай. Останній відомий у літературі, як автор “Grammatica Slavo-Ruthena”, що вийшла друком у Будині 1830 року, та шеститомної “Historia Carpatho-Ruthenorum”. Обидві праці написано латинською мовою не випадково. Латинською мовою тоді володіли й користувалися всі культурні верстви Австрійської імперії. Латина забезпечувала цим працям доступ до наукових кіл Європи, чого М. Лучкай якраз і прагнув, а, по-друге, він вважав, що книга пробудить інтерес і стане в пригоді також закарпатоукраїнській інтелігенції, яка тоді складалася головним чином із сільських священників.

Автори пізньолатинських пам’яток, писаних на Закарпатті в XIX ст., орієнтувалися, передусім, на писемну традицію класичної латини, але на практиці досить часто відступали від її норм у бік традиційної орфографії угорської мови [Kniezsa 1953]. Відхилення від норм класичної латини проявлялися на фонетичному, графічному, граматичному рівнях, але особливо в лексиці.

Більшу частину лексичного запасу в працях М. Лучкая становлять слова, які він уживає з тими ж значеннями, що й у творах римських авторів. Ця спільність стосується, насамперед, лексики, пов’язаної з життям людини (назви частин тіла, номенклатура спорідненості та свояцтва, рослинний та тваринний світ, навколишнє середовище тощо). Однак у тематичних групах слів, що тісно пов’язані з виробничою сферою, з суспільним життям, з адміністративним управлінням, наявні й суттєві відхилення.

Аналіз тексту показує, що зміни в лексичному складі латинської мови кінця XVIII – першої половини XIX ст. проходили в кількох напрямках: значна кількість лексем, фіксованих латинськими текстами попередніх епох, у пам’ятках XVIII–XIX століть використовується з видозміненою семантикою, поряд зі словами класичної латини, тут представлено немало словотворчих неологізмів, які виникли на базі латинських лексичних ресурсів при досить суворому дотриманні закономірностей давньолатинського словотворення. Вагомі зміни в латинській лексикон XVIII–XIX століть на Закарпатті внесли запозичення з угорської та німецької мов, із місцевих українських говорів, а також новотвори на базі латинських лексичних ресурсів. На запозичення з цих мов, за нашими підрахунками,

припадає близько 10 відсотків неологізмів. Зупинимося на лексемах тих тематичних груп, що в пізньолатинський період зазнали найсуттєвіших змін.

Чи не найпоказовішою в цьому плані є лексика, пов'язана з феодальним веденням господарства. Так, наприклад, давній іменник *servitus* “рабство” в пам'ятках XIX ст. виступає в значенні “кріпацтво”. Для позначення поняття “кріпак” місцеві автори XIX ст. жодного разу не вживають класичне латинське *servitus* “раб”, а натомість уживають запозичений з угорської мови іменник *jobbaggio* (угор. *jobbágy* “кріпак”). Рідше вживаються назви *colonus* (у класичній латині означає “селянин-орендар”), *subditus* (у класичній латині означає “підлеглий”) та *rudis* (у класичній латині виступає у значенні “грубий”, “невчений”).

На позначення титулів тут так само часто використовуються лексеми класичної латині, але з видозміненими значеннями. Наприклад, іменник *comes*, який у класичній латині означає “супутник”, “товариш”, “однодумець”, “наставник”, у пізньоімператорську епоху, починаючи з Константина, використовувався у значенні “вищий сановник” [Дворецкий 1976: 207], у текстах XIX ст. вживається у значенні “граф”. Поняття “поміщик” тут передається складною лексемою *dominus terrestris*, що дослівно означає “земельний власник”. Звичайно, обидва компоненти цього словосполучення йдуть із класичного періоду, але в давньоримські часи це словосполучення не вживалося у згаданому значенні.

У зв'язку з посиленням визиску народних мас феодалами і церквою в XIX ст. розширюється номенклатура грошових поборів, податків та інших повинностей, що відповідно позначається і на лексиці латиномовних текстів. Так, на позначення поняття “панщина” М. Лучкай уживає кілька назв, наприклад, лексему *labov* (у множині), яка в класичній латині вживалася у значеннях “робота”, “зусилля”, “труднощі”, “тягар”.

У значенні “панщина”, “підневільна праця” вживалося також словосполучення *opera subditalia*, у якому іменник *opus* “робота”, а прикметник *subditalis* – дериват від дієслова *subdo* “підкоряти”, “поневолювати” за допомогою суфікса *-al-*. Зрідка синонімом до іменника *labov* “робота” виступає слов'янizm “*robota*”.

Значення “закріпачувати” в текстах XIX ст. передається класичнолатинською лексемою *adigo*, яка в давні часи мала значення “примушувати”.

На позначення таких податків, як “десятина” і “дев'ятина” автори XIX ст. вживають терміни *decima*, *nona*, які в класичній латині не вживалися як іменники. Принаймні в таких значеннях, оскільки в давні часи таких понять не було.

Крім десятини і дев'ятини, за феодалізму щорічно треба було здавати певну кількість кусків солі, бочок вина, пляшок горілки. Цікаво, що у значенні “брила солі” автори XIX ст. вживають звичайно давньолатинську назву *lapis* “камінь”. На позначення “бочки” вони вживають лексему *vas*, яка в римський період означала не дерев'яну бочку, а просто посудину. Лексема *vas* функціонує у значенні одиниці місткості при встановленні річного податку на вино. У зв'язку з цим лексема *vas* завжди виступає у сполученні зі словом *vinum*. Для вимірювання об'єму сипучих речовин (зерна, муки) у значенні “віко” використовується іменник *metreta*, який у класичний період позначав одиницю вимірювання об'єму тільки

рідин, а для позначення такої міри, як “коблик” використовується слово *cubulus*, яке походить від нововерхньонімецького *Kübel* “цебер, баддя”. Горілки в Римі, як відомо, не виробляли, тому й назв для цього напою там не було. На Закарпатті в ХІХ ст. самогоноваріння дозволялося і обкладалося натуральним податком. Для позначення “горілки” вживалося слово *crematum*, що утворене від латинського *cremo* “спалювати”. Правдоподібно, неологізм *crematum* треба кваліфікувати як семантичну кальку з місцевого діалектизму “паленка” – “горілка”.

Питома вага лексичних неологізмів у пам’ятках ХІХ ст. досить висока. Для творення іменників на позначення процесів найчастіше використовується суфікс *-io-*, який приєднується до основи супіна. Пор.: *exactio* – “зди́рство”. *oblatio* – “пожертвування”, *remonstratio* – “скарга”.

Для утворення назв посад використовується агентивний суфікс *-tor-*. Наприклад: *aquisitor* – “одержувач”, *exactor* – “збирач податків”, *tutor* – “опікун”.

Цей суфікс уживається також для творення назв професій: *braxator* – “пивовар”, *pistor* – “мельник”.

Назви професій утворюються також за допомогою форманта – *arius*: *lignarius* – “торговець лісом” (від *lignum* – “деревина”).

Для позначення “майстер по дереву” використовується слово *lignarius* у поєднанні з угорською лексемою *mester* – “майстер”: *mester lignarius*. За допомогою форманта *-arius* утворено також термін *argentarius* “банкір” (від *argentum* – “срібло”), *asciarius* – “тесляр” (від *ascia* – “тесля”), *ferrarius* – “коваль” (від *ferrum* – “залізо”) та деякі інші іменники з агентивним значенням. Для утворення назв приміщень, використовується суфікс *-ari-*, а також суфікси *-ori-*, *-ur-*. Наприклад: *tabularium* – “архів”, *interrogatorium* – “місце допиту”, *braxatorium* – “пивоварний завод”, *consistorium* – “церковна рада”. Суфікс *-ur-* додається до супінної основи дієслова: *crematura* – “гуральня”, *nunciatura* – “посольство”. Не тільки для утворення іменників зі значенням дії або стану (наприклад, *odium* – “ненависть”, *colloquium* – “розмова”), у пізній латині цей суфікс використовується на позначення іменників із ширшим значенням. Пор.: *terragium* – “земельна ділянка”, *talenium* – “місце збирання податків”, *cenobium* – “монастир”. Теж саме стосується форманта *-ia*. У класичній латині, як відомо, він указував на властивість, а в пізній латині цей суфікс широко використовується для творення іменників із абстрактним, збірним, а часом також із предметним значенням. Напр.: *sacristia* – “ризниця”, *spiritualia* – “духовні справи”, *curatia* – “попівство”, *ligamia* – “двоєженство”.

Таким чином, усе викладене вище підводить нас до наступних **висновків**.

Дослідники духовної культури Закарпатті ХІХ ст. відзначають високий рівень мовної культури й мовної грамотності латиномовних текстів, писаних місцевими авторами тих часів [Кустодієв 1873: 20–21]. Наші спостереження над мовою праць М. Лучкая, зокрема лінгвістичний аналіз його праці “*Historia Carpatho-Ruthenorum*”, дають підстави твердити: рівень володіння латинською мовою, уміння користуватися усіма її засобами вираження у М. Лучкая не був

анітрохи нижчим, ніж у інших авторів Центральної Європи XIX ст. [Гаджега 1928; Ігнат 1971].

Література

1. Гаджега Ю. Історія Ужгородської богословської семінарії в її головних чертах / Ю. Гаджега. – Ужгород, 1928.
2. Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь / И. Х. Дворецкий. – Москва, 1976.–207с.
3. Ігнат А. М. Загальноосвітня школа на Закарпатті в XIX ст. / А. М. Ігнат. – Ужгород, 1971.
4. Kniezsa I. A magyar helyesírás története / I. Kniezsa. – Budapest, 1953.
5. Кустодієв К. Церковь угорских русских и сербов в их взаимоотношении / К. Кустодієв. – Москва, 1873. – С. 20–21.
6. Лучкай Михайло. Граматика слов'яноруська . Переклад з лат. П. М. Лизанця та Ю. М. Сака / Михайло Лучкай. – Київ, 1989.
7. Лучкай Михайло. Історія карпатських русинів (том III) . Переклад з лат. Ю. М. Сака // Наук. зб. музею української культури у Свиднику / Михайло Лучкай. – 1986. – Т. 14.
8. Лучкай Михайло. Історія карпатських русинів (том IV, 1-а частина). Переклад з лат. М. В. Ороса // Там само / Михайло Лучкай. – 1991. – Т. 17.
9. Лучкай Михайло. Історія карпатських русинів (том IV, 2-а частина) / Переклад з лат. М. В. Ороса // Там само / Михайло Лучкай. – 1992. – Т. 18.
10. Мацинський І. Кінець XVIII – перша половина XIX ст. та життя і діяльність Василя Довговича // Там само / І. Мацинський. – Пряшів, 1982. – Т. 10. – С. 45.

Summary

In conditions when literary language hadn't been formalized its role was performed by another language instead, as it happened at Zakarpatia in the XVth – first half of XIXth century, and it was “the dead” newlatin. The precious work “Historia Carpato-Ruthenorum” was written in that language by Mykhailo Luchkai. Investigations of linguistic peculiarities of this work are interesting and less investigated.

УДК 811.112.2'367.3

ДО ПРОБЛЕМИ ВИДІЛЕННЯ ОДНОСКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Бурковська О. Й.

Донбаський державний педагогічний університет

Проблема односкладних речень упродовж довгого часу турбує лінгвістів різних напрямків та викликає багато суперечок щодо їхнього існування взагалі.

Якщо питання про сутність односкладних речень в слов'янських мовах було предметом уваги багатьох вчених-лінгвістів, що представляли різні лінгвістичні школи, то односкладні речення німецької та англійської мов довгий час взагалі не були об'єктом спеціальних синтаксичних досліджень, а в кращому випадку вони фіксувались як ненормативні утворення. Винятками були безособові речення, які розглядались не з точки зору їх особисто лінгвістичних характеристик, а з точки зору логічної можливості побудови безсуб'єктного висловлювання.

У роботах останніх років із синтаксису німецької мови можна спостерігати дві прямо протилежні тенденції у відношенні до односкладних речень. З одного боку, визначний інтерес дослідників до цього типу речень, які реально існують у мові, але мало вивчені, а з іншого боку, їх ігнорування або в результаті традиційного відношення до речення, як двоскладної структури, або в результаті неефективності теоретичного апарату, що використовується (вербоцентричних теорій, трансформаційної граматики, тощо), який не тільки не відкриває можливостей для опису односкладних речень, але нерідко взагалі знімає питання про них.

Розглянувши основні етапи розробки вчення про односкладне речення в граматичній науці і шляхи розв'язання самої проблеми двоскладності/односкладності речення в працях різних учених-лінгвістів, треба відзначити, що ця проблема до цього часу належить до числа **актуальних у мовознавстві**.

Для німецької та англійської мов проблема визначення статусу односкладних речень займає особливе місце. Основна причина такого положення полягає в тому, що в традиційному англійському та німецькому синтаксисі необхідною основою речення вважається наявність двох компонентів – підмета та присудка, які в залежності від загального направлення мали логічні, психологічні та граматичні характеристики.

Мета дослідження полягає в тому, щоб показати динаміку поглядів вчених щодо проблеми існування односкладних речень та їх класифікації у німецькій мові.

З цієї мети виступають наступні **задачі**:

- Показати ставлення різних вчених до ненормативних конструкцій в німецькій мові;
- Розкрити теорії класифікації недвоскладних структур.

Односкладні речення разом з неповними та еліптичними розглядались як відступ від двоскладної схеми, тобто від норми, і не мали значення самостійних синтаксичних одиниць. У вербоцентричних теоріях, де відмінювана форма дієслова має абсолютне значення для характеристики речення, проблема односкладності не ставиться взагалі [1, с. 29].

Але існує й інша причина недостатньої уваги до односкладних речень в англійській та німецькій мовах, що ховається в специфіці цих мов у порівнянні зі слов'янськими.

В мовах, що розглядаються, існує спеціальний граматичний засіб (підмет *es*– в німецькій мові, *it*– в англійській мові), який дозволяє формально зберегти двочленність і в тих структурах, які традиційно відносять до безособових.

Наявність формального підмета приводить з одного боку до зміщення логічних та структурних основ при класифікації речень та до різких протиріч, оскільки формальні компоненти посилюють асиметрію логічних та структурних категорій. З іншого боку існування формальних компонентів утворює видимість того, що в німецькій та англійській мовах односкладних речень настільки мало, що неувага до них повністю виправдана. Однак формальний присудок лише змінює кількісне співвідношення між односкладними та двоскладними реченнями в англійській та німецькій мовах та в мовах, що не мають такого компоненту, і в принципі не виключає можливості існування в цих мовах односкладних структур [1, с. 30].

Більш того, мовний матеріал переконує, що односкладні речення в англійській та німецькій мовах є досить самостійними синтаксичними одиницями, повноправними з двоскладними, мають широкий діапазон функціонування і дійсно потребують всебічного вивчення. Що стосується невизнання та недооцінки їх в деяких синтаксичних концепціях, то слід сказати про неадекватне уявлення мовних фактів, а також про необхідність перегляду деяких теоретичних положень [1, с. 30].

Односкладні речення в роботах німецьких германістів розглядалися в основному не в поєднанні з загальною теорією речення, а в розмежуванні з нею, як зразки відходу від характерних властивостей комунікативних одиниць.

Так, наприклад, К. Ф. Беккер просто констатує, що в німецькій мові можливі речення без граматичного підмета і не вказує, як у такому випадку інтерпретувати такі конструкції [2, с. 29]. Г. Пауль, аналізуючи конструкції типу *Schrittfahren*(їхати на автомобілі зі швидкістю пішохода), в яких неможливо відтворити другий склад, не змінює положення про двоскладність речень [1, с. 31].

Таким чином, у Г. Пауля ми спостерігаємо протирічне відношення до односкладних структур. З одного боку вчений не може їх обійти, оскільки він дуже чітко досліджує накопичений фактичний матеріал, а з іншого боку теоретичні посилення не дають Г. Паулю можливості аналізувати ці структури, як самостійні синтаксичні одиниці.

Більш категорично у ставленні до односкладних речень висловлювався Р. Блюмель, який вважав, що нема синтаксичних утворень, які складаються з менш, ніж двох членів. І якщо те, що ми схильні називати односкладним реченням, є реченням, то воно двоскладне, а якщо воно дійсно односкладне, то тоді й не речення [4, с. 87].

Однак, не зважаючи на таке ставлення до односкладних структур, яке спростовує проблему їх виділення та класифікації, факти мовлення давали матеріали, які не вкладалися в злагожені теорії і потребували впорядкування. Тому багато лінгвістів, хоча й з застереженнями відносно нерівноцінності

двоскладних та недвоскладних речень, все ж таки намагалися якимось систематизувати односкладні структури.

Термін “односкладні речення” використовував О. Бехагель, однак під терміном “односкладні речення” він розумів не тільки особисто односкладні структури, але й структури, які лише за своєю будовою уподібнювалися реченням з одним конструктивним центром [3, с 126].

К. Бругман виділяє чотири типи односкладних речень: вигуківі, вокативні, імперативні та безособові. Відчуваючи синтаксичну нерівноцінність виділених типів, К. Бругман обособлює безособові речення як “розповідні одиниці, висловлення, судження” [1, с 31].

Більш складну характеристику недвоскладних речень дає О. Бехагель. Він виділяє вигуківі речення, іменники в функції звертання, невокативні іменники типу *Feuer!* т.ін., тобто такі класи односкладних речень, які неможливо перетворити на двоскладні. Поза зв'язком з виділеними типами описуються безособові конструкції та безособові дієслова у реченнях різноманітних структур.

Інші типи односкладних структур класифікуються в залежності від причин, умов та способів скорочення двоскладних, наприклад, *Gewiss*, *Freilich* визначаються як етимологічні двоскладні одиниці, скорочені на підставі попереднього висловлювання, а частіш за все в діалозі [3, с. 127].

Таким чином, К. Бругман та О. Бехагель описали нестандартні, тобто ті речення, які відхилились від двоскладності, включаючи до них як односкладні, так і неповні, і еліптичні, що не давало можливості визначити структурні особливості власне односкладних структур.

Більш диференційовано до недвоскладних комунікативних одиниць підходить І. Хейзе, який називає власне реченнями тільки ті структури, які мають особисту форму дієслова. У співвідношенні з такою концепцією І. Хейзе розглядав імперативні та безособові речення, як самостійні одиниці, кваліфікуючи решту, як еліпси [11, с. 186].

Введення в абсолют особистої форми дієслова при визначенні статусу речення спрощує можливості синтаксичної організації комунікативних одиниць і не дозволяє уявити односкладні речення у їх структурному різноманітті.

Тенденція до виділення дієслівності, як основного ознаку речення, набула досить визначених рис в роботах Дж. Риса. Так, на його думку, критерієм розгалуження типів речення з точки зору їх самостійності є наявність відмінюваної форми дієслова, а також можливості чи неможливості її приєднання до недвоскладної структури [14, с. 58].

У відповідності до цього принципу Дж. Рис виділяє серед недвоскладних речень повноцінні, рівноправні двоскладним структури, тобто такі, які мають особову форму дієслова, наприклад, імперативні або речення зі скороченим підметом. Далі у Дж. Риса розрізняються неповні (*unvollstaendige*), скорочені (*unvollkommene*) та еліптичні, тобто речення з порушеною конструкцією, але які мають статус речення, оскільки до них можливо приєднати особову форму дієслова [14, с. 59].

Вигуків речення, вокативні, слова *Ja, Nein, Doch*, а також структури, які представляють собою одиничні іменники в називному відмінку, інфінітиви та інфінітивні словосполучення, за трактовкою Дж. Риса, не є реченнями, оскільки до них не можна приєднати особову форму дієслова [14, с. 60].

Таким чином, у класифікації недвоскладних конструкцій запропонованій Дж. Рисом, тільки імперативні конструкції, утворені відмінюваною формою дієслова, визнаються самостійними синтаксичними одиницями. Всі інші конструкції він вважає або неповними, усіченими, або взагалі облишеними статусу речення.

У синтаксичних теоріях більш пізнього і сучасного періоду спостерігається тенденція до системного опису синтаксису, що виразилась у першу чергу в утворенні типологій речень, які передбачали опис усіх зразків, на підставі яких будуються речення німецької мови. Для виділення моделей (схем, зразків) речень слугували різноманітні принципи – від критерія смислової завершеності речення, як у П. Гребе [8, с. 75], до структурного мінімуму речення, як у Г. Хельбіга [9, с. 456].

Однак, незважаючи на те, що запропоновані типології повинні були б представити всі зразки речень німецької мови, ми не знаходимо моделей односкладних речень ні серед моделей комунікативних одиниць, виділених І. Ербеном [6, с. 81], ні серед “основних форм дієслівних речень”, описаних Г. Гребе, ні серед “основних форм і варіантів моделей”, запропонованих В. Флемінгом, ні серед “основних розумових образів” у Г. Глинця.

Моделі речень, виділені Х. Брінкманом та класифіковані на підставі морфологічної вираженості та граматичного значення придиката, знову представляють тільки двоскладні конструкції, оскільки, на думку автора, нормальне німецьке речення завжди двоскладне [5, с. 115]. Характерно, що В. Шмідт, порівнюючи класифікації речень у Х. Брінкмана та у В. Г. Адмоні, визначає номінативні структури, виділені В. Г. Адмоні як еліптичний варіант двоскладного речення [73, с. 298]. При цьому він навіть не доказує еліптичність номінативних структур, оскільки саме поняття односкладності є для нього, як і для багатьох німецьких синтаксистів, зовсім чужерідним.

Перелічені класифікації показують, що односкладні речення розцінюються не як самостійні синтаксичні одиниці, які так чи інакше повинні б бути представлені в типології речень, а як структури, що відступили від основної закономірності. Так, наприклад, Г. Хельбіг як ілюстрації ненормативних синтаксичних явищ приводить речення, в яких відсутній або підмет, або присудок і які можуть бути кваліфіковані як односкладні [9, с. 475].

У деяких граматиках односкладні речення потрапляють до розділу морфології, де ці комунікативні одиниці без будь-якого зв'язку з загальною синтаксичною теорією ілюструють можливості функціонування тих чи інших частин мови.

Досить широкий опис односкладних інфінітивних та партиципних речень, які трактуються як висловлювання з особистою мовленнєвою функцією, і не

мають повних еквівалентів серед двоскладних структур, ми знаходимо у Х. Брінкмана, однак до загальної типології речень ці синтаксичні одиниці не входять і висунутого Х. Брінкманом положенням про обов'язкову двоскладність німецького речення не заперечують [5, с. 276].

У формалізованих граматиках, де сам принцип аналізу повинен би був забезпечити опис і односкладних структур німецької мови, також відмічається тенденція зберегти незмінним уявлення про ненормативність односкладних утворень.

Р. Фрейдліх використовує при інтерпритації висловлювань елементи математичної логіки та виходить з двоскладної основи речення. У відповідності до його теорії присудок є виразником відношень, підмет – аргументом. Без одного з цих компонентів, на думку Р. Фрейдліха, речення існувати не може. У випадку, якщо в реченні нема підмета, як у наведеному прикладі *Gearbeitetwird*, то за аналогією з реченнями типу *Eswirdgearbeitet* аргумент в структурі *Gearbeitetwird* визначається, як підставна величина [7, с. 34]. Аналогом підставної величини аргумента може розглядатися нульова морфема, яка, на думку представників трансформаційних граматики, маркує другий склад в односкладних реченнях. Так, В. Мотч стверджує, що в німецькій мові односкладних речень немає, а є лишетрансформидвоскладних, в яких другий склад представлено нульовою морфемою. Звернення до таких категорій, як нульова морфема та підставна величина аргумента, які не мають реального мовного змісту, дозволяє забезпечити несуперечливість утворених систем, але приховує деякі мовні проблеми, зокрема проблему виділення односкладних структур [12, с. 149].

Поряд з наведеними концепціями існують однак дослідження, в яких все більш схиляються до необхідності вивчення односкладних речень. Так, Х. Ю. Херинг вважає, що визначення речення на основі логічної, психологічної або граматичної двоскладності неадекватне, оскільки воно виключає з числа рівноправних односкладні структури [10, с. 87].

Вказуючи на недостатність вивчення односкладних речень в німецькій мові і на те, що термін “односкладне речення” в німецьких синтаксичних теоріях не досить затвердився, Х. Ю. Херингер слідом за К. Бругманом використовує термін “усічене речення” (*Kurzatz*), зазначаючи, що воно не протиставляється повному реченню, тобто є самостійною структурою, і що таке положення приводить часто до певних труднощів при утворенні синтаксичних теорій [10, с. 88].

Х. Ю. Херингер не зупиняється на цьому типі комунікативних одиниць, а лише відмічає актуальність вирішення проблеми, пов'язаної з односкладними реченнями. Окремі зауваження відносно правомірності виділення односкладних речень як самостійних синтаксичних одиниць та їхній короткий опис ми зустрічаємо й у інших лінгвістів.

Х. Ю. Херингер пише, наприклад, що словосполучення типу *Einherrlicher Sonnenuntergang* є самостійним і повним висловлюваннями, а автори, які розглядають такого роду структури, як еквіваленти речень, знаходяться, на його

думку, під впливом застарілих уявлень, відповідно до яких речення обов'язково повинно мати присудок [10, с. 93].

В. Мюс на прикладі односкладних структур показує, що односкладність є фактом німецького синтаксису, і стверджує, що речення односкладної структури потребують спеціального дослідження [13, с. 47].

Таким чином, в німецькій германістиці, на наш погляд, ще не склалась теорія односкладного речення. Наявні класифікації недвоскладних структур належать в основному дослідникам минулих років та базуються на застарілих уявленнях про структуру речення і не віддзеркалюють сучасного розвитку синтаксичної думки.

Різноманітність думок у цій області лінгвістики виявляється перш за все в тому, що одні вчені розглядають наявність в індоєвропейських мовах розгалуженої системи структурно-семантичних типів односкладних речень, а інші, – навпаки, схиляються до повного заперечення поняття синтаксичної односкладності, захищаючи ідею двоскладності простого речення як його невід'ємної ознаки.

Література

1. Гофман О. В. Односоставные предложения в русском, английском и немецком языках в сопоставительном аспекте: дисс. ... канд. филол. наук / О. В. Гофман. – Уфа, 2006. – 171 с.
2. Becker K. F. Ausführliche deutsche Grammatik als Kommentar der Schulgrammatik / K. F. Becker – Frankfurt am Main, 1842. – 348 s.
3. Behagel O. Die deutsche Sprache. / O. Behagel – Halle/Saale, 1968. – 216 s.
4. Blumel R. Einführung in die Syntax / R. Blumel – Heidelberg, 1914. – 308 s.
5. Brinkmann H. Die deutsche Sprache .Gestalt und Leistung / H. Brinkmann – Dusseldorf, 1962. – 282 s.
6. Erben J. Abriss der deutschen Grammatik / J. Erben – Berlin, 1960. – 208 s.
7. Freundlich R. Sprachtheorie: Grundbegriffe und Methoden zur Untersuchung der sprachstruktur / R. Freundlich – Wien/New York, 1970. – 181 s.
8. Grebe P. Der Grobe Duden: Grammatik der deutschen Gegenwartssprache. – Hrsg. von P. Grebe. – Mannheim, 1959.
9. Heibig G. Buscha J. Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht / G. Heibig, J. Buscha – Leipzig, 1974. – 656 s.
10. Heringer H. J. Theorie der deutscher Syntax / H. J. Heringer – München, 1973. – 313 s.
11. Heyse J. Ch. Deutsche Grammatik / J. Ch. Heyse – Hannover und Leipzig, 1914. – 644 s.
12. Motsch W. Untersuchungen zur **Apposition** im Deutschen in **Syntaktische Studien** / **W. Motsch** – Berlin, 1965.
13. Mues W. Vom Laut zum Satz / W. Mues – Heidelberg, 1964.
14. Ries J. Was ist ein Satz? / J. Ries – Prag, 1931.
15. Schmidt W. Grundlagen der deutschen Grammatik: Eine Einführung in die funktionale Sprachlehre / W. Schmidt – Berlin, 1966. – 324 s.

Summary

The article deals with the problem of existence of one-member sentence in the German language. Different views of Germanists on the issue about the syntactical form of non-two-member structures in the scientific literature are outlined.

УДК 811.16

КОНОТАТИВНИЙ АНАЛІЗ СПІВСТАВЛЕННЯ ЛЕКСИКИ БЛИЗЬКОСПОРІДНЕНИХ МОВ

Гаврилова О.В., Нешко С.І.

Українська державна академія залізничного транспорту (м. Харків)

Наукові основи порівняльної лінгвістики датуються кінцем XVIII – початком XIX ст., коли мовознавство формувалося як наукова галузь завдяки відкриттю порівняльно-історичного методу. Одночасно із становленням порівняльно-історичного мовознавства були закладені основи порівняльного дослідження мов на синхронному рівні.

Основним завданням цієї статті є проведення порівняльного конотативного аналізу лексики близькоспоріднених мов. Актуальним напрямом сучасних науковців є дослідження конотативних відмінностей співзвучних слів, що прижились у різних мовах. Таку специфіку можливо помітити і дослідити тільки шляхом ретельного лінгвістичного аналізу, який потребує глибокого знання, розуміння відмінностей шляхів розвитку декількох мов, зумовлених географічними, історичними, ментальними розбіжностями.

Матеріалом дослідження є генетично-споріднені слова в українській, російській та польській мовах.

Аналіз досліджень і публікацій. Одночасно зі становленням порівняно-історичного мовознавства були закладені основи співставлення мов на синхронному рівні. Заслуга в цьому належить, як відомо, В. фон Гумбольдту, в працях якого органічно взаємно доповнилися два підходи і викладається глибоке і цілісне уявлення про мову і мовні картини світу. «Через різноманіття мов для нас відкривається багатство світу і різноманіття того, що ми пізнаємо в ньому, і людське буття стає для нас ширше, оскільки мови у виразних і дієвих рисах дають нам різні способи мислення і сприйняття. Мова завжди уособлює в собі своєрідність цілого народу» [4; 349].

Перше положення при встановленні принципів порівняльного методу – це суворе відмінність співставлення і порівняльного методів.

Метод співставлення – це дослідження і опис мови через її системне порівняння з іншою мовою. Цей метод особливо ефективний стосовно

споріднених мов, оскільки контрастні риси проступають найяскравіше на фоні схожих рис. В цьому відношенні метод співставлення наближається до порівняно-історичного методу, проте у відомому сенсі, він є його зворотною стороною: якщо порівняно-історичний метод базується на встановленні відповідностей, то метод співставлення – на встановленні невідповідностей, причому, нерідко, те, що діяхронічно є відповідністю, а синхронічно – невідповідністю.

Ідея методу співставлення була теоретично обґрунтована І.А. Бодуеном де Куртене, елементи зіставлення зустрічалися і в граматиках 18-19 сторіч, але як лінгвістичний метод із певними принципами він став формуватися в 30-40-х рр. 20 ст. Важливий внесок в теорію і практику методу співставлення внесли в ці роки Е.Д. Поліванов, Л.В. Щерба, С.І. Бернштейн.

Біля витоків вітчизняної лінгвістики співставлення стояли такі відомі учені як: Е.Д. Поліванов, Ф.Ф. Фортунатов, Л.В. Щерба, І.І. Мещанінов. Теоретичні основи зіставного вивчення мов були закладені В.Д. Аракіним, А.І. Смірницьким, В.Н. Ярцевою, В.Г. Гаком і багатьма іншими.

У кількісному відношенні роботи по різних рівнях мови розподілені нерівномірно: найбільше – по контрастивні граматиці (включаючи словотворення), менше – по контрастивні фонології, ще менше – по контрастивному порівнянню лексичних систем. Вищенаведене дає привід віднести проблему аналізу співставлення лексики до розряду **актуальних**.

Дотепер в питанні вивчення лексики як системи зроблені лише перші кроки. Як справедливо відзначає І.С. Козирєв, «поки що не вдається піддати вивченню всю систему лексики або її основну частину, а вдається лише, виходячи з логічно виведених принципів системності лексики, досліджувати незначні її ланки» [5; 38-39].

Труднощі вивчення і опису лексико-семантичної системи мови полягають в тому, що вона складається з безлічі компонентів і при цьому «місце майже кожного з них в лексико-семантичній системі вимагає спеціального опису, нерідко і особливих фундаментальних досліджень» [5; 42]. Подібні труднощі при вивченні лексичної системи мови підкреслюють і інші дослідники. «У словниковому складі будь-якої мови налічується багато тисяч слів і стійких словосполучень, кожне з яких є смисловою одиницею – в тій або іншій мірі індивідуальне і неповторне і тому заслуговують окремого розгляду» [1; 5].

Порівняння мов доцільне лише за наявності хоча б одного схожого елемента їх структури. «Мало користі від порівняльного вивчення в тому випадку, якщо доводиться кожного разу констатувати, що порівнювані предмети ні в чому не мають схожості. Проте при вивченні мов порівняння явищ, для них типових, може базуватися на різноманітних схожостях» [8; 9].

У кожній національній мові проявляються і діють елементи, з одного боку, спільні і зі спорідненими, і зі структурно віддаленими мовами, а з іншого боку – національно-самобутні, специфічні для даної мови.

Слов'янські – українська, російська і польська – мови є мовами генетично спорідненими, такими, що розвинулися із єдиної основи – староруської мови.

Окрім єдності походження, слов'янські мови мають багато спільного в своїх історичних долях. Проте різне соціально-правове положення, існування ряду диференціальних рис, обумовлених внутрішніми законами розвитку кожної з мов окремо і факторами соціально-економічного і культурного ладу, послужили причиною для вироблення національно-специфічних особливостей, до яких можна віднести різне до певної міри співвідношення книжних (зокрема старослов'янських) і розмовних елементів, своєрідність засобів народнопоетичної образності і інші об'єктивні закономірності.

Так наприклад, велика схожість в лексичних складах близькоспоріднених російської, української і польської мов матеріально підтверджується спільністю походження і близькістю історичних шляхів розвитку російського, українського і польського народів – носіїв цих мов; елементи, що відображають специфічні риси кожної з близькоспоріднених мов, свідчать про внутрішні структурні процеси, що відбуваються в кожному з них окремо, а також про види і характер контактів кожної з цих мов із іншими спорідненими і неспорідненими мовами на різних історичних етапах їх розвитку.

Відмінною рисою взаємовідносин слов'янських мов, які мали характер взаємодопомоги протягом усієї їх історії, було те, що, запозичуючи один від одного певні мовні або стилістичні засоби, вони жодним чином не втрачали своєї національної самобутності.

Тому труднощі вивчення співставлення близькоспоріднених мов полягають не стільки в тому, що, крім спільних рис, кожна з близькоспоріднених мов має і свої власні, специфічні, риси, а що ці особливості не завжди знаходяться на поверхні того або іншого явища в мові, не завжди легко виокремити зі спільного для близькоспоріднених мов фонду і часто виявити цю специфіку вдається лише шляхом ретельного лінгвістичного аналізу, здійсненого, нерідко, із залученням даних з історії мов, діалектології і т.п.

«Знайти і оцінити важливість відмінностей набагато складніше там, де їх менше або майже немає. Але саме це *майже* або *трохи* і є тим, що відрізняє одну близькоспоріднену мову від іншої на всіх рівнях. Знати ці відмінності – означає знати ці мови» [6; 17]. Встановлення ж відмінностей на фоні схожості і еквівалентності відноситься до кардинальних проблем лінгвістики» [7; 197]. Тому слід мати на увазі, що контрастивний аналіз саме близькоспоріднених мов, де ця схожість і еквівалентності складають основу, має значення не лише для глибшого вивчення мовних систем, що зіставляються, але і для вирішення найважливіших загальнотеоретичних проблем мовознавства.

Лексична система – більш відкрита, рухома система мови в порівнянні з іншими його системами, наприклад, фонетичної або граматичної. Особливість лексичної системи мови, на відміну від інших його систем, полягає у відкритому її характері. Відкритий характер лексичної системи мови обумовлюється тісним її зв'язком із громадським життям людей, соціальним прогресом. У лексиці безпосередньо наочніше відображаються зміни, що відбуваються в різних сферах життя громадськості; вони є найбільш проникним ярусом мовної системи.

Звідси, особливо велике значення має залучення історичних і діалектних даних при дослідженні співставлення лексичних систем близькоспоріднених мов. «Дослідження різних історичних взаємодій слов'янських мов (напр., російської і болгарської, сербської, російської і польської тощо.), - підкреслював В.В.Виноградов, - допоможе визначити нові пласти лексичної спільності між різними слов'янськими мовами і відповідності між ними в процесах семантичних змін і в методах словотворення» [3; 28].

Відомо, що слов'янські мови мають в своїх лексичних складах багато спільного.

У будь-якій мові існують слова, що співпадають з наочно-логічного значення, але розрізняються з наявності або характеру експресивно-стилістичного компоненту в семантиці слова, що дає можливість досліджувати конотацію як окрему сферу змісту слова. Традиційно в семантичну структуру конотації лінгвісти включають емоційний, експресивний, оціночний і стилістичний компонент значення.

Важкість виділення конотацій пов'язана, по-перше, з тим, що вони не є чітко окресленими одиницями. По-друге, конотація виникає саме тоді, коли лексична одиниця тимчасово стоїть на шляху в літературну мову і вже вживається в ній, не втративши ще зв'язки з колишніми стилями. По-третє, конотація важко відчутна тому, що виявляє себе найчастіше як мовленнєвий, а не мовний феномен.

Конотативна розбіжність стосується генетично споріднених і схожих за формою слів і пов'язує всі види конотативної неадекватності: конотативна нерівновага, конотативну недостатність, конотативне спотворення, конотативну надмірність.

Так, в російській мові запозичені слова, що вживаються в загальній мові, переважно ще не засвоєні мовою, тобто несуть конотацію іншомовності, іноді термінологічності, тоді як в польській ті ж слова в більшості розмовні, оскільки міцно засвоєні мовою: *aktualność* – *актуальность*, *złobodnevność*, *swowremennost*, *aktywizacja* – *активизация*, *ożwilenie*, *podjem*, *anomalia* – *аномалия*, *otклонение*, *nieprawilność*, *audiencja* – *аудиенция*, *прием*.

І, навпаки, споконвічні в польській мові слова, як правило, нейтральні, тоді як схожі форми в російській мові розмовно-конотативні, іноді – пейоративні: *kudłaty* – *кудлатый*, *loхmatый*, *kosmatый*, *всклокоченный*, *pajazd* – *наезд*, *набег*, *наскок*, *вторжение*, *нападение*, *ogłosić* – *огласить*, *опубликовать*, *обнародовать*, *объявить*.

Оскільки в одному слові наявні переважно декілька конотативів, то їх розбіжність відбувається в багатьох лексичних паралелях. Так, в російській мові слово, що несе конотацію іншомовності, майже ніколи не супроводжується конотацією розмовності, але несе конотацію книжковості і термінологічності. Ігнорування таких тонких конотативних відмінностей в міжмовних синонімах веде до спотворення в перекладі. Особливо це стосується перекладів на близькоспоріднені мови, де єдина денотативна спрямованість і схожа звукова форма лексем створюють помилкове враження однакового їх конотативного

змісту (порівняємо. нейтральні польські і різко пейоративні і навіть жаргоністичні українські форми: *bydło* – бидло, *skot*, *bzik* – бзик, *divactwo*, *darmowy* – дармовий, безкоштовний, *manatki* – манатки, *pożutki*, *mordować* – мордувати, вбити, *wymagać* – вимагати. Таким чином, між схожими польськими і українськими формами спостерігається сильна розбіжність по видах конотації (конотативне спотворення).

Завдяки близькості російської і української мов, велика частина її лексики тотожна по денотації, але не завжди співпадає по конотації. Найбільш часті конотативні розбіжності там, де в українській мові слова функціонують як загальноживані, а в російській мові ті ж форми слів функціонально тяжіють до розмовних, і завдяки цьому вони по відношенню до своїх українських аналогів конотативно надмірні: укр. *вояка*, *замордувати*, *здохнути*, *шкодливий*, *шкодити* (всі нейтральні) – рус. *вояка*, *замордовать*, *сдохнуть*, *шкодливый*, *шкодит* (все розмовні і пейоративні).

Російська мова в свою чергу досить вільно створює окремі словесні форми за моделями відповідних форм української мови. Російські літератори активно звертаються до лексики, в своїй основі спільної для російської і української мов, яка має лише відповідне українське фонетико-граматичне забарвлення, а також до українських за своїм походженням слів, що мають досить давню традицію використання в російській літературній мові, частково фіксуються її словниками і у більшості зрозумілі без перекладу російському читачеві. Так, наприклад, українські за походженням *хлібороб*, *землероб* майже витіснили з широкого вжитку російські *земледелец*, *хлебопашец*, перевівши їх у план стилістично обмеженої сфери застосування. Російські за походженням *сталь*, *руль* витіснили споконвічні *криця*, *кермо*, які перейшли у сферу поетичного функціонування.

Складнощі порівняльного вивчення споріднених мов полягають у не стільки в тому, що окрім спільних рис кожна мова має свої специфічні риси, скільки в тому, що ці особливості не завжди знаходяться на поверхні того чи іншого явища, не завжди легко виділяються у спорідненому мовному фонді. Таким чином, мовний аналіз повинен здійснюватись на фоні історичних, історико-літературних, політичних і культурних процесів у житті народів, що дає можливість більш глибоко розкрити і описати як спільні процеси, що характеризують сучасний стан мов, що зіставляються, і тенденції їх розвитку, так і національно-специфічні явища.

Література

1. Ахманова О.С. О некоторых вопросах и задачах описательной, исторической и сравнительно-исторической лексикологии / Ахманова О.С., Виноградов В.В., Иванов В.В. – М.: Вопр. языкознания. – 1956. – № 3.
2. Белодед И.К. Контакты украинского языка с другими славянскими и унификация его устной литературной формы / Білодід І.К. - Вибрані праці: 3 т. – К.: Наукова думка. – 1986. – Т.1.

3. Виноградов В.В. Об изучении общего лексического фонда в структуре славянских языков / Виноградов В.В. – Ленинград: Научный бюллетень Ленинградского ун-та. – 1946. – № 8/10. с.28.
4. Гумбольд В. Язык и философия культуры / Гумбольд, Вильгельм фон. – М.: Прогрес, 1985. – 452 с.
5. Козырев И.С. Очерки по сравнительно-исторической лексикологии русского и белорусского языков / И.С. Козырев. – Орёл: Наука, 1970. – 236 с.
6. Манакин В.Н. Сопоставительная лексикология / В.Н. Манакин. – К.: Знание, 2004. –328 с.
7. Якобсон Р. Избранные работы/ Роман Осипович Якобсон. – М.: Наука, 1985.–182с.
8. Ярцева В.Н. Контрастивная грамматика / В.Н. Ярцева. – М.: Наука, 1981. – 112с.

Summary

The problem of comparative analysis of vocabulary on examples of the closely-related languages is considered. Connotative conformity and inconsistency between Russian, Ukrainian and Polish vocabulary are shown.

УДК 811.111'373.611

ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ОКАЗІОНАЛЬНОГО СЛОВОТВОРЕННЯ

Гайданка Д. В.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Постановка проблеми. Проблематика okazіонального слова і надалі залишається однією із найдискусійніших у сучасному мовознавстві, незважаючи на численні лінгвістичні розвідки. Часто науковці фокусуються на структурному та семантичному аспектах okazіональної деривації, залишаючи поза увагою прагматичну сторону проблеми, проте саме функціонально-комунікативний аспект вивчення okazіональних одиниць концентрує інтерес лінгвістів на виявленні їх прагматичного значення та робить спробу пояснити, яку роль відіграє okazіоналізм у конкретному контексті.

Аналіз останніх публікацій. Різномасштабне дослідження прагматичного аспекту функціонального словотворення знайшло вияв у численних працях вітчизняних та іноземних науковців, у центрі уваги яких вивчення природи okazіоналізму, та функціональних особливостей індивідуально-авторського словотворення: О. Жижоми, О. Стишова, Ж. Колоїз, О. Турчак, Є. Карпіловської, В. Бялика, С. Воропай, П. Гогенгауса, Д. Крістала, Дж. Мунат, Д. Святєк,

В. Церули, П. Штекауера та ін. Проте безперервна поява нових okazіональних одиниць у найрізноманітніших видах текстів та дискурсу в цілому зумовлює перспективи подальших досліджень з метою не тільки визначення статусу okazіоналізмів, а й їхнього функціонального навантаження у конкретних видах дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає Ж. Колоїз, у широкому сенсі okazіональна деривація виконує дві основні функції: номінативну (для позначення реалій/ірреалій навколишнього світу) та комунікативну (обслуговує конкретні комунікативні акти) відповідно до її функціонального призначення [3, с. 4]. Проте на основі проаналізованої наукової літератури можна стверджувати, що функції okazіональних одиниць можна умовно поділити на загальні та «метакомунікативні» (термін запропонований П. Гогенгаусом). Водночас варто зазначити, що функціональний ряд okazіональних одиниць залежать від ряду чинників:

1) психолінгвістичні/когнітивні фактори (авторський задум; художньо-образні завдання твору; жанр твору);

2) прагматичні фактори (відношення okazіональної одиниці до позначуваного нею явища та здійснення впливу на адресата чи так звана «інтенційність» [1, с. 22]);

3) соціальні фактори (пошуки нових форм, спричинені суспільно-політичними та культурними змінами; контекстуальні зв'язки «з урахуванням асоціативного фону») [2, с. 14];

4) комунікативні (потреба заповнення «комунікативної ніші під час конвенційного мовленнєвого акту» [5, с. 220], чи-то «псевдослова» у дитячому мовленні, створені як еквівалент ще невідомого відповідника у мові дорослих [8, с. 429]).

У залежності від зазначених вище факторів О. Жижома пропонує наступну диференціацію функцій okazіональних одиниць:

- номінативна, у межах якої виділяють номінативно-оцінну функцію та функцію образності;
- стилістична;
- експресивно-оцінна, згідно з якою розрізняють експресивно-оцінні та експресивно-оцінні утворення (з метою «фокусування експресивності»;
- поетична функція (з художньо-виражальною метою для створення слів-образів» та тропів;
- текстотвірна функція (okazіоналізми «згортають непотрібні деталі опису в однослівне найменування з метою синтаксичної компактності, раціональної побудови тексту, формування структурної цілісності мікро- та макротексту» [2, с. 10–12]).

У свою чергу А. Приймак подібно виділяє креативну функцію (відповідає експресивно-оцінній у вищезазначеній класифікації, де okazіоналізм виступає засобом самовираження автора), емотивну (дозволяє якомога повніше відтворити

конденсованим способом почуття автора) та імпресивну (реалізовує прагнення автора вплинути на читача чи слухача [4, с. 206–207]).

Існує думка, що реалізація номінативної функції okazіоналізма передбачає наявність відповідного концепту, однак за певних обставин, особливо у випадку розмовних okazіоналізмів, денотату найменування в екстралінгвістичній реальності просто не існує [9, с. 220]. У цьому контексті варто зазначити, що номінативна функція реалізовується значно меншою мірою у порівнянні з комунікативними, адже під час творення okazіональних одиниць зазвичай превалює експресивно-оцінна конотація, позаяк вони не називають нові об'єкти, а стають оригінальними синонімами уже існуючих. Крім того словотворчі компоненти у структурі okazіоналізму безумовно сприяють реалізації саме комунікативної функції, де «контекст та комунікативна ситуація пояснюють значення новотвору, словотворчий формант несе емоційно-оцінне навантаження» [1, с. 27].

П. Гогенгаус пропонує більш детальну класифікацію функцій з урахуванням жанру твору, авторського задуму, стилістичної мети, контекстуального фону, виду словотворення та навіть типу речень. У цьому світлі необхідно зауважити, що автор дотримується запропонованого Д. Крісталом поділу okazіоналізмів на авторські okazіоналізми “*harax legomena*” [5, р. 219], що виникають у результаті ретельного планування) та розмовні okazіональні одиниці (*nonce-words*, створені спонтанно під час конвенційного комунікативного акту).

Таблиця 1

Текстуально-метаконтекстуальна диференціація функцій okazіоналізмів П. Гогенгауса [6, pp. 15-39]

Комунікативні		Жанр	Метакомунікативні		Жанр
		Мета			Мета
1.гіпостатична функція	<i>передбачає відсутність явища в екстралінгвістичній реальності за наявності відповідного найменування,</i>	<i>«експлуатується для потреб текстуальності, адже часто okazіональна номінативна одиниця називає явище, яке існує винятково у художньому контексті, сприяючи художній ілюзії» [P. Hohenhaus P.21].</i>	1.Кларифікація та запобігання неоднозначному тлумаченню	<i>контрастивна редуплікація або «складнопохідні з ідентичними компонентами»: ‘I don’t mean (Y)X but XX’ / ‘Do you mean XX or (Y)X?’.</i>	<i>автентичні діалоги та тексти розмовного реєстру, вживається у заперечних та питальних конструкціях. Слугує для кларифікації та підведення неоднозначного тлумачення до “прототипного” загальноприйнятого значення</i>

2.функція «привертання уваги»	що «досягається методом гри слів за допомогою «засобів привертання уваги» (ASD – Attention Seeking Devices, p. 23), прийомів, заснованих на фонетичній співзвучності	особливо характерна для рекламних текстів, газетних та журнальних заголовків,	2.Аналогічна адаптація/ «пряма корекція аналогії»	«передбачає наявність одиниці-моделі для аналогічного словотворення у попередньому контексті з послідовним коментарем та обов'язковим коригуванням у вигляді нової одиниці»	превалює у пародійних текстах
Функція текстового/дискурсивного дейксісу («прономіналізація»)	оказіоналізм виключно «продовжує» ситуативний контекст: наприклад “ <i>ditto</i> <i>comrounds</i> ” = семантично-знебарвлений компонент + thing/business , + елемент попереднього контексту.	розмовна мова або ж специфічний виду текстів: літературні та драматичні діалогів, для надання відтінку невимушеності Відіграють роль “анафоричного посилання” [Ibid.: P.20]	Металінгвістична вибірка	часто заснована на інтертекстуальності, означає «використання елементів із споріднених текстів, вибірку або цитування з подальшими маніпуляціями для утворення нової одиниці	превалює у пародійних текстах, гуморесках, анекдотах
функція залучення читача до атмосфери літературного твору:	Епізодичні складні слова”, які використовують ся , щоб правильно розтлумачити складні утворення на основі попередніх епізодів художнього контексту. [P. Hohenhaus P.21]	Белетристика, з метою зробити читача «учасником уявної мовної групи»	Делокутивна конверсія	представляє конвертування слів-звертань у дієслова, наприклад: ‘Don’t you <u>you</u> me!’. Конверсії можуть зазнати не тільки слова та фрази, а навіть “екстрафонологічні” (без голосних звуків) вигуки: “Don’t ‘ssh’ me!”	характерна для конфліктних комунікативних ситуацій, діалогів та розмов з відтінком роздратування
			Оказіональна стереотипізація –	синтаксичні утворення («звичайні стереотипи або ж “композиційно-формулаїчні вирази”), що вживаються у якості складних слів, можуть ставати основою для подальших дериваційних актів	Комедійні твори

		Емотивність шляхом конверсії та редуплікації	<i>«емотивування» «ідіосинкретичний словотвір - MUDs ("multi-user dungeon/dimension")», характеризується можливістю вираження емоцій за допомогою комбінацій клавіш</i>	<i>жанр «віртуальної реальності» загалом, та комп'ютерних ігор зокрема</i>
		перебільшене акцентування або негативна гіпостатизація	<i>вигадування абсурдного неіснуючого концепта для порівняння з іншим, якого або не існує, або нема в наявності</i>	<i>оказіоналізм підкреслює абсурдність та неіснування позначуваного ним явища</i>

Дж. Мунат погоджується з вищезазначеною текстуально-метаконтекстуальною диференціацією функцій, виконуваних оказіональними одиницями, попри те доповнюючи функціональний ряд іншими, а саме дещо вужчими текстуально-стилістичними функціями:

- створення ефекту аргументації та зв'язності (“coherence and cohesion”);
- створення текстуально-уявних світів (переважно у жанрі наукової фантастики з метою «ілюзії вірогідності та відчуження»);
- ігрова функція (фонологічні маніпуляції «задля забави та звеселяння» у дитячій літературі) [7, р. 179].

Так, можна стверджувати, що випадки реалізації номінативної функції не настільки численні у порівнянні з комунікативними, позаяк часто оказіональні одиниці називають явища, денотату яких не існує в екстралінгвістичній реальності, або стають оригінальними та експресивними синонімами уже існуючих. Комунікативні функції, зумовлені рядом лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників, зазнають диференціації у працях вітчизняних науковців та позначаються різними термінами. Узагальнюючи вищесказане, до комунікативних функцій можна віднести експресивну (мовець надає особливій виразності одиниці), стилістичну (реалізовує авторський задум за допомогою творення оказіоналізмів у якості різноманітних стилістичних засобів), емотивну (виражає емоції мовця та автора) та імпресивну (здійснює вплив на читача чи слухача). На противагу, виокремлені П. Гогенгаусом метакомунікативні функції підкреслюють, що лексичне значення для оказіональної одиниці переважно є вторинним, позаяк як авторські, так і розмовні оказіоналізми, концентруючи у собі численні проєкції семантичного наповнення, відкривають ряд зв'язків між мовцем та слухачем (автором – читачем), культурою, історією, що у свою чергу вказує на ширший лінгвістичний контекст та тісну взаємодію між значенням одиниці та її функцією у дискурсі. Отже, у такому світлі, варто зазначити, що метакомунікативні функції, зазначені вище, детерміновані інтертекстуальністю та інтердискурсивністю.

Висновки. Таким чином, часто науковці фокусуються на структурному та семантичному аспектах okazіональної деривації, залишаючи функціонально-комунікативний аспект поза увагою, проте сама структура okazіональної одиниці безпосередньо впливає на стилістичне забарвлення тексту. У широкому сенсі okazіональна деривація виконує номінативну та комунікативну функції відповідно до її функціонального призначення. Проте на основі проаналізованої наукової літератури можна стверджувати, що функції okazіональних одиниць можна поділити на загальні (номінативна, текстуально-стилістична/креативна, експресивно-оцінна та текстотвірна) та метакомунікативні, зумовлені рядом екстралінгвістичних чинників. У багатьох випадках створення okazіональних одиниць допомагає автору самовиразитися, так у фокусі опиняється саме емоційно-експресивне значення okazіональної одиниці. Номінативна функція реалізовується значно меншою мірою у порівнянні з комунікативними, адже під час творення okazіональних одиниць зазвичай превалує експресивно-оцінна конотація, позаяк вони не називають нові об'єкти, а стають оригінальними синонімами уже існуючих. Крім того словотворчі компоненти у структурі okazіоналізму безумовно сприяють реалізації саме комунікативної функції. Реалізація стилістичної функції напряду зумовлена жанром твору. П. Гогенгаус пропонує комунікативно-метакомунікативну диференціацію функцій з урахуванням жанру твору, авторського задуму, стилістичної мети, контекстуального фону, виду словотворення та навіть типу речень. Метакомунікативні функції підкреслюють, що лексичне значення для okazіональної одиниці є вторинним та вказує на ширший лінгвістичний контекст й тісну взаємодію між значенням одиниці та її функцією у дискурсі. Отже, метакомунікативні детермінуються інтертекстуальністю та інтердискурсивністю.

Література

1. Воропай С. В. Індивідуально-авторські інновації як засіб експресивізації медіатексту (словотвірні-комунікативний аспект) / С. В. Воропай // Вісник Дніпропетровського університету. Сер. : Мовознавство. – 2014. – Т. 22, Вип. 20(2). – С. 21–28.
2. Жижома О. Індивідуально-авторські новотвори в поетичному дискурсі 80–90-х років ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 / О. О. Жижома ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2003. – 18 с.
3. Колоїз Ж. В. Okazіональна деривація: теоретичний та функціонально-прагматичний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук: спец. 10.02.01 / Ж. В. Колоїз ; НАН України. Ін-т укр. мови. – К., 2007. – 36 с.
4. Приймак А. М. Експлікація креативного, імпресивного та комунікативно-емотивного аспектів функціонування okazіоналізмів у щоденникових текстах Л. М. Толстого / А. М. Приймак // Вісн. Житомир. держ. ун-ту. – 2004. – № 17. – С. 206–207.

5. Crystal D. Investigating nonceness: lexical innovation and lexicographic coverage / D. Crystal // Manuscript, Narrative, Lexicon: Essays on Literary and Cultural Transmission in Honor of Whitney F. Bolton / Eds. by Robert Boeing, Kathleen Davis. – Lewisburg : Bucknell University Press, 2000. – P. 218–231.
6. Hohenhaus P. How to do even more things with nonce words (other than naming) / Peter Hohenhaus // Lexical creativity. Texts and Contexts. – Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2007. – P. 15–39.
7. Munat J. Lexical Creativity as a Marker of Style in Science Fiction and Children’s Literature / Judith Munat // Lexical creativity. Texts and Contexts. – Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2007. – P. 164–182.
8. Nwokah E. Word play: The creation and function of novel words in the pretend play of two siblings / E. Nwokah, K. Graves // American Journal of Play. – 2009. – Vol. 4. – P. 429–450.
9. Swyatek D. The notion of nonce-formation “revisited” / Swyatek Dagmara // Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Studia Neofilologiczne. – 2014. – Z. 10. – S. 207–221.

Summary

The given article focuses on the pragmatic aspect of nonce word-formation with the emphasis on a range of functions nonce words perform in a discourse. Having analysed scholarly literature, the author has made an attempt to generalize all the functions of nonce words in accordance with their determinants. In a nutshell, it may be assumed that the functions of nonce formations in a discourse may be divided into general, communicative and metacommunicative. Despite the fact that a number of scholars concentrated on communicative functions, namely stylistic, expressive, emotive and impressive, metacommunicative functions have not been given sufficient amount of attention. However, these are mostly preconditioned by intertextuality and interdiscursivity and contribute to the meaning of such items in a context.

УДК 811.581

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ КИТАЙСЬКОЇ ЛІНГВІСТИКИ ПІСЛЯ ЕПОХИ ПРАВЛІННЯ ДИНАСТІЇ ХАНЬ

Дацьо О.Г., Швед Е.В.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Постановка проблеми та її визначення. Поряд з давньоіндійською, класичною та арабською, китайське класичне мовознавство є однією з найвідоміших незалежних мовознавчих традицій. Цінність його перш за все в

тому, що воно виникло на ґрунті мови, що належить до ізолюючих і значно різниться за будовою від європейських, виробило методи, що є більш придатними для цілого ряду східних мов.

Проблема історії лінгвістичної думки Давнього Китаю була предметом вивчення цілого ряду дослідників. Цікаві факти з історії китайської лінгвістики представлені в працях таких вітчизняних науковців, як Т.А.Амирова [1], А.В.Десніцкая [5], І.І.Ковалик [6], Н.И.Конрад [7], Г.П.Сердюченко [10], П.Шмідт [16] та зарубіжних вчених Ван Лі [2,3,4], Ло Чанпэй [8], Чжен Шиму [14], Чжен Чжен-до [15].

Однак ця тема ще недостатньо досліджена. Більшість сучасних праць з лінгвістики та мовознавчих посібників дуже фрагментарно висвітлюють, а інколи зовсім не торкаються проблеми давньокитайського мовознавства. Пропонована публікація є спробою дослідження досягнень давньокитайської лінгвістики після завершення правління династії Хань.

Актуальність статті зумовлена відсутністю комплексного підходу до вивчення проблем розвитку лінгвістичної науки давнього Китаю. Водночас серед сучасних лінгвістів усе більше зростає зацікавлення окремими специфічними аспектами цієї проблеми.

Мета цієї статті – дослідити особливості розвитку давньокитайської лінгвістики, зокрема, її періоду після правління династії Хань, проникнути у самотність підходу китайських лінгвістів до вивчення ряду фонетичних, морфологічних та синтаксичних явищ, а також дослідити основні методи та принципи, застосовані китайськими мовознавцями при вивченні проблем лінгвістики.

Завдання дослідження полягає у комплексному вивченні специфіки давньокитайської лінгвістики, починаючи від самотнього підходу до вивчення фонетичних явищ і завершуючи проблемами дослідження синтаксису; як висновок виділити позитивні аспекти та недоліки досліджень китайських мовознавців.

Матеріалом дослідження слугували праці мовознавчого спрямування таких найвідоміших китайських дослідників – лінгвістів як Сунь Ян, Шень Юе, Лу Фаянь, Лі Чжоу, Гу Еван, Шоувень, Фань Сі-вень, Лу І-вей та Ван Нян-сун.

Виклад основного матеріалу та отримані висновки.

Після династії Хань основним напрямком у китайському мовознавстві стає вивчення фонетики. Причинами цього були, з одного боку, розвиток поезії, теорії віршування, з другого проникнення з Індії до Китаю буддизму (китайською "фо"). Під впливом індійських фонетиків китайські вчені здійснюють фонетичний аналіз слів, класифікують звуки, розробляють чотири тони (інтонації) своєї мови. Якщо до цього часу китайських мовознавців цікавили написання і значення ієрогліфів, то тепер вони звертають увагу на їх вимову.

Китайськими лінгвістами був створений досконаліший спосіб запису читання ієрогліфів, – так зване "розрізання" чи фаньце. З його допомогою прочитання ієрогліфа може бути вказано через читання двох інших. У китайській

мові найголовнішою фонетичною одиницею є склад, що ділиться на дві основні частини – початкову і кінцеву, або ініціаль і фіналь. Метод розрізання сприяє точному позначенню читання ієрогліфів. Вчені вважають, що думка про можливість розчленування слова на окремі звуки виникла у китайців під впливом знайомства з індійською системою письма, але сама методика має чисто китайське походження [1, с.100]. Існує думка, що розрізання як метод позначення читання ієрогліфів ввів вчений Сунь Ян в коментарях на словник "Ер'я" (III ст.). Однак застосування фаньце знаходять у авторів кінця III ст. Саме епоха після Хань характеризується розквітом лексикографічних досліджень, у цей час укладаються побудовані за фонетичним принципом словники рим. Слова в них розташовуються не за першою літерою, а за закінченням. З'являються словники такого типу, зокрема, першим з них був "Шен лей" ("Категорії звуків") Лі Дена та ряд інших, однак ні один із них не зберігся. Причин їх виникнення було декілька: поява римованої поезії, необхідність подавати у словнику вимову слова, позначеного певним ієрогліфом; потреба траскрибувати іншомовні власні імена [6, с.12].

На кінець V ст. припадає вивчення тонів китайської мови. Вважають, що теорію тонів, які поряд із римами є дуже важливими для китайської поезії, опрацював Шень Юе (441–513 рр.). Була встановлена класична система чотирьох тонів: рівного, висхідного, падаючого і вхідного (пин 平, шан 上, цюй 去, жу 入). З цього часу відповідно до тонів словники рим діляться на чотири частини. Такі словники містили т. зв. "малі рими" (сяо юнь), – групи омонімів, в які об'єднувались склади всередині кожної рими.

Найвідомішим словником рим, що у дещо видозміненій формі дійшов до нас, є словник Лу Фаяня "Це юнь" ("Розрізання і рими") (601 р.). Крім цього автора, його укладачами були ще вісім чоловік. Оскільки укладачі словника походили з різних місцевостей, то у словнику фіксуються фонетичні особливості різних діалектів. Автори словника розрізняють 193 рими, що утворюють 58 класів. Згодом цей словник розширили і доповнили, в результаті чого, він отримав назву "Гуан юнь", тобто "Розширений юнь". Він вже налічував 206 рим, що творили 61 клас. Його особливістю було те, що рими, які мають спільний елемент складу, на відміну від попереднього словника, були зосереджені в одному місці. Цей порядок розташування рим був встановлений Лі Чжоу в кінці VIII ст. А у 1067 р. цей словник був суттєво доповнений і отримав назву "Цзи юнь" ("Повний юнь"), він налічував 53 525 ієрогліфів. У ньому було змінено розташування багатьох рим. Об'єм досліджуваного матеріалу, детальність його дослідження засвідчують велике зацікавлення проблемами фонетики. Згодом словники такого типу стали називати оберненими, що є особливо сприятливим для віршування. Принцип укладання словників базувався лише на частині складу, що римувалась, і тоні, прямої класифікації слів за початковими приголосними у словниках немає. Перший список початкових приголосних китайської мови уклад буддійський монах Шоувень, що жив у кінці епохи Тан [1, с.106]. Його список містив 30 приголосних, які він поділяв на п'ять груп: губні, язикові, задньозубні,

передньозубні і гортанні. Вважають, що ця класифікація виникла під впливом індійського мовознавства. Згодом з'являлись нові класифікації такого типу. Вони дають підставу вважати, що число ініціалей у китайській мові епохи Тан було 36, число фіналей – близько 206.

Поряд із словниками рим у Китаї укладались і так звані ключові, тобто звичайні словники ієрогліфів. Так у 548 р. Гу Еван уклав словник "Юй пянь" ("Нефритова книга"). Автор, даючи пояснення структури ієрогліфа, детально зупиняється на поясненні значень, ілюструючи їх численними прикладами із літератури. Гу Еван розміщує ієрогліфи за 542 ключами. На жаль, цей словник дійшов до нас у дещо видозміненому стані.

Пізніше його замінив об'ємний "Лей пянь" ("Книга категорій"), що налічував 53 165 ієрогліфів. Він був укладений групою дослідників і у 1066 р. представлений імператору Сима Гуаном. Отже, у Китаї укладались одночасно два типи словників, – словники рим і ключові.

Важливим кроком у дослідженні китайської фонетики стало укладання фонетичних таблиць. Це було своєрідне схрещення осей, де по одній осі розміщувалася фіналь, а по другій – ініціаль, на перехрещенні ж розташовувався склад, що складався відповідно з двох попередніх. Таким чином, кожен склад, що існував у мові, мав своє певне місце, а система складів, закономірності поєднуваності звуків ставали прозорими [1, с. 109].

Найбільш відомою із ранніх фонетичних таблиць є "Юнь цзинь" ("Зеркало рим") XII ст. Її авторство приписують монаху-індусу.

Учені вважають, що лише після появи фонетичних таблиць китайське мовознавство чи китайську фонетику можна розглядати як окрему науку, зазначаючи, що фонетичні таблиці стали спеціальним методом у китайській фонетиці. Вони мають свою теорію деньюнь (науку про класифікацію рим і звуків взагалі) із складною спеціальною термінологією.

Що стосується інших галузей китайського мовознавства, то китайські вчені виділяли повні слова (шицзи), пусті (сюйцзи) і службові (чжуцзи) [7, с. 25]. Письменник XIII ст. Фань Сі-вень виділяє "повні" і "пусті" слова; під першими він розуміє слова з предметним значенням, а під другими – з дієслівним, а також прислівникового типу. Одночасно він зазначає, що поєднання цих слів є необхідним для побудови мовлення, тобто слова розглядаються ним не тільки з семантичної, але й з граматичної сторони. З цієї точки зору важливим є трактат Лу І-вея (кінець XVI – поч. XVII ст.) "Чжу юйцзы" ("Службові слова"), в якому наводяться приклади близько ста таких слів і часток.

Великих успіхів китайське мовознавство досягло у XVII–XIX ст., – дальший розвиток отримали етимологія, історична фонетика, синтаксис, особливо вчення про синтагми [9, с.12] Основоположниками китайської граматики вважають Ван Нянь-суня (1744–1832) та його сина Ван Ін-чжи (1766–1834), які зробили вагомий внесок у вивчення китайської лінгвістики.

Паростки зародження стилістики прослідковуються у китайському мовознавстві з найдавніших часів, – виділялись слова "високі" чи "вишукані", що

належали до відповідної мови, це була, свого роду, літературна мова. Словником такої мови вважають "Ер'я".

Вчення про граматичну будову слова розвинулось у китайському мовознавстві пізніше, зокрема у XVII–XIX ст. У цей час критичному дослідженню піддаються пам'ятки давнини, що сприяє розквіту текстології, етимології, історичної фонетики.

Вивчення історії китайського мовознавства має особливе значення для вивчення історії науки про мову в цілому.

Таким чином, усе викладене вище підводить нас до наступних **висновків**:

Заслуги китайських мовознавців у галузі лінгвістики такі:

1. Створили самобутню писемність (ієрогліфіку), дослідили її структуру та походження, її перевагою є те, що багато морфем-омонімів позначаються на письмі різними ієрогліфами, а одні і ті ж самі морфемі, що по-різному звучать у діалектах, об'єднані одним і тим самим ієрогліфом.

2. Досліджували лексикологію: уклали тлумачні словники, діалектні, локально паспортизуючи слова у словниках; уклали словники рим, виділяючи окремо групи омонімів; етимологічні словники, виводячи етимологію із звукового сприйняття. Ввели специфічний принцип побудови словників за ключами, розвинувши теорію категорій, що стала базою для творення нових знаків китайської писемності, ієрогліфів. Встановили шість таких категорій: зображальні, вказівні, ідеографічні, фонетичні, видозмінені та запозичені, застосовуючи дистрибутивну основу.

3. Розробили самобутній підхід до вивчення ряду фонетичних явищ та винайшли нові методи їх дослідження (винайшли фонетичні таблиці як спеціальний метод дослідження китайської фонетики, який застосовується і в наш час; винайшли метод розрізання (фаньце), що дає можливість точно позначати читання ієрогліфів; дослідили природу складу, виділяючи ініціаль та фіналь; класифікували приголосні та голосні китайської мови; виробили теорію чотирьох тонів китайської мови (рівного, висхідного, падаючого, вхідного).

4. Досліджували частини мови, виділяли повні, пусті та службові слова, розглядаючи граматичну функцію слова нерозривно від значення.

5. Досліджували граматику, зокрема у галузі синтаксису, вчення про синтагми.

6. Мали уявлення про лексичну синонімію, омонімію, стилістику, критичну текстологію, історичну фонетику.

Винайдені китайськими мовознавцями методи та принципи дослідження стали, безумовно, більш придатними для опису ряду східних мов (японської, мов сусідніх з Китаєм країн), ніж європейських.

Серед недоліків, які наявні у вченні китайських мовознавців, можемо виділити такі:

1. Будучи корисним для східних мов, китайське мовознавство на відміну від індійського майже нічого не дало для сучасної європейської науки про мову.

2. Недоліком китайської писемності є наявність величезної кількості письмових знаків.

3. У Китаї граматики почала виділятися у самостійну науку порівняно пізно, у XIII ст.

4. Вивчаючи особливості фонетики, китайські лінгвісти не досліджували фізичну природу звука, – головним об'єктом їх вивчення було не мовлення, а ієрогліф; спонуканням до класифікації голосних та приголосних звуків послужило знайомство із досягненнями індійської лінгвістики.

5. Хибно виводили етимологію слів із звукового сприйняття. Безперечно, що знайомство з історією китайського мовознавства, його заслугами має велике значення і для історії науки про мову взагалі. Повноцінна історія мовознавства не може складатись виключно з історії європейської лінгвістичної думки. Оскільки Китай має історію лінгвістичної думки, що сягає проміжку у два тисячоліття, вона повинна бути включена в загальну історію науки про мову. Історія лінгвістичної думки в Китаї служить необхідним матеріалом і для побудови міцної, історично обумовленої загальної теорії мови.

Література

1. Амирова Т.А., Ольховников Б.А., Рождественский Ю.В. Очерки по истории лингвистик. – М., 1975.
2. Ван Ли. Китайская фонетика. – Бэйцзин, 1935.
3. Ван Ли. Очерк истории китайского языка. – Пекин, 1957.
4. Ван Ли. Современная китайская грамматика (Чжунго сяньдай юйфа). – Шанхай, 1947.
5. Десницкая А.В., Кацнельсон С.Д. История лингвистических учений. Древний мир. – Ленинград, 1980.
6. Ковалик І.І., Самійленко С.П. Загальне мовознавство. Історія лінгвістичної думки. – Київ, 1985.
7. Конрад Н.И.О национальной традиции в китайском языкознании // Вопросы языкознания. – 1959. - № 6. – С. 18-27.
8. Ло Чанпэй. Краткий очерк истории китайского языкознания. – Кэсюэ тунбао, 1953.
9. Лоя Я.В. История лингвистических учений. – М., 1968.
10. Сердюченко Г.П. Китайская письменность и её реформа. – М., 1959.
11. Собрание классиков (Чжу цзы цзичэн). – Шанхай, 1935. – Т. 1.
12. Тринадцать канонов («Ши сань цзин»). – Шанхай, 1914.
13. Учебник китайского языка для средней школы первой ступени («Ханьюй чудзи чжунсюэ кэбэнь»). – Пекин, 1955.
14. Чжен Шиму. История китайской фонетики. – Чанша, 1938.
15. Чжэн Чжен-до. Иллюстрированная история китайской литературы (Чжунго вэньсюэши чатубэнь). – Пекин, 1957.
16. Шмидт П. Опыт мандаринской грамматики с текстами для упражнений. – Владивосток, 1915.

Summary

Acquaintance with the history of Chinese linguistics and its achievements is important for the history of linguistic science in general. A comprehensive history of linguistics cannot consist exclusively of the history of European linguistics. Since China has a history of linguistic thought spanning two millennia, it must be included in the general history of the science of language. As a result of the performed research, the authors arrive at certain conclusions.

УДК 811 , 111' 253+008

ДО ПИТАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МОВИ І КУЛЬТУРИ ТА ЙОГО ВІДОБРАЖЕННЯ В ПЕРЕКЛАДІ

Драбов Н. Ю.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Постановка проблеми та її значення. Сучасна лінгвістика характеризується тенденцією до осмислення культурної свідомості окремої нації за допомогою мовних засобів. Питання ж про те, чи може бути мова відображенням культури, займає одне з центральних місць у мовознавстві, а проблема взаємодії мови і культури завжди перебувала в центрі уваги лінгвістів, переважна більшість яких, незважаючи на різні підходи до її вирішення, розглядають культуру і мову в тісному взаємозв'язку.

Аналіз досліджень та публікацій, на які спираємося у цій статті. Проблему взаємодії культури і мови досліджували в різний час В. фон Гумбольдт, Е. Сепір, Б. Уорф, М. Бахтін, Є. Верещагін, В. Костомаров, А. Вержбицька, В. М. Русанівський, Л. Віссон. Мовознавці розглядають мову й культуру не як окремі системи, а як такі, вплив котрих одна на одну є беззаперечним. Виключенням є погляди представників школи відомого сучасного американського лінгвіста Н. Хомського, які не підтримують думку про неподільність мови і культури, обстоюючи ідею універсальності людських мов та існування внутрішньої структури, загальної для всіх мов [10].

Виклад основного матеріалу. Відносини мови і культури – древня тема, яка століттями була причиною суперечок ряду вчених і мислителів. Одні з них, починаючи з Платона, стверджували, що мова створює культуру, оскільки ідеї і поняття закладені в нашій голові від народження, як прожилки у глибі мармуру ще до того, як скульптор почне висікати з нього фігуру, інші ж (В. фон Гумбольдт і його послідовники, а також марксистки) вважали, що мова – дитя культури, і в ній відображається весь національний характер [4, с. 15]. Мова, на думку Гумбольдта, залежить від духовної сили народу, вона є зовнішнім виявом духу народу. «Мова

народу є його духом, і дух народу є його мовою»[5]. Подібну тезу щодо тісного взаємозв'язку культури і мовивисловлює сучасний український науковець, філолог, мовознавець-україніст і славіст В. М. Русанівський: «Людина створила культуру, а культура людину. Людина реалізується в культурі думки, культурі праці, культурі мови. Мова не тільки засіб спілкування, а й природний резервуар інформації про світ, насамперед про свій народ» [8].

Американський антрополог і лінгвіст Едуард Сепір у 1920 – 30-х роках разом з лінгвістом Бенджаміном Уорфом висунули свою гіпотезу про взаємовідносини мови і культури. Вчені розглядають мову як культурний код нації, а не просто як засіб комунікації і пізнання. Вони підкреслюють, що культура є ключем до розуміння і вивчення мови, про що свідчить цілий ряд наукових спостережень. Адже лексика, що характеризує побут, явища з життя та історію однієї країни, часто не має точних еквівалентів у мові інших народів. «Не існує двох мов, які були б настільки схожі, що про них можна сказати: вони відображають одну реальність, – підкреслює Сепір. – Світ, у якому існує той чи інший народ, цілком самобутній, і цю самобутність створює не лише власний набір ярликів-понять»[11]. Один з прихильників теорії Сепіра-Уорфа, відомий російський лінгвіст і перекладознавець В. Н. Комісаров теж вважає, що пізнання не має об'єктивного загальнолюдського характеру, адже подібні явища утворюють по суті різні картини у зв'язку з розбіжностями в мисленні [6, с. 67].

Щодо проблеми пошуку відповідностей, або еквівалентів на позначення понять, предметів, явищ у різних мовах, сучасне мовознавство стверджує, що повну лексичну відповідність в різних мовах і різних культурах мають лише власні назви, географічні назви, наукові і технічні терміни, дні тижня, назви місяців і цифри. Але і цю відповідність можна піддати сумніву. Прикладом послужить слово *неділя*, вірніше, переклад його на різні мови і короткий аналіз етимології слова. У всіх слов'янських мовах, крім російської, назва цього дня тижня походить від поняття «не працювати», «не мати діла». В українській мові є слово «неділя», у болгарській «неделя», у білоруській «нядзеля», у сербській «недеља», у македонській «недела», у польській «niedziela», у чеській «neděle», у словацькій «nedeľa», у хорватській «nedjelja» і т. д. У північно-германських племен цей день – перший день тижня – був присвячений Сонцю, таким чином своїм корінням назва цього дня сягає в язичництво, і перша частина слова означає «сонце»: англійське «Sunday», німецьке «Sonntag», норвезьке і датське «søndag», голландське «zondag» і т. д. У російській же мові етимологія слова «воскресение» має суто християнське коріння – назва дня тижня пов'язана з воскресінням Ісуса Христа, яке, як відомо, відбулося саме в цей день.

Мислення і мова народу, хоча і зазнають впливу зовнішніх чинників і факторів навколишнього світу, все ж формуються перш за все у власному, рідному середовищі. Тому одна і та ж лексична форма (одиниця) у кожній мові може приховувати дуже різні поняття, які творяться в надрах історії її культури. Але ні самі носії мови, ані тим більше іноземці зазвичай не усвідомлюють, де, як і коли відбувається цей процес. Погоджуємося з думкою видатного польського

лінгвіста АнниВержбицької, що великою мірою сприйняття світу людини визначається її рідною мовою, і цей процес є несвідомий. Адже, як правило, ми не знаємо, чому вкладаємо той чи інший зміст у рідне слово[3].Мовознавець стверджує, що у кожній мові є «ключові слова», які втрачають свій зміст при буквальному перекладі на іншу мову, при перенесенні їх в іноземну культуру. Це слова, що виражають важливі поняття з різних сфер життя народу, які семантично не співпадають з їх лінгвістичними еквівалентами в іншій мові, оскільки при пошуку відповідників у мові перекладу втрачається те, що складає суть і специфіку культури. За відсутності знань про спосіб життя і традиції народу, розуміння стилю мислення, а також при нестачі знань культури та історії такі слова перекласти важко або навіть неможливо. В англійській мові, на її думку, це стосується таких понять, як«*privacy*»або«*committed*», у російській – «душа» або «тоска»(українське «туга»)[3].Відомо, що як лексичні одиниці, ці слова існують не в культурному вакуумі. Для громадянина Сполучених Штатів Америки вони асоціюються з традицією індивідуалізму, а в Росії – з православним світоглядом [4, с. 18].

В англійській мові, усній та письмовій, слово «душа» (*soul*) часто замінюється словом «серце» (*heart*). Наприклад: від *душі* – *withallmyheart*; брати за *душу* – *to touch sb to the heart / to tugat someone's heartstrings*; в глибині *душі* (відчуваю...) – *in my heart / in my heart of hearts (I feel that...)*[4]. Фразеологічний словник О. Куніна дає цілий ряд сталих виразів зі словом «heart», яке у російському перекладі є «душа»: *to go to one's heart / to come home too ne's heart* – зворушити до глибини *душі*, знайти відгук у чийсь *душі*; *to open / uncover / pour out one's heart to sb*–вилити / відкрити *душу* кому-небудь; *he wears his heart on his sleeve*–він *душевна*, щира людина (рос.: «душа нараспашку»); *single heart* – *душевна простота / прямодушність*[7, с. 529– 539].

Нерідко російське чи українське «душа» в англійському перекладі – *mind*, тобто «розум». Наприклад: чистий *душею* – *pure-minded*; спокій в *душі* / душевний спокій – *peace of mind*; рос. *единодушно* / укр. *однодушно* / одностайно – *with one mind*; рос. по *душе* / укр. до *душі*, до вподоби – *to one's mind*; відкрити *душу* – *open one's mind*; камінь з *душі* звалився – *off one's mind*; відводити *душу* – *to disburden one's mind*; *душевний спокій* – *an easy mind*; великодушність – *ahigh mind*; *душевна простота / прямодушність* – *single mind* [7, с. 719 – 125]. В англійському прислів'ї «The face is the index of the mind» слово *mind* також вживається на позначення «душа»: «Обличчя – дзеркало душі». При тому в латинському відповіднику слово *anima*, тобто «душа», присутнє: *Vultus est index animi* [7, 352].

На основі крилатих висловів давньоримського і латинського походження, а також біблійних текстів можемо стверджувати, що слово на позначення «душа», латинське «*anima*», теж рідко перекладається за допомогою англійського «*soul*» (Наступні приклади подано з [9]):

- лат.: *Magnificat anima mea Dominum* – укр.: Величає *душа* моя Господа – англ.: *My soul glorifies the Lord*.

Часто слово на позначення «душа» випускається при перекладі на англійську мову:

- лат.: ...*anima* measi cutterr asine aquatibi – укр.: ...*душа* моя прагне Тебе, як води пересохла земля – англ.: I thirst for you like a parchedland.[Пс., 142:6];
- лат.: Et perde somnes, quitribulant *animam* meam – укр.: І вигуби всіх, хто ненавидить *душу* мою – англ.: Destroy all who attack me [Пс., 142:12];
- лат.: *Anima* saturcalcat favum – укр.: Сита *душа* топче і мед щільниковий – англ.: One who is full, tramples on virgin honey [Пр., 27 : 7].

Крім того, українське слово «душа» може замінятися англійським *life*, тобто «життя»:

- лат.: ... quiaadtelevavi *animam* meam – укр.: ... бо до тебе підношу я *душу* свою – англ.: ... for to you I entrust my *life*[Пс., 142:8];
- лат.: Inpatienti avestrapossidebitis *animas* vestras – укр.: Терпеливістю вашою *душі* свої ви здобудете – англ.: By your perseverance you will securey our *lives* [Лк., 21:19]

Ще одним «ключовим словом», на думку А. Вержбицької, при перекладі якого на англійську мову виникають певні труднощі, є російське «тоска», українське «туга». «Туга – це те, що відчуває людина, яка чогось хоче, але не знає точно, чого саме; знає лише, що це недосяжне» – таке визначення дає Анна Вержбицькацьому поняттю, тим самим позбавляючи його таємничості [4, с. 19]. Якщо людина тужить, сумує за рідною домівкою, таке почуття може бути передане англійським *homesick*: When I lived in the USA I was *homesick* for Ukraine. Туга за Батьківщиною – *homesickness, longing after home, nostalgia*. Однак туга при розлуці – *wrench*: Leaving Uzhhorod had been a *wrench* orus–Нам було дуже важко покидати Ужгород. А гіркота розлуки – *the wrench of saying goodbye*. Тужити закимось, дуже скучити, сумувати – *to miss somebody*; тужити, томитися – *to yearn for / after*, наприклад: *to yearn after absent friends* – тужити, сумувати за друзями, котрих немає поряд; *to yearn for home*–томитися на чужині. Інший відтінок значення «туга» – печаль, скорбота, смуток – можна передати англійським *sorrow*: It has already passed two years after Lora's death but he still nurses his *sorrow* for her – Пройшло вже два роки після смерті Лори, та він все ще *глибоко тужить* за нею.

Отож, поняття «туга» містить цілий ряд різноманітних інгредієнтів, таких як *смуток, печаль, журба, ностальгія, сум, скорбота, томління духу, меланхолія*. І хоча для кожного з цих почуттів в англійській мові можна підібрати свій відповідник, виразити і передати всі відтінки значення слова «туга» буває важко. Якщо ж не вдається знайти адекватного еквіваленту для слова, варто згадати про описовий, або пояснювальний переклад. На думку Лінн Віссон, заперечувати таку можливість – означає погодитися з думкою слов'янофілів радянського часу, які стверджували, що російський характер невловимий для іноземців, його неможливо пізнати [4, с. 19]. Завдання перекладача – уміло володіючи професійною компетентністю, а також знаннями не лише мови, але й культури, використати різні типи перекладацьких стратегій для забезпечення адекватного

перекладу навіть, на перший погляд, неперекладних лексичних одиниць, що позначають поняття, властиві певній культурі, окремому народові.

Висновки дослідження. Отже, більшість мовознавців завжди погоджувалися з тим, що мова і культура не існують окремо, вони є взаємозв'язані, взаємозалежні і неподільні. Більше того, мова не лише завжди відчуває вплив культури, але і є цілком незрозумілою без неї. Мова є не тільки засобом творення культури, але й одним із її складових компонентів. Особливість же перекладу виявляється передовсім у тому, що він є діалогом двох культур, сутність якого полягає в тому, що чужа культура тільки в очах іншої культури розкриває себе повніше і глибше [1]. Таким чином мовне і культурне розмаїття є багатством людської цивілізації, і саме переклад працює на його збереження. Як специфічний вид міжмовної та міжкультурної комунікації, переклад є особливим чинником спілкування між представниками різного лінгвокультурного простору.

Література

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М. М.Бахтин. – М. : Искусство, 1979. – 424с.
2. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура [текст] / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Изд-во МГУ, 1973. – 235с.
3. Вержбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов. – М.: Языки славянской культуры, 2001, с. 13-38. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zavantag.com/docs/427/index-2017857.html>
4. Виссон Л. Русские проблемы в английской речи. Слова и фразы в контексте двух культур / Линн Виссон. – М. : Р.Валент. 2005 – 192с.
5. Гумбольдт фон. В. Язык и философия культуры / Вильгельм фон Гумбольдт [пер. с нем. яз.]. – М. : Прогресс, 1985. – 456с.
6. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение / Комиссаров В. Н. – М.: Издательство «ЭТС», 2001 – 424с.
7. Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь / Александр Кунин. – М., 1955. – 1455с.
8. Русанівський В. М. Культура українського народу: Навчальний посібник / В. М. Русанівський, Г. Д. Вервес, М. В. Гончаренко та ін. – К., 1994. – 272с.
9. Цимбалюк Ю. Біблійна мудрість у латинських афоризмах українською та англійською мовами. Науково-навчальний посібник / Ю. Цимбалюк, Й. Кобів, Л. Смурова, Л. Латун. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2003. – 410с.
10. Chomsky N. Syntactic Structures. Second edition. — Berlin - New York: Mouton de Gruyter, 2002. — 118 p. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/1380677/>
11. Sapir, Edward. "The Status of Linguistics as a Science." Language Vol. 5 No. 4, JSTOR, 1929. [Online] Available at: <http://www.bibleresearcher.com/sapir1.html>

Summary

The article is devoted to the subject of connection between language and culture and its influence on the process of translation. It reveals that the interrelation between language and culture is deeply rooted. Language is used to maintain and convey culture and cultural ties and vice versa.

УДК 8.1: 81.34

ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ЗАПОЗИЧЕННЯ ІНШОМОВНИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ

Есенова Е.Й.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Проблематика мовних контактів є однією з найскладніших та водночас найцікавіших у сучасному мовознавстві. Взаємодія різних мовних систем, що безпосередньо пов'язана з історією та культурою народів, найяскравіше розкривається при вивченні мовних елементів, які стали спільними для двох або кількох мов. Не існує мов, в яких не було б запозичених слів, оскільки не існує народів, які протягом своєї історії не мали б зв'язків з іншими народами. Якщо запозичені слова відповідають суспільній потребі у вираженні того чи іншого поняття, вони входять у лексичний склад мови-реципієнта і стають її надбанням.

Дослідженню зазначеної проблеми у сучасному мовознавстві присвячена досить численна кількість наукових праць. Однак ця тема, на нашу думку, є невичерпною, оскільки прискорення соціального розвитку країн світу зумовлює зростання обсягу міжнародної інформації. У зв'язку з цим простежується значне збільшення кількості запозичень у національних мовах, які є своєрідними віхами в історії мови, що відображають значні історичні, соціальні, громадські, економічні та культурні події у житті різних народів.

Українська мова теж постійно взаємодіє з іншими мовами світу, збагачується тим новим та прогресивним, що відбувається у науці, техніці та суспільному житті. Мова є основою взаєморозуміння між народами, і саме з цього впливає зацікавленість у вивченні історії засвоєння іншомовних слів у чужому мовному середовищі. Вивчення процесу запозичення тісно пов'язане із загальними науковими і практичними завданнями мовознавства, зокрема вивченням проблематики мовної взаємодії, а також її основних аспектів, таких як мовні контакти, двомовність та багатомовність, види мовної інтерференції.

Метою нашої статті є короткий огляд лінгвістичної літератури, пов'язаної з вивченням проблематики запозичень. Основним завданням вважаємо аналіз причин процесу запозичення. При вирішенні цих завдань спиратимемось на той факт, що питома вага запозичених слів у лексичній системі кожної мови безперервно зростає внаслідок формування глобального інформаційного простору, суспільних та економічних процесів, спрямованих на світову інтеграцію, постійно збагачуючи словниковий склад сучасних мов та впливаючи на їхній розвиток.

Розглядаючи загальні проблеми, пов'язані із запозиченням слів, дослідники зазвичай намагаються з'ясувати причини появи лексичних запозичень та шляхи їх проникнення у мову-реципієнт. Наявність запозичень з багатьох мов свідчать про різнобічні міжнародні зв'язки даного народу. Однак у процесі міжнародних стосунків запозичуються не усі слова, які необхідні для опису того, з чим зустрілися представники одного народу, які вивчали життя іншого народу. Для вивчення багатьох понять у мові-реципієнті вже були готові слова і тому тут використовувались внутрішні резерви мови-реципієнта.

Причини запозичення, як правило, поділяють на зовнішні (екстралінгвістичні) та внутрішні (лінгвістичні). До екстралінгвістичних причин, на думку В.М.Аристової, можна віднести історичні контакти народів та наявність певного роду двомовності, необхідність номінації нових предметів та явищ, новаторство націй у певній сфері діяльності. Крім того, сюди можна віднести розповсюдження моди на іноземні слова та економію мовних засобів. Цю групу причин за змістом можна поділити на соціальні, технологічні та прагматичні.

До лінгвістичних причин дослідниця відносить необхідність поповнити певні ланки у лексичній системі мови, необхідність семантично точніше висловити за допомогою запозичення багатозначне поняття мови-реципієнта, тенденцію до усунення омонімії та полісемії, тенденцію поповнення експресивних засобів мови [1, с.11].

Ю.О.Жлуктенко до причин (мотивів) запозичення додає ще декілька: потребу позначити явище у вигляді посилання на певну ситуацію; звичку використовувати іншомовне слово, оскільки у контекстах іншої мови позначення даного поняття зустрічається рідко; вплив мовного середовища (іншомовне слово було почуте чи прочитане нещодавно і тому “першим прийшло в голову”); частотність вживання слова (слова, що частіше вживаються, легше переносяться в іншу мову) [3, с.135].

Необхідність запозичення часто обумовлена “інтелектуальним станом нації, яка усвідомлює необхідність у номінації явища, предмета, абстрактного поняття”. Важливим аспектом мовного контактування, яке сприяє активізації лексичного запозичення, можна вважати також взаємодію літературних мов. Крім того, через ряд причин (культурних, економічних, політичних) не усі мови одночасно “перебувають на одному рівні стильової диференціації та наукового інтелектуалізму” [2, с.3]. Звідси й неминучість запозичення.

Як бачимо, існує багато причин для запозичення лексичних одиниць. Однак постає питання: яка з цих причин є основною? На це питання досить важко відповісти, тому що запозичення, як правило, відбувається під впливом декількох причин. На нашу думку, основною та вирішальною причиною запозичення слів з однієї мови в іншу є необхідність отримати потрібні засоби для позначення нових предметів та понять і удосконалити рідну мову як засіб спілкування та обміну думками. Крім того, іншомовні слова запозичуються і тоді, коли у мові-реципієнті вже є свої слова для позначення нових понять. У даному випадку іншомовне слово запозичується тому, що воно яскравіше та краще виражає певний відтінок значення слова.

Протягом останніх десятиліть найбільшу кількість запозичених лексем складають терміни. Причини запозичення термінів теж можна поділити на зовнішні та внутрішні, однак вони мають свою специфіку, яка впливає зі специфічного характеру терміна як слова, що обслуговує певну природничу або гуманітарну галузь знань. Під екстралінгвістичними причинами запозичення термінів Ф.А.Циткіна розуміє запозичення терміна разом з поняттям, що уперше окреслене у мові-джерелі, зростання інтернаціональності науки та знання спеціалістами іноземних мов.

Серед власне лінгвістичних причин запозичення термінів дослідниця називає такі: семантична завантаженість слів рідної мови; полегшене сприйняття запозичення завдяки наявності у його складі інтернаціональних елементів; лаконізм запозичених термінів; добре виражена здатність до термінотворення у сполученні з елементами рідної мови; “символічний” характер термінів-запозичень (їх частини сприймаються менш виразно, тому що вони ширші та цілісніші за значенням) [5, с.36].

Потрібно сказати також про шляхи проникнення запозичень у лексичну систему мови-реципієнта. Як правило, виділяють два шляхи: усний та письмовий. Усний шлях — це безпосередній контакт між представниками різних народів, він відбувається на рівні мовлення. Письмове запозичення відбувається через офіційні документи, листи, мемуари, щоденники, філософські трактати та переклади, виступи, художні твори.

Крім того, на сучасному етапі з'явилися нові шляхи проникнення запозичень у систему мову-реципієнта. Вони багато в чому залежать як від характеру мов, з яких запозичуються слова-назви, так і від характеру слів-назв. У наші дні, за слушним зауваженням О.В.Суперанської, переважають безпосередні запозичення міжнародного порядку, коли слово з мови-джерела безпосередньо (без участі мови-посередника) запозичується в декілька мов. При цьому переважають письмові запозичення, оскільки “при наявності літературних мов і літератур будь-яке запозичення дуже швидко отримує письмову фіксацію” [4, с.36]. Найчастіше запозичення робиться паралельно в усній та письмовій формах, рідше усне запозичення передуює письмовій фіксації.

Не останню роль у популяризації запозичень (особливо термінологічного характеру) відіграють науково-технічні періодичні видання. Але найбільша

кількість нових запозичень (у тому числі й англійського походження) з'являється уперше на сторінках газет та журналів, інтернет-сайтів тощо. Вони охоплюють різні сторони життя, включаючи у себе різноманітний матеріал. Мова газетних та журнальних статей, інтернет-джерел, як правило, загальнонародна, призначена для широкого кола читачів. В них можна зустріти англо-американізми різноманітної тематики: спортивні, музичні, науково-технічні, економічні, політичні. Отже, цей спосіб популяризації запозичень є дуже важливим.

Активізація інформаційно-комунікативних процесів та бурхливе кількісне зростання термінів у різних галузях знань призвели до певного "термінологічного вибуху". Запозичення з інших мов відіграють важливу роль в інтернаціоналізації науково-технічної лексики. Згідно з деякими підрахунками вага запозичень в окремих терміносистемах національних мов може складати 70—80%. Запозичені терміни приходять у національну термінологію як готові мовні одиниці з інших мов разом з поняттями та реаліями, найменуваннями яких вони є. Головною ж причиною закріплення термінів у мові-реципієнті відносять такі: пріоритет мови, на базі якої сформувався нове поняття, певні лінгвістичні переваги запозичення (однослівність найменування, словотворча потенція тощо) [2, с.31].

Проаналізувавши вищевикладене, у якості висновку пропонуємо зафіксувати такі основні причини запозичення лексичних одиниць:

1. Необхідність номінації нових предметів, процесів та понять.
2. Історичні зв'язки між різними народами.
3. Прагнення до економії мовних засобів.
4. Тенденція до усунення полісемії та омонімії.
5. Наявність певних типів двомовності.
6. Розповсюдження моди на іноземні слова.
7. Потреба ефемістичних замінів та замінів слів, що важко вимовляються.
8. Культурна перевага якої-небудь нації у певній сфері діяльності.

Література

1. Аристова В.М. Англо-русские языковые контакты (Англизмы в русском языке) / В.М.Аристова. — Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1978. — 151 с.
2. Будняк Д. В. Полонизмы в современном украинском литературном языке : автореф. дисс. на соискание учён. степени докт. филол. наук : спец. 10.02.01. / Д. В. Будняк. — К., 1991. — 55 с.
3. Жлуктенко Ю.А. Лингвистические аспекты двуязычия / Ю.А.Жлуктенко. — К. : Вища школа, 1974. —176 с.
4. Суперанская А.В. Заимствование слов и практическая транскрипция / А.В.Суперанская. — М. : Изд-во АН СССР, 1962. — 48 с.
5. Циткина Ф.А. Терминология и перевод (к основам сопоставительного терминоведения) / Ф.А.Циткина. — Львов : Вища школа, 1988. — 160 с.

Summary

The given article is devoted to some theoretical problems of lexical borrowing. The main reasons and consequences of the process of borrowing lexical units are described. Special attention is paid to the causes and results of borrowing terminological units, as well as the ways of their spreading in the target language.

УДК 811.111 - 342

К ВОПРОСУ О СОВРЕМЕННОЙ ЯЗЫКОВОЙ СИТУАЦИИ НА БРИТАНСКИХ ОСТРОВАХ

Жук В.А.

Одесский национальный университет имени И.И.Мечникова

Целью данного исследования является рассмотрение региональной вариативности английского языка. Ее изучение имеет особое значение из-за глобального распространения английского языка в современном мире. Однако до сих пор региональная вариативность английского языка не получила надлежащего отображения ни в исследовательской деятельности, ни в практике преподавания. Большинство научных работ по данному вопросу посвящено описанию и анализу произносительной нормы RP (Received Pronunciation), в то время как территориальным диалектам не отводилось достаточно внимания. В учебных заведениях - как в Украине, так и в Европе в целом – обучение английскому языку как иностранному ведется преимущественно на базе произносительной нормы RP; использование других вариантов не рекомендуется. Между тем знание особенностей отдельных диалектов не только расширяет лингвистическое мировоззрение ученика и помогает ему оценить все богатство и многообразие английского языка, но и облегчает общение с жителями Великобритании, которые являются носителями того ли другого диалекта. Интенсивность международных контактов в условиях глобализации и расширение экономических, политических, торговых и культурных связей между Украиной, Великобританией и другими англоязычными странами в данный период возрастает. Все это определяет **актуальность** данной проблемы.

Одной из особенностей современной языковой ситуации в Великобритании является вариативность британских диалектов. Лингвисты выделяют три основных фактора, влияющих на возникновение вариативности в диалектной системе: влияние соседних диалектов, взаимодействие норма - диалект и

возникновение инноваций в рамках самого диалекта [2; 5]. Для изучения лингвистической вариативности в современных английских диалектах важным представляется раскрыть взаимовлияние нормы и диалекта.

Известно, что английский национальный литературный язык сложился в начале XVI в. на почве лондонского диалекта [3: 17]. Основой этого процесса были те крупные сдвиги в общественном строе Англии, которые характерны для XVI в. Основным признаком национального литературного языка является его тенденция к всенародности и закономерная нормативность как в письменной, так и разговорной форме. При этом единство и общность развития диалектов того или иного языка могут быть нарушены в результате действия различных факторов, в том числе и экстралингвистических. Сюда относятся: длительное сохранение феодальной раздробленности страны; двуязычие, при котором функции общегосударственного языка принадлежат чужому языку (например, после скандинавского завоевания Британии), а местные диалекты родного языка оказываются функционально равноправными в пределах своих территориальных границ; распад первоначально единой (экономически и политически) области распространения того или иного диалекта и др. [4]. На раннем этапе национального периода на литературной норме говорит лишь образованная часть общества. Позднее социальная база литературного языка расширяется за счет увеличения числа грамотных и за счет процессов взаимопроникновения литературной нормы в диалекты и наоборот.

По мнению многих исследователей [8; 11], современное состояние английских диалектов свидетельствует о том, что региональные диалекты не поддаются полному нивелирующему влиянию нормы и значительно отличаются от литературного языка. Степень этого различия зависит от исторического развития диалекта. Основное различие заключается в том, что в диалектах часто сохраняются черты, которые не сохранились в литературном стандарте, и это понятно: в небольших населенных пунктах сельской местности, веками живущих своей замкнутой жизнью и практически не испытавших влияние извне, язык мало подвержен изменениям. Диалекты сохраняют множество языковых явлений разных периодов истории языка, в том числе заимствования из других языков (скандинавские, норманнские) [2].

Консерватизм – ещё одна особенность современных английских территориальных диалектов. Дж. Гамперц пишет о том, что многие жители деревень весьма гордятся своим диалектом, используя его как средство устного обиходного общения [13,196]. Жители сельских районов чтут местные традиции, символом которых является диалект. Многие жители даже утверждают, что употребляют местный диалект в некоторых ситуациях официального характера, чтобы показать, что они не стыдятся своего происхождения [17].

В современном британском обществе RP (Received Pronunciation) – орфоэпическая норма английского литературного произношения занимает особое положение [7]. В региональном плане RP – это символ юго-востока Англии, а в социальном – символ правящего класса, привилегия верхушки общества,

принадлежность к которой определяется доходом, уровнем образования, родом занятий и титулом. Другими словами, орфоэпическая норма имеет наивысший статус и продолжает в силу исторических причин служить моделью произношения не только на Британских островах, но и во всех англоязычных странах, несмотря на то, что носители RP составляют меньшинство населения Великобритании: от 3 до 10 % [21]. Это можно объяснить тем, что RP лучше всего изучен и описан лингвистами, в частности, его интонационная система подробно описана Д. Кристалом [9].

Интересные наблюдения были сделаны исследователями в области социальной психологии [14; 15]. Ученые показали, что в силу исторически сложившихся представлений англичане наделяют носителей произношения RP такими чертами характера, как тщеславие, целеустремленность, высокие интеллектуальные способности, самоуверенность; при этом, с точки зрения британцев, это люди менее добродушные, искренние, с менее развитым чувством юмора, чем носители других акцентов. Таким образом, стереотип говорящего на RP предусматривает те свойства характера, которые традиционно распространяются на представителей высших сословий.

Региональную принадлежность людей, владеющих RP, определить практически невозможно. Английские социолингвисты называют RP «нейтральным акцентом» [20; 22]. Но чем ниже социальное положение, тем ярче выражены в речи региональные черты, и наоборот, чем выше человек поднимается по социальной лестнице, тем меньше его речь отличается от RP. Таким образом, региональную и социальную вариативность английского языка можно представить в виде иерархии, в которой по вертикале сверху вниз располагаются: RP; региональные стандарты или субстандарты, которые являются промежуточным звеном между орфоэпической нормой и диалектами; диалекты [4; 6]. Поэтому в любой местности Великобритании можно услышать практически все типы произношения – от орфоэпической нормы и легкого регионального акцента до диалектов, отражающих высокую степень местных различий на социальном уровне – самое низкое социальное положение и на лингвистическом уровне - максимальное отличие от RP [12].

Степень расхождения между различными произносительными типами и орфоэпической нормой различна при движении по Англии с юга на север. Каждый житель Великобритании имеет представление о нормативах общенациональной произносительной нормы (даже если он сам не говорит на ней), так как на RP говорят дикторы радио и телевидения, общественные и политические деятели. Однако в последние годы становится все очевиднее стремление руководства радио- и телевизионных станций шире привлекать к работе дикторов с признаками региональных и социальных акцентов. Радиокомментаторы, ведущие молодежные программы, довольно часто совершенно сознательно отступают от нормативного произношения [8]. По-видимому, эта тенденция объясняется в первую очередь тем, что работники радио и телевидения стремятся выйти за рамки того социального стереотипа, который

ассоциируется с акцентом RP, стараясь избавиться от элемента элитарности, дидактичности. Наметившаяся тенденция «демократизации» произносительного стандарта становится все более очевидной и объясняется социальными изменениями, происходящими в современном английском обществе [1]. Однако произношение RP не перестало выполнять свои нормативные функции и по-прежнему воспринимается – в совокупности с другими языковыми средствами – как пример культурной и образованной речи [10].

Многие лингвисты ратуют за уважительное отношение к территориальным типам произношения и даже за преподавание различных типов в учебных заведениях, так как считают региональный тип произношения достоинством, положительным вкладом в воспитание учащихся в духе понимания разнообразия жизненных условий и жизненного опыта [16; 17; 18]. В британском обществе, однако, наблюдается другая картина. Родители и учителя делают все возможное, чтобы отучить детей от использования в речи региональных форм: в школах обучение ведется только на стандартном литературном языке, и от учащихся требуется владение нормой, а учителей экзаменуют на знание литературного стандарта [5; 21].

Британские лингвисты приводят в своих работах примеры «языковой дискриминации», когда в различных социальных ситуациях предпочтение оказывается владеющим RP, например, при приеме на работу и нетерпимого отношения к говорящим на диалектах [14; 17; 19; 21]. Жители Великобритании осознают, что чем лучше они говорят, тем проще им будет продвинуться по службе, преуспеть в жизни. Большинство социолингвистов объясняют «языковую дискриминацию» тем, что многие английские диалекты слишком сложны для понимания даже носителям языка [5; 14]. К таким диалектам относятся почти все северные диалекты, в то время как на некоторых южных диалектах (например, мидлендском), более близком к RP, говорят некоторые парламентарии и преподаватели университетов.

Как отмечают исследователи, с другой стороны, массовая грамотность, улучшение средств коммуникации (радио, кино, телевидение) и средств сообщения способствовали стандартизирующему влиянию нормы на диалекты [4]. Из-за «выравнивающего» влияния стандарта региональные диалекты перестали существовать «в чистом виде»; большинство говорящих на диалектах пользуются как родным диалектом, так и литературным языком, приобретенным с образованием. Чаще всего на диалекте говорят дома, а на стандарте – в официальных ситуациях (например, на работе). Носители местных диалектов могут контролировать отклонение от стандарта в своей речи (кроме моментов эмоционального напряжения – злости, страха, сильного волнения или крайней усталости), а также когда разговор имеет минимальный интерес, то есть когда ослаблен контроль над речью, и по своему лингвистическому статусу приближаются к билингуам.

Диалект одной местности социально дифференцирован и в нем можно обнаружить несколько пластов, связанных с социальным расслоением говорящих,

с различиями по роду занятий, образованию, полу и возрасту. Архаические черты сохраняют лишь представители старшего поколения, а наиболее активная часть населения говорит на «передовом говоре», для которого характерно сближение с литературной нормой [10].

Все вышеизложенное затрудняет четкое определение границ диалектов. Границы диалектов уже не совпадают с границами графств, как это было раньше. Под диалектом понимается территориально-замкнутая разновидность языка, ограниченная сферой народно-разговорной речи и противостоящая нормированному литературному языку [2; 4; 7].

Таким образом, языковая ситуация в Великобритании характеризуется наличием диглоссии, в условиях которой наблюдается функциональная дифференциация различных типов произношения [6]. Данные, полученные в социолингвистике [8; 14; 15], уточняют, как распределяются основные коммуникативные функции:

1) RP является произношением, на котором говорят общественные деятели, аристократы, юристы, служители церкви, банкиры, дипломаты, теле и радио ведущие, элитарно образованные люди и т.д.;

2) на региональном же литературном стандарте, например, шотландском или ирландском, говорит более ограниченный круг людей, но также это общественные деятели, администраторы и деятели культуры, в то время как

3) социально-территориальные типы произношения имеют ограничения и по региону, как, например, ливерпульский акцент, и по сфере употребления, сосредоточиваясь, в основном, в сфере производственного и семейно-бытового общения.

Обобщая все выше сказанное, можно сделать **вывод** о том, что языковая ситуация на Британских островах характеризуется противопоставлением высокопрестижной, не связанной территориально ни с каким районом (только исторически – с юго-востоком), выполняющей самые важные социальные функции орфоэпической нормы произношения, с одной стороны, и сложной системы социально-территориальных типов произношения, включающих региональные стандарты типа шотландского, северного и ирландского, имеющих ограниченные социально-коммуникативные функции, с другой.

Литература

1. Белл Р. Социолингвистика. Цели, методы и проблемы / Р.Белл. – М.: Международные отношения, 1980. – 320 с.
2. Диалект, акцент, просодия / Сост. Г.М. Скуланова, Т.И.Шевченко. – М., 1999. – 47 с.
3. Маковский М. Английская диалектология / М. Маковский. – М.: ВШ, 1980. – 210 с.
4. Скопинцева Т.С. Территориальная вариативность английской интонации на британских островах (Экспериментально-фонетическое исследование на материале девяти территориальных типов британского произношения)

- английского языка): Автореф дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Т.С. Скопинцева. – М.: МГЛУ, 1995. – 22 с.
5. Швейцер А. Социальная дифференциация английского языка в США / А. Швейцер. – М.: Наука, 1983. – 216 с.
 6. Шевченко Т.И. Социальная дифференциация английского произношения / Т.И. Шевченко. – М.: Высшая Школа, – 1990. – 144 с.
 7. Шевченко Т.И. Коммуникативные функции социальной вариативности интонации: Автореф. ...доктора филол. наук: 10.02.04 / Т.И. Шевченко. – М., 1990. – 45 с.
 8. Chambers J., Trudgill P. *Dialectology* / J.Chambers, P.Trudgill. – 2 nd. edn. – Cambridge, 1998. – 201 p.
 9. Crystal D. *The English Language* / D. Crystal. – London: Penguin, 1990. – 288 p.
 10. Driscoll J. *Britain* / J. Driscoll. – OUP, 1993. – 89 p.
 11. Esling J. *Everyone Has an Accent Except Me* / J. Esling // L. Bauer and P. Trudgill (eds.) *Language Myths*. – New York: Penguin Books, 1998. – P. 169–176.
 12. Gimson A. *An Introduction to the Pronunciation of English* / A. Gimson. – New York, 1989. – 364 p.
 13. Gumperz J. *Language in Social groups* / J. Gumperz. – Stanford, 1971. – 350 p.
 14. Hudson R. *Sociolinguistics* / R. Hudson. – Cambridge, 1996. – 279 p.
 15. Hughes A., Trudgill P. *English accents and dialects: An introduction to social and regional variants of British English* / A. Hughes, P. Trudgill – London, 1996. – 142 p.
 16. Lavery C. *Focus on Britain Today* / C. Lavery. – Macmillan, 1993. – 122 p.
 17. McLean A. *Profile UK* / A. McLean. – Heinemann, 1993. – 91 p.
 18. Murdoch S. *Language Politics in Scotland* / S. Murdoch. – Aberdeen, 1995. – 215 p.
 19. Trudgill P. *Dialect in contact* / P. Trudgill. – Oxford: Blackwell, 1986. – 174 p.
 20. Trudgill P. *Introducing language and society* / P. Trudgill. – Penguin, 1992. – 79 p.
 21. Trudgill P., Hannah J. *International English. A guide to varieties of Standard English* / P. Trudgill, J. Hannah. – London, New York, etc.: Arnold, 1994. – 156 p.
 22. Wells J. *Accents of English* / J. Wells. – Cambridge, 1982. – Vol.2. – 465 p.

Summary

This article elicits a fact that regional and social variation of the English language can be represented as hierarchy in which RP, regional standards and dialects are situated from top to bottom. The description of the language situation on the British Isles persuades that usage of RP has social significance. The author comes to the conclusion that the language situation in Great Britain is characterized by diglossia which determines the functional differentiation of different types of British English pronunciation.

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У СФЕРІ КОМБУСТІОЛОГІЇ ТА ПЛАСТИЧНОЇ ХІРУРГІЇ

Калинич І. Й.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Українська термінологія комбустиології і пластичної хірургії знаходиться на стадії формування, оскільки вона почала обслуговувати відповідні напрямки медицини порівняно недавно.

Актуальність дослідження медичної термінології зумовлена нагальною необхідністю представити її у вигляді строго впорядкованої системи, яка б відповідала сучасному рівневі розвитку науки і запитам практики.

Новизною дослідження є аналіз проблем становлення української термінології комбустиології та пластичної хірургії та її значення для розвитку цих напрямків медицини.

Постановка проблеми. Запровадження української термінології комбустиології та пластичної хірургії супроводжується рядом проблем, які дещо ускладнюють вироблення єдиної концепції термінотворення та термінографії.

Метою статті є аналіз проблем української термінології комбустиології та пластичної хірургії.

Основним завданням є вироблення ряду рекомендацій щодо створення і впровадження нових термінів у даній галузі медицини.

Запровадження нової української термінології у будь-якій сфері, зокрема, у сфері медицини, супроводжується рядом проблем. Зокрема, виділяється проблема перекладу та запозичення термінів. На думку науковців, пошук українського терміна повинен починатися з аналізу властивостей поняття. При перекладі терміна слід шукати відповідник насамперед для позначуваного ним поняття, а не для терміна мови-джерела, тобто, як зазначає Г. Наконечна, йти за схемою: поняття – український термін, а не іншомовний термін – український термін [7]. При цьому термін мови-джерела і мови перекладу може базуватися на різних властивостях у мові-джерелі й у мові перекладу.

Для органічного входження термінологічних неологізмів в українську мову необхідно намагатися творити їх з власного мовного матеріалу. У зв'язку з цим активно ставиться питання про використання термінологічної спадщини, тобто адекватного засвоєння “золотого фонду” української термінології 20–30х років ХХ ст. Ці терміни повинні замінити росіянізми, які увійшли до широкого вжитку за радянських часів, тобто слова, що містять не притаманні сучасній українській літературній мові корені або афікси

(суфікси чи префікси), хоч такі лексеми можуть траплятися і навіть бути широко розповсюджені в будь-якій терміносистемі. Однак, надмірне захоплення словниками 20–30х років є неконструктивним. Слід врахувати, що більшість з них були експериментальними, і значна частина термінів, поданих у них, не прижилася в мові, оскільки не співвідносилася з позначуваними поняттями. До того ж, з часу видання зазначених словників пройшли десятиліття, протягом яких розширювався зміст старих понять, виникали нові, що потребували відповідних найменувань [10].

Процес відродження національної термінології покликаний не лише реставрувати деякі застарілі терміни чи відновлювати уживані ще на початку століття, а й активізувати ті мовні ресурси, які характерні для української мови і можуть успішно обслуговувати мову науки. Варто звернутися до більш сучасних джерел, зокрема медичних словників, виданих українською мовою за кордоном. Наприклад, у деяких зарубіжних українських медичних словниках чітко розрізняються позначення процесу і результату дії: “*onik*” і “*попечення*” [3].

На нашу думку, було б також доцільно використати досвід термінотворення інших слов'янських мов і таким чином повніше використати потенціал українського словотвору, зокрема, для розмежування певних понять: словацька пара термінів “*popalenie*” і “*obarenie*” – потенційна українська пара “*попечення*” і “*попарення*”. Проте слід зазначити, що ці міркування можуть носити суто рекомендаційний характер. Адже кожна громада фахівців негативно ставить до виторгнення у сферу її професійних інтересів. Однак у даному випадку, якщо йдеться про становлення української термінології, інтереси й завдання медиків та філологів збігаються.

Використання власномовного будівельного матеріалу не виключає виникнення синонімів. Синонімія може виникнути тоді, коли новостворений український термін конкурує з інтернаціональним. До того ж, у процесі творення терміна кожен дослідник чи школа спирається на певні властивості поняття. Так, в українській субмові пластичної хірургії відповідниками англійського “*flap*” є два терміни – “шмат/шматок” і “клапоть”. Ці терміни вживаються паралельно і зустрічаються навіть на сторінках одних і тих самих медичних джерел [5]. Проте таке паралельне вживання є недопустимим, принаймні стосовно ключових понять і базових термінів галузі. Медики й лінгвісти повинні спільними зусиллями провадити уніфікацію термінів, і саме всеукраїнські й міжнародні конференції є тими форумами, де такі заходи розпочинати доцільно й доречно.

„Правовою” медицини в Європі є давньогрецька. Латинська медична термінологія створювалася шляхом використання як прямих запозичень та кальок з грецької, так і власне латинських коренів та афіксів для відображення нових понять. Згодом сукупність грецької й латинської термінології стала своєрідною *lingua franca* медицини в багатьох мовах світу.

Продовжують створюватися нові терміни, що базуються на латинських чи греко-латинських терміноелементах. У субмові комбустіології та пластичної хірургії це “авто-“, “гомо-“, “гетеро-“, “ало-“, „ксено-“, “-пластика”, “-пластичний”, які утворюють нові терміни, поєднуючись між собою, наприклад: “гомoplastика”, “гетеропластичний”, „трансплантація”. Останній термін є зручнішим у вжитку, ніж українські відповідники, які, до того ж, є дещо дискусійними: у багатьох українських джерелах вживається калька з російської мови „пересадка”; інші автори настійливо рекомендують розрізняти терміни „пересадження”, „пересаджування” як процес (відповідно закінчений і незакінчений) і „пересадка” як результат цього процесу [12], в той час як „Словник русизмів у мові медиків” справедливо кваліфікує останній термін як русизм [1]. Зарубіжні ж українськомовні видання спираються на термін „щеплення/перещеплення”, який вживається паралельно з терміном латинського походження „трансплантація” [3]. Такі терміни латинського походження є, як правило, більш лаконічними та гнучкими. Тому не варто підмінювати загальновідомі латинські терміни громіздкими описовими зворотами, як, наприклад, “атавізм” – “наворот дідичних прикмет, атавізм” [6].

Втім, у деяких нових українських термінографічних джерелах пластичність греко-латинських терміноелементів трактується настільки універсально, що, по-перше, робляться спроби зворотнього „перекладу”-пояснення сучасного латинізованого терміна на латину: „алотрансплантація (*allotransplantatio*)” [9, 11] що є, на нашу думку, некоректним, оскільки мова може йти лише про використання греко-латинських терміноелементів, як це зроблено в „Словнику інтернаціональних терміноелементів грецького та латинського походження в сучасній термінології” [2]; по-друге, робляться спроби поєднати в одному терміні латинський терміноелемент та українську основу, наприклад, “алошкіра”, “алокістка” [9]. Цей спосіб наслідує шлях утворення нових термінів в англійській мові, де такі гібридні терміни утворюються відносно легко. Ця суміш греко-латинських та англійських елементів становить сучасний медичний лексикон.

Сьогодні англійська мова стає міжнародною "науковою" мовою, і для української вона є ще одним джерелом запозичення. Таких запозичень важко уникнути через певний лексичний дефіцит, до того ж найчастіше нові терміни запозичуються разом з позначуваними поняттями. Англіцизми, як і будь-які інші запозичені слова, є доречними, якщо вони позначають поняття, що з різних причин ще не виражені засобами української мови або в ній відсутні адекватні відповідники. Нові терміни входять у систему мови-реципієнта і певний час функціонують у ній. На стадії функціонування виникають номени (професіоналізми, терміноїди) – мовні знаки з термінологічною функцією. Деякі дослідники пропонують називати такі одиниці „протермінами” [4]. Наступним етапом є сфера фіксації, де відбувається лексикографічне оформлення цих одиниць. Кінцевим етапом є

уніфікація терміна, і зрештою стандартизація, за якої термін набуває директивного характеру. На цьому етапі утворюється терміносистема. Тому терміни, які знаходяться на початкових етапах творення, очевидно, мають право на існування і зрештою відбувається створення кінцевого оптимального варіанту.

Час проведе відповідний добір, і згодом виявиться, які саме терміни укоріняться й увійдуть до української медичної терміносистеми. Потрібна конструктивна співпраця мовознавців та фахівців з термінології в різних галузях, яка сприятиме запровадженню нової української термінології у медицині. А це, в свою чергу, сприятиме лексичному та семантичному збагаченню національної мови.

Література

1. Ганіткевич Я. В. Словник русизмів у мові медиків / Я.В. Ганіткевич. – Львів, 1995. – 26 с.
2. Гнатишена І. М., Кияк Т. Р. Словник інтернаціональних терміноелементів грецького та латинського походження в сучасній термінології / І.М. Гнатишена, / Т.Р. Кияк. – Київ: “КМ Academia”, 1996. – 103 с.
3. Данилюк М. Короткий англо-український медичний словник / М.Данилюк. Джерзі Ситі – Нью-Йорк: Свобода, 1970. – 51 с.
4. Зарицький М. Стан і перспективи формування української науково-технічної термінології / М. Зарицький // Вісник книжкової палати. – 2000. - № 2 (43). – К., 2000. – С. 24-26.
5. Матеріали ХІХ з'їзду хірургів України. – Харків, 2000.
6. Мусій О., Нечай (Нечаїв) С., Соколюк О., Гаврилюк С. Російсько-український медичний словник / О. Мусій, С. Нечай (Нечаїв), О. Соколюк, С. Гаврилюк. – Київ, 1992. – 120 с.
7. Наконечна Г. Декілька підсумків термінологічної роботи останніх років / Г. Наконечна// Український правопис і наукова термінологія: проблеми норми та сучасність. – Матеріали засідань Мовознавчої комісії і Комісії всесвітньої л-ри НТШ у Львові 1996-1997 р. – Львів, 1997. – С. 130-144.
8. Наконечна Г. Термінологічне словикарство сьогодні/ Г. Наконечна //Український правопис і наукова термінологія: проблеми норми та сучасність. Матеріали засідань Мовознавчої комісії і Комісії всесвітньої л-ри НТШ у Львові 1996-1997 р. – Львів, 1997. – С. 108-114.
9. Російсько-український тлумачний словник хірургічної термінології. Одеса: Ред.-вид. відділ обл. управління по пресі. – 1994. – 381 с.
10. Симоненко Л., Хойнацький М. Мовні проблеми державних стандартів на терміни та визначення / Л. Симоненко, М. Хойнацький // Вісник книжкової палати. – 2000. - № 1 (42). – Київ, 2000. – С. 16-18.

11. Українсько-латинсько-англійський медичний тлумачний словник. 2 Т. за ред. чл.-кор. АМН України М. Павловського, докт. фарм. наук, проф. Л. Петрух, канд. мед. наук, доц. І. Головка. – Львів, 1995. – 342 с.
12. Червяк П.І., Захараш М.П., Радзіховський А. П.. Російсько-український словник медичної термінології / / П.І. Червяк, М.П. Захараш, А.П. Радзіховський. – К.:Генеза, 1996. – 564 с.

Summary

The article analyses the problems associated with the process of the formation of the Ukrainian burns and plastic surgery terminology as well as its importance for the development of these fields of medicine.

УДК 81'374 = 161

НАЦИОНАЛЬНАЯ СПЕЦИФИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РЕЛИГИОЗНЫХ ОБРАЗОВ В ЗАКРЕПКАХ РУССКИХ ЗАГОВОРОВ

Ковальчук И. М.

Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова

Исследования, представленные в лингвистике, демонстрируют разностороннее изучение такого феномена как сравнение. Труды Ф. И. Буслаева, Н. И. Греча, Р. С. Иткиной, И. К. Кучеренко, А. М. Пешковского, Т. А. Тулиной, М. И. Черемисиной, Н. А. Широковой и др., демонстрируют изучение грамматических свойств компаративов. Их особенности как единиц фразеологической системы языка исследовали А. В. Кунин, А. Г. Назарян, В. М. Огольцев, Л. И. Ройзензон, Н. М. Сидякова и др. Изучалась семантическая структура компонентов сравнения (Д. У. Ащурова, С. Я. Александрова, В. Г. Гольшева, А. Л. Коралова, М. И. Лекомцева, И. В. Шенько и др.).

Особое внимание уделялось сравнениям в фольклорных текстах, например, в пословицах (С. Г. Лазутин), лирических песнях (Ф. М. Селиванов) и др. Однако в заговорных текстах, в которых сравнение является частотным элементом (Н. В. Крушевский: «заговор есть выраженное *словами* пожелание, соединенное с известным *обрядом* (выделено нами – И. К.) или *без него*, пожелание, которое непременно должно исполниться» [3, с. 23], Дж. Дж. Фрэзер: «Магическое мышление основывается на двух принципах: 1) *подобное производит подобное* /выделено нами – И. К./; 2) следствие похоже на причину» [12]), семантическое наполнение образного компонента осталось неисследованным.

А. В. Юдин отмечает следующие структурные компоненты магического текста: молитвенное вступление, зачин, описание действия в центре магического мира (эпическая часть), заклинание (пожелание), закрепка (концовка), молитвенное завершение [14]. Сравнения чаще всего встречаются в «заклинаниях» и «закрепках» заговоров.

Данная статья посвящена религиозным образам сравнения в закрепках заговоров, которые, исходя из определений (*закрепка* – «метафорическое записание самого текста, осмысляемого как некое материальное целое», «метатекст ненарративного характера, магически закрепляющий действие всего предыдущего текста и нейтрализующий допущенные в нем возможные ошибки» [11, с. 60]), раскрывают значимость магического слова.

Использование тех или иных образов сравнения в закрепках продиктовано функциональными особенностями магических текстов. П. П. Червинский, исследуя фольклорные тексты, отмечал следующее: «слова в фольклоре по сравнению со словами языка не просто слова других значений, они содержат смыслы, зависящие от отношений и свойств традиции – структур сознания, породивших тексты ... В них заключается смысл, зависящий от жанра, места в тексте, семантического окружения, – зависящий от формы своего употребления, подвижный и вместе с тем единый смысл» [13, с. 6].

Основное понятие любой религии – *вера* – выступая в закрепках заговоров образом сравнения, формирует следующее основание сравнения: «непоколебимость, нерушимость чего-либо»: (от переполошной) *Как вера в Бога крепка, так и затвор мой крепок* [10, с. 557]. Компаративная конструкция актуализирует два периферийных значения лексемы '*крепкий*' («5. Сильный духовно; стойкий, непоколебимый» и «7. Прочный, надежный, неизменный» [2, с. 468]). В словаре К. С. Горбачевича с аналогичным основанием абстрактное существительное '*вера*' не представлено. Но, исходя из 1 ЛСВ слова: «*Вера. Твердая* (выделено нами – И. К.) убежденность, глубокая уверенность в ком-, чем-либо» [2, с. 118]], данное значение заложено в дефиниции лексемы.

Высокая степень проявления веры к Богу отражена в устойчивом сравнении: «*Верить кому как Богу. Об абсолютном, безграничном доверии к какому-либо мужчине*» [5, с. 55]. Аналогичное сравнение представлено и в словаре В. М. Огольцева («*Как в Бога. Верить, веровать в кого, во что-либо*» [6, с. 63]). Но в сравнениях, зафиксированных в словарях, акцент делается на *доверии*, а в закрепках – на *нерушимости* этого доверия.

Среди религиозных персоналий встречаются *Богородица* и *Христос*.

«Народный культ Богородицы отличается от церковного большой приземленностью и включенностью в быт. Богородица – защитница от бед, нечистой силы, напастей и страданий, небесная заступница, отзывчивая, милосердная и участливая. Поэтому к ней нередко обращаются в народных молитвах, заговорах, заклинаниях» [8, с. 217]. В православии постоянный эпитет Богородицы – «Пресвятая» [8, с. 217]. Сопоставляя слова заговора с *Богородицей*, используют определение '*святая*', семантическое наполнение которого и

определяет основание сравнения – «1. Религ. Обладающий высшим совершенством и сверхъестественной силой» [2, с. 1164], т.е. имеющий особую силу воздействия: (от мастита у коровы) *Все мои слова лепки и крепки, честны и святы, как Святая Богородица* [10, с. 467]. Использование одинаковой формы прилагательного (слова *святы* и *Святая*, а не Пресвятая, Богородица), указывает на то, что степень действия заговора равна силе Божьей Матери.

В христианской догматике Иисуса Христа воспринимают как «божественный логос (слово)» [4, с. 237]. В связи с этим, была бы логична метафоризация данного персонажа при сравнении со словом заговора. Но в магических текстах образ *Христа* используется для подтверждения *истинности* высказывания: (если шатаются зубы) *Как крепка слава Христа, так и сбудутся все мои слова* [10, с. 77]. В данном тексте актуализируется 5 ЛСВ слова '*крепкий*' («5. Сильный духовно; стойкий, непоколебимый» [2, с. 468]). Сочетание '*крепкая слава кого-либо / чего*' не используется в качестве образной части сравнения в устойчивых компаративах, зафиксированных в словарях К. С. Горбачевича, В. М. Мокиенко и В. М. Огольцева.

В заговорах часто используют одновременно несколько образов, так и в следующей конструкции слова заговора сравнивают с религиозным персонажем (*Христом*) и религиозным зданием (*церковью*): (заговор на безопасность) *Как утвердилась на земле слава Церкви и Иисуса Христа, так утвердятся в сем заговоре мои слова* [10, с. 414]. Согласно христианской традиции, церковь – это и «1) храм» [7, с. 1077], и «2) мистическое тело Христово» [там же], «Он воздействовал во Христе, воскресив Его из мертвых ... и поставил Его выше всего, главою Церкви, которая есть Тело Его, полнота Наполняющего все во всем» [1, с. 1279 – 1280]. Следовательно, кроме утверждения факта (слава Христа крепка), дается и его подтверждение – наличие церквей на земле символизирует непоколебимость славы Христа. Основание сравнения – *прочность чего-либо* – формирует глагол '*утвердиться*'. Компаратив раскрывает два значения лексемы: словарное – «2. Прочно установиться; упрочиться, укрепиться в каком-либо обществе» [2, с. 1405], и коннотативное – стать прочным, нерушимым.

Соединение двух образов (*церкви* и *креста*) наблюдается и в данной конструкции: (от наркомании) *Как крепки Апостольская Церковь и Крест Святой, так и крепок от дурманной наговор мой* [10, с. 227]. Крест – «главный символ христианства ... В народной традиции проявляется отношение к кресту, как к святыне» [9, с. 651 – 652]. В связи с этим в заговоре появляется определение '*святой*'. Значимость отмеченных атрибутов христианства формирует основание сравнения в приведенном примере – *нерушимость обозначенного явления, действия*. В словарях устойчивых сравнений отсутствуют подобные основания. В народных компаративах с *крестом* сравниваю мужа (напр. «Муж в доме что крест на церкви. О роли законного мужа в доме» [5, с. 308]), *ноги* («Ноги у кого в кресты. 1. О чьих-либо скрещенных, положенных крестом друг на друга ногах. 2. Неодобр. О пьяном человеке, у которого от хмеля заплетаются ноги» [5, с. 309]) и др., но не степень воздействия слова.

Сравнение с *церковью* происходит и на основании *истинности* приведенного факта: (при тяжелой болезни) *Слову моему нет края и конца, как нет церкви без купола и венца* [10, с. 36]. Несмотря на то, что обозначенные в заговоре элементы (купола, венец) не представлены в дефиниции лексической единицы '*церковь*' как неотъемлемые (церковь – «здание, в котором происходит богослужение» [2, с. 1462]), в представлении верующих они являются обязательными. Однако в устойчивых сравнениях основанием сравнения становится *тихая атмосфера* церкви («Как в церкви. Тихо где-л.» [6, с. 743]), *богатство убранства* («О нарядно и богато убранном помещении» [5, с. 732]) или *многочисленность собравшихся* («Как церковь нальется. О большом скоплении народа где-л.» [5, с. 732]).

Кроме религиозных персонажей и священных предметов, в качестве образов сравнения в заговорах используются и названия праздников. Так, например, слово сравнивается с *Чистым четвергом*, который в сравнении обозначен как '*четверг*' с определяемым словом '*велик*': (чтоб женщина не пила) *Как велик четверг* (Чистый четверг), *так и слово мое сильно* [10, с. 210]. Великий четверг – «четверг на Страстной неделе, у малороссов имел название «Чистый четверг», «Наивный Велик день» (Пасха мертвых)» [7, с. 127]. В данном сравнении лексема '*велик*', характеризующая образ, с одной стороны, отсылает к христианским традициям («5. В составе различных названий и терминов. Великий четверг (церк.; четвертый день Страстной недели, когда проходят обрядовые очищения» [2, с. 116]), а с другой стороны, указывает на его значимость («2. Очень важный» [там же]), что и формирует основание сравнения – *наделение чего-л. особой силой*.

Исследование показало, что в закрепках представлены следующие образы: *вера*, религиозные персоналии (*Богородица, Христос*), религиозная организация – *церковь*, религиозная символика – *крест*, религиозный праздник – *Велик* (Чистый) *четверг*.

Все отмеченные образы уникальны за счет неповторимых оснований сравнения (чаще всего – «*обладание особой силой*» или «*нерушимость чего-либо*»), на которые влияет предмет сравнения – *слово* заговора. Подобные сравнения подтверждают предположение Н. В. Крушевского о том, что «само содержание заговора заставляет допустить, что вера в его силу есть вера в слово» [3, с. 5].

Перспективой исследования является целостный анализ образной системы в закрепках русских и украинских заговоров.

Литература

1. Библия. Книга священного писания Ветхого и Нового Завета. – М. : Издание Московской патриархии, 1992. – 1372 с.
2. Большой толковый словарь русского языка / [гл. ред. С. А. Кузнецов]. – СПб.: «Норинт», 2006. – 1536 с.

3. Крушевский Н. В. Заговоры как вид русской народной поэзии / Н. В. Крушевский. – Варшава : 1876. – С. 5.
4. Мифологический словарь / Гл. ред. Е. М. Мелетинский. – М. : «Советская энциклопедия», 1990. – 673 с.
5. Мокиенко В. М. Большой словарь русских народных сравнений. / В. М. Мокиенко, Т. Г. Никитина. – М. : ЗАО «ОЛМА Медиа Групп», 2008. – 799 с.
6. Огольцев В. М. Словарь устойчивых сравнений русского языка (синонимонтономический) / Василий Михайлович Огольцев. – М. : ООО «Русские словари»: «ООО Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2001. – 800 с.
7. Святая Русь. Энциклопедический словарь русской цивилизации / Сост. О. А. Платонов. – М. : Православное издательство «Энциклопедия русской цивилизации», 2000. – 1148 с., 709 илл.
8. Славянские древности. Этнолингвистический словарь под ред. Н. И. Толстого. – 1 т. – М. : «Международные отношения», 1995. – 575 с.
9. Славянские древности. Этнолингвистический словарь под ред. Н. И. Толстого. – 2 т. – М. : «Международные отношения», 1999. – 687 с.
10. Степанова Н. И. 5000 заговоров сибирской целительницы / Наталья Ивановна Степанова. – М. : РИПОЛ КЛАССИК, 2006. – 864 с.
11. Топорков А. Л. Заговоры в русской рукописной традиции XV – XIX вв.: История, символика, поэтика / Андрей Львович Топорков – М. : «Индрик», 2005. – 480 с.
12. Фрезер Дж. Дж. / [перевод М. К. Рыклина]. – М. : Политиздат, 1980. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.psylib.ukrweb.net/books/freze01/txt03.htm>
13. Червинский П. П. Семантический язык фольклорной традиции. – Тернополь : Крок, 2011. – 228 с.
14. Юдин А. В. Ономастикон русских заговоров. Имена собственные в русском магическом фольклоре / Алексей Валериевич Юдин. – М. : 1997. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ruthenia.ru/folklore/judin1.htm>

Summary

The article presents semantic analysis of the religious images of comparison in the Russian spells' *zacrepki*. The investigation is conducted in comparison with cliché comparisons. During the analysis it is established that all noted images create unique comparisons because of unique bases of comparison.

СЕМАНТИЧЕСКАЯ СПЯЯННОСТЬ СЛОВСОЧЕТАНИЙ В РАЗНЫХ ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ СТИЛЯХ СОВРЕМЕННОГО АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Косенко Н.М.

Красноармейский индустриальный институт

Левенец Л.Г.

Донецкий национальный технический университет

Тодорова Н.Ю.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Постановка проблемы и ее определение. Данная статья посвящена изучению семантической спаянности словосочетаний в современном английском языке на примере словосочетаний с объектными отношениями между компонентами, образованными по модели «глагол + существительное» типа *to cast a glance, to give a helping hand, to take a taxi*.

Проблема словосочетаний в лингвистической науке становится центральной в работах Ф.Ф.Фортунатова и его учеников. Более подробно к исследованию проблемы разграничения словосочетаний и слов, словосочетаний и предложений, а также словосочетаний и фразеологических единиц подошли такие лингвисты как В.В.Виноградов, А.И.Смирницкий, Н.Н.Амосова, В.В. Бурлакова.

Исследованием семантической спаянности компонентов словосочетания занимались зарубежные лингвисты, среди которых Л. Блумфильд, П.Поплавский, М.Бирвиш, Л.Ельмслев, Э.Сепир. Их труды затрагивают основные аспекты слова и словосочетания, проблему определения устойчивых словосочетаний, функционирование словосочетаний в составе предложения.

Пути исследования семантики словосочетаний нефразеологического характера намечены в ряде работ, однако, комплексного исследования семантической спаянности компонентов различного типа словосочетаний не проводилось. В лингвистической литературе представлены только элементы такого анализа. Так, в частности, наименее изученными являются некоторые аспекты функционирования устойчивых словосочетаний; достаточно полно изучены их типы, в то время как более пристальное внимание уделяется свободным и фразеологическим словосочетаниям.

Актуальность данного исследования, таким образом, обусловлена недостаточной изученностью критерия семантической спаянности компонентов устойчивых словосочетаний, а также довольно высокой частотностью использования словосочетаний рассматриваемого типа в современном английском языке, что также влечет необходимость их изучения.

Объектом данной статьи являются устойчивые глагольные словосочетания, **предметом** – основные, базовые критерии семантической спаянности компонентов данных языковых единиц.

Цель статьи – определить и изучить лексические и синтаксические характеристики рассматриваемых критериев спаянности.

В соответствии с поставленной целью, данное исследование предполагает решение следующих **задач**: 1) классифицировать словосочетания в соответствии с основными критериями семантической спаянности их компонентов; 2) изучить данные критерии; 3) дать сравнительную характеристику рассматриваемых критериев в художественном и публицистическом стилях современного английского языка.

Материалом исследования послужили 5277 словоупотреблений, отобранных методом сплошной выборки из произведений английских и американских авторов, а также из публицистических источников. Более детальному анализу подверглись 275 устойчивых глагольных словосочетаний, что составило 5,3% всего массива отобранных языковых единиц.

Изложение основного материала и полученные выводы. В современной лингвистике принято проводить параллель между словом и фразеологизмом, что привело к появлению так называемой «теории семантической эквивалентности» указанных языковых единиц. По мнению Л.Р.Вайнера, многие исследователи сводят сущность семантической спаянности компонентов словосочетания к той или иной степени эквивалентности (часто синонимичности) словосочетания отдельному слову. Однако, как утверждает исследователь, общая теория эквивалентности словосочетания слову малоэффективна, поскольку при анализе семантики фразеологизмов или устойчивых словосочетаний в сопоставлении с анализом семантики слов целесообразно рассматривать данные соотношения, как в узком, так и в широком смысле, учитывая целый ряд характеристик слов. Обусловлено это, прежде всего тем, что слова и словосочетания принадлежат к разным уровням языковой системы: слова являются единицами лексико-семантического уровня, а словосочетания – единицами синтаксического уровня [1, с.5].

А.В.Кунин, анализируя семантическую спаянность словосочетания с точки зрения его соотнесенности со словом, подчеркивает необходимость «комплексного подхода к семантике словосочетания» [3, с.108]. В плане соотнесенности слова и словосочетания рассматривается взаимодействие значений слов, входящих в словосочетание, со значением всего словосочетания. Автор отмечает, что слово само по себе может иметь несколько значений, но слово в составе того или иного конкретного словосочетания представлено только данной сочетаемостью и только данным значением. Вместе с тем учитывается и то общее, что есть у слова и словосочетания с точки зрения их предметной спаянности (наличие одного и того же денотата) [3, с.6].

В связи с этим необходимо четкое осмысление вопроса значений слова и словосочетания как единиц номинации.

Попытки дать четкое и единое определение слову в лингвистике предпринимались неоднократно. Существует множество таких определений.

В.В.Виноградов пишет: «Номинативное значение слова – опора и

общественно осознанный фундамент всех его значений и применений. Слово всегда что-то обозначает, в этом его назначение, этим определяется его смысл и самое существование как знака» [2, с.12].

С точки зрения своего содержания слово представляет сложное образование, семантическую структуру - совокупность более элементарных единиц, лексико-семантических вариантов слова. Лексико-семантический вариант многозначного слова, также как и слово, является двусторонней единицей, представляющей собой единство материальной формы (звуковой, графической оболочки) и внутреннего содержания [6, с. 30].

Как слово, так и словосочетание одинаково обладают потенциальной способностью к собственно семантическому развитию и реализуют ее в общем употреблении. Слова в словосочетаниях находятся в определенных смысловых и формальных отношениях и связях между собой; вместе они образуют определенное лексико-семантическое единство.

Проблема словосочетания весьма актуальна для современного синтаксиса. Она вызывает полемику по многим вопросам. К таким вопросам исследователи относят трудности, связанные с существованием словосочетания как реальной синтаксической единицы, а не как гипотетической структуры. Некоторые ученые ставят под сомнение представление словосочетанием особого номинативного языкового материала, который наряду со словом используется в качестве готовых единиц для построения предложений, как это утверждает нынешняя теория словосочетания [5, с.7].

Поскольку словосочетание обладает некоторыми свойствами слова, а именно – функционирует как единица номинации и входит в состав предложения как нечто целое, как один из его членов и, поскольку, вместе с тем, несмотря на определенную самостоятельность, оно не цельноформленно, а является синтаксическим объединением слов – при выделении словосочетаний, как правило, определяется, с одной стороны, их отличие от слов, с другой – от предложений. Таким образом, словосочетание является как бы промежуточным звеном, переходной единицей между основными единицами языка – словами и основными единицами речи – предложениями: слово–сочетание–предложение.

Э.М.Медникова отмечает, что «словосочетание, складываясь не менее чем из двух соединенных в соответствии с синтаксическими правилами данного языка знаменательных слов (вместе с относящимися к ним служебными словами или без них), одно из которых является главным, опорным, представляет собой грамматическое единство, обладающее определенной семантической цельностью» [4, с.69].

Ученые отмечают, что внутри словосочетания действуют две противоположные тенденции – к цельности и расчлененности. Результатом их взаимодействия является возникновение в языке словосочетаний с различной степенью спаянности.

Традиционно, в науке о языке выделяют три основные типа словосочетаний, исходя из принципа комбинаторности и идиоматичности:

1) свободные, то есть продуктивные, создающиеся говорящим в процессе речи;

2) фразеологические, то есть непродуктивные, заранее «готовые» и вносящиеся говорящим в речь на равных правах со словом;

3) переходными, лежащими между двумя первыми классами словосочетаний, то есть полупродуктивные, отличающиеся от фразеологических отсутствием цельности номинации, но, с другой стороны, вследствие регулярного употребления, многократного воспроизведения, ставшие устойчивыми «формулами», не создаваемыми в речи, а вносящимися в нее [4. с. 73-74].

Объектом данной статьи, как уже отмечалось выше, являются устойчивые глагольные словосочетания, принадлежащие к третьему типу.

Устойчивость словосочетания, семантическая спаянность его компонентов – это степень, мера семантической неразложимости этих компонентов. Устойчивость предлагает десемантизацию компонентов словосочетания в той или иной степени. Например, *to take care, to give smb. a wind, to take a taxi, to drop one`s eyes.*

В науке о языке выделены определенные критерии, определяющие степень семантической спаянности словосочетания. К ним относятся критерий структурно-семантической обусловленности компонентов словосочетания, критерий структурной разложимости, критерий референтной мотивированности. [1].

Критерий структурно-семантической обусловленности изучается в данной статье путем анализа семантической сочетаемости компонентов словосочетания. Степень обусловленности значения компонента зависит от широты его сочетаемости в данном значении.

Характеризуя данный критерий, мы принимаем во внимание следующие показатели: 1) выступает ли компонент словосочетания в главном или в одном из неглавных значений; 2) включает ли лексический ряд слова абстрактной или конкретной семантики; 3) является ли лексический ряд замкнутым или открытым.

В результате проведенного анализа, представляется возможным представить критерий структурно-семантической обусловленности компонентов словосочетания в рассматриваемых функциональных стилях в Таблице 1.

Как видно из приведенной таблицы, детально изученными в данной статье являются 275 языковых единиц (устойчивых словосочетаний), условно принятых нами за 100%. Из них 213 (77,5%) устойчивых словосочетаний изучаются на материале функционального стиля художественной литературы, а 62 (22,5%) словосочетаний устойчивого (переходного) характера были отобраны из материала публицистического стиля современного английского языка.

Данные таблицы 1 показывают, что с точки зрения изучаемого критерия существуют определенные закономерности в использовании слов-компонентов словосочетаний рассматриваемого типа.

Как в художественном, так и в публицистическом стилях, высокочастотными являются слова в их главном, денотативном значении (60,8%

из 100% и 7,1% из 25%). Например, *But you told me yesterday that you had received the report from the Commission, and that it entirely condemned the whole thing* [8, с. 192].

Таблица 1

/п	Основные показатели, характеризующие критерий		художественный стиль		публицистический стиль	
			количество	%	количество	
	В каком значении выступает компонент словосочетания	главное (денотативное) значение	167	60,8	47	17,1
		Переносное значение	46	16,7	15	5,4
		ВСЕГО	213	77,5	62	22,5
	Включает ли лексический ряд слова абстрактной или конкретной семантики	Абстрактное значение	93	33,8	33	11,9
		Конкретное значение	120	43,7	29	10,6
		ВСЕГО	213	77,5	62	22,5
	Является ли лексический ряд замкнутым или открытым	замкнутый	41	14,9	14	5,1
		открытый	172	62,6	48	17,4
		ВСЕГО	213	77,5	62	22,5

Высокая частотность слов-компонентов устойчивых словосочетаний в их главном, денотативном, значении можно объяснить тем фактом, что именно значение этого типа направлено непосредственно на предмет, явления, действия и качества действительности. Это – опора и общественно осознанный фундамент всех других значений и применений слова.

Говоря об использовании изучаемых единиц в абстрактном или конкретном значениях, необходимо отметить, что они проявляют достаточно высокую степень абстракции, на что указывают данные таблицы 1. Высокую степень абстракции лексического значения ученые объясняют необходимостью образно-экспрессивной характеристики языковых значений. Общеизвестным является тот факт, что человеческие познания, жизнь человека как общественного существа немислимы без процесса абстракции. Человек не может ни познавать, ни осуществлять речевое общение, ни успешно практически действовать без абстрактного мышления.

В рассматриваемых художественных произведениях герои чаще всего имеют дело с какими-либо абстрактными понятиями. Это – либо их размышление, либо состояние и чувства и т.д. Например:

1. *I do not suppose I should ever have set down my recollections if the hazards of*

the war had not taken me to Tahity [9, с.26].

2. *It throws a shadow of insincerity of their deep emotions* [3, с.103].

По сравнению с использованием слов в их более конкретных значениях (например, *to take a house, to take a taxi*), слова в приведенных примерах обладают более абстрактными значениями.

Следует отметить, что чем специфичнее значение слова в составе устойчивого словосочетания, чем более ограничена сочетаемость этого слова, тем большей является семантическая спаянность компонентов данного словосочетания. Степень семантической свободы слов в конкретном значении всегда меньше таковой в абстрактном значении.

Аналогичное утверждение можно отнести и к замкнутости-открытости лексического ряда слов-компонентов рассматриваемых словосочетаний: лексический ряд более открыт, слово может сочетаться с более многочисленным количеством лексических единиц при большей абстрактности лексического значения данного слова. Таким образом, замкнутость-открытость лексического ряда (и семантическая спаянность компонентов словосочетания) находятся в прямой зависимости от степени конкретизации или абстракции значений слов, входящих в данное словосочетание.

Следующим этапом изучения семантической спаянности переходных (устойчивых) словосочетаний является рассмотрение их с точки зрения критерия структурной разложимости.

В работе определен набор из трех дистрибутивно-трансформационных признаков, который используется при выявлении степени структурной разложимости словосочетания:

- 1) возможность пассивной трансформации;
- 2) возможность расширения словосочетания за счет однородных членов;
- 3) возможность замены одного из компонентов словосочетания словом того же грамматического класса при сохранении вторым компонентом своего значения.

Любое устойчивое словосочетание «существительное + глагол» с объектными отношениями между компонентами характеризуется наличием или отсутствием каждого из этих признаков. Результатом изучения критерия структурной разложимости представлены в таблице 2.

Следует отметить, что в отличие от фразеологических сочетаний, переходные не обладают фиксированной грамматической формой и относятся к оборотам с нижним порогом устойчивости.

Переходные глагольные словосочетания обладают большими возможностями в отношении дистантного расположения их компонентов. Любое грамматически дистантное расположение компонентов словосочетаний рассматриваемого типа не нарушает семантического тождества такого словосочетания. Например: *A recording of a telephone conversation between the UK's ambassador to Libya and a senior party leader has been leaked by Libyan authorities* [10, с.2].

Таблица 2

/п	Основные показатели, характеризующие критерий		художественный стиль		публицистический стиль	
			количество	%	количество	%
	Возможность пассивной трансформации	трансформация возможна	134	48,8	45	16,3
		трансформация невозможна	79	28,7	17	6,2
		ВСЕГО	213	77,5	62	22,5
	Возможность расширения словосочетания за счет однородных членов	Расширение возможно	164	59,7	42	15,2
		Расширение невозможно	49	17,8	20	7,3
		ВСЕГО	213	77,5	62	22,5
	Возможность замены одного из компонентов словом того же грамматического класса	замена возможна	171	62,2	41	14,9
		замена невозможна	42	15,3	21	7,6
		ВСЕГО	213	77,5	2	22,5

Что касается возможности пассивной трансформации, всего 28,7% (из 77,5%) словосочетаний в художественном стиле и 6,2% (из 22,5%) данных единиц допускают употребление глагольных компонентов в страдательном залоге. Например: *And when the dialogue is reduced to this, it is time we quitted the scene* [11, с.318].

Применяя критерий референтной мотивированности словосочетания, был изучен характер соотносительности словосочетания и его компонентов с действительностью, что также является показателем семантической спаянности.

Степень референтной мотивированности словосочетания определяется характером предметной отнесенности каждого из компонентов, при этом выделяется три типа предметной отнесенности: прямая (если слово является первичным обозначением референта, то есть выступает в прямом номинативном значении); парадигматически опосредованная (если слово является вторичным обозначением референта, то есть используется в переносном или стилистически ограниченном значении), и синтагматически опосредованная (если компонент переходного (устойчивого) словосочетания не имеет самостоятельной предметной направленности, он соотносится с референтом опосредованно, через другой компонент).

Вся выборка подверглась анализу с точки зрения каждого типа предметной отнесенности с целью определения критерия референтной мотивированности словосочетания.

Таблица 3

/п	Тип предметной отнесенности	художественный стиль		публицистический стиль	
		Количество	%	количество	%
	Прямая	41	18,9	42	15,2
	Парадигматически опосредованная	119	43,3	11	4
	Синтагматически опосредованная	53	19,3	9	3,3
	ВСЕГО	213	77,5	62	22,5

Как показывают данные таблицы 3, соотношение использования устойчивых словосочетаний изучаемого типа различно, в зависимости от функционального стиля. Такое несовпадение можно объяснить различными функциями двух рассматриваемых в статье стилей английского языка, а именно, основной функцией художественного текста является эстетико-когнитивная функция, функция создания эмоционального воздействия на читателя. Поэтому в художественном тексте преобладает парадигматически опосредованная предметная отнесенность, когда слово-компонент устойчивого словосочетания является вторичным обозначением референта, то есть выступает в переносном или стилистически ограниченном значении. Например: *Why they run liquor now? – he said* [7, с.210]. При прямой предметной отнесенности глагол *to run* выступает в своем прямом номинативном значении – “*to move using legs, going faster than you walk*”.

Основной задачей публицистического стиля является передача содержания материала, то есть информативная функция, как правило, без проекции на его автора. Благодаря характерному сочетанию логической аргументации и эмотивных элементов (как правило, в эссе), публицистический стиль имеет общие черты со стилем научной литературы с одной стороны, и в некоторой мере со стилем художественной прозы, с другой стороны. В большинстве случаев его последовательные и логические синтаксические структуры, лексика делают его в большой мере схожим с научной литературой. Поэтому здесь преобладает прямой тип предметной отнесенности (следуя данным таблицы 3, 95,2% из 22,5%). Таким образом, исходя из вышеизложенного, следует отметить, что словосочетания рассматриваемого типа обладают определенной семантической спаянностью. Отсюда возникает вопрос их разграничения от собственно фразеологических словосочетаний.

Устойчивость словосочетания – это степень, мера семантической неразложимости его компонентов. Устойчивое словосочетание – это, как правило, сочетание слов с низким показателем комбинаторности, что обусловлено структурно-системными особенностями его компонентов или особым характером соотношения значения словосочетания с действительностью, а также сочетанием этих двух факторов.

Литература

1. Вайнер Л.Р. Опыт исследования семантической спаянности словосочетания: Автореферат диссертации кандидата филологических наук /Л.Р.Вайнер – Минск: Высшая школа, 1972. – 16 с.
2. Виноградов В.В. Основные типы лексических значений слова // Вопросы языкознания. – 1953. – № 5. – С. 3–29., см. также: Виноградов В.В. Русский язык: (Грамматическое учение о слове): [Учебное пособие для филологических специальностей университетов]. – 2-е изд. – М.: Высшая школа, 1972. – 614 с.
3. Кунин А.В. Английская фразеология: Теоретический курс. – М.: Высшая школа, 1970. – 344 с.
4. Медникова Э.М. Значение слова и методы его описания. – М.: Вышш. шк., 1974. – 204 с.
5. Филатов В.А., Филатова Е.В. Словосочетания как метаструктура языка и синтагма как реальная единица речи. – Донецк: Юго-Восток, 2008. – 71с.
6. Черкасская Е.Б. Многозначность и однозначность слов в английском языке // Семантические особенности и функции слов и словосочетаний в английском языке. – М.: Прогресс. – 1986. – с. 25-31.
7. Hemingway E. To Have or Have Not. – Saint Petersburg: Karo, 2008. – 304 p.
8. Maugham W.S. Cakes and Ale or the Skeleton in the Cupboard. – Saint Petersburg: Karo, 2005. – 256 p.
9. Maugham W.S. The Moon and Sixpence. – Saint Petersburg: Karo, 2005. – 260 p.
10. The Guardian. – London: March 6, 2014. <http://www.theobserver.co.uk//2014/mar/06>
11. Priestley J. Angel Pavement. – М.: Progress Publishers. – 2001. – 503 p.

Summary

This paper is topical due to the insufficient study of the criterion of the set expressions components' semantic cohesion, as well as a relatively high frequency of this type of phrases in modern English. The purpose of the paper is to define and study the lexical and syntactic characteristics of these cohesion criteria. It classifies the phrases in accordance with the basic criteria of their components' semantic cohesion, studies these criteria and gives a comparative description of the criteria considered in the belletristic and journalistic styles of modern English. The research is based on 5277 word usages selected by continuous sampling from the works of English and American authors, as well as journalistic sources.

РОЛЬ ПРОСОДІЇ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ВПЛИВУ НА АДРЕСАТА

Козуб Л.С.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Аналіз фонетичних явищ крізь призму проблем прагматики відповідає тим вимогам, які наука ставить сьогодні до лінгвістичних досліджень. Прагматичний підхід до дослідження фонетичних явищ зробив неминучим звернення до таких дисциплін, як: психологія, соціологія, філософія тощо. Виходячи з цього, зі всією очевидністю виявляється неминучість комплексного підходу у вивченні тексту як системного явища, всі елементи якого знаходяться у тісній взаємодії. При цьому характерно, що з точки зору теорії інтонації прагматична функція інтонації може розглядатися як одна з головних функцій лінгвістичної системи. Проте необхідно пам'ятати, що в конкретних типах тексту ця функція розглядається відповідно до їх прагматичних особливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цілком очевидно, що сучасний світ насичений інформаційними системами, які містять велику кількість інформації і які подвоюють цю кількість кожні десять-п'ятнадцять років. Важливу роль у цьому процесі відіграє вивчення усних інформаційних текстів, зокрема рекламних текстів, з метою їх оптимального структурування і сприйняття, які забезпечуються не в останню чергу прагматичним потенціалом цих текстів. Вивченню інформаційних текстів приділяли увагу К. Боост, М. А. К. Хеллідей, Н. І. Серова, Ф. Данеш, Л. А. Черняховська, Т. П. Іванова тощо.

Аналіз лінгвістичної літератури показав, що прагматика, яка сьогодні активно розвивається, вивчає відношення між знаками і людьми, які створюють, передають і сприймають мовні знаки [1, с. 46; 6, с. 21; 8, с. 8; 9, с. 87; 10, с. 106; 12, с. 5; 13, с. 380]. Відповідно до цього можна стверджувати, що ряд питань, які вивчає прагматика, актуальні і для рекламної діяльності, зокрема, вплив висловлювання на адресата, розширення інформованості адресата, зміна його емоційного стану, поглядів і оцінок, вплив на його дії тощо. Так, прагматична спрямованість будь-якого рекламного тексту полягає в необхідності спонукати адресата до відповідних дій, які можуть бути виражені вчинком чи зміною думки про предмет реклами.

Мета цієї праці полягає в дослідженні особливостей реалізації прагматичної функції інтонації в усних рекламних текстах.

Виклад основного матеріалу. У сучасному мовознавстві галузь, що виникла зовсім недавно і називається прагмалінгвістика досліджує зв'язки між мовою і тими, хто її використовує [1, с. 47; 7, с. 6; 8, с. 23; 9, с. 87]. При цьому міцно закріпилася традиція розглядати прагматику мовного знака в зв'язку з функцією емоційного впливу, що забезпечується емоційно-експресивними мовними засобами, так званими "прагмемами", які призначені для впливу на

психіку і регуляції поведінки. “Прагмеми” протиставляються “інформемам”, які позбавлені емоційної оцінки, експресії і утворюють центр чи ядро інтелектуально-інформативного мовного поля [9, с. 87]. Згідно цієї теорії, прагматичними можна вважати лише ті функціональні стилі і тексти, які представлені емоційно-експресивними засобами, а стилі, головними рисами яких є інформаційна функція і відсутність емоційно-експресивних засобів вираження, не відносяться до прагматично релевантних. Проте цілком очевидно, що теза засновників прагмалінгвістики про те, що “прагмеми” впливають на психіку, а “інформеми” не модифікують поведінку людини, лише інформують її, не відповідає дійсності. Г. Клаус зазначає, що як “інформаціям в цілому, так само як і повідомленням зокрема, притаманне те, що вони впливають на того, хто отримує повідомлення, і модифікують його поведінку” [6, с. 26]. Різниця між цими мовними засобами полягає в тому, що вони модифікують різні, хоч і взаємозв’язані, види поведінки людини — чуттєву та інтелектуальну. Вважається, що інтелектуальна поведінка проявляється у здатності до ефективної переробки інформації, у виконанні різноманітних операцій логічного мислення. Виходячи з положення психології про інтелектуальну поведінку, прагматику інформаційного тексту можна визначити як специфічне управління сприйняттям інформації, яка міститься в цьому тексті, спрямована на модифікацію поведінки реципієнта.

Отже, думки лінгвістів розійшлися щодо впливовості текстів: від визнання всіх текстів впливовими до визнання прагматичними лише спеціально складених текстів. Так, І. П. Сусов вважає, що, незалежно від того, чи текст є розповідним, питальним чи спонукальним, його кінцевою ціллю буде забезпечення впливу [12, с. 8]. У свою чергу, В. Г. Костомаров і Є. М. Верещагін вважають прагматичним лише той текст, який націлений на повідомлення “ділової, суттєвої інформації” [1, с. 54]. Безумовно, будь-який текст передбачає цілеспрямований намір автора якимсь чином вплинути на адресата, і в цьому сенсі кожний текст має прагматичну спрямованість, але, з іншого боку, слід брати до уваги силу, інтенсивність цієї прагматичної спрямованості, кількість і якість впливових мовних засобів, спрямування прагматичних засобів (на розум, волю, емоції тощо), ступінь їх впливу і кінцевий результат.

Як зазначає Г. Клаус, “прагматичне поняття інформації відповідає тим підкласам інформацій, які є носіями значень і викликають в одержувача повідомлень певну поведінку, почуття тощо” [6, с. 20]. Метою більшості повідомлень, особливо інформаційних, є вплив чи керування поведінкою одержувача інформації [12, с. 8]. Відповідно до цього прагматика тексту займається дослідженням регулятивної впливової сторони повідомлення. На думку німецького лінгвіста В. Дресслера, власне прагматичними є питання про цілі та інтенції відправника інформації. При цьому він звертає увагу на наступні функції: функцію повідомлення — інформування адресата за допомогою текстів; функцію спонукування — заклик до оцінки чи певної поведінки; оцінювальну функцію — оцінка відправника інформації; функцію звертання [8, с. 14]. Більше того, передбачається, що всі ці функції підпорядковані єдиній цілі — досягнення

впливу на реципієнта і можуть трактуватися як різні шляхи реалізації впливу — шлях прямого впливу (функція стимулювання) і шлях непрямого впливу (функція повідомлення, функція звертання, оцінювальна функція).

Відзначимо також, що складним питанням прагматики тексту є роль інтенції відправника і інтенції одержувача тексту. Від інтенції відправника залежить відбір речень, їх зв'язність і просодична організація. При цьому Г. Г. Матвеева звертає увагу на те, що відправник інформації повинен враховувати і інтенцію одержувача цієї інформації, яка полягає в очікуванні певного зв'язку в тексті [8, с. 15]. І тут велику роль відіграє початок тексту: він відкриває специфічне очікування в адресата і намічає прагматичні рамки тексту.

Результати дослідження В. Л. Наєр [10, с. 107] дозволяють стверджувати, що прагматичні завдання відправника усного інформаційного тексту універсальні. Це вплив на адресата, де важливе місце відводиться просодії. Для вирішення завдання впливу відправник свідомо чи несвідомо обирає при створенні тексту певну стратегію. Ця діяльність передбачає реалізацію ним певних загальних прагматичних планів впливу на адресата. Це перш за все плани прямого і опосередкованого впливу. Слід пам'ятати, що коли ми говоримо про прагматичну сторону тексту, маємо на увазі вплив досить високого ступеня інтенсивності, наявність і інтелектуальних, і емоційних засобів оцінки.

Беручи до уваги дослідження А. Л. Беякова [2, с. 97] можна зробити висновок про те, що при описі прагматики усного інформаційного тексту можна виділити три аспекти: 1) прагматичну установку відправника; 2) прагматичну "орієнтованість" тексту і 3) прагматичну установку реципієнта. Головну роль тут виконує прагматична установка відправника, який при створенні тексту ставить перед собою певне завдання. Завдяки йому інформаційний текст отримує відповідно до поставленого завдання прагматичну спрямованість і таким чином впливає на реципієнта. Передачу будь-якого інформаційного повідомлення можна зобразити на схемі: Відправник — Текст — Одержувач.

Огляд теоретичних та експериментальних досліджень різних лінгвістичних аспектів показав, що сучасна лінгвістика все частіше звертається до всебічного і поглибленого аналізу усного мовлення, його особливостей, виявлення його експресивності, дієвості, в реалізації яких значне місце займають просодичні засоби [3, с. 52-62; 5, с. 169; 10, с. 126]. При цьому характерно, що на сучасному етапі лінгвісти намагаються показати роль просодичних засобів у реалізації прагматичного аспекту. Так, наприклад, Л. В. Кісільова вважає можливим їх участь лише в якості підсилювачів прагматичного значення. Однак питання про роль просодичних засобів як підсилювачів, тобто засобів, які носять лише підрядний характер, є суперечливим. Деякі лінгвісти зазначають, що при реалізації усного висловлювання питання про те, що є важливішим інтонація чи лексико-синтаксична структура, є дискусійним, але стосовно усних інформаційних текстів можна стверджувати, що однією з головних структур є звукова — інтонаційна структура. На думку Ж. Фора, в деяких видах усних

висловлювань і слова, і їх синтаксична організація часто є лише “темою”, а комунікативний зміст виражається значною мірою просодією фрази [1, с. 52].

Дослідження лінгвістичної літератури дозволяє також стверджувати, що найважливіше значення в прагматиці має поняття ілокутивного акту, яке розглядається як синонім комунікативної інтенції. Відповідно, мовленнєва дія є сукупністю мовленнєвих актів, домінуючим з яких є ілокутивний акт. У працях з прагматики вказується на ілокутивну функцію інтонації, оскільки інтонація є маркером ілокутивного акту. Прагматичну функцію інтонації розглядали у своїх працях Н. І. Жинкін, К. Кербрат-Орекйоні, І. Р. Гальперін, Ф. Реканаті тощо.

Слід звернути увагу і на те, що у структурі тексту факти інтонації відображають зміну ілокутивних мікроактів, послідовність яких складає ілокутивний макроакт. Судячи з цього, інтонаційна структура тексту становить систему ілокутивних функцій інтонації. Ця система складається під впливом екстратекстових, інтертекстових та внутрішньотекстових відношень, які характеризують кожний текст як системне утворення. Як вже було зазначено, це система взаємодіючих, а не ізольованих відношень, оскільки існує такий фактор, який визначає особливості всіх трьох типів відношень. Стосовно інформаційних, зокрема рекламних текстів, таким фактором є вплив. Отже, у відношенні до всіх інформаційних текстів можна говорити про впливову (прагматичну) функцію інтонації. Але для виділення прагматичної функції інтонації недостатньо простої вказівки на роль інтонації для створення ефекту впливу. Важливо показати значення інтонації в змістовій структурі тексту. Інтеграція одиниць тексту, які містять ілокутивні мікроакти, призводить до утворення змісту тексту і здійснюється за допомогою інтонації. Таким чином, у зміст поняття “прагматична функція інтонації” входить дія інтонації, спрямована на інтеграцію змісту тексту за допомогою одиниць тексту [7, с. 56].

Відзначимо при цьому, що на думку Дж. Остіна, засновника теорії мовленнєвих актів, висловлювання, яке призначене для здійснення того чи іншого впливу на слухача має перлокутивний аспект. Тому цілком очевидно, що кожний рекламний текст розрахований на певний перлокутивний ефект. Так, вдала просодична організація телерекламного тексту забезпечує успішне протікання ілокутивного акту і створення певного перлокутивного ефекту, обумовленого інтенцією автора [11].

Крім того, вважається, що при визначенні загального змісту висловлювання беруть участь такі фактори: система вербального і паравербального матеріалу висловлювання, тобто весь матеріал — лексичний, синтаксичний, просодичний і міміко-жестикуляційний; деякі елементи ситуації висловлювання; лінгвістична і паралінгвістична компетенція реципієнтів, що творить систему знань, уявлень і оцінок навколишньої дійсності [7, с. 55].

Зазначимо також, що питання про розмір складових одиниць тексту, який залежить від загальної прагматичної спрямованості тексту, пов'язане з проблемою складових ієрархічних одиниць тексту. Складовими одиницями висловлювання є синтагми, які є частинами фрази чи висловлювання. Рухомість

довжини синтагми, яка може включати різну кількість ритмічних груп, пояснюється тим, що синтагма своєю довжиною реагує на прагматичну спрямованість тексту. Для змісту всього тексту в цілому важливі як відношення між синтагмами, так і відношення між висловлюваннями. Об'єднання синтагм у висловлювання, а висловлювання в текст в усному мовленні здійснюється переважно інтонаційними засобами. Можна стверджувати, що характер членування тексту на синтагми і висловлювання підкреслює їх функціональну значимість для загального прагматичного спрямування тексту. Крім того, прагматичне спрямування тексту виражається в ступені чіткості меж синтагм і висловлювань. Вважається, що чіткість меж цих одиниць у тексті пов'язана з їх функціональним навантаженням у складі тексту [7, с. 59]. Проте дослідників інтонації цікавить не лише особливість членування усного тексту на його складові одиниці, але і просодичні ознаки членування, пов'язані з головними акустичними характеристиками інтонації: частотою головного тону, інтенсивністю і тривалістю.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Виходячи з викладеного, можна зробити висновок про те, що найважливіше значення в прагматиці мають ілокутивні акти, головним у визначенні яких є наміри мовця. Не менш важливим є розкриття механізму текстоутворення, що з точки зору прагматики є процесом розгортання ілокутивних макроактів, а також реалізація перлокутивного аспекту в усних рекламних текстах. Щодо прагматичної функції інтонації, то вона розглядається як одна з головних функцій лінгвістичної системи. При цьому одним з головних способів вираження прагматичної функції інтонації в усних текстах є інтонаційне членування тексту на синтагми і висловлювання, що не лише створює необхідну для розуміння змісту дискретність, але і здійснює інтеграцію виділених одиниць, які утворюють зміст всього тексту в цілому. Від адекватної характеру тексту інтонації залежить розуміння тексту слухачами, їх психологічна реакція.

Отримані результати можуть сприяти подальшому поглибленому вивченню просодичного оформлення англійських рекламних, зокрема телерекламних текстів, їх вплив на адресата і особливості сприйняття.

Література

1. Беличенко Л. Г. Прагматическая функция просодии в некоторых видах реализации информационно-публицистического текста / Л. Г. Беличенко // Просодические средства организации стилистически различных текстов в современном английском языке : Межвуз. сб. науч. тр. — М. : Изд-во МГПИ им. В.И. Ленина, 1985. — С. 43-63.
2. Беляков А. А. Прагматические характеристики интроспективных сегментов / А. А. Беляков // Прагматические аспекты изучения предложения и текста : Сб. науч. тр. — К. : Изд-во КПИИЯ, 1983. — С. 95-101.

3. Блохина Л. П. О роли просодических средств в организации устных текстов / Л. П. Блохина // Функциональная просодия текста : Сб. науч. тр. — М. : Изд-во МГПИИЯ им. Мориса Тореза, 1982. — Вып. 201. — С. 6-11.
4. Жинкин Н. И. Речь как проводник информации / Н. И. Жинкин. — М. : Прогресс, 1982. — 160 с.
5. Інтонaційна організація мовлення / За ред. Л. А. Близниченко — К. : Наукова думка, 1972. — 183 с.
6. Клаус Г. Сила слова / Г. Клаус . — М. : Прогресс, 1967. — 215 с.
7. Ленца Д. Л. Фонетика в аспекте прагматики / Д. Л. Ленца, Е. В. Соловьёва. — Кишинёв : Штиинца, 1989 — 94 с.
8. Матвеева Г. Г. Актуализация прагматического аспекта научного текста / Г. Г. Матвеева. — Ростов : Изд-во Ростовск. ун-та, 1984. — 132 с.
9. Найдов Б. П. К проблеме прагматики научно-технического текста / Б. П. Найдов // Прагматические аспекты изучения предложения и текста : Сб. науч. тр. — К. : Изд-во КГПИИЯ, 1983. — С. 87-92.
10. Наер В. Л. Прагматический аспект английского газетного текста / В. Л. Наер // Коммуникативные и прагматические особенности текстов разных жанров: Сб. науч. тр. — М. : Изд-во МГПИИЯ им. Мориса Тореза, 1981. — Вып. 178. — С.106-116.
11. Остин Дж. Л. Слово как действие / Дж. Л. Остин // Новое в зарубежной лингвистике. — М. : Прогресс, 1986. — Вып.17: Теория речевых актов. — С. 22-129.
12. Сусов И. П. Семантика и прагматика предложения / И. П. Сусов. — Калинин : Калинин. гос. ун-т, 1980. — 50 с.
13. Stalnaker R. C. Pragmatics / R. C. Stalnaker // Semantics of natural language. — Dordrecht-Holland : Reidel Publishing Company, 1972. — P. 380-397.

Summary

The article deals with the pragmatics of an oral informational text and its correlation with intonation. Special attention is paid to the theory of intonation, according to which the pragmatic function of intonation is viewed as one of the main functions of the linguistic system. The author highlights the importance of an illocutionary act by which the definite communicative intention is meant and studies the illocutionary function of intonation, which is the marker of the illocutionary act.

WORTBILDENDE UND SEMANTISCHE BESONDERHEITEN DER DEUTSCHEN ONOMATOPOETISCHEN FORTBEWEGUNGSVERBEN

Ladtschenko M.

Nationale Universität Ushhorod

Onomatopoetische Verben gehören zu einer wenig untersuchten linguistischen Erscheinung, die griechisch Onomatopöie und deutsch Lautmalerei bezeichnet wird.

Das Thema des vorliegenden Artikels sind deutsche onomatopoetische Fortbewegungsverben. **Das Ziel** der Erforschung ist es, Wortbildung und Semantik der Verben zu verfolgen und zu beschreiben, die aus den Wörterbüchern recherchiert worden sind [3; 13].

Erforschungen im Bereich der Lautmalerei werden anhand verschiedener Sprachen durchgeführt, weil es eine universelle Erscheinung und für alle Sprachen kennzeichnend ist. Es seien die Publikationen von M. M. Ladtschenko [6; 7], I. A. Skolotova [14], J. V. Jussyp-Jakymowysch [15] genannt. Es gibt auch konfrontative Erforschungen von H. H. Bielfeldt [1], M. M. Ladtschenko, J. V. Jussyp-Jakymowysch [11; 12], O. I. Hazenko [8], in denen Onomatopöie in verschiedenen Sprachen erforscht und verglichen wird.

In der Linguistik werden Untersuchungen durchgeführt, die verschiedene lexikalisch-semantische Gruppen der Wörter betreffen. Die Verben mit der Bedeutung der Fortbewegung gehören zu einer der größten lexikalisch-semantischen Gruppen in der deutschen Sprache. Sie alle haben die gleiche Semantik, das heißt alle Verben dieser Gruppe haben die Bedeutung der menschlichen Fortbewegung. Das ist aktive oder selbstständige Fortbewegung, weil die Quelle der Bewegung innerhalb des Subjekts ist. Diese Verben werden die Verben der Subjektfortbewegung genannt. Unter den Verben der Fortbewegung gibt es eine relativ große Zahl der onomatopoetischen Verben. **Die Aktualität** dieser Erforschung besteht darin, dass hier Semantik und onomatopoetische Wortbildung verflochten analysiert und beschrieben werden. Es sei auch zu bemerken, dass es keine spezielle Untersuchung des im vorliegenden Artikel zu erforschenden Problems gibt. **Die Aufgabe** der Erforschung besteht im allseitigen Studieren der semantischen und wortbildenden Besonderheiten der deutschen onomatopoetischen Fortbewegungsverben.

Die Onomatopöie ist marginale linguistische Erscheinung, deren Grundlage die außersprachliche Lautung bildet [15, S. 4]. Die meisten Sprachforscher behaupten, dass das eine absolute Erscheinung ist, weil sie in allen Sprachen der Welt vorhanden ist [16, S. 8]. Zu Grunde der lautmalenden Wörter liegt die Nachahmung der Laute der lebendigen und unlebendigen Natur im Resultat der Umwelterkenntnis. Durch die Lautnachahmung entsteht ein Schallwort oder griechisch Onomatopoetikum. Bezüglich dieser Wörter werden solche Synonyme verwendet: Onomatopoetikon, Onomatopoetikum, Schallwort, lautmalendes Wort. In der Duden-Grammatik gibt es

die folgende Definition: „Das Onomatopoetikum ist ein lautmalendes Wort und dient primär der Nachahmung von Lauten bzw. Schallereignissen vielerlei Art“ [3, S. 606]. J.V.Jussyp-Jakymowytsch definiert Onomatopoetika als Wörter, die die Lautung der lebendigen und unlebendigen Natur nachahmen, das ist die Wiedergabe verschiedener Laute der Umwelt mittels der Elemente des Sprachsystems [15, S. 4].

Eine sehr wichtige semantische Besonderheit dieser Wörter ist es, dass sie phonetisch motiviert sind. Selbst die Laute sind direkte Nachahmung der entsprechenden Erscheinung oder Handlung. Die Grundlage solcher Motiviertheit liegt inmitten der lautmalenden Wörter. Dadurch unterscheidet sich ihre Bedeutung von der lexikalischen Semantik anderer Wörter. Die lautliche Motiviertheit der lexikalischen Bedeutung ist ein spezifisches Merkmal der Lautnachahmungen. Die lautliche Hülle und die lautliche Motiviertheit der lexikalischen Bedeutung gehören zu den spezifischen Besonderheiten der Lautnachahmungen.

Lautnachahmungen entstehen im gleichen Bedeutungsbereich – des Geschreis, Geräusches, Schlages, Knarrens usw. Die nächste Besonderheit der Onomatopoetika ist es, dass sie immer konkrete Bedeutungen wiedergeben, weil sie bestimmte konkrete Lautungen nennen. Die Lautnachahmungen sind nicht nur phonetisch sondern auch semantisch motiviert [15, S. 4].

Die Frage über die Zugehörigkeit der Onomatopoetika zu verschiedenen Wortarten ist noch nicht ganz gelöst und bleibt bis heutzutage Streitbar. Als Wortart werden Onomatopoetika meistens oft unter den Interjektionen behandelt. Aber auch andere Wortarten enthalten Onomatopoetika. B. I. Hinka bezeichnet onomatopoetische Lexik als Schallwörter und ist der Meinung, dass sie phonetisch motiviert sind: „Bei den phonetisch motivierten Wörtern materialisiert sich also das Benennungsmotiv in einer Phonemkette. Die Schallwörter treten auf als Empfindungswörter (Interjektionen) *ach! krach! klirr! pfui!, muh!*; als Zeitwörter (Verben) – *ächzen, krachen, klirren*; als Hauptwörter (Substantive) – *Kiebitz, Uhu*, und in wenigen Fällen als Eigenschaftswörter (Adjektive) – *polterig*“ [5, S. 23]. Daraus ergibt sich, dass selbst Onomatopoetika zu Interjektionen gehören, wobei auch lautnachahmende Verben und Substantive zu unterscheiden sind.

In der Duden-Grammatik wird unter der onomatopoetischen Lexik Adverb(ial)onomatopoetika unterschieden (z. B. *ruck, zuck, zack schwupp*). Sie imitieren immer das Geräusch schneller, abrupter Bewegungen und dienen der Bezeichnung plötzlicher Handlungen. Weitere Beispiele sind: *plumps, peng, wumm, schwuppdwupp, klirr* [4, S. 606].

Man kann also schlussfolgern, dass es in der Linguistik hinsichtlich der Onomatopoetika keine einheitliche Meinung gibt. Im Duden-Wörterbuch werden sie als Interjektionen oder Adverb(ial)onomatopoetika bezeichnet. Die meisten Sprachforscher zählen sie zu den Interjektionen. Die anderen Linguisten sind der Meinung, dass diese lautmalenden Wörter nicht zu den Interjektionen gehören. In dieser Erforschung wird die Auffassung derjenigen Autoren geteilt, die Onomatopoetika als eine besondere selbstständige Wortart betrachten [15, S. 14; 8, S. 5]. Von der Autorin dieser Publikation wird die lautmalende Lexik in drei Gruppen gegliedert: Onomatopoetika, lautmalende

Verben und lautmalende Substantive [7, S. 102]. Onomatopoetika sind bei der Wortbildung der Verben sehr produktiv.

Es gibt Onomatopoetika, die zur Kennzeichnung verschiedener Bewegungen der Körperteile dienen. Es können auch Ausrufe für schnelle, plötzliche Bewegungen sein. Die Verben, die von diesen lautmalenden Wörtern gebildet werden, haben die Bedeutung der Fortbewegung. Viele Verben gehören zur Umgangssprache und haben übertragene Bedeutungen.

Das Onomatopoetikum *husch* (шмиг! шасть!) kennzeichnet eine schnelle, fast geräuschlose Bewegung; die Verben *huschen/huscheln* (ugs.) – sich schnell fortbewegen (вислизнути, шаснути); *hutschen* (ugs.) – weggehen, sich entfernen (йти геть); *patsch* – für Einklatschen des Geräusch der Hände; das Verb *patschen* (ugs.) – in Wasser, Schlamm gehen und dabei klatschendes Geräusch hervorbringen (розм. хлюпатися плескати ляскати). Man kann die folgenden Beispiele anführen:

Die Kinder sind alle durch die Pfützen gepatscht [3, S. 317].

Es hat getaut, und Menschen patschen im Dreck und Schlick [9, S. 543].

Ähnliche Bedeutungen haben einige andere Onomatopoetika: *wutsch* (ugs., шмиг! шасть!) – stellt den Ausruf für eine schnelle plötzliche Bewegung dar, das Verb *wutschen* (ugs.) – sich schnell bewegen (шаснути); *hopp* ist Ausruf als Aufforderung zu springen, rasch aufzustehen, schnell etw. zu tun; *hopp/hopp* ist Ausruf der Intensivierung von *hopp*, die Verben *hoppen/hoppeln* – sich in unregelmäßigen kleinen Sätzen springend fortbewegen, *hopsen* (ugs.) – kleine unregelmäßige Sprünge machen (підстрибувати, стрибати); *hibbeln/hippeln* – kleine unregelmäßige Sprünge machen; *humpeln* – sich humpelnd fortbewegen, irgendwohin bewegen (підстрибувати, стрибати); *schwapp/schwipp/schwips* (ugs.) – für einschwappendes, klatschen des Geräusch (ugs., шльоп! плюх!); die Verben *schwappen/schwippen* – sich schwappend irgendwohin bewegen; *schwupp/schwups/schwuppdiwupp* (ugs.) – für eine plötzliche ruckartige, rasche und kurze Bewegung. Von diesem Onomatopoetikum wird kein Verb gebildet. Die Beispielsätze sind:

Er wutschte plötzlich aus dem Zimmer [3, S. 2036].

Die Kinder hopsen im Kreis [9, S. 331].

Die Kleinen hopsten vor Freude im Zimmer herum [9, S. 331].

Es gibt auch Onomatopoetika, die für die Geräusche trappelnder Schritte der Menschen oder Pferdehufe gebraucht werden. Das sind *tapp* und *trapp*, von denen eine ziemlich große Zahl der Verben gebildet wird: *tapp/taps* (розм. топ), *tapp/tapp* (розм., топ/топ); – für das Geräusch auftretender nackter Füße, *tipp/tapp* (розм., топ/топ); – für das Geräusch leichten, kleiner Schritte; die Verben *tapern* – sich unbeholfen, unsicher fortbewegen (непевнено рухатися, коливаючись); *tappen/tappern* – sich mit leisen, dumpf klingenden Tritten unsicher und tastend vorwärtsbewegen (важко ступати, йти непевним кроком); *tapsen* (ugs.) – tappend herumlaufen (незграбно йти, важко ступати); *trapp/traps* (розм. швидко!, хутко!) – für das Geräusch Trappeln der Schritte oder Pferdehufe, die Verben *trampeln* (abwert.) – schwerfällig irgendwohin gehen, sich fortbewegen (ступати ногами; кудись йти важкими кроками; затоптати); *betampeln* –

trampelnd betreten, begehen (наслідити, натоптати); *trappeln*– mit kleinen, schnellen und hörbaren Schritten gehen (дріботіти ногами, тупати), *trappen* – mit kurzen und hörbaren Schritten gehen (важко ступати, ходити повільними кроками); *trapsen*(ugs.) – schwerfällig, stampfend gehen (важко ступати, ходити повільними кроками), *traben*(ugs.) – in mäßigem Tempo irgendwohin laufen (іти риссю).Es können die folgenden Sätze mit einigen Verben angeführt werden:

Tipp, tapp lief er mit seinen nackten Füßen über den Fußboden[9, S.668].

Der Greis tapert hin und her, jeden Augenblick im Begriff zu fallen [9, S. 668].

Wir tapsen vorsichtig durch den dunklen Gang [9, S. 668].

Warum bist du durch, auf das frische Beet getrampelt? [3, S. 1766].

Musst du denn durch jede Pfütze trampeln? [9, S. 681].

Traps nicht so! [3, S. 1769].

Der Junge trabte zur Schule [3, S. 1763].

Das Onomatopoetikum *hick*(ugs.) wird für den Schluckauf gebraucht; davon wird das umgangssprachliche Verb *hickeln*(ugs.) mit den Bedeutungen gebildet: hinkend irgendwohin gehen; auf einem Bein hüpfen (кульгати, шкутильгати, стрибати). Die anderen abgeleiteten Verben sind:*hinken*– hinkend irgendwohin gehen(кульгати, шкутильгати), *humpeln* – sich humpelnd fortbewegen (іти накульгуючи).

Zu einer anderen Gruppe gehören Onomatopoetika, die einen dumpfen Schlag, Stoß oder Aufprall kennzeichnen: *bumm/ bum* – für einen dumpfen Schlag, Schuss; das Verb *bummeln*(ugs.)– schlendernd, ohne Ziel durch die Straßen spazieren gehen(розм.бродити, вештатися);*bums*–für einen dumpfen Schlag, Stoß(бух! бряк!)–*bumsen*(ugs.)(бухнутися, гепнутися); *rumms/rums* (розм.трах! шльоп!)–für das Geräusch, das bei einem dumpftönenden Fall, Aufprall entsteht; die Verben *rummen* – rumsend auf etw. auftreffen (розм.гуркотати, шуміти); *rumpeln*(ugs.)–sich rumpelnd fortbewegen (розм.гуркотіти, котитися з гуркотом); *wumm*– für einen plötzlichen, dumpfen Laut oder Knall, Aufprall; die Verben *wummern* (ugs.) (гуркотати), *wimmen/wimmeln* – sich schnell hin und her bewegen (розм.швидко кудись рухатися). Z.B.:

Ich bummle durch die Stadt [3, S. 357].

Es gibt auch Onomatopoetika für Kennzeichnung eines Knalls und Schlags. Das Onomatopoetikum *klapp*(ляп! лясь! хляп! грюк! бах!) wird für einen kurzen, stumpfen Ton durch einen leichten Knall oder einen leichten Schlag gebraucht. Davon kommt das Verb *klappern* – sich mit klapperndem Geräusch irgendwohin bewegen. Das abgeleitete Verb *abklappern* hat umgangssprachliche übertragene Bedeutung „eine Reihe Personen, Orte der Reihe nach aufsuchen“ (обійти, виходити).Z.B. in den folgenden Sätzen:

Er hat die ganze Stadt abgeklappert [3, S. 88].

Ich musste alle Straßen abklappern, bis ich endlich eine Drogerie gefunden hatte [9, S. 40].

Das Onomatopoetikum *klack* bezeichnet einen kurzen, hellen Ton, wenn zwei harte Gegenstände aufeinandertreffen; das abgeleitete Verb *kleckern* hat die Bedeutung „heruntropfen, laufen und Flecken machen – (повільно) рухатися, йти

потихеньку“. Die weiteren Ableitungen sind *ankleckern*, *hinterherkleckern*; *plump/plumps*–für ein dumpfes, klatschen des Geräusch, wie es beim Aufschlageneines schweren fallenden Körpers entsteht, das Verb *plumpsen*(ugs.) – irgendwohin fallen, auftreffen (*розм.гепнутися, шубовснути*), *puff* (пуф) – für einen dumpfen Knall, Schuss, das Verb *puffen*(ugs.) – sich puffend irgendwohin bewegen. Z.B.:

Er ließ sich in den Sessel plumpsen [3, S. 1349].

Man kann noch einige andere Fortbewegungsverben anführen, die von den Onomatopoeika abgeleitet werden. Das sind: *surr* – für ein dunkel tönendes Geräusch; das Verb *surren* – sich surrend irgendwohin bewegen; fahren (*гудіти; рухатися із гулом*); *tuck* – gleichmäßig aufeinander folgende klopfende, stumpf-harte Laute von sich geben; *tucktuck!*(цип! цип!) – Lockruf für Hühner; *tuckern*– sich mit tuckerndem Geräusch irgendwohin fortbewegen– (*розм.стукати, рухатися*).

Das Onomatopoeikum *hopp* ist Ausruf als Aufforderung zu springen, rasch aufzustehen, schnell etw. zu tun; *hopp/hopp* – Ausruf der Intensivierung von *hopp*; *hops* – Ausruf, mit dem man jmdn. zu springen auffordert. Die abgeleiteten Verben sind *hoppeln* – sich in unregelmäßigen kleinen Sätzen springend fortbewegen; *hopsen* – kleine Sprünge machen, hüpfen. Z.B.:

Die Kinder hopsten vor Freude durch das Zimmer [3, S. 882].

Da auch Onomatopoeika oder die daraus entstandenen und lexikalisierten Wörter dem historischen Lautwandel unterliegen und durch Flexion und Derivation zusätzliche Veränderungen erfahren können, ist der onomatopoeische Ursprung eines Worts nicht immer sofort zu erkennen (z. B. *klatschen*, *schnuppern*, *Schnorchel*). Das heißt, dass in einigen Fällen die Wortbildung des lautnachahmenden Wortes verdunkelt ist. Im Duden-Wörterbuch steht es in solchen Fällen: *wahrscheinlich lautnachahmend*. Unten werden einige semantische Abarten der Fortbewegungsverben angeführt, deren onomatopoeische Abstammung verdunkelt ist.

Die Verben kommen von den Geräuschen der Füße, die beim Gehen entstehen. Sie bezeichnen dieses besondere Gehen: *ablatschen/ anlatschen/ auslatschen/ belatschern / belatschen/ latschen/ verlatschen, abrutschen/ durchrutschen/ herumrutschen/ herunterrutschen/ rutschen, abtraben/ antraben/ traben, durchrasseln/ herunterrasseln, durchwitschen, flutschen, humpeln, schlappen, tippeln, trottern, trotten*.

Viele Verben kommen von den Geräuschen der Umwelt. Das können Geräusche von verschiedenen Sachen, Gegenständen sein, die aneinander schlagen. Die Geräusche können Wasser, Wellen, Bäume verursachen. Die Laute und Geräusche können infolge verschiedener Naturerscheinungen entstehen (Wind, Blitz, Donner). Z.B.: *abdonnern* – помчати з гуркотом і шумом, von *donnern* – гриміти; *abklopfen* – обійти, виходити von *klopfen* – битистукати; *abrauschen* – із шумом піти; *anrauschen* – наближатися із шумом; *rauschen* – шуміти, шелестіти, дзюрчати; *absausen* – помчати, понестися; *ansausen* – щодуху примчатися; *sausen* – із шумом мчатися, нестися (von *sausen* – шуміти, свистіти (провітер)); *abschwirren* – відлітати з гамором (проптахів); піти (пролюдину); *anschwirren* – з’являтися, прийти; *schwirren* –

свистіти, дзижчати, летіти зі свистом; *anrattern* – наближатися з гуркотом; *rattern* – гуркотати, тріскотіти.

Einige Verben werden von den Geräuschen gebildet, die von Menschen, Tieren und Vögeln verursacht werden. Zum Beispiel: *anschlurfen* – припертися, приплентатися, важко дихаючи; *schlurfen* – човгати ногами (von *schlüpfen* – гучнопити, сьорбати, плямкати); *anschmaufen* – припертися, приплентатися, важко дихаючи (von *schmaufen* – сопіти, тяжко дихати); *abzwickeln* – іти геть, „змиватися“; *loszwickeln* – піти, попертися, потопати; *anzwickeln* – підійти недбалою ходою (von *zwickeln* – щебетати, цвірінчати); *abzischen* – забиратися, ітигеть; *anzischen* – сичати на когось; швидко наближатися (von *zischen* – сичати).

Infolge der durchgeführten Erforschung lassen sich **die folgenden Schlussfolgerungen** ziehen:

Die Wortbildungsprozesse im Bereich der Onomatopöie sind ziemlich produktiv. Als Beweise können die erforschten onomatopoetischen Fortbewegungsverben dienen. Sie werden von den gleichen Onomatopoetika gebildet. In vielen Fällen ist aber eine solche Abstammung der Verben verdunkelt. Von den hochsprachlichen werden umgangssprachliche Verben gebildet. Die letzteren haben bestimmte Bedeutungsschattierungen, die durch ihre übertragene Semantik verursacht werden.

Literatur

1. Bielfeldt H. H. Onomatopoetika im Sorbischen und Deutschen // Zeitschrift für Slavistik. – 1982. – N 3. – S. 323 – 331.
2. Bußmann H. Lexikon der Sprachwissenschaft. – 2., aktualisierte und erweiterte Auflage. – Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 2002. – 783 S.
3. Duden. Deutsches Universalwörterbuch, 7. überarbeitete und erweiterte Auflage. Herausgegeben von Dudenredaktion. – Mannheim: Bibliographisches Institut & F.A. Brockhaus AG, 2011. – 2112 S.
4. Duden. Die Grammatik. Band 4. 7., völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage. – Dudenverlag, 2006. – 1343 S.
5. Hinka B. I. Lexikologie der deutschen Sprache: Vorlesungen und Seminare. Навчальний посібник для студентів-германістів. – Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ Тернопільського національного педагогічного університету імені В.Гнатюка, 2005. – 220 с.
6. Ladtschenko M. Onomatopoetische Verben des Sprechens in der deutschen Umgangssprache // Germanistik in der Ukraine. – Jahrbuch 6'2011. – K., 2011. – S. 109– 112.
7. Ladtschenko M. Wortbildungsprozesse in der deutschen Onomatopöie // Сучасні дослідження з іноземної філології. Випуск 12. – Ужгород: ПП „Аутдор-Шарк“, 2014. – С. 101 – 105.
8. Гаценко І.О. Типологічні особливості звуконаслідувальних слів (на матеріалі української, російської та англійської мов). – Автореф. дис... канд. філол. наук. — К.: НАН України. Ін-т мовознав. ім. О.О.Потебні, 2003. — 19 с.

9. Девкин В. Д. Немецко–русский словарь разговорной лексики. – М.: Русский язык, 1994. – 768 с.
10. Ладченко М., Вашкі Е. Контрастивний аналіз відономатопоетичних дієслів мовлення: на матеріалі німецької та угорської мов//Ювілейний збірник на честь 80-річчя від дня народження професора Петра Лизанця. – Ужгород: Патент, 2010. - С. 298 – 307.
11. Ладченко М.М.,Юсип-Якимович Ю.В. Verba Dicendi: німецько-слов'янські лексичні паралелі// Сучасні дослідження з іноземної філології. Збірник наукових праць. Випуск 8. Відп. ред. Фабіан М. П.. – Ужгород: ТОВ „Папірус-Ф“, 2010. – С. 296 – 304.
12. Ладченко М.М.,Юсип-Якимович Ю.В. Слов'яно-германські семантичні універсалії в галузі ономанопоетики // StudiaSlovakistica. Випуск 14: Словакістика в часовій рефлексії і контактах [Текст]: зб. наук. ст.; [упоряд. і відп. ред.: С. Пахомова, Я. Джоганик]. Ужгород: Вид. О. Гаркуші, 2014. – С. 92 – 103.
13. Мюллер В. Великий німецько-український словник.– К.: Видавничий дім «Чумацький шлях», 2005. – 792 с.
14. Сколотова И. А. Глаголы, обозначающие сравнение человеческой речи с другими звуками// Ученыезап. Горьковского пед. ин-та им. М. Горького. – Вып. 95. Серия филологическая – Горький: 1969. – С. 3 – 10.
15. Юсип-Якимович Ю. В. Ономанопоетика українських говорів Карпат: семантична, фонетична, словотвірна структура та похідність ономотопів. – Ужгород: Гражда, 2007. – 268 с.
16. Ярцева В.Н. Проблема универсалий и классификация языков // Универсалии и типологические исследования. - М.: Наука, 1974. – С. 5-28.

Резюме

У статті висвітлюються проблеми, пов'язані з німецькою ономанопоетичною лексикою. Зокрема досліджується конкретна лексико-семантична група – дієслова пересування. Вони мають певні словотвірчі та семантичні особливості. Основою звуконаслідувальної лексики є ономотопи, від яких утворюються дієсловата інші частини мови. Значна кількість звуконаслідувальних дієслів пересування належать до німецької розмовної мови. Основною рисою розмовної лексики є перенесення значень та експресивність.

POLITICALLY CORRECT LANGUAGE IN MODERN BRITISH PRESS

Lizak K.M.

Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute

Statement of the problem. Nowadays the whole world is obsessed with Political Correctness. It is the result of the language planning movement that started in the US in the 1980s aiming at eliminating sexist, racist, and pejorative terms from the English language, often referred to as the Politically correct (PC) reform movement. Since then it has grown into an influential movement not only in the USA but in European countries like Germany, France, Portugal, Spain as well as the UK. In addition it has become an important part of the ideology and practice of the language in these cultures.

Political correctness (PC) norms are highly controversial and have been subject to political and philosophical debates for decades. Yet, surprisingly little empirical research has been conducted to understand whether they have any impact at all and how they affect media, British press, in particular. This paper is intended as an investigation of the use of politically correct English language in British press and its perception of the PC phenomenon.

Newness of the study. The relevance of the research topic is that today, since we all live in the globalized world demanding to understand some significant facts even if they are skillfully hidden, it is really important to comprehend the language that is used by both politicians and newspapers. Therefore in the present paper an attempt is made to analyse the politically in/correct vocabulary use in modern British press.

Hence **the aims** of the present paper are twofold:

- to examine theoretical approaches and background of PC language, as well as investigate the phenomenon of political correctness in the British press,
- to identify and analyse the politically correct expressions used in today's English newspapers

According to the aims of the present research the following **tasks** can be marked out:

- to describe the political correctness phenomenon,
- to examine its functioning in language and the British press

To achieve the set goals an overview of research on the subject and empirical research will be carried out involving article studies and analysis of politically correct language in two British newspapers, namely *The Daily Mail* and *The Guardian*. So **the subject** of research is the politically correct expressions used in English political discourse, and the most common instances for usage of them.

Considering that language influences our worldview and powerfully conditions all our thinking the hypothesis of the present paper will be the widespread use of politically correct language and neutral terms by both *The Daily Mail* and *The Guardian* with the prevalence of strong terms in *The Daily Mail*.

Findings and discussion. The terms "political correctness" and "politically correct" are very popular and widely used nowadays. While it usually refers to a linguistic phenomenon, it is sometimes extended to cover political ideology or public behaviour [11, p. 542; 18, p.1092; 9, p.177; 5, p.896; 21, p.978; 7, pp.367-368; 15, p.1175; 6, p.1276]. Whichever definition of politically correct language we take it is perceived as a kind of polite mode of expression, which is used to soften the unpleasantness of reality.

According to D.Crystal the most loaded words in the language are those associated with the way society talks about itself, and especially about groups of people whom it perceives to be disadvantaged or oppressed. The most sensitive domains are to do with race, gender, sexual affinity, ecology, and (physical or mental) personal development [9, p.177].

Political correctness (PC) norms are highly controversial and have been subject to political, philosophical and linguistic debate for decades. There have been many strong criticisms of PC, its aims and ideology since its first appearance. One of the most common arguments of PC critics is that PC affects free speech and threatens democracy and freedom of speech, whereas on the other hand there is a belief that it plays an important role in society. Thus political correctness has its opponents as well as proponents. Among those supporting the idea of political correctness are Geertz, [12], Andrews [4], Mesthrie, Swann, Deumert & Leap [16], Gerasimenko, D.V. [2], Boldiryeva, S. I., Boldiryeva M.V. [1], Sternin, I.A. [3], whereas Scatamburlo, Valerie L. [19], Debra L. Schultz [10], P. Lauter [13] and O'Neill, Ben [18] oppose the idea of its use or are sceptical about it.

In nowadays world language has become not only the means of communication, but a device used to have an influence upon people's mind and actions. In accordance with Sapir-Whorf hypothesis or Whorfianism, which insists on cultural change with the help of linguistic change, language constitutes thought as well as controls it. Cameron explains the hypothesis as follows: — language reflects and determines what we perceive as real (or salient, or significant) [8, p.9]. In other words, language determines thought and —there is no pristine perception of reality unmediated by thought's categories and classifications [Stein 20, p.23].

In his essay "*A Critique of Politically Correct Language*", Ben O'Neill points out that those in favor of politically correct language claim that society discourages the use of words that have negative or offensive connotations in order to become more "civilized", and, as a result, victims of unfair stereotypes gain more respect [17, p. 279-280].

Further, he expresses his disagreement and strongly criticizes the supposed purpose of politically correct language, i.e. discouraging the reflexive use of words and promoting conscious thinking, since in his opinion the effect is exactly opposite: "Politically correct language is narrow, faddish, and highly reflexive in character, consisting in large part of euphemisms. It sometimes promotes or amounts to outright dishonesty. Moreover, the drive for this kind of language involves aggressive attempts

to delegitimize the use of politically incorrect terms that fail to keep up with current fashions.”[31, p.286].

Another concern expressed by a rising number of people is that political correctness actually limits open debates; that it threatens the freedom of speech. Lutz in his *The World of Doublespeak* warns against the dangers of doublespeak, against the corruption of language which can have far-reaching consequences, as “ it breeds suspicion, cynicism, distrust, and, ultimately, hostility” [14, p.353].

Accordingly, supporters of PC language say that the way we speak changes the way we think. Therefore, for example, if we use nondiscriminatory language, we will not think of other people in a discriminatory way. However, the opponents of political correctness argue that it is impossible to change our perception of other people by using politically correct expressions.

It is common knowledge that newspapers are one of the main sources from which people learn about the latest events providing them through their point of view and their point of view through words, phrases and expressions. As a result their language is a powerful tool that profoundly influences the reader’s mind.

In collection of data for analysis the focus was on two English newspapers that cover a range of political orientations and target audiences: *The Daily Mail* and *The Guardian*. The choice immediately fell on the *Daily Mail* on the one hand, partly because of its constant attacks from those who represent liberal views and because it has got an online version and as a result it is easily accessible.

The second newspaper considered is *The Guardian* because first, it has one of the largest daily circulations and secondly, it has got an online edition making it easily accessible to the readers and for the research. Besides, contrary to *The Daily Mail* it is a broadsheet newspaper. Finally, because of the newspaper's reputation as a platform for liberal and left-wing opinions. Since *The Daily Mail* is conservative in its views and *The Guardian* is considered to be liberal, it would be useful to compare their coverage.

In order to carry out a survey on PC language use in Modern British press an unrepresentative sampling of 70 newspaper articles 35-35 issues respectively, were examined. The vast majority of newspapers was issued between the beginning of July 2013 and the end of March 2014. To satisfy the requirements of the present paper, a corpus of 40 politically in/correct terms have been isolated from 70 issues of the aforementioned newspapers. It is important to note that, not all the days of the weeks in the months were analysed, and some articles were selected randomly for the purpose of the analysis. Despite a careful search, this list of politically correct terms analysed in the paper cannot be considered as being exhaustive due to the small number of sample since 40 politically correct expressions were subjected to analysis. However, it is not the purpose here to list every term but to investigate the use of PC language in the aforementioned English newspapers.

In the present study news reports, which are supposed to remain factual and objective were taken into consideration to find evidence of the PC language use. The articles chosen for the analysis were found in the newspapers’ online archives on basis of keywords they contain and that are important for the survey on PC language -

ethnic, minority, and gender issues. The selection of mainly political articles containing PC expressions was followed by classifying the expressions into politically correct and politically incorrect terms.

Two types of analysis were undertaken: first, a numerical count of the so-called 'PC'-related terms in each of the two newspapers; and second, a comparison of the PC terms which occurred within the corpus in these two newspapers.

Data of the study shows that the most common topics found in the analyzed articles were multicultural issues and conflicts of free speech in relation to ethnicity- or gender-based behavior and attitudes. In total 40 different politically in/correct terms were found in the two newspapers in the analysed period.

Due to space restrictions the following table presents only a few examples of the terms under the rule of political correctness.

Table 3. Examples of politically in/correct terms used in *The Daily Mail* and *The Guardian*

The breakdown of the examples is as follows:

Newspapers		
Daily Mail	The Guardian	Both
<i>1. Religious and Racial expressions</i>		
Politically incorrect term	Neutral Term	Politically in/correct term
Black	African American	African American/Black
Asian	Asian American, Oriental	Asian American/Asian
Minority Groups	Emergent Groups	Minority Groups/Ethnic minority
Christmas	Seasonal	Christmas, Seasonal
<i>2. Gender and Sexist expressions</i>		
Mankind	Humankind	Mankind/Humanity/Humankind
Chairman	Chair/ Chairperson	Chairperson/ Chairman
Prostitute	Sex Worker	Prostitute
<i>3. Different groups of socially disadvantaged people</i>		
Disabled	Physically Challenged /Differently Abled	Disabled/ Differently Abled
Old Person	Senior citizens	Old people
Unemployed	Unemployed	Unemployed

The following are only a few examples of the politically in/correct language to illustrate their use in the newspapers.

1. Religious and Racial expressions

One of the most important PC areas covers race and ethnicity related terms. The results suggest that politically incorrect expressions related to racism and religion appear at a high rate among the analysed articles. Moreover, even the explicitly racial/ethnic expressions and mentions of religion were associated with both *The Daily Mail* and *The Guardian* whereas politically correct discourse is mainly a characteristic feature of *The Guardian* newspaper. In the *Daily Mail* they were relatively rare and they were mainly religious terms.

Although the term *black* with all its connotations seems to have become one of the most powerful taboo words and is likely to be considered offensive in Britain surprisingly enough it is used in both newspapers.

*1. Essence is known for honoring **black** women, but during Oscar week, they'll also be lauding the accomplishments of African-American men in film.*

(The Daily Mail, 10 February 2014)

*The truth is the most prevalent forms of racism, which many **black** people experience today, are the insidious kinds.*

(The Guardian, 11 July 2013)

2. Gender and Sexist expressions

An area of early PC language use with a great linguistic change is gender. The word *man* was among the first ones being addressed by PC although *man* means *person* rather than male.

*I'd like to mark it by asking whether it has benefited **mankind**.*

(The Daily Mail, 13 March 2014)

*For All **Mankind**: vintage Nasa photographs, 1964-1983 – in pictures.*

(The Guardian, 22 January 2014)

Apart from terms for policy, gender, sex is also a topic for which PC language is widely used. Despite the fact that *prostitute* is considered the strongest taboo word it was used not only in *The Daily Mail* but also in *The Guardian*. However the politically correct expression *sex worker* was found only in *The Guardian*.

*A new lawsuit has revealed the extent of former President Clinton's friendship with a fundraiser who was later jailed for having sex with an underage **prostitute**.*

(The Daily Mail, 19 March 2014)

*Police say the number of **prostitutes** has dropped by two-thirds.*

(The Guardian, 11 December 2013)

*How can we ensure that **sex workers** are leading any public debates on "this issue" – that is, about their own lives?*

(The Guardian, 15 March 2014)

3. Different groups of socially disadvantaged people

Another area where PC terms began to be used is people with disabilities or illnesses. It was thought that the use of PC language to talk about people who suffer from various handicaps may have led to the increasing level of acceptance of “the handicapped” by

society. Similarly to previous examples of PC language use no cases for the use of *physically challenged* which is considered neutral were found in *The Daily Mail*, while *The Guardian* widely uses the term *disabled* which is considered politically incorrect.

1. *An Ohio couple were found guilty on Friday of enslaving a **mentally disabled** woman for two years through intimidation, abuse and threats that they would harm her young child.*

(The Daily Mail, 7 March 2014)

*Liz Sayce, the head of Disability Rights UK, says schemes such as the Work Programme, which cost hundreds of millions of pounds each year, are failing **disabled people**.*

(The Guardian, Tuesday 8 October 2013)

It is difficult and inappropriate to draw general conclusions from such a small sample, but nevertheless some trends can be detected.

Expressions dealing with religious and racial identification, show preferred term for *Black* (26) with *African American* (9) still not used as much as *Black*. Accordingly *Asian* (23) is used more frequently than *Asian American* (7) whereas *Oriental* was used only once over the analysed period in *The Guardian*.

Minority Groups (17) is overwhelmingly used as opposed to the alternative, newer term *Emergent Groups* (1). The same is true for *Christmas* (23) and *Seasonal* (1), accordingly.

The gender words is a high frequency wordgroup with the most frequently used *Mankind* (14), *Humankind* (8) and less frequent newest term *Humanity* (2) found in both newspapers. There is a slight majority of articles using *Chairperson* (11) rather than *Chairman* (9) with preferred use of *Chair* (7) in *The Guardian*. When dealing with such a strong taboo word as *Prostitute* (11) it was found out that its use is preferred as compared to the less successful newer term *Sex worker*. Regarding disadvantaged groups there is much less success for the newer terms.

Expressions denoting different groups of socially disadvantaged people show slight difference in the numbers of politically correct, incorrect and neutral word use. At the same time the preferred word is still *Disabled* (14) to *Differently Abled* (11) with *Physically Challenged* (1) used in *The Guardian* only.

When writing about age related issues the word *Old* (28) is very much favoured to *Senior* (9) used in *The Guardian* only.

Unemployed (23) was the only word used to denote people temporarily without a job.

The PC terms of the present survey included gender, racial, cultural, sexual orientation, beliefs or ideologies, disability and age-related contexts. Apparently, some of the listed PC terms are well-known and widely used; others are actually becoming old-fashioned, some seem to be very context dependent, but one thing is clear: almost any human activity from policy through everyday activity including housework can serve as an example for PC language.

The hypothesis outlined at the beginning of the present paper was that first, politically correct language would prevail in the newspapers under analysis second,

politically incorrect or the so-called strong terms would be found in *The Daily Mail* only or at least in the majority of cases and third, politically neutral expressions would prevail in *The Guardian*. The research, however, brought rather inconsistent and unexpected results. Overall, the examples found in both *The Daily Mail* and *The Guardian* differed only slightly; these differences emerged mainly in the case of politically neutral language use.

The use of politically in/correct terms is similar in the analysed newspapers. In both newspapers, the preference was given to the use of politically incorrect terms and both seem to be more tolerant of politically incorrect equivalents and widely use them. Although *The Guardian* indicates a stronger tendency towards careful usage of politically correct language than *The Daily Mail* examples of all the strong terms used by *The Daily Mail* were also found in *The Guardian*. According to data analysis, certain so-called strong terms were frequently used in articles of both *The Daily Mail* and *The Guardian*. Thus, contrary to expectations, the corpora from both newspapers indicated a preference for politically incorrect words. Besides, both newspapers were similar in the nonoccurrence of the latest coinages for politically correct words and expressions.

The number of newspapers and newspaper articles analysed in the present study was perhaps sufficient for the purposes of this study, however, it is not possible to draw unambiguous conclusions from it. Nevertheless, the research shows that both *The Daily Mail* and *The Guardian* are aware of the phenomenon of political correctness and attempts to hide inconvenient truths in public discourse using politically correct terms and possible effects on people and the way they think. Finally, it cannot be claimed that the findings of the present paper are representative for the UK in general. However, because many of the articles appear in hundreds of papers nationally, it can be assumed that many readers across the country are receiving a similar message about PC. Nevertheless, this analysis serves primarily as an empirical illustration of hypotheses that has been developed to describe the role of the media in the emerging culture of PC in the UK.

Literature

1. Болдырева С.И., Болдырева М.В. Политически корректный язык // Когнитивно-прагматические аспекты лингвистических исследований. Калининград, 1999. – [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.studfiles.ru/preview/1101510/page:5/>
2. Герасименко Д.В. Политическая корректность и стратегия вежливости // Язык, сознание, коммуникация: Сб. статей / Отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. . М.:МАКС Пресс, 2011. – Вып. 42. – С.144
3. Стернин И.А. Коммуникативное поведение в структуре национальной культуры // Этнокультурная специфика языкового сознания. М.: Ин-т языкознания РАН, 1996. – С. 97 - 112.
4. Andrews, E. Cultural sensitivity and political correctness: The linguistic problem of naming. // *American Speech*, Winter, 1996. – Vol. 7 – № 4. 389-404 p.

5. Barber, K. Canadian Oxford Dictionary (2nd ed.)/Ed. – Don Mills, Ontario: Oxford University Press, 2002. – 1888 p.
6. Black, D. Collins English Dictionary/Ed. – Glasgow: Harper Collins Publishers, (10th ed.). 2009. – 1899 p.
7. Brown, K. et al. Oxford Guide to British and American Culture – Oxford: Oxford University Press, 2005. 367 – 368 p.
8. Cameron, D. The Feminist Critique of Language: A Reader. 2nd edition. – New York: Routledge, 2000. – 368 p.
9. Crystal, D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language (2nd ed.) – New York: Cambridge University Press, 2003. – 499 p.
10. Debra L. Schultz. To Reclaim a Legacy of Diversity: Analyzing the "Political Correctness" Debates in Higher Education. New York: National Council for Research on Women, 1993.
11. Garmonsway, G. N. The Penguin English Dictionary. – London: Penguin Books Ltd, 1976. – 819 p.
12. Geertz, C. The Interpretation of Cultures: Selected Essays. – New York: Basic Books, 1973. – 470 p.
13. Lauter, P. «Political correctness' and the attack on American colleges." // M. Bérubé & C. Nelson, Higher education under fire: Politics, economics, and the crisis in the humanities. New York, NY: Routledge, 1995. – 379 p.
14. Lutz, W. "The World of Doublespeak." cvhsfalcons.com. – [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.cvhsfalcons.com/cms/lib6/ca01001107/centricity/moduleinstance/807/doublespeak>.
15. Mayor, M. Longman Exams Dictionary. – England: Pearson Education Limited, 2006. – 1834p.
16. Mesthrie, R., Swann, J., Deumert, A. & Leap, W. L. Introducing Sociolinguistics. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2000. – 527p.
17. O'Neill, B. "A Critique of Politically Correct Language". – [Электронный ресурс] Режим доступа: http://www.independent.org/pdf/tir/tir_16_02_8_oneill.pdf
18. Procter, Paul. Cambridge International Dictionary of English/Ed.– Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – 1773 p.
19. Scatamburlo, Valerie L. 1998. Soldiers of Misfortune: The New Right's Culture War and the Politics of Political Correctness. Counterpoints series. New York: Peter Lang, 1998. – №. 25. – 269 p.
20. Stein, H., Euphemism, F. Spin, and the Crisis in Organizational Life. Westport: Quorum Books, 1998. – 172 p.
21. Walter, E. Cambridge Advanced Learner's Dictionary Ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2005. – 1572 p.

Резюме

Мова як основний засіб спілкування реагує на усі зміни в житті. Так, політично коректна мова досить швидко стала впливати на політичну та лінгвістичну культуру цілого ряду західноєвропейських країн. Не дивлячись на те, що політкоректність стала предметом вивчення багатьох лінгвістів, мало емпіричних досліджень було проведено для розуміння його впливу і, зокрема, наскільки політично коректна мова присутня в мові британської преси.

Метою даної роботи, в першу чергу, є розгляд теоретичних підходів і передумов появи ПК та дослідження феномену політичної коректності в британській пресі, а також пошук і виявлення політично коректних виразів, які використовуються в сучасних англійських газетах та складання списків ПК виразів і їх групування та аналіз відповідно до їх характеристик.

УДК 811.1181-373.611

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СПОЛУЧУВАНOSTІ СЛОВОТВОРЧИХ СУФІКСІВ З ОСНОВАМИ РІЗНИХ ТИПІВ В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ З ПОЛІТОЛОГІЇ

Ляшина А.Г.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Постановка проблеми та її визначення. Як показує історія науки, вивчення елементів, а відтак і структури об'єкта, є, хоча важливим і необхідним, але тільки початковим етапом наукового пізнання. Наступним кроком виступає аналіз його функціонування. У процесі функціонування мовні одиниці не тільки активізують свої потенційні можливості, але й характеризуються здатністю приймати ще додаткові (функціональні) риси, які проявляються саме у процесі комунікації. У сучасній лінгвістиці на перший план все більше висувуються проблеми функціонального словотворення [7,8,9,12,13,14,15,16]. Суфіксальний спосіб словотворення давно почав привертати увагу лінгвістів, але дослідники обмежувалися висвітленням тільки окремих її сторін [1,4]. Серед найменше досліджених проблем, пов'язаних із суфіксацією в англійській мові, особливо виділяються проблеми опису функціональних особливостей моделей суфіксального типу. Огляд лінгвістичної літератури зі словотвору показує, що у більшості випадків лінгвісти обмежувалися висвітленням тих чи інших аспектів суфіксації [3,10,11], але не проводився аналіз цілої системи суфіксації англійської мови у тому вигляді, як вона реалізується у мовленні.

Актуальність статті зумовлена відсутністю комплексного аналізу функціонування системи суфіксації сучасної англійської мов та загальнонауковою спрямованістю лінгвістичних студій на комплексне вивчення особливостей структурної організації мовної системи, способів її самоорганізації та саморегуляції у процесі розвитку й еволюції. Важливість дослідження визначається функціональною роллю, яку відіграє словотвір у розвитку й збагаченні англомовного лексикону. До цього часу проводилися дослідження системи суфіксації англійської мови на основі словникової, а не текстової вибірки.

Мета цієї статті – висвітлити особливості сполучуваності словотвірних суфіксів з основами різних частин мови у текстах наукової літератури та здійснити опис функціональних характеристик словотворчих суфіксів у тому вигляді, в якому вони проявляються в англомовних текстах з політології.

Завдання дослідження полягає у проведенні класифікації основ, які вступають у сполучення із суфіксами, визначенні основних характеристик їх сполучуваності та встановленні основних закономірностей сполучуваності основ різних частин мови і структурних типів із суфіксами у тому вигляді, в якому ці закономірності проявляються при аналізі текстів з політології.

Матеріалом дослідження слугували 50190 дериватів, отримані з суцільних вибірок обсягом 500 тисяч слововживань, що репрезентують тексти наукового функціонального стилю сучасної англомовної літератури з політології.

Виклад основного матеріалу та отримані висновки.

На цьому етапі дослідження аналізу була піддана здатність основ 4 лексико-граматичних класів (дієслівних, субстантивних, ад'єктивних і адвербіальних) вступати у сполучення із суфіксами. При встановленні типу твірної основи ми надавали великого значення семантичним факторам [2].

У центрі уваги дослідження були лінійні моделі суфіксальних похідних.

Проведена нами вибірка наочно демонструє функціонування системи суфіксації сучасної англійської мови уже не в тому вигляді, в якому вона зафіксована у лексикографічних джерелах, а в тому, в якому вона реалізована у текстах наукової літератури.

Кожна похідна була піддана словотворчому аналізу, а саме: вичленялась основа похідної і встановлювався її тип, визначався характер сполучуваності суфікса та основи [5,6].

Оскільки мета нашого дослідження пов'язана в кінцевому рахунку з висвітленням проблеми розповсюдженості суфіксальних моделей [7,12], усі отримані результати аналізу піддані квантитативній обробці і представлені у вигляді таблиць (див. табл.1,2,3).

Таблиця 1.

Сполучуваність основ різних частин мови і типів із суфіксами в літературі з політології

№	Моделі	Кількість	№	Моделі	кількість	№	Моделі	Кількість
1	v_1+s	918	5	n_1+s	1292	8	a_1+s	308
2	v_2+s	708	6	n_2+s	816	9	a_2+s	267
3	v_3+s	56	7	n_3+s	6	10	a_3+s	5
4	v_4+s	11						
	Всього з дієслівними основами	1693		Всього з субстантивними основами	2114		Всього з ад'єктивними основами	580

Обсяг суцільної текстової вибірки з політології, як показано у таблиці, склала 500 тис. слововживань. Таблиця побудована у порядку зменшення кількості основ, які сполучувалися із суфіксами. Зведена таблиця сполучуваності основ різних частин мови і типів зі словотворчими суфіксами наочно демонструє словотворчу активність суфіксів у текстах з політології.

З метою виявлення основних закономірностей розподілу ступенів сполучуваності основ за моделями нами була складена таблиця 2, яка дає змогу побачити, який ступінь сполучуваності характерний для тієї чи іншої суфіксальної моделі [12].

Таблиця 2.

Розподіл ступенів сполучуваності основ за моделями у текстах з політології

№	Моделі	ступені сполучуваності	№	Моделі	ступені сполучуваності	№	Моделі	ступені сполучуваності
1	v_1+s	VII	5	n_1+s	VII	8	a_1+s	VII
2	v_2+s	VII	6	n_2+s	VII	9	a_2+s	VII
3	v_3+s	IV	7	n_3+s	I	10	a_3+s	I
4	v_4+s	I						

Підсумовуючи дані, які можна почерпнути з табл. 2, слід відмітити, що структурні типи основ зовсім не байдужі до функціонування суфіксальних моделей. Так, наприклад, з одного боку, існують типи основ, для яких сполучення з суфіксами нетипове. До них належать основи v_4 , n_3 , a_3 . Самою незначною кількістю сполучуваних з суфіксами основ у сучасній англійській мові характеризуються складні (корене-розкладні або афіксально-корене-розкладні) та основи моделі $\langle v_4+s \rangle$. Як видно з табл. 1, інші основи (як прості, так і ті, що мають у своєму складі дериваційні та формотворчі елементи) часто сполучуються з суфіксами. Тобто у словотворенні беруть участь основи, що характеризуються досить типовою сполучуваністю.

Детальний аналіз особливостей сполучуваності суфіксів з основами різних частин мови демонструє, що у кількісному відношенні перше місце за типом займають субстантивні основи у всіх досліджуваних текстах. На нашу думку,

доцільно розглянути процентне співвідношення різних частин мови, що сполучуються з суфіксами, у текстах з політології (див. табл.3).

Таблиця 3

**Процентне співвідношення основ різних частин мови,
які сполучуються з суфіксами**

Основи	%	Основи	%	Основи	%
Дієслівні	38,6	Субстантивні	48,2	Ад'єктивні	13,2

Як бачимо з таблиці 3, найбільший відсоток у текстах з політології виявлено субстантивних основ (48,2). Найменший відсоток (13,2) – ад'єктивних.

Отже, провівши порівняльно-зіставний аналіз сполучуваності основ різних частин мови із словотворчими суфіксами у текстах з політології, бачимо, що розподіл моделей суфіксальних похідних за трьома класами (нерозповсюджені, розповсюджені, широко розповсюджені) не відзначається однорідністю.

Висвітлення особливостей сполучуваності суфіксів з основами необхідне для виявлення тієї взаємозалежності, яка існує між індексами, з одного боку, і сполучуваністю суфіксів з тією чи іншою кількістю основ — з іншого. Інтерес до цього питання обумовлений існуванням певного взаємозв'язку між двома вищезгаданими параметрами. Не може не звернути на себе увагу відмінність у використанні окремих суфіксів. Ця відмінність полягає як у тому, що одні суфікси трапляються значно частіше від інших, так і в тому, що в той час, як один суфікс вступає у сполучення з досить обмеженою кількістю основ, інші, навпаки, сполучуються з великою кількістю різних основ. Так, наприклад, у текстовій вибірці з політології обсягом 500 тис. слововживань суфікс -ation/ -ion₁, що зустрівся 14123 рази, сполучується з 1024 різними основами, -al – 5024 рази, сполучується з 312 основами, -ance/-ence₂ – 728 рази, сполучується з 98 різними основами, -er/or – 4022 рази, сполучується з 402 основами, -ic – 1118 разів, сполучується з 142 основами.

На противагу наведеним вище суфіксам наявна досить велика група маловживаних суфіксальних одиниць, низька сполучуваність яких відповідає незначній кількості суфіксоутворень. На підтвердження сказаного наведемо деякі дані про сполучуваність і частоту використання суфіксів -ery₄, що зустрівся 10 разів у сполученні з 4 основами та -ship₂, що зустрівся 112 разів у сполученні з 8 основами. З цього випливає висновок про те, що мала кількість суфіксівживань, як правило, відповідає незначній кількості різних основ, з якими вони сполучуються. Виявилось, що ці показники дійсно змінюються у широкому діапазоні: на одному полюсі представлені суфікси, які відрізняються високою здатністю сполучуватися з різними основами і формувати довгі словотворчі ряди, наприклад: -able/-ible₂, -al, -ance/-ence₂, -ation/-ion₁, -ed₂, -er/-or, -ic, -ing₁, -ity/-ty, -ive₂, -ly, -ment₁; на іншому – незначною: -age₂, -age₃, -ate, -ery₃, -ery₄, -ful, -hood₁, -hood₂, -ice, -ify, -ing₄, -ish₁, -ive₃, -less₂, -ory₁, -ship₂, -ure₂, -y₂.

Вивчення функціонування системи суфіксації сучасної англійської мови на матеріалі текстових даних уточнюють наше уявлення про те, як і на якому акті

деривації була утворена та чи інша похідна. Словотворчий процес в таких випадках часто виступає вже не стільки як акт відтворення яких-небудь готових одиниць, скільки як акт творчий, як процес словотворчості. До процесу суфіксації сучасної англійської мови залучені основи всіх кардинальних частин мови. Залежно від їх складності вони поділяються на структурні типи. Серед них чотири структурні типи дієслівних, по три типи субстантивних та ад'єктивних основ. Щодо участі основ різних лексико-граматичних класів в утворенні суфіксальних похідних в літературі з політології, відзначимо найбільшу сполучувальну здатність субстантивних основ.

Результати дослідження суфіксальних утворень і моделей приводять нас до висновку про те, що при відборі словотворчого матеріалу для навчання спеціалістів різних професій читанню і перекладу наукового тексту з певної галузі знань потрібно спочатку провести статистичний аналіз частотності тих чи інших мовних одиниць з метою відбору таких, що найчастіше зустрічаються в даному типі тексту. На нашу думку, необхідно використовувати також найпродуктивніші моделі в текстах різних функціональних стилів і кожної субмови науки.

Підсумовуючи усе сказане, необхідно підкреслити, що розмежування різних функцій словотворчого процесу має важливе значення для диференціального підходу при вивченні словотвору в мовних вузах. Отримані результати аналізу сполучуваності основ різних частин мови і структурних типів із суфіксами дають можливість при складанні вправ на вживання суфіксів використовувати перш за все ті основи, які виявляють найбільшу сполучувальну здатність

Обов'язковою умовою функціонального підходу до навчання іноземним мовам взагалі і словотвору зокрема, є вивчення живого словотворення, причому з урахуванням тієї сфери спілкування, у межах якої здійснюються дериваційні акти, що й зумовлює перспективи подальших розвідок у цьому напрямку.

Література

1. Беляева Т.М. Словообразовательная валентность глагольных основ в английском языке. – М., 1979. – с.
2. Вердиева З.Н. Семантические поля в современном английском языке. – М: Высшая школа, 1988. – 120 с.
3. Винокурова В.Н. Заимствованные адъективообразующие суффиксы в системе современного английского языка.: Дисс. ... канд. филол. наук. – Минск, 1985. – 182 с.
4. Зятковская Р.Г. Суффиксальная система современного английского языка. – М., 1971. – 124 с.
5. Іщенко В.Л. Продуктивні словотворчі моделі та мікромоделі англійських похідних прикметників// Філол. науки: Зб. Наук. праць. – Суми, 1999. – с. 196–200.
6. Кубрякова Е.С. Основы морфологического анализа. – М., 1974.- 133 с.
7. Кубрякова Е.С. О понятии словообразовательного правила// Актуальные вопросы дериватологии и дериватографии. – Владивосток, 1986. – с. 67 – 85.

8. Левицкий А.Е. Функциональные подходы к классификации единиц современного английского языка. – Киев: Киевский гос. Лингвистический университет. 1998.-362с.
9. Малімон Л.К. Системні та функціональні характеристики іменників на позначення часу в сучасній англійській мові: Автореф. дис. ...канд. філол. наук. – К., 1998.-20 с.
10. Маймакова А.Д. словообразовательная семантика суффиксов относительных прилагательных и ее интерпретация носителями языка: Дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.02/ Киевский ун-т им. Т.Г. Шевченко. – К., 1995 – 186 с.
11. Нуруллова С.Ш. Прагматические аспекты функционирования словообразовательных аффиксов современного английского языка.: Дисс. ... канд. филол. наук. – М., 1991. – 178 с.
12. Полюжин М.М. Особенности функционирования системы суффиксации в современном английском языке: Дисс. ...канд. филол. наук: - М., 1975. – 99с.
13. Полюжин М.М. Омельченко Л.Ф. Функциональное словосложение и префиксальные ономазиологические категории в английском языке. – Ужгород, 1997. – 236 с.
14. Полюжин М.М. Сучасні парадигми лінгвістичних досліджень // Проблеми романо-германської філології.. – Ужгород, 1998. – с.3 – 15.
15. Полюжин М.М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення. – Ужгород: Закарпаття, 1999. – 236 с.
16. Jensen J.T. Morphology: Word structure in generative grammar. – Amsterdam, 1990. – 213 pp. – (Current iss. ling. theory; Vol. 70).
17. Linguistics: The Cambridge survey. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1988. – Vol. 1: linguistic theory: Foundations / Ed. By Newneyer F.J. – 500 pp.
18. Longman Dictionary Of Contemporary English / New Edition / Longman Group Ltd 2003. – 1949pp.

Summary

This article deals with the combinability of the suffixes with the stems of different parts of speech in the texts on Political Science.

Having analysed the models of the derivatives formed by means of the suffixes we come to the conclusion that substantive stems demonstrate the highest combinability in the analyzed texts. It should be also mentioned that distribution of the models according to their structure is not similar.

In the texts on Political Science direct dependence of combinability of the suffixes on their frequency of occurrence is observed.

АНТРОПОЦЕНТРИЗМ У ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ТА УКРАЇНОМОВНОЇ ПРЕСИ

Марковська А.В.

Миколаївський національний аграрний університет

Антропоцентрична настанова на вивчення мови – результат розвитку ідей і поглядів видатних мовознавців і філософів: В. Фон Гумбольдта [7], О. Потєбні [21], Л. Вайсгербера [3] та ін. Антропоцентричний підхід як загальний стиль мислення у всіх сферах пізнання здобуває все більше визнання в працях сучасних лінгвістів: О.В. Забуранна (2003)[10], Е.А. Селіванова (2006) [22], М.Ф. Алефиренко (2008) [1], К.І. Мізін (2009) [16]. В. фон Гумбольдт [7] виклав власну філософію мови у праці «Про мову каві на острові Ява» в теоретичному вступі «Про різноманітність будови людської мови та її вплив на духовний розвиток людства», теоретико-методологічною основою якої є антропологічний підхід до мови, за яким вивчення мови слід здійснювати у тісному зв'язку зі свідомістю і мисленням людини, її культурою, духовним життям.

Мета статті дослідити фразеологізми сучасної преси двох неспоріднених мов на матеріалі сучасної німецькомовної та україномовної преси, виявивши їх антропоморфну природу та з'ясувати особливості антропоцентризму у фразеологізмах на позначення об'єктивних категорій.

Загальна тенденція гуманізації наукового знання сприяла усвідомленню лінгвістами того, що аналіз мовних явищ та фактів не може бути об'єктивним, якщо не вийти за межі мови, якщо не звернутись до її творця і носія – людини (Н.Д. Арутюнова [2], В.І. Постовалова [19] та інші). Для сучасної антропологічної парадигми властиве вивчення мовних явищ та їх функціонування у зв'язку із виявами людського чинника в мові, одним із яких визнають антропоцентризм.

Дослідження функціонально-семантичних особливостей фразеологізмів, об'єднаних у групи на основі наявності в їхньому складі компонентів, що генетично належать до певного тематичного ряду лексем, неодноразово ставали об'єктом аналізу багатьох дослідників. Так, наявність у складі фразеологічних одиниць (далі – ФО) компонентів, що є назвами частин людського тіла, стала підставою для об'єднання таких ФО у тематичну групу так званої соматичної фразеології (І.П. Задорожна [11], Б.І. Лабінська [12], І.Ю. Скрипнік [24], Л.Т. Цапулич [27]). Фразеологізми з компонентом, що є власною назвою, утворюють окрему групу ономастичної фразеології (Н.С. Лалаян [13]). Фразеологізми, до складу яких входять лексеми тваринної або рослинної тематики, розглядаються відповідно як анімалістична (Л.Г. Олексишина [18]) та флористична фразеологія (О.В. Шарая [28]). Виділяють також нумеративну фразеологію (Є.А. Григор'єва [6], Д.А. Скоробутов [23]) на основі наявності в ній компонентів-числівників і біблійну (І.Б. Дубровська [9], О.М. Лисенко [14]),

«будівельним матеріалом» для якої стали окремі вислови і тексти, тематично пов'язані зі Святим Письмом, та деякі ін.

Аналогічної думки у своїх наукових розвідках дотримуються дослідники: М.В. Гамзюк [4], Н.Б. Головіна [5] у своїх дослідженнях фразеологізмів зі значенням побажання в німецькій та українській мовах та О.І. Потапова [20] у своїй розвідці про когнітивні аспекти метафоризованих лексико-фразеологічних номінацій неправди та обману в сучасній англійській мові.

Також, наприклад, Н.Б. Дем'яненко [8] вивчає фразеологізми для позначення інтелектуальних рис людини у польській мові, О.В. Забуранна [10] розкриває особливості антропоцентризму фразеологічної семантики у різних мовах, М.М. Літвінова [15] досліджує семантичні властивості фразеологічних одиниць зі значенням рис характеру людини на матеріалі німецької мови.

Наприклад, М.В. Гамзюк установив сфери об'єктивної дійсності, які відображаються фразеологічним фондом мови залежно від кількісних параметрів ФО. На цій підставі він виділив чотири групи об'єктів позамовної дійсності: **високофразеологічні** (бажання, дії, почуття, афекти, тощо), **середньофразеологічні** (рослини, тварини, людина, фізіологія), **низькофразеологічні** (простір, положення, форма) та **нефразеологічні** (неорганічна природа, речовини, писемність, науки, мистецтво, техніка). Дослідник зауважив, що кількісна перевага на боці «високофразеологічної» почуттєвої сфери свідчить про антропоморфну вибірковість природи фразеології.

Виділення людиною себе з оточуючого світу, усвідомлення нею свого особливого місця в цьому світі на противагу іншим нелюдським істотам чи неживим явищам, предметам породило антропоцентричність мислення і мови. До фактів виявлення антропоцентричного принципу та критеріїв поділу фразеологізмів в мові можна віднести: 1) різні лексеми на позначення реалій, що властиві і людині, і тваринам (обличчя / морда, рука / лапа, і. ін.); 2) виділення категорії істот / неістот; 3) перенесення людиною властивостей свого внутрішнього світу на реалії зовнішнього світу (антропоморфізм семантичної системи мови), що О.О. Потебня називав «людинообразністю людської думки» (О. Потебня [21, с. 134]).

Отже вивчення панорами критики попередніх досліджень (а саме дослідження О.О. Потебні [21] та М.В. Гамзюка [4]) та аналіз прикладів зібраного матеріалу фразеології преси дозволив зробити наступні висновки: антропоцентризм фразеології сучасної преси – це спрямованість фразеологічних одиниць на позначення світу людини. Завдяки антропоцентричній природі фразеологізмів сучасної преси виділяємо у зібраному корпусі прикладів такі типи антропоцентричних ФО німецькомовної преси: **широкоантропоцентричні, середньоантропоцентричні та малоантропоцентричні** у сучасній німецькомовній та україномовній пресі. Критерії поділу фразеологізмів та їх вибір на матеріалі сучасної німецькомовної та україномовної преси представлено згідно значення стрижневих компонентів фразеологічного звороту.

До **широкоантропоцентричних** відносяться ФО:

1. Стрижневі компоненти яких окремо від повного значення фразеологічного звороту означають бажання, дії, почуття людини тощо:

а) бажання.

Наприклад, у сучасній німецькомовній пресі фразеологізм *du kannst/der kann usw. mir/mich [mal]* – Ausdruck der schroffen Ablehnung, der gezielten Nichtachtung [29, S. 433], тобто вираження різкого засудження та неповаги: das 21-jährige amerikanische Wunderkind ... lehnte eine Interview-Anfrage mit den schönen Hinweis “*Die können mich mal ...*” ab (NZZ, 10.04.1998, S. 14).

Наприклад, у сучасній україномовній пресі фразеологізм *ідея-фікс* означає «невідступну, настирливу думку» [26]: відлуння словесних ляпасів, якими вони публічно обмінювалися протягом передноворічних тижнів, викотилося далеко за межі країни, поховавши останні надії ввійти найближчим часом до європейської спільноти, не кажучи вже про президентську *ідею-фікс* – НАТО (ЮВ, № 1-2 (705-706), 3-16 січня 2009, с. 2);

б) дії.

Наприклад, сучасна німецькомовна преса *per Anhalter fahren* – als Tramper fahren [29, S. 48], – «їхати попутними машинами» [17, т. 1, с. 34]: im Laufe des späten Sonntagsabends waren die Buben wieder abgehauen und *per Anhalter* nach Schweinfurt *gefahren*, wo sie auf dem Bahngelände herumstromerten (SZ, 11.5.2004, S. 40).

Наприклад, сучасна україномовна преса *покласти край* – «припинити щось» [25, с. 269]: ... цьому давно було пора *покласти край* (ЮВ, № 4 (708), 24-30 січня 2009, с. 9);

в) почуття.

Наприклад, сучасна німецькомовна преса *zum Lachen bringen* – «викликати сміх» [17, т. 2, с. 6]: Bewerbungen, die *zum Lachen bringen*, solche die noch lange in Erinnerung bleiben werden ... (Österreich Spiegel, №38/07, Mai 2007, S. 54).

Наприклад, україномовна преса фразеологізм *волею долі* – «так судила (вирекла, нарекла) доля», тобто «так склалися життєві обставини, які не були заплановані самою людиною» [26]: усім, хто того вечора *волею долі* опинився на Оболонській набережній, яскраві враження були просто гарантовані (УК, №113, 23.06.2010, с. 24).

2. Фразеологізми преси, утворені на основі культової лексики, що у своєму значенні синтезують релігійну оцінку людини.

Наприклад, фразеологізм із сучасної німецькомовної преси *sein Kreuz tragen* – «нести свій хрест» [17, т. 1, с. 410]: Das kann durchaus sein. Ich muss *mein Kreuz tragen*, und zwar so dass mein Umfeld einen glücklichen Christoph Daum erlebt (Stern 51, 2004, S. 184).

Наприклад, фразеологічний зворот з україномовної преси *перекласти свої гріхи на інших* – «свої помилки дати виправляти іншим людям» [26]: коматозний стан підсумовується відсутністю чіткого порядку її формування. Ситуація безладу, либонь, всіх влаштовує. Легше *свої гріхи на інших перекласти* (ЮВ, № 6 (710), 7-13 лютого 2009, с. 3).

До середньоантропоцентричних відносяться:

1. Соматичні фразеологізми (фразеологічні звороти, стрижневі компоненти яких конкретизують людину, окремі частини її тіла):

а) голова.

Наприклад, сучасна німецькомовна преса *den Kopf frei haben* – «мати вільне, незалежне мислення, бути вільним від усякого клопоту»: *Karriere machten dagegen die Menschen, die den Kopf frei hätten, ehrlichen Mut, visionäre Kraft und Durchsetzungsfähigkeit zu entwickeln* (FAZ, 21.04.2007, S. 5).

Наприклад, фразеологізм у сучасній україномовній пресі *склали свої голови* – «загинули в боротьбі» [25, с. 130]: тож хочу розповісти про короткий, але славний бойовий шлях моїх земляків і родичів, які жили для України, боролися за неї і *склали* свої буйні *голови* за її Незалежність (Нація і держава, 1 серпня 2006, с. 6).

б) очі.

Наприклад, у сучасній німецькомовній пресі фразеологізм *unter vier Augen* – (in Bezug auf ein Gespräch) zu zweit, im Vertrauen, ohne weitere Zeugen [29, S. 77], «віч-на-віч», «сам на сам» [17, т. 1, с. 59]: zunächst *unter vier Augen*: sagen Sie ihm, dass Sie sein Verhalten weder gutheißen noch tolerieren, und im Zweifel juristische Schritte einleiten (Wirtschaftswoche, 3.03.2008, S. 9).

Наприклад, фразеологізм у сучасній україномовній пресі *як більмо на оці* означає бути для когось ніби-то перепоною, перешкодою або завадою [25, с. 49]: зайве говорити, що видання, які користуються цією пільгою, для очільників видавництва – *як більмо на оці* (ЮВ, №7 (711), 14-20 лютого 2009, с. 14);

в) рука.

Наприклад, *das leichter von der Hand geht* – «проходити більш успішно, легше» [17, т. 1, с. 307]: ihr Professor den Strukturplan Ihrer Abschlußarbeit, sollten Sie nicht zunächst einmal mit dem ersten Kapitel beginnen ... , nur weil Ihnen *das leichter von der Hand geht*, und die dringendere Arbeit auf unbestimmte Zeit verschieben (FAS, 24.6.2007, S. 11).

Наприклад, в україномовній пресі фразеологізм *нагріти руки* – «нечесно, незаконно збагачуватися, наживатися»: у 2003 році генеральний директор і президент будівельної компанії вирішив *нагріти руки* за рахунок співвітчизників (ЮВ, № 7 (711), 14-20 лютого 2009, с. 5).

д) нога.

Наприклад, у сучасній німецькомовній пресі фразеологізм *die Füße wund laufen* – «збитися з ніг розшукуючи кого-н.» [17, т. 1, с. 239]: um in der Berufswelt wieder Tritt zu fassen, *lieft sich David Klammt die Füße wund* (Wirtschaftswoche, 8.7.2004, S. 7).

Наведемо приклад з україномовної преси, *відчуття землі під ногами* (*відчуття землі під ногами*) – «почувати себе впевненим у своїх силах» [26]: знання історії *дає відчуття землі під ногами* [заголовок] (День, №48, 19 березня 2010, с. 7).

2. ФО, в основі яких лежать компоненти, що означають назви різних тварин або їх окремі частини тіла.

Одним із цікавих прикладів фразеологізмів сучасної німецькомовної преси у цій сфері є *alte Hasen* (in ihrem Metier erfahrene Menschen) – порівняння людських здібностей зі старим зайцем («стріляний горобець, обстріляний звір» [17, т. 1, с. 312]), у нашому корпусі зафіксовано 17 прикладів уживань зазначеного фразеологізму: *die Reaktion der Berater: Sie entwickelten eine Schultung, in der so genannte “Betriebsmanager Qualität” ausgebildet werden – alte Hasen, die dann sowohl ihr neues Wissen als auch ihre jahrelange Berufserfahrung in die Unternehmen einbringen* (Focus 13 / 2004, S. 25).

Наприклад, в україномовній пресі фразеологізм *перша ластівка* – «перші ознаки появи чогось» [25, с. 292]: *Перша ластівка* [підзаголовок] (УК, №107, 15.06.2010, с. 4).

3. Фразеологізми, стрижневі компоненти яких конкретизують реалії рослинного світу:

а) дерева або рослини.

Наприклад, у німецькомовній пресі фразеологічний зворот *die Bäume wachsen nicht in den Himmel* означає “jeder Erfolg hat seine Grenzen” [29, S. 98] – «вище голови не стрибнути» [17, т. 1, с. 79]: *dies wirft die Frage auf, wie nachhaltig diese Erstarkung wirklich ist, zumal die Eindrücke der drastischen Korrekturen von 1997 noch relativ frisch sind und man spätestens seit dem Einbruch weiß, dass auch in den Tropen die Bäume nicht in den Himmel wachsen* (NZZ, 17.03.2000, S. 10).

Наприклад, у сучасній україномовній пресі фразеологізм *зарости будьяками* означає «сильно розповсюдитися, безконтрольно розростатися, збільшуватися» [26]: *остання в очах пересічних громадян заросла будьяками корупції* (ЮВ, № 1-2 (705-706), 3-16 січня 2009, с. 2);

б) овочі та фрукти.

Наприклад, у сучасній німецькомовній пресі фразеологічний зворот – *Äpfel mit Birnen vergleichen* (völlig verschiedene Dinge miteinander vergleichen, Unvereinbares zusammenbringen [29, S. 55]) має значення «порівнювати зовсім різні речі»: *durch die Reihung und Gegenüberstellung der Arbeiten ergeben sich dabei äußerst interessante Perspektiven ... Jedoch stellt sich bald das Gefühl ein, hier würden Äpfel mit Birnen verglichen* (NZZ, 18.07.2001, S. 23).

Наприклад, в україномовній пресі крилатий вислів *яблуко розбрату* («причина суперечок між кимось» [25, с. 616]) своїм корінням сягає грецької міфології: *Сімдесятирічний каштан – яблуко розбрату сусідських війн* [заголовок] (Високий замок, 28.02.2011).

Малоантропоцентричні характеризуються такими ФО, у структуру яких входять слова, що окремо від фразеологізму означають:

1. явища природи, наприклад, вітер, дощ тощо.

Фразеологізм у сучасній німецькомовній пресі *der Wind dreht sich* (die Verhältnisse ändern sich [29, S. 873]) має значення «ситуація зміниться, так, як змінюється вітер»: *... desto attraktiver werden Aktien. Doch Vorsicht. Der Wind beginnt sich zu drehen* (Die Z, 19.07.1998, S. 28);

2. неорганічна природа, наприклад, каміння тощо.

Наприклад, у сучасній німецькомовній пресі фразеологізм *beiß auf Granit* – «зустріти рішучий опір», тобто чогось не добитися [17, т. 1, с. 279]: *wer einen anderen dazu bringen will, die eigene Position anzunehmen, beißt oft auf Granit, selbst wenn er den anderen noch so lange verbal bearbeitet (managerSeminare, Juli / August 2004, S. 11).*

Наприклад, в україномовній пресі фразеологізм *гризти граніт науки* має значення «наполегливо оволодівати знаннями» [26]: за словами опитаних викладачів, гінекологам і стоматологам *гризти граніт науки* доводиться з небувалим ентузіазмом, оскільки без розуміння ... (Контракти, № 30, 25.07.2005, с. 4).

3. ФО, в основі яких лежать компоненти, що означають предмети побуту людини (меблі, одяг тощо).

Наприклад, у німецькомовній пресі фразеологізм *unter den Tisch fallen zu lassen* має значення «залишити без уваги, ігнорувати» [17, т. 2, с. 248]: *sie zu vergessen oder gar abschnittlich unter den Tisch fallen zu lassen darf nicht vorkommen (Junge Karriere, 05/04, S. 10);*

Наприклад, фразеологізм *Wo drückt der Schuh?* має значення «Що тебе не покоїть? У чому проблема?» [17, т. 2, с. 456]: *Ausgangslage: Schildern Sie die Problemlage: Wo drückt der Schuh? (Managermagazin, August 2004, S. 15).*

В україномовній пресі фразеологізм *зняти шляпу* – «визнати чиюсь правоту, пишатися кимось» [26]: якщо цей газ буде направлено на реекспорт, то нам потрібно *зняти шляпу* перед Юлією Володимирівною (Економічна правда, 23 січня 2009, с. 5).

Наприклад, фразеологізм *цвях у черевіку* означає «щось сильно заважає», тобто є «незручною перепорою» [26]: ідеологічним *цвяхом у черевіку* «Чорноморка» для голови облдержадміністрації явно не була (УК, №111, 19.06.2010, с. 5).

Отже з наведених прикладів можна зазначити, що сприйняття людиною себе як центру Всесвіту зумовило появу антропоцентризму, який усвідомлюється як особливий спосіб пізнання та осмислення суб'єктом оточуючої дійсності. Відтак, антропоцентричний підхід у вивченні ФО має вагоме значення для розвитку сучасного мовознавства.

Антропоцентризм у фразеології сучасної преси – це спрямованість фразеологічних одиниць на позначення світу людини, тому завдяки антропоцентричній природі фразеологізмів сучасної преси. Антропоцентризм – явище мовної онтології універсального характеру, що пов'язане із вужчим поняттям у сфері людського чинника – суб'єктністю мови. За словами О.В. Забуранної, суть антропоцентризму можна сформулювати як «суб'єктність побудови відображальних вербальних категорій» [10, с. 57].

У функціонально неантропоцентричних ФО антропоцентризм виступає принципом концептуалізації, котрий полягає у впливі людини на профілювання фразеологічних понять.

Таким чином, сприйняття людиною себе як центру Всесвіту зумовило появу антропоцентризму, який усвідомлюється як особливий спосіб пізнання та осмислення суб'єктом оточуючої дійсності. Відтак, антропоцентричний підхід у вивченні ФО має вагоме значення для розвитку сучасного мовознавства.

Сприйняття людиною себе як центру Всесвіту зумовлює появу антропоцентризму, що усвідомлюється, як особливий спосіб пізнання та осмислення суб'єктом оточуючої дійсності. Антропоцентризм пронизує усі сфери духовного, соціального життя людини та відображається у засобах масової інформації.

Як свідчать **результати проведеного дослідження** явища антропоцентризму у фразеології на матеріалі сучасної преси двох неспоріднених мов, то сучасна німецькомовна та україномовна преса визначається більшою кількістю широкоантропоцентричних та середньоантропоцентричних ФО. Це є результатом розвитку антропоцентричного підходу під час вивчення когнітивної семантики у загальному мовознавстві. Для ФО україномовної преси більш характерним є вживання фразеологізмів-соматизмів. Цей процес зумовлений антропоморфною природою фразеологізмів і бажанням людини пізнавати світ, бо соматичні фразеологізми є свідченням пізнання мовної картини світу та відображення зв'язку між людиною та мовою.

Дослідження фразеологізмів за генетичною приналежністю їх компонентів до певної тематичної парадигми лексем, як показала практика, є ефективним не лише при з'ясуванні семантичної специфіки цих ФО, а й у виявленні ролі окремих компонентів у їх творенні. Наукові дослідження даного напрямлення мають перспективу для подальшого вивчення та розкриття мовної картини світу.

Література

1. Алефиренко Н. Ф. Фразеология в свете современных лингвистических парадигм : монография / Алефиренко Н. Ф. – Москва : ООО Изд-во «Элпис», 2008 а. – 271 с.
2. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека : учеб. пособие / Н. Д. Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1998. – 896 с.
3. Вайсгербер Й.Л. Родной язык и формирование духа / Й.Л. Вайсгербер. – М. : Книжный дом «ЛИБРИКОМ», 2009. – 232 с.
4. Гамзюк М. В. Емотивний компонент значення у процесі створення фразеологічних одиниць (на матеріалі німецької мови) : монографія / М. В. Гамзюк. – К. : Видавничий центр КДЛУ, 2000. – 255 с.
5. Головіна Н. Б. Фразеологізми зі значенням побажання в німецькій та українській мовах (лінгвокультурологічний компонент) : автореф. ... канд. філол. наук : 10.02.17 / Н. Б. Головіна.– К., 2007. – 22 с.
6. Григорьева Е. А. Структурные, семантические и синтаксические свойства / Е. А. Григорьева. – Челябинск, 1991. – 180 с.
7. Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры : монография / В. фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1985. – С. 283.

8. Дем'яненко Н. Б. Фразеологічні одиниці на позначення інтелектуальних рис людини у польській мові / Н. Б. Дем'яненко // Мовні та концептуальні картини світу : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, КНУ. – К., 2002. – Вип. 7. – С. 134–141.
9. Дубровська І. Б. Біблійно-християнська метафора в німецькій мові: номінативний аспект : автореф. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / І. Б. Дубровська. – К., 2001. – 20 с.
10. Забуранна О. В. Антропоцентризм фразеологічної семантики (на матеріалі фразеологічних одиниць української, перської, японської мов зі значенням відносного часу) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / О. В. Забуранна. – Л., 2002. – 197 с.
11. Задорожна І. П. Сполучуваність соматизмів у німецькій мові / І. П. Задорожна // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. Вип. 114 : Германська філологія. – Чернівці : Рута, 2001. – С. 69–79.
12. Лабінська Б. І. Німецькі фразеологізми з компонентом на позначення фізичного стану людини : автореф. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Б. І. Лабінська. – Л., 2004. – 20 с.
13. Лалаян Н. С. Фразеологічні одиниці з ономастичним компонентом у сучасній німецькій мові: структурно-семантичний та функціональний аспекти : дис. ... канд. наук : 10.02.04 / Н. С. Лалаян. – К., 2008. – 203 с.
14. Лисенко О. М. Дериваційні процеси у німецькій фразеології (на матеріалі фразеологічних біблеїзмів) : автореф. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / О. М. Лисенко. – К., 2000. – 19 с.
15. Літвінова М. М. Семантичні властивості фразеологічних одиниць зі значенням рис характеру людини (на матеріалі німецької мови ХІХ – ХХ ст.) : автореф. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / М. М. Літвінова. – Х., 2004. – 20 с.
16. Мізін К. І. Порівняння у фразеології / Мізін К. І. – Вінниця : Нова книга, 2009. – 240 с.
17. Німецько-український фразеологічний словник / [авт.-уклад. В. І. Гавриць, О. П. Пророченко]. – в 2 т. – К. : Рад. школа, 1981. – Т. 1. – 416 с. ; Т. 2. – 382 с.
18. Олексишина Л. Г. Лексико-семантичні та стилістичні особливості зоонімних художніх порівнянь німецької мови : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Л. Г. Олексишина. – Чернівці, 2004. – 206 с.
19. Постовалова В. И. Картина мира в жизнедеятельности человека / В. И. Постовалова // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. – М. : Наука, 1988. – 345 с.
20. Потапова О. І. Когнітивно-семантичні аспекти метафоризованих лексико-фразеологічних номінацій неправди та обману в сучасній англійській мові : автореф. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / О. І. Потапова. – Х., Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Карабіна, 2004. – 19 с.
21. Потєбня А. А. Мысль и язык / А. А. Потєбня // История языкознания ХІХ-ХХ в. в очерках и извлечениях : сб. науч. тр. – М. : Учпедгиз, 1964. – Т. І. – С. 134–142.

22. Селиванова Е. А. Новые подходы к изучению фразеологии в парадигмальном пространстве современной лингвистики / Е. А. Селиванова // Слово. Символ. Текст : сб. науч. тр. [под общ. ред. Е. С. Снитко, Л. П. Дядечко]. – К. : КНУ им. Т. Г. Шевченко, 2006. – С. 149–156.
23. Скоробутов Д. А. Сопоставительный анализ квантитативных фразеологических единиц в современных западноевропейских языках: французском, итальянском, испанском и португальском : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.05 / Д. А. Скоробутов. – М., 2004. – 233 с.
24. Скрипник І. Ю. Соматичні фразеологічні одиниці із значенням інтерперсональних відносин: структурно-семантичні та функціональні характеристики : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / І. Ю. Скрипник. – Х., 2009. – 228 с.
25. Сучасний фразеологічний словник української мови / [уклад. А. П. Яреценко, В. І. Бездітко, О. В. Козир]. – Харків : Торсінг плюс, 2010. – 640 с.
26. Фразеологічний словник української мови / [Електронний ресурс, електронний словник "Словopedia"]. – Режим доступу до слов. : <http://slovopedia.org.ua>
27. Цапулич Л. Т. Семантична структура іменників середньобаварської богемської говірки Закарпаття (на матеріалі зоосемізмів та соматизмів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Л. Т. Цапулич. – О., 2005. – 22 с.
28. Шарая О. В. Национально-культурная специфика немецкой флористической фразеологии : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / О. В. Шарая. – М., 2005. – 205 с.
29. Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik 3., überarbeitete und aktualisierte Auflage / [Duden]. – Band 11. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag, 2008. – S. 95.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Високий замок, 2011.
2. День, 2010.
3. Економічна правда, 2009.
4. Контракти, 2005.
5. Нація і держава, 2006.
6. Урядовий кур'єр (УК), 2010.
7. Юридичний вісник України (ЮВ), 2009.
8. Die Zeit (Die Z), 1998.
9. Focus, 2004.
10. Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung (FAS), 2007
11. Frankfurter Allgemeine Zeitung (FAZ), 2007, 2008.
12. Junge Karriere, 2001.
13. Managermagazin, 2004.
14. Neue Zürcher Zeitung (NZZ), 1998, 2000, 2001.
15. Österreicher Spiegel, 2007.
16. Stern, 2004.

17. Süddeutsche Zeitung (SZ), 2004.

18. Wirtschaftswoche, 2004.

Summary

This article is devoted to the problems of Germanic and Ukrainian phraseologisms research in the newspaper style. The article deals with the question of anthropocentrism of phraseologisms in modern press. This article tries to analyze different groups of phraseological units like “wide anthropocentric”, “middle anthropocentric” and “little anthropocentric”. The anthropocentric orientation of phraseological units on the examples from the modern press has been shown. Phraseological units with anthropocentric orientation in modern German and Ukrainian press are characterized with the purpose of studying a language picture of the world.

УДК 81'37:82...А/Я1/7.08

ФОНОВА, БЕЗЕКВІВАЛЕНТНА Й КОНОТАТИВНО-ОБРАЗНА ЛЕКСИКА У СКЛАДІ ПРИСЛІВ'ІВ ІЗ СЕМАНТИКОЮ ПРИКМЕТ ДАЛЕКОСПОРІДНЕНИХ МОВ

Маштакова Н. В.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Постановка проблеми в загальному вигляді, її актуальність та зв'язок із науковими завданнями. Активно ведуться дослідження лінгвокультурологічного потенціалу мов різних етнокультур. Це зумовлено необхідністю гармонізації взаєморозуміння та взаємодії як різномовних так і одномовних етносів. Актуальність обраної теми зумовлена загальними тенденціями сучасних лінгвістичних досліджень до вивчення своєрідності світосприйняття окремого національно-культурного колективу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наприкінці 1950–х рр. теоретики перекладу вперше оцінили культурологічну вагу національних реалій та їхніх назв [14, с. 290; 17, с. 223; 8, с. 169]. Згодом стало зрозуміло, що мовна картина світу народів є корелятом концептуальної й “будується на асоціативній основі, яка розглядається в лінгвістичній диспозиції як актуалізований у свідомості зв'язок між елементами лексичної системи і співвідносними з ними явищами дійсності” [1, с. 20]. Найважливішими лексичними маркерами на цьому рівні, на думку науковців Є. М. Верещагіна, В. Г. Костомарова [2], є фонові, безеквівалентна та образна лексика. Образна лексика, за свідченнями дослідників

[10, с. 478], пов'язана із символічними та асоціативно-образними уявленнями фольклорного фонду. Зауважимо, що *фонова* лексика називає етнічно забарвлені реалії; *безеквівалентна* лексика окреслює номінації, характерні тільки для певної культури. Обидва ці пласти лексичної системи мають особливу культурологічну вагу.

Метою статті є виявлення фонові, безеквівалентної та конотативно-образної лексики в прислів'ях із семантикою прикмет німецької, англійської, російської та української лінгвокультур.

Завдання статті: визначити теоретичні засади вивчення лінгвокультурологічного потенціалу національних реалій; виявити типи лексичних і формальних лінгвокультурологічних особливостей в досліджуваних одиницях мови та порівняти їх; дати результатам загальну лінгвокультурологічну оцінку.

Досліджуючи фонову лексику у прислів'ях із семантикою прикмет германських і слов'янських мов, фіксуємо ті національно-етнічні особливості, які слугують культурними маркерами у кожній лінгвосистемі. Найхарактернішими такі типи ментально маркованої лексики трапляються у складі прислів'їв із семантикою прикмет слов'янських мов, що свідчить про унікальність і колорит спільнослов'янського етносу. Уточнимо, що конотативно-образний компонент розглядається у дослідженні широко: від метафоричних перенесень, епітетів-характеристик, метонімічних конструкцій, антитези тощо, характерних для прислів'їв представленого типу досліджуваних мов – до стилістично модифікованої формальної структури (переважно ритм і рима).

В німецькій мові у лексичному наповненні прислів'їв із семантикою прикмет в етнічно забарвленій функції фонові лексики виступають переважно назви професій і видів зайнятості, які в прислів'ях слов'янських мов майже не вживані – *Bauer, Hirt, Jäger, Fischer*, напр. *Regenbogen am Abend – den Hirten labend* [20, с. 31]; *Nasse Jäger, trockne Fischer – schlechtes Geschäft* [19, с. 17]. Так, у збірнику Е. Біндера тільки у розділах “Für den Jäger” і “Für den Fischer” реалізовано понад 30 уживань професій та родів діяльності, пов'язаних із семантикою *рибалка* та *мисливець*, напр. *Wer jaget, der haget; Ein Jäger und ein Hund müssen warten können vierundzwanzig Stund; Jägerblut und Bauernblut tut niemals beisammen gut* [19, с. 16]; *Nach dem Regen ist gut fischen; Im Trüben ist gut fischen; Wer im Winter keine Reusen flicht, kann im Sommer keinen Fischzug halten* [19, с. 17].

Для німецьких прислів'їв аналізованого типу характерне також фонове вживання назв декоративних рослин, плодкових кущів: *die Rosen, die Traube, die Tulpen, der Flieder*, напр. *Ist der Lorenz gut und fein, wird es auch die Traubesein* [19, с. 138]. *Späte Rosen im Garten, schöner Herbst – und der Winter lässt warten* [19, с. 150]. Частотність уживань невисока (як правило 1–3), проте діапазон назв повністю відсутній в інших представлених мовах.

Фонову семантику і безеквівалентні лексеми виявлено у вживанні в досліджуваних одиницях часових маркерів, зокрема фонову семантику спостережено в таких уживаннях: *Trinitatistag, Auffahrtstag, Christtag: Regen am Trinitatistag – sieben*

Wochenesregnenmag; Regnet'sam Auffahrtstag, soregnet'sein Drittelvonder Fruchtab [19, с. 111]; *Grüner Christtag, Osternweiß – der Regenverwüstedes Landmanns Fleiß* [19, с. 182].

Досліджуючи англійські прислів'я із семантикою прикмет, не фіксуємо виразної фонові лексики, натомість характерними є безеквівалентні власне англійські назви культурних реалій, які відсутні в інших мовах: *pilgrim, farmer* тощо: *Rain in September is good for farmer, but poison to the vinegrowers* [21, с. 5]; *Aredeveninganda white morning, rejoice the pilgrim* [21, с. 11]. Простежено також вживання без еквівалентного хрономаркера *Chitra (October): Rain in Chitra (October) destroys the fertility of the soil and is likely to produce blight* [21, с. 47].

Українські прислів'я із семантикою прикмет виявляють специфічні безеквівалентні назви (всього понад 50 уживань): *стриха, клуня, Громниця, покумувати, третяк, кожух, старець, скирта*, напр. *Жаби стиха покумують – на дощ, голосно кричать – на хорошу погоду, мовчать – перед похолоданням* [18, с. 19]; *Птаство добивається до хати, ховається під стріхи – на хуртовину* [18, с. 17]; *Якщо на преподобного Григорія є іній на скиртах – літо буде мокрим* [18, с. 24]. У першому випадку безеквівалентність назви визначається відсутністю еквівалентної номінації в інших мовах, у другому – специфічною власне українською побутовою реалією (стриха), яка відсутня в інших мовах. Функцію національного фону виконують народні українські символи: *земля, хліб, зозуля, кінь, птиця, дзвони, свічка, голуб, веселка, лелека, кутя тощо, напр. Високо летять птахи, повертаючись із вирію, – на тривалий холод; Поява веселки віщує настання гарної погоди* [18, с. 17–18]; *Якщо лелеки летять високо, не поспішаючи, буде гарна осінь* [15, с. 50]; *Якщо лелеки не відлетіли до Покрови – на теплу зиму* [18, с. 17]; *Коли на багату кутю буде зорано, то буде урожай* [15, с. 583]. На символічності таких назв в українській мові указують науковці, які займаються вивченням народних концептів і символів [див. 7;1;4]. Як колоритні національні символи диференціюємо словосполучення *плауча верба* і композит *хліб-жито* у прислів'ях із семантикою прикмет: *Перед дощем на листі плакучої верби з'являються крапельки вологи* [18, с. 21]; *Святий Юрій (23-го Квітня) по полю ходить, хліб-жито родить* [15, с. 58]. Виразне територіальне окреслення має й діалектна лексика, яка характерна найбільше для прислів'їв із семантикою прикмет української мови. Так, у функції фольклорного увиразнення виступає діалектна лексика й маловживані та вузько спеціальні сільськогосподарські назви у позиції спостереження у прислів'ях із значенням погоди: *накіл, поліття, мандрика, ролот, гузир, коса (свиняча): Як миша їсть ролот, так буде хліб дорог; а як гузир, то нема дороги* [15, с. 51]; *пор. діал. гузир 1. Нижня товста частина снопа. 2. Місце, де зав'язаний мішок. 3. Ріг мішка, ятера і т. ін.* [12, т. II, с. 190]; *Коса свиняча, що коло печінки, довгенька: як товща як серцю, то зіма велика буде з осени; як товща як хвосту, то навпослі; а як рівна коса – рівна зіма* [15, с. 51]. Фіксуємо як лексичні, так і фонетичні діалектні основи, що фігурують у складі досліджуваних лінгвоодиниць (особливо серед часових маркерів – назв місяців), напр. *Місяць Лючень питає, чи обутий; місяць Марець з трояка ріг збиває; Сухий Марець, мокрий Май*

– буде жито коби (як-би) гай; Як на Макрини (19 Липця) буде дощ, то осінь буде мокра [15, с. 58–60], пор. діал. лютень ‘лютий’, марець ‘березень’, май ‘травень’, липець ‘липень’. Архаїзм у складі прислів’я виявляємо у такому зразку: *Як не буде волоти (урожай) в Іллі, то не буде ся молоти в млині* [3, с. 221], де лексема *волоти* на позначення *урожаю* постала від *волот* || *волота* || волоття ‘колос, метелка проса или овса, колосся’ [11, т. I, с. 252].

Подані приклади демонструють утягнення до лексичного складу прислів’їв діалектних назв, які виступають компонентами пропозиції в частині спостереження й прогнозу, додають фольклорного, простонародного відтінку, оскільки не фіксуються у словниках як літературні або загальноновживані.

У прислів’ях із семантикою прикмет російської мови найбільша лінгвокультурологічна функція виявляється у безеквівалентних назвах предметів побуту (*самовар, ланти, лучина, лавка, печь*), які виступають в аналізованих одиницях важливими ментальними маркерами: *Если самовар шумит, будет дождь; Если у горящей лучины конец почернеет – к теплу, если отскочит – к холоду* [13, с. 12].

Цікаве явище спостерігаємо у німецьких прислів’ях із семантикою прикмет, де назви погодних явищ, зокрема опадів, виявляють спеціальне етнічне забарвлення, а також особливості нім. мови. До таких номенів відносимо лексеми на зразок *der Frühregen, der Unheilswind, die Meeresflut, das Notjahr, der Frühregen, der Föhn: Frühregen und Brauttränen dauernsolangwie's Gähnen* [20, с. 27]; *Er schuf einen bösen Sturm, einen Wirbelwind, einen Orkan, den Vier-Wind, den Sieben-Wind, den verwirrenden Wind, den Unheilswind* [20, с. 7]; *Regenjahr – Notjahr; Schneejahr – Brotjahr* [20, с. 28]; *Der Föhn macht das Wetter schön* [20, с. 20], пор. *Frühregen* – дощ, що йде зранку, *Brauttränen* – роса на листках наземних рослин; *Der Föhn* – теплий вітер тощо.

На формальному рівні такі назви мають специфіку, пов’язану не тільки із семантикою, а й з особливим німецьким аглютинативним словотворенням, що призводить до наявності кількох коренів, кожен із яких має власну семантику, що ускладнює класифікацію. Аглютинація коренів засвідчує формальні й змістові відмінності назв, що призводить до переходу останніх у розряд безеквівалентної лексики, напр., нім. *Frühregen* не має аналогів в інших мовах, окрім описової назви “дощ, який іде зранку”. Саме у зв’язку з цим, аглютинація виступає додатковим формальним фактором появи безеквівалентних назв у німецькій мові, а відповідно і в аналізованих прислів’ях із семантикою прикмет.

Щодо прислів’їв такого типу в англ. мові, то необхідно зауважити, що із специфічним неконтинентальним розташуванням Великої Британії пов’язані метеорологічні явища, які малохарактерні або маловажливі для слов’янських держав, наприклад: *humidity, rain, storm, halo: If the halo is seen round the moon on Sunday (night), it will rain the day following* [21, с. 31]; *When round the moon there is a brugh (halo), the weather will be cold and rough* [21, с. 31]. Уточнимо, що шторм (*storm*) – явище приморських країв, а гало (*halo*) – концентричні кола навкруг місяця або сонця – часте явище “туманного Альбіону”.

В аналізованих одиницях рос. мови також існує чимало назв погодних умов, що не мають точних аналогів в інших мовах або ж мають приблизні: *ветер-пострел, стужа, припаривает, пороша, палы, сухорос. Сильная роса – к ветру, сухорос – к дождю* [9, с. 91]. Особливістю цих номінацій є те, що вони називають фактично поширене явище погоди, але з характерними ознаками: *пороша* – дрібний сніг, що ледь покриває землю, *припаривает* – спека з підвищеною вологістю й атмосферним тиском тощо.

Серед українських номінацій у прислів'ях із семантикою прикмет окремі (близько 10) також мають фонову семантику – *гай, бабине (бабське) літо, балка, луки*: Сухий Марець, мокрий Май – буде жито коби (якби) гай[15, с. 450]. Фонова семантика ідентифікується через зіставлення з реаліями інших мов та предметно-буттєвого оточення, яке є відмінним. Напр., денотат лексеми *гай* відрізняється від російського *роща* оскільки денотативно має власні природні відмінності.

В російській мові власне російські природні реалії: *Енисей, Волга, роща, тайга* тощо водночас виконують функцію фону (природна й культурна особливість): *Если со стороны Волги синее, будет дождь, зимой – тепло; Если со стороны Волги при ветре выйдут толстые тучи, будет дождь* [13, с. 12, 18].

Із проаналізованих прикладів можна зробити висновок, що кількісна перевага тих або інших груп лексики у прислів'ях із семантикою прикмет кожної мови, як і фонова семантика в широкому розумінні (типові для етносу пропозиції або обставини, на тлі яких розгортаються конкретні дії або процеси), залежать від географічних і метеорологічних умов країни, а також від національного характеру. Так, більшість російських прислів'їв “народилися у зв'язку з визначенням термінів посіву хліба й збирання врожаю, вибором ярих сортів хлібів, яких треба сіяти більше. Людина повинна була уникнути наслідків негоди й шукати засоби захисту своїх полів, лугів, дерев” [13, с. 3]. У зв'язку з цим, народна позиція в російських, як і в українських прислів'ях знаходиться у протистоянні й боротьбі з природою [13, с. 3–4], тоді, як практичні англійці й німці знаходяться не стільки в протистоянні, скільки “у співпраці” з погодними явищами.

Для розуміння указаної ментальної основи національного фону доцільно з'ясувати також основні риси німецького й британського світоглядів. Так, за словами О. В. Мельникової, у характері британців зафіксувалися “англійська практичність із кельтською мрійливістю, піратство вікінгів із дисциплінованістю норманів” [6, с. 81]. За словами цього ж етнопсихолога, німці позбавлені жвавості, мрійливості сприймання, властивого французам або іншим більш південним народам. Особливість німців, що відбилася і в фольклорі – “схильність до наслідування, впевненість у своїй оригінальності, пристрасть до методичності, педантичності...” [6, с. 98].

Протиставлення слов'янської віри у надприродне й боязливості, англійської мрійливості німецькому педантизму й формалізму пояснює те, що у німецьких прислів'ях із семантикою прикмет над образністю й метафорикою домінують

організована ритмомелодика й рима: *Wenn der Nebel fällt zur Erden, wird bald gutes Wetter werden* [20, с. 24]; *Geht der Hirsch in die Brunft, so sei Korn und Vernunft* [20, с. 119].

На рівні семантики указані ментальні риси виявлено також у специфічному доборі лексики й у її конотативних планах – оцінних, емоційно-образних і культурологічних. Образність як різновид конотації й лінгвокогнітивна природа і культурологічний компонент представлена “не тільки на рівні окремого слова, а й у словосполученні, реченні, строфі, абзаці й цілому тексті” [16, с. 67]. Культурологічну вагу образності й оцінності підтверджує й теза про те, що ці компоненти семантики “не стільки “спів значення”, скільки вагома ознака самого значення, спосіб представлення самого значення” [16, с. 67]. Отже, необхідно зосередити увагу на характеристиці емоційно-образного й стилістичного наповнення прислів'їв досліджуваного типу.

Унаслідок суцільної вибірки стилістично маркованих одиниць із однакової кількості прислів'їв кожної з досліджуваних мов було інвентаризовано найхарактерніші стилістеми, які містять лінгвокогнітивну природу і культурологічний потенціал. Вони включають лексику з конотативним значенням, а також окремі синтаксичні структури, що мають стилістичну організацію. Вилучення й аналіз характерних одиниць проводилося двома способами:

1. Лексеми вилучалися за наявності переносного, емоційно-оцінного або експресивного значення із з'ясуванням їх семантичної природи, напр.: *прийде Илля* – персоніфікація метонімічної назви часового відрізка, метафора “стертого” типу, оскільки лексема *ити* позначає будь-яку змінюваність, рух тощо; *у горобця є пиво* – літота, оскільки референційна віднесеність стосується усіх птахів, а лексема *горобець* вживається як метонімія (частина від цілого) й літотична асоціація (горобець – мала, нікчемна, неблагородна істота) тощо.

2. Синтаксичні структури вилучалися за маркерами стилістичних фігур, якими є співзвучність закінчень (рима), зміна порядку слів, наявність спеціально організованої ритміки: нім. *später – Wetter*; англ. *A riverflood, fishes good*; укр. *Лютий – обутий*; рос. *Весна распускает раскок, а лето – хлеб колосок* тощо.

Якщо узагальнити конотативну-образну специфіку досліджуваних прислів'їв чотирьох мов, то можна підсумувати такі типи лексичних і формальних лінгвокультурологічних особливостей:

1. Для німецьких прислів'їв із семантикою прикмет характерні:

а) продуктивно – рима й ритм як особливий домінуючий експресивний засіб: нім: *Ziehen die wilden Gänse und Enten fort, ist der Winter bald am Ort* [19, с. 16]; *Wenn am Morgen kein Tau gelegen, warte bis Abendaufsicheren Regen; fällt aber Regen wie feiner Staub, an gut' Wetter glaub'!* [20, с. 26]; б) пряме називання явищ та їхніх ознак: *Wenn das Wetter an diesem Tag besonders schön war, hieß es schon vor Jahrhunderten* [20, с. 121]; *Viel Nebel im September über Tal und Höhen bringen im Winter tiefen Schnee* [19, с. 150]; в) уживання “стертих” метафор: *Simon und Juda, die zwei führen oft Schnee herbei* [20, с. 130]; *Kosmas und Damian zündend die Lichter an* [19, с. 151]; г) метонімічні конструкції: *Matthias – macht die Birnen süß* [20, с. 121]; *Auf*

Lichtmess hat der Bauer lieber den Wolf im Schafstall als die Sonne [19, с. 71]; г) метафора (переважно персоніфікація): *Hat Martin einen weißen Bart, wird der Winter lang und hart* [19, с. 169]; *Wenn die Mücken tanzen im Februar, gibt es ein spätes Frühjahr* [19, с. 71]; д) інші образні засоби – порівняння: *Ein Donner macht mehr Getümmel als zehn Blitze* [20, с. 34]; *Es ist selten ein Sommer ohne Hagel und ein Kopf ohne Nagel* [20, с. 48]; поодинокі епітети-характеристики *Mai, kühl und naß, füllt dem Bauern Scheune und Faß* [20, с. 62]; *Ist der September hell und klar, so hoffen wir auf ein fruchtbar Jahr* [20, с. 67]; зрідка антитеза: *Früher Sonnenschein – bringt abends Regen* [20, с. 36]; *September warm, Oktober kalt* [20, с. 72]; е) спорадично – фонова лексика як особливий образний засіб і безеквівалентні назви: *der Hornung, der Christmond, Lenz. Wenn die Mücken tanzen im Februar, es ein spätes Frühjahr* [19, с. 71]; *Der Hornung macht Dreck, und der März holt ihn weg* [20, с. 55]; *Christmond launisch und lind – der Winter ein Kind* [19, с. 179]; *Wenn der Hornung warm und macht, friert's im Mai noch gern bei Nacht* [19, с. 75]; *Wenn die Grasmücken fleißig singen, werden sie zeitigen Lenz uns bringen* [20, с. 47].

2. Англійські прислів'я із семантикою прикмет містять такі образні характеристики: а) римайритмика експресивний засіб, що має превелююче значення: *If there be neither snow nor rain, then will be dear all sorts of grain* [21, с. 44]; б) “стерті” метафори: *The full moon brings fair weather* [21, с. 54]; *If red the sun begins his race, expect that rain will flow apace* [21, с. 26]; в) метонімія: *A dry March never brings its bread* [21, с. 15]; *If the ice will bear a goose before Christmas, it will not bear a duck after* [21, с. 36]; г) метафора, особливо персоніфікація: *A western wind carries water in his hand* [21, с. 43]; *The March sun wounds* [21, с. 16]; г) зрідка образні порівняння: *If clouds look as if scratched by a hen, get ready to reef your topsails then* [21, с. 22]; *Mist in spring is worse than poison* [21, с. 43]; поодинокі епітети-характеристики: *March damp and warm will do farmer much harm* [21, с. 16]; д) наявна антитеза: *A far brugh, a near storm* [21, с. 32]; *When it rains in the morning, it will be fine at night* [21, с. 4]; е) спорадично фонова й безеквівалентна лексика: *A halo round the moon is a sign of wind* [21, с. 31]; *Rain in September is good for the farmer, but poison to the vine growers* [21, с. 5]; *When it rains about the break of day, the traveller's sorrows pass away* [21, с. 4].

3. В українській мові прислів'я із семантикою прикмет мають особливо яскравий конотативно-образний компонент, що зумовлено унікальністю і милозвучністю укр. мови, а також ментальним потенціалом лінгвоодиниць. Для українських прислів'їв характерні: а) римування (інколи воно виражене не в повній мірі), переважно дієслівне, напр. *Святий Юрій (23-го Квітня) по полю ходить хліб-жито родить* [15, с. 57]; *Май – волам дай, сам на піч утікай* [15, с. 59]; або іменникове: *Погода – всім вигода, а сльота – всім гризота* [3, с. 559]; *Коли на Петра сльота, буде ціле літо багато болота* [18, с. 24]; поєднання різновидів: *Питається лютий, чи добре обутий* [18, с. 28]; б) літота на основі метонімічного перенесення (що специфічно якраз для прислів'їв із семантикою прикмет): *Восени й у горобця є пиво* [15, с. 67]; *Коли на Громницю півень не*

нап'ється водиці, то на Юр'я вілне наїється травиці [15, с. 450]; в) метафоричність, репрезентована через персоніфікацію. Особливого значення набувають персоніфіковані хрономаркери, виражені агонімами, а також назвами пір року і місяців, напр. *Варвара ночі ввірвала* [15, с. 62]; *Як прийде Илля, так наробить у полі гнилля* [15, с. 61]; г) епітети-характеристики часових реалій: *Спасівка – ласівка, а Петрівка – голодівка* [15, с. 61]; *На Петра-вариги розбиваються криги* [3, с. 525]; або природних реалій: *Поява комарів-товкунців у жовтні – на м'яку зиму* [15, с. 60]; г) фонові лексика: *До Спасівки мухи на пана роблять, а в Спасівку на себе* [15, с. 67]; д) безеквівалентна лексика: *Лютець питає, чи обутий; місяць Марець з трояка бика ріг збиває* [15, с. 57]; д) антитеза як важливий образний засіб, на якому побудована функція прогнозу у прислів'ях із семантикою прикмет, у яких одні ознаки чи явища обов'язково протиставляються іншим (уже згадувані бінарні опозиції зима – літо, весна – осінь, осінь – зима), напр. *Легказима – сльотаве літо, туга зима – погідливе літо* [3, с. 188]; *Ластівки літають високо – на гарну погоду, анизько – на дощ*; [18, с. 18]. Фіксуємо також гіперболу і порівняння, напр. *Така буде погода, аж пси язики повиваляють* [319, с. 559]; *Яке Благовіщини, такий Великдень* [3, с. 59].

4. Багатство образних засобів і конотації, виражене у фактажі прислів'їв із семантикою прикмет, властиве і рос. мові: а) домінування епітетів-характеристик: *Пришел июнь-разноцвет – отбоя от работы нет* [9, с. 47]; *Малоснежный Гурьян – к малому располю* [5, с. 91]; б) знижено-емоційні характеристики: *Устин и Харитон рожь то красят, то квасят* [9, с. 47]; *Трещит Варюха – береги нос и ухо* [5, с. 94]; в) метафоричність (персоніфікація, як і в інших мовах). Зазначимо, що в російських прислів'ях персоніфіковане значення набувають переважно назви природного середовища або інші номени (апелятиви): *Зималето строит* [5, с. 48]; *Если небосметанится, будет дождь* [13, с. 12]; г) антитеза на основі метафори / метонімії: *Ласточка весну начинает, а соловейкончает; Без первой ласточки весна не обходится* [5, с. 28]; *Зимнее тепло – летний холод* [9, с. 9]; *Если гусь обмывается в сухом месте, будет холодать, если в воде – теплеть* [13, с. 20]; г) рима й ритм (переважно іменникова, рідше дієслівна рима): *Петр-Павел час убавил, Илья-Пророк два уволок* [5, с. 62]; *Богогреюшка-февраль, теплом враль* [5, с. 14]; *Ни в марте воды, ни в апреле травы; Грач на дворе – весна на горе* [5, с. 23]; д) синекдоха (однина замість множини): *На Арину отстальный журавль за теплое море тянет* [5, с. 81]; *Лебедьлетит – к снегу, а гусь – к дождю* [5, с. 83]; е) фонові лексика: *У вороны поясница ломит – накаркает дождь* [5, с. 53]; є) безеквівалентна лексика: *От Николы остаются двенадцать холодных утренников* [5, с. 40]; *Если самовар шумит – будет дождь* [13, с. 12]; спорадично тавтологія: *От зазимка до зими – месяц* [9, с. 8]; *Не бойся зими, бойся отзымка* [9, с. 10]; порівняння: *Весна что девушка: не знаешь, когда заплачет, когда засмеется* [9, с. 11]; *Зимнее солнце – что вдовье сердце* [9, с. 9]; оригінальні неологізми: *Бедному весна – безхлебица* [9, с. 12]; *За ледоломом – ледоплав, а там разлив* [9, с. 11].

Окремо зупинимося на образній специфіці римування. Незважаючи на присутність римованих конструкцій у складі прислів'їв із семантикою прикмет слов'янських мов, усе ж римування більш виражене у германських мовах як особливий засіб творення прислів'їв аналізованого типу. Зауважимо, що серед німецьких одиниць римованими є близько 35 %, англійських – 42 %, тобто римування в англійських прислів'ях найбагатше. Спостережено унікальну рису прислів'їв германських мов: римування часто реалізується у вигляді особливого жанру – фольклорного вірша:

Німецька мова:

*Hundstage hell und klar,
deuten auf ein gutes Jahr;
doch wenn Regen sie bereiten,
folgen nicht die besten Zeiten*

[19, с. 132].

Англійська мова:

*The rainbow in the morning
Is the shepherd's warning
To carry his coat on his back;
The rainbow at night
Is the shepherd's delight
For then no coat will he lack.*

[21, с. 13].

У досліджуваних англійських збірниках виявлено унікальне явище – вживання прислів'їв-віршів із заголовками пір року, напр.

Winter

*North winds send hail, South winds bring rain,
East winds we bewail, West winds blow amain;
North-east is too cold, South-east not too warm,
North-west is too bold, South-west does no harm.*

[21, с. 44]

Із вищенаведених тверджень випливає, що в англійських, як і німецьких прислів'ях із семантикою прикмет важливим стилетворчим і лінгвокультурологічним засобом слугують рима й ритм. Ритмологічну й римовану "гнучкість" забезпечують не тільки специфічний порядок слів, за якого предикативний прикметник або інфінітив закінчує фразу, а й метонімічні перенесення. Якщо в німецьких прислів'ях метонімічні конструкції забезпечують переважно риму, то в англійській – варіативність.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, на лексичному рівні лінгвокогнітивну природу і культурологічний потенціал прислів'їв із семантикою прикмет чотирьох зіставлюваних мов найбільше забезпечує

безеквівалентна, фонова й конотативно-образна лексика, обсяг і семантичні характеристики якої мають відмінності в кожній із досліджуваних мов. Образний і, ширше, – стилістичний компонент виявляється переважно в англійській і німецькій мовах як на рівні семантики, так і художньої форми (рима, ритміка, віршована форма).

У німецьких прислів'ях превалює римо-ритмічна організація у спорадичному поєднанні з метонімією, хоча засвідчені метафоричні конструкції (персоніфікація) і так звані “стерті” метафори, наявне пряме вживання висловлень; для англійських прислів'їв найспецифічнішими є переважно пряме уживання слів й віршовані фольклорні форми, хоча присутні метафора (персоніфікація), “стерта” метафора, метонімія. В українських прислів'ях аналізованого типу переважають метонімічні та метафоричні перенесення (зокрема персоніфіковані природні об'єкти, поширення персоніфікованих часових маркерів). Для прислів'їв із семантикою прикмет російської мови характерні епітети-характеристики, зокремо знижені характеристики, метафоричні або метонімічні переосмислення народних символів або явищ природного світу, оформлені як прикладки (зима-молодица, осень-водяница, хлеб-колосок). Окрім того, багатство лінгвозасобів і ментальний колорит слов'янських мов зумовили використання у їх структурі різноманітних образних засобів: антитез, гіпербол, літот, порівнянь, тавтології, оригінальних неологізмів, уживання фонової та безеквівалентної лексики як засобів образності. Перспектовою подальшого дослідження вбачаємо аналіз образних засобів та художньої форми у прислів'ях аналізованого типу германських і слов'янських мов.

Література

1. Вільчинська Т. П. Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові XVII–XVIII ст. : [монографія] / Т. П. Вільчинська. – Тернопіль : Джура, 2008. – 424 с.
2. Верещагин Е. М. Язык и культура / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Индрик, 2005. – 1038 с.
3. Етнографічний збірник. Галицько-руські народні приповідки ; [зібрав, упор. і пояснив І. Я. Франко]. – Львів : Етнографічна комісія НТШ, 1901–1910. – Т. 10, 16, 23, 24, 28.
4. Казимир І. І. Концепт ПТАХ у мовній картині світу українського народу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – “Українська мова” / І. І. Казимир / Харків. нац. у-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2007. – 18 с.
5. Лютин А. Т. Народное наследие о приметах погоды: календарь / А. Т. Лютин, Г. А. Бондаренко. – Саранск: Мордов. кн. изд-во, 1993. – 96 с.
6. Мельникова Е. В. Культура и характер народов мира (этнопсихологический аспект). – М. : Диалог культур, 2006. – 304 с.
7. Пазяк М. М. Українські прислів'я та приказки. Проблеми пареміології та пареміографії / Михайло Михайлович Пазяк. – К.: Наук.думка, 1984. – 203 с.

8. Россельс В.Л. Перевод и национальное своеобразие подлинника / В. Л. Россельс // Вопросы художественного перевода.– М.: Совет.писатель, 1955. – С. 169.
9. Рыженков Г. Д. Народный месяцеслов: Пословицы, поговорки, приметы, присловья о временах года и о погоде / Г. Д. Рыженков. – М. : Современник, 1991. – 127 с.
10. Скаб М. В. Словотвірні потенції слова як концептовиражальний засіб / М. В. Скаб // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника : ювілей.вип. на пошану 100-річчя від дня народж. проф. І. Ковалика. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2007. – Вип. XV–XVIII. – С. 478–482.
11. Словарь української мови / [упоряд. з дод. влас. м-лу Б. Д. Грінченко]. – К. : Вид-во АН УСРС, 1907–1909. – Т. I–IV.
12. Словник української мови : в 11-ти т. / [заг. ред. І. К. Білодіда]. – К : Наук.думка, 1970–1980.
13. Смоленский А. В. Чувашские приметы о погоде и ее влияние на хозяйство / А. В. Смоленский. – Тип.изд-ва “Чувашия”. – Чебоксары, 1992. – 56 с.
14. Соболев Л.Н. О переводе образа образом / Л. Н. Соболев // Вопросы художественного перевода. – М., 1955. – С. 290.
15. Українські приказки, прислів'я і таке інше / [Уклад. М. Номис ; упоряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка. – К. : Либідь, 1993. – 768 с.
16. Харченко В. К. Лингвистика народной приметы : [монографія] / Вера Константиновна Харченко, Елена Евгеньевна Тонкова. – Белгород : Белгород.обл. типогр., 2008. – 224 с.
17. Чернов Г. В. К вопросу о передаче безэквивалентной лексики при переводе советской публицистики на английский язык / Г. В. Чернов // Ученые записки первого МГПИИЯ. – М., 1958. – Т. XVI. – С. 223.
18. Шкода М. Н. Люба моя Україна. Свята, традиції, звичаї, обряди, прикмета та повір'я українського народу / М. Н. Шкода – Донецьк :ТОВ ВКФ ГАО., 2008. – 544 с.
19. Binder E. Bauern- und Wetterregeln/ E. Binder. – Stuttgart : Ulmer, 2003.–191 s.
20. Haddenbach Georg. Mit Bauernregeln durch das Jahr/GeorgHaddenbach – Genehmigte Sonderaufgabe – 1998. – 192 s.
21. Weather Proverbs [Електроннийресурс] / D.E. Marvin, comp. Curiositiesin Proverbs. 1916. – Режимдоступу :<http://www.bartleby.com/346/16.html>

Summary

The article deals with common tendencies in linguistics. The lingual cultural approach is outlined. Linguistic and cultural features of background, nonequivalent, connotive and figurative lexicon as a part of proverbs with omen semantics in German, English, Ukrainian and Russian languages are analyzed.

СЕМАНТИКА ДІЄСЛОВА *TO QUARREL* ТА ЙОГО СИНОНІМІВ

Мигалець О.І.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Сучасна епоха розвитку лінгвістики – це, безперечно, епоха семантики, центральне місце якої в колі лінгвістичних дисциплін безпосередньо впливає з того факту, що людська мова в першу чергу є засобом спілкування, засобом кодування і декодування певної інформації [1, с. 13]. Мова є невід'ємним компонентом свідомості, її інструментом та виступає як посередник між людиною та навколишнім світом, що знаходить своє відображення в мовних формах.

Постановка проблеми та актуальність теми визначається кількома причинами. По-перше, інтерес до дослідження прояву негативного ставлення до людини останнім часом зростає, а дієслово *to quarrel* є одним з таких, що потребує ретельного вивчення з огляду на сучасне становище в світі. По-друге, номінація *to quarrel* та її синонімічний ряд відіграють суттєву роль у комунікативних процесах англomовної й світової спільноти.

Дослідження семантики *to quarrel* є нерозробленою ділянкою в сучасній лінгвістиці. Увага лінгвістів досить пильно привернута до аналізу слів з проявом негативного ставлення до людини, але саме дієслово *to quarrel* та його синонімічний ряд потребують глибокого дослідження, що й визначає **наукову новизну** роботи. **Мета** статті полягає у розкритті семантики прояву негативного ставлення до людини шляхом аналізу дієслова *to quarrel* та його синонімічного ряду в сучасній англійській мові.

Виконання основних **завдань** нашого дослідження передбачає аналіз лексичної семантики дієслова *to quarrel*, зібраного шляхом суцільної вибірки з Великого Оксфордського словника у 20-ти томах. Особливості збору й аналізу мовного матеріалу за методикою формалізованого аналізу лексичної семантики детально описано в працях проф. Фабіан М.П. [6; 7, с. 7-13]. Опрацювання синонімічного ланцюга досліджуваного дієслова проводимо з метою комплексного вивчення його характеристик та виявлення спільних і відмінних рис.

Визначення семантики слів є недостатньо розробленим питанням сучасного мовознавства. Хоча більшість лінгвістів погоджується з тим, що семантика вивчає значення мовних виразів, проте на те, що слід розуміти під значенням, не існує загальноприйнятої відповіді. Через різне тлумачення цього нечітко проводяться кордони між семантикою та іншими лінгвістичними дисциплінами, зокрема, семантикою і прагматикою. Тому питання про предмет семантики заслуговує самого уважного розгляду [4, с. 8].

Виклад основного матеріалу

Існує безліч тлумачень поняття семантики слова. Так, *семантика* – це 1. Розділ мовознавства, що вивчає значення слів та виразів і зміну цих значень. Інша назва – семасіологія. 2. Значення слова, виразу [5].

Бодуен де Куртене визначає семантику як науку "про значення слів, тобто про поєднання мовних і немовних уявлень" [2, с. 8], а в "асоціації уявлень немовних з поданнями виключно мовними" [2, с. 8] він бачить сутність мови, тобто визнає, як і Потебня, семантичний зміст основним у мові.

Як самостійна дисципліна семантика (семасіологія) виникла у ХІХ ст. Її основоположниками вважають німецького вченого Х. Рейзіга, французького мовознавця М. Бреалю та відомого російського науковця М. Покровського [2, с. 4]. Це не означає, що раніше семантичним аспектом мови зовсім не займалися. Проблема мови, мислення і дійсності, цікавила вчених і в античні часи, і в період середньовіччя та епоху Відродження. Майже до кінця ХІХ ст. питання семантики були об'єктом філософії, логіки, риторики, граматики і лексикографії.

Лексична семантика (семасіологія) своїм найпершим завданням вважала дослідження смислової етимології та історії окремих слів чи груп слів, звідси й виник інтерес до укладання етимологічних й історичних словників, такий характерний для другої половини ХІХ і початку ХХ ст. Як правило, це завдання вирішувалося відповідно до вимог порівняльно-історичного мовознавства (дослідження О. Потебні, М. Покровського, М. Бреалю, А. Мейє та ін.) [2, с. 5]. У перший період свого існування семантика була переважно історичною дисципліною. Лише в другій чверті ХХ ст. під впливом "Курсу загальної лінгвістики" Ф. де Сосюра і праць І. А. Бодуена де Куртене, вона почала застосовуватися для синхронного вивчення насамперед живих мов і діалектів [2, с. 5].

Семантика в ранніх течіях структуралізму або взагалі ігнорувалася, або вивчалася дуже незначною мірою. Однак, незабаром стало зрозуміло, що і структурна лінгвістика не може успішно розвиватися без розробки питань семантики. Інтерес до останньої був обумовлений перш за все тими невдачами, які спіткали вчених при спробі описати конкретні мови на чисто формальній основі, а разом з тим і успіхами, досягнутими при системному вивченні фонології і граматики. Виникла гостра потреба в розробці проблем семантики на іншій науковій основі, зокрема, в теорії породжуючих моделей мови, на основі якої з'явилися нові напрямки зарубіжної лінгвістичної семантики [2, с. 6].

Поряд з традиційною лексичною семантикою, що займається в основному вивченням значень окремих слів чи груп слів у процесі їхнього функціонування та історичного розвитку, зараз успішно розвиваються її нові напрямки: структурна семантика, інтерпретуюча семантика, породжувальна семантика, концептуальна семантика, комунікативна семантика, психолінгвістична семантика та ін. [2, с. 16].

В останні роки особливо інтенсивно розвивається синтаксична і контекстна семантика. Її складовими частинами є теорія валентності (комбінаторна семантика), основи якої закладено в "Структурному синтаксису" Л. Теньєра,

теорія глибинних (семантичних) відмінків Ч. Філлмора, логічний аналіз висловлювань і теорія мовного акту [2, с. 20].

Базою сучасної лінгвістичної семантики є не тільки окремі мови та їхній синхронний стан. Успішно розвиваються і порівняльно-історична, зіставна (контрастивна) й типологічна семантика - контенсивна типологія (Р.А. Будагова, В.Н. Ярцевої, Б.А. Серебренникова, С.Д. Кацнельсона, В.Г. Гака, М.М. Маковського та ін.). У центрі уваги перебувають закономірності семантичних змін, універсальне і специфічне в семантичному змісті споріднених і неспоріднених мов світу, особливості структури їхніх семантичних полів та категорій [2, с. 20].

У цьому контексті дослідження семантики дієслова *to quarrel* вважаємо нагальним завданням, що сприяє подальшому розкриттю специфіки внутрішньої структури слова.

За номінативною активністю поняття QUARREL займає лідируючу позицію, що пояснюється поширеністю суперечок і сварок порівняно з іншими видами конфліктної взаємодії.

Семантика дієслова *to quarrel* розкривається за допомогою шести значень [8]:

1. To raise a complaint, protest, or objection; to find fault; to take exception. a. *to quarrel with one's bread and butter*: to give up a means of livelihood for insufficient reasons;
2. To contend violently, fall out, break off friendly relations, become inimical or hostile;
3. To claim contentiously;
4. To dispute, call in question, object to (an act, word, etc.); to challenge the validity or correctness of;
5. To find fault with (a person); to reprove angrily;
6. To force or bring by quarrelling.

У першому значенні слова (*to raise a complaint, protest, or objection; to find fault; to take exception. a. to quarrel with one's bread and butter: to give up a means of livelihood for insufficient reasons*) знаходимо вираження прояву невдоволення; скарги, нарікання; прискіпування; заперечування або протесту проти чогось; дії всупереч своїм інтересам, на шкоду самому собі. У юриспруденції це слово означає подавати позов.

У наступній формулі тлумачення *to quarrel (to contend violently, fall out, break off friendly relations, become inimical or hostile)* виділено вияв емоційного стану людини, де проявляється жорстокість у поєднанні з ненавистю, а саме – жорстоко або люто сперечатися, сваритися; розірвати або зруйнувати дружні відносини; перетворюватися на ворожу, недоброзичливу, неприязну або недружелюбну особу.

Четверте тлумачення дієслова *to quarrel (to claim contentiously)* розкриває процес сварливого або уїдливого пред'явлення претензій, вимог; домагання; вимагання того, що належить по праву тощо.

Наступне значення (*to dispute, call in question, object to (an act, word, etc.); to challenge the validity or correctness of*) характеризує дії на позначення висування

заперечення; виступ проти, чинення опору зі зброєю в руках; оспорювання (чого-небудь); вираження несхвалення; відчуття неприязні до кого або чого-небудь.

Дієслово *to quarrel (to find fault with (a person); to reprove angrily)* означає також критикувати або засуджувати когось; давати негативну оцінку; висловлювати догану; картати, сварити; не схвалювати та ін.

Шосте значення слова (*to force or bring by quarrelling*) виражає змішаний прояв сили та сварливості, змальовує вплив одного об'єкта на інший об'єкт або суб'єкт; означає змушувати, примушувати кого-небудь зробити що-небудь, застосовуючи силу або шляхом сварки; схилити кого-небудь до чого-небудь.

Складний характер структурної організації поняття передбачає, що за ним можуть стояти знання різного ступеня абстракції (різні формати знання). Для їхнього розкриття звертаємось до синонімічного ряду дієслова *to quarrel*.

Аналіз синонімів останнього, дає змогу виявити його диференційні ознаки. Синонімічний ряд дієслова QUARREL виступає складовим елементом суміжних слів.

Згідно з англomовним тлумачним джерелом Oxford Thesaurus, синонімами дієслова QUARREL є: *altercate, argue, be at odds or loggerheads, brawl, battle, clash, disagree, dispute, differ, feud, fight, fall out, have an altercation, scrap, squabble, wrangle* [9, p. 1376].

Досліджуване дієслово *to altercate (to dispute vehemently, warmly, or angrily; to contend in wordy warfare; to wrangle)* [8] означає запекло, палко або гнівно сперечатися або сваритися з ким-небудь; заперечувати щось; виступати проти, чинити опір; боротися за; брати участь у словесній війні; відстояти в суперечці що-небудь.

To argue (to accuse, impeach, arraign, find fault with, call in question. To bring reasons, to reason, dispute. To reason in opposition, raise objections, contend. To argue (a thing) away, off, etc.: to get rid of by argument. To argue (a person) into or out of: to persuade him by argument into, or out of, a course of action, an opinion or intention) [8] характеризує дії обвинувачення або звинувачення кого-небудь; висування обвинувачення проти кого-небудь; чіпляння; засудження, а також означає заперечувати; звинувачувати (посадову особу) в серйозному правопорушенні; порушувати проти вищих посадових осіб справу про звільнення з посади; піддавати імпічмент; притягати до відповідальності. Досліджуване дієслово позначає дію вияву критики; оспорювання; суперечки з ким-небудь; виступу проти, чинення опору, боротьби за, домагання.

Be at odds or loggerheads (to be on bad terms; to disagree very strongly (with); to have words; to break off; to have a quarrel; to have an argument) [8] містить семантику – сваритися; не ладити; бути в поганих відносинах з ким-небудь; мати розбіжності в думках та ін.

У дієслові *to brawl (to quarrel noisily and indecently; to wrangle; to squabble. To chide, scold, revile. To raise a clamour, make a disturbance)* [8] простежується вказівка на прояв негативної поведінки людини, такі як гучно сперечатися, непристойно ляяти, сварити, скандаляти, в деяких випадках навіть доходити до

бійки; оспорювати (що-небудь); заперечувати (кому-небудь); чіплятися; сваритися через дрібниці; дорікати кому-небудь за що-небудь; ображати; паплюжити, гнівно засуджувати; бурхливо виражати протест, невдоволення.

У словниковій статті дієслово *to battle* (*to fight, to engage in war. To contend, maintain a (usually defensive) struggle, e.g. with or against pestilence, bigotry, the waves, etc. To give battle to, fight against, assail in battle*) [8] виражає активні процеси, такі як вести бойові дії, зокрема, атаку; воювати; змушувати битися, боротися; вести бій – використовується у спортивних цілях (бокс); зустрічатися на рингу, а також сваритися, сперечатися, підбурювати, нацьковувати один на одного; боротися проти шкідників, фанатизму, природних катаклізмів, тощо.

Дієслово *to clash* (*to come into, or engage in, conflict (with, against). To strike in conflict, to attack with clashing or violence. To talk maliciously; to gossip*) [8] позначає зіткнення з кимось у палкій суперечці, конфлікті або протиріччі; втручання в чийсь справи; виражає готовність до лютого нападу на ворога; боротьби, що вимагає докладання значних зусиль або твердих виявів фізичного чи духовного характеру; ведення запеклого наступу на супротивника; розпускання пліток, лихословити.

Словникова дефініція *to disagree* (*to differ, to be unlike; not to agree, correspond, accord, or harmonize. To differ in opinion; to dissent. To refuse to accord or agree (to any proposal, etc.); to be disagreed to. To be at variance, to dispute or quarrel*) [8] вживається для вираження незгоди, розходження в думках, сварок, конфліктів, суперечок, заперечень, боротьби за щось або проти чогось.

Слово *to dispute* (*to contend with opposing arguments or assertions; to debate or discourse argumentatively; to discuss, argue, hold disputation; often, to debate in a vehement manner or with altercation about something. To contend otherwise than with arguments (e.g. with arms); to strive, struggle. To argue against, contest, controvert. To call in question or contest the validity or accuracy of a statement, etc., or the existence of a thing. To controvert (a person). To encounter, oppose, contest, strive against, resist (an action, etc.). To contend or compete for the possession of; to contest a prize, victory, etc.*) [8] найповніше і найдетальніше описує майже всі аспекти конфліктних станів, а саме: сперечатися; дискутувати; брати участь у диспуті; виражати бурхливий протест; вести запеклі суперечки або боротьбу; опротестовувати; ставити під сумнів, заперечувати, виступати проти чого-небудь або кого-небудь; чинити опір зі зброєю в руках; протистояти; оспорювати; боротися за або проти; домагатися; наполягати на своєму; боротися (з іншим кандидатом) за місце в парламенті; мати зіткнення, сутичку. Досліджуване значення також використовується у спортивних цілях, зокрема, зустрітися із супротивником (у матчі); провести бій. Крім того, тут представлені й боротьба людини з неприємностями, наприклад, зіштовхнутися (з неприємностями); натрапляти (на труднощі); намагатися щосили досягти заплановане долаючи перешкоди; протидіяти, перешкоджати, заважати кому-небудь досягти своєї мети; боротися або конкурувати за володіння, нагороду, перемогу; суперничати як у дружніх перегонах, так і в боротьбі за досягнення цілей.

Досліджуване дієслово **to differ** (*to be at variance; to hold different opinions concerning any matter; to disagree. To express or give vent to disagreement or difference of opinion; to dispute; to have a difference, to quarrel (with). To cause disagreement between; to set at variance*) [8] розкриває сою семантику шляхом позначення дії розходження в думках, не погодження; бути в протиріччі; сперечатися, сваритися; не погодитися; оскаржувати; висловлення незгоди або розбіжності в думках; пересварки когось з кимось, іноді через дрібниці або через занадто гарячий темперамент.

To feud (*to conduct a feud*) [8] позначає процес дії або поведінку суб'єкта, а саме: ворогувати, сваритися; брати участь у (спадкоємних чварах) і т. д.

Слово **to fight** (*to contend in battle or single combat. To contend, strive for victory, struggle, engage in conflict. To clash or jar with. To combat; to engage or oppose in battle; to war against. To beat, flog. To cause to fight; to set on to fight*) [8] чітко змальовує боротьбу учасників конфлікту, готовність взяти участь не тільки в сварці, але і бойових діях або на рингу, навіть з використанням фізичної сили. Це значення показує цілковиту готовність до висловлювань різкої критики або нацьковування один проти одного, підбурення. Слово також виражає бажання людини боротися проти кого-небудь або чого-небудь різноманітними методами (насильницькими або терористичними).

Вираз **to fall out** (*to disagree, quarrel*) [8] означає: суперечити; розходитися в думках, не погоджуватися; заперечувати (кому-небудь); сперечатися, сваритися; оспорювати (що-небудь); чіплятися до кого-, чого-небудь.

To have an altercation (*to have a dispute, contend, wrangle*) [8] характеризує негативні дії та вчинки, зокрема, сперечатися; сваритися; ставити під сумнів, заперечувати; виступати проти, чинити опір зі зброєю в руках; боротися за; відстояти в суперечці що-небудь. Стверджуємо, що тут розкрито стан, в якому людина почуває себе пригніченою та пригнобленою.

Досліджувана одиниця **to scrap** (*to fight, box. Also, to scrimmage. To box with (an opponent). To quarrel, squabble; to engage in heated argument or angry dispute*) [8] означає посваритися, зчепитися; побитися; битися, боксувати; скандалити; сперечатися, іноді через дрібниці; брати участь у палкій суперечці або спорі.

Синонім **to squabble** (*to wrangle or brawl; to engage in a petty quarrel or dispute; to argue disagreeably or with heat*) [8] вказує на негативні дії, такі як гаряче сперечатися, занадто палко сваритися через дрібниці; скандалити; битися з ким-небудь через щось; брати участь у дрібній або незначній суперечці.

Дієслово **to wrangle** (*to dispute angrily; to argue noisily or vehemently; to altercate, contend; to bicker, to jangle. To debate; to engage in controversy; To argue out (a case, dispute, etc.); to contest or dispute contentiously to an end or issue. To harass (oneself) by altercation*) [8] має семантику прояву процесу: сердито або гнівно дискутувати, голосно або гаряче сперечатися, сваритися; виступати проти чого-небудь; боротися за щось; битися; лупцювати один одного; дратувати, нервувати кого-небудь. Крім того, воно виражає готовність людини взяти участь у правовій суперечці, трудовому конфлікті; уїдливо або сварливо заперечувати,

оспорювати, опротестовувати щось аж до завершення конфлікту; змагатися, брати участь у змаганні; суперничати – вживається на позначення боротьби – як дружньої, так і ворожої – за перемогу або перевагу в якій-небудь справі. У досліджуваній семантиці простежуємо позначення стану людини під час або після конфлікту – виснажитись, стомлюватись від суперечки або сварки.

Тема семантики дієслова *to quarrel* та його синонімів вельми цікава і перспективна для лінгвістичних досліджень. Тому **перспективою подальшого дослідження** є вивчення та аналіз дієслова *to quarrel* та його синонімів у глибшому форматі, його зіставлення з відповідними поняттями в інших мовах.

Отримані висновки.

Аналіз дефініцій англомовних тлумачних лексикографічних джерел та функціонування дієслова *to quarrel* і його синонімічного ряду в сучасній англійській мові свідчать про наявність семантичних відмінностей між ними, обумовлених специфікою понять, що вони репрезентують. Проте, виокремлені лексичні значення близькі за змістом і тому можуть замінюватися в деяких контекстах. Метод формалізованого аналізу лексичної семантики допоміг виявити найзагальніші властивості лексеми *to quarrel* й виділити особливості її семантики. Аналіз значень її синонімічного ряду демонструє, що практично незмінним компонентом *quarrel* є зіткнення двох чи більше протиставлених та протилежних начал. Таким чином, дієслово *to quarrel* володіє складною семантичною структурою, яка являє собою упорядковану сукупність різноманітних характеристик, кожна з яких містить певну інформацію про феномен конфлікту та шляхи його прояву.

Література

1. Апресян Ю. Д. Избранные труды. Лексическая семантика. Синонимические средства языка / Ю. Д. Апресян. – М.: Языки русской культуры, 1995. – Т. 1. – 442 с.
2. Васильев Л. М. Современная лингвистическая семантика / Л. М. Васильев. – М.: Высшая школа, 1990. – 176 с.
3. Ермолаева Е. Н. "Конфликт": к проблеме языкового представления концепта в современном английском языке / Е. Н. Ермолаева // Сб. тр. молодых ученых Кемеровского гос. ун-та, посвященный 60-летию Кемеровской области: в 2 т. – Кемерово: Полиграф, 2002. – Т. 1. – С. 192–194.
4. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика: Учебное пособие / И. М. Кобозева. – М.: Эдиториал УРСС, 2000. – 350 с.
5. Словник іншомовник слів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovopedia.org.ua/36/53409/247860.html>
6. Фабіан М. П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах: [монографія] / Мирослава Петрівна Фабіан. – Ужгород: Інформаційно-видавниче агенство “ІВА”, 1998. – 255 с.
7. Фабіан М. П. Семантика мовного етикету: новий підхід до її вивчення / Сучасні дослідження з іноземної філології. – Вип. 12. – Ужгород: ПП “Аутдор-Шарк”, 2014. – С. 7-13.

8. Oxford English Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rutracker.org/forum/viewtopic.php?t=2214674>.
9. Oxford Thesaurus An A-Z Dictionary of Synonyms [editor, Mansoor Al Matrafi]. – Oxford: Oxford University Press, 2006. – 2063 p.

Summary

The present article deals with the lexico-semantic analysis of the verb TO QUARREL and its synonyms. The author distinguishes the peculiar features of the words under analysis, discloses their semantics and the inner mechanisms of their development on the basis of the formalized study of lexical semantics. The obtained results give an opportunity to refine the frame structure of the notional component of the verb QUARREL. The material of the present study is defined on the basis of the definitions taken from lexicographical sources.

УДК 811.111:221.2

АКТУАЛІЗАЦІЯ ВИРАЗУ ОБЛИЧЧЯ ЯК КОМПОНЕНТА НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Миголинець-Шовак О.І.

Ужгородський Національний Університет

Постановка проблеми та її визначення.

Характерною ознакою мовознавчої науки кінця 20 та початку 21 століття є спрямування лінгвістичних досліджень на вивчення комунікативної діяльності індивіда. На пріоритетне місце серед досліджень проблем комунікації винесено вивчення специфіки мовної і мовленнєвої поведінки людини. В свою чергу це викликало необхідність в різнобічному аналізі невербальної поведінки, як невід'ємного компонента процесу спілкування. Невербальна комунікація – це система знаків, що використовуються у процесі спілкування і відрізняються від мовних засобами та формою виявлення. І хоча мовні канали зв'язку мають пріоритетне значення, ні в якому разі не можна ігнорувати невербальні засоби. Доведено, що саме за їх рахунок відбувається від 40 до 80 % комунікації. Причому 55% повідомлень сприймається через вираз обличчя, позу, жести, а 38% – через інтонацію та модуляцію голосу.

Актуальність дослідження полягає у необхідності вивчення різноманітних аспектів мовної актуалізації невербальної поведінки в цілому і, її окремих невербальних компонентів зокрема [Токарева 2007, Ekman 2007]. Специфіка

вербалізацій невербального компонента *вираз обличчя* все ще залишає цілий ряд недостатньо висвітлених понять, набуваючи особливої значущості ракурсі номінативного підходу до вивчення мовних одиниць. Відповідаючи інтегративним тенденціям розвитку мовознавства, розгляд засобів втілення конкретних невербальних виявів уможлиблює співвіднесення їхнього номінативного плану з когнітивним, емотивним і прагматичним аспектами комунікативної взаємодії. Обличчя – орган емоцій і ми постійно його “читаємо”, щоб зрозуміти, що відчувають люди, які нас оточують.

Мета цієї статті – опис цілого ряду номінативних одиниць, що вживаються для вербалізації як виразу обличчя, так і емоцій, що є його першоосною. Об'єктом дослідження є англомовні номінації невербального компонента комунікації *вираз обличчя* у художніх текстах сучасної англійської мови.

Завдання дослідження полягає у фіксації цілого ряду лексичних одиниць, які вживаються для вербалізації виразів обличчя як компоненту невербальної комунікації, виявленні їхніх функціональних характеристик тощо.

Матеріал дослідження представлений 234 виразами, утвореними за допомогою лексем *eyes, forehead, eyebrows, nostrils, mouth, lips, cheeks, chin* зафіксованими в сучасних англомовних текстах.

Виклад основного матеріалу та отримані висновки.

В утворенні та передачі різноманітних виразів обличчя беруть участь такі частини обличчя людини як: очі, чоло, брови, ніздрі, рот, губи, щоки та підборіддя. У ході аналізу сучасних англомовних текстів нами зафіксовані такі лексеми: *eyes, forehead, eyebrows, nostrils, mouth, lips, cheeks, chin*. Аналіз функціональних характеристик виділених лексем показав, що найчастотнішою є лексема *eyes*, що й не дивно. Очі дуже часто називають вікнами або ж дзеркалом душі, оскільки вони здатні виявити (продемонструвати) цілий спектр думок, побажань, переживань тощо. Контакт очей є основою довірливого, культурного спілкування. Із нього, як правило, починається ділова чи інтимна розмова. Очі, як ніякий інший орган людини, реагують на навколишнє середовище. Так, відомо, що зіниці в людини розширюються, коли її щось цікавить або ж викликає подив. Іноді під час спілкування з одними людьми ми відчуваємося добре, а з іншими — відчуваємо роздратування, навіть тривогу. Дуже часто це пов'язано з "поведінкою" очей, з тим, як на нас дивляться: прямо, зверху вниз чи знизу вгору, короткочасним чи тривалим поглядом. Через погляд ми відчуваємо недобррозичливість, оцінювання, заздрість або ж, навпаки, увагу та зацікавленість.

На думку деяких дослідників, очі можуть передавати навіть більше інформації, ніж того хоче людина.

Лексема *eyes* демонструє надзвичайно широку сполучуваність з лексемами різної частиномовної належності, а саме займенниками, дієсловами, іменниками, наприклад:

Now, without any further concealment, she opened both her eyes; they turned a blazing, shameless glance upon him, they invited him, they laughed... [Mochael, 111].

Ellie saw the mockery in her father's eyes, as she saw the hate[Michael, 89].

У ході аналізу мовного матеріалу також виявлено, що очі беруть участь у передачі різних емоцій, що у свою чергу, веде до утворення та реалізації цілого ряду виразів обличчя. Очі можуть виражати:

Щастя, радість, задоволення:

Cora-Beth's eyes were sparkling, almost luminous, as she squeezed his arm[Browning, 26].

Здивування, увагу, очікування:

When he subsided after five minutes, he'd lie with his eyes wide open but unfocused, weeping [Segal, 49].

Next afternoon when I let myself in Miss Louise was not asleep; she was seated, upright in her chair, eyes wide open [Browning, 158].

Жах, страх, побоювання:

Gaunt, head shaven, eyes wide open in horror, Miller soon realizes that he must learn the filthy, violent ways of his fellow inmates to survive and perhaps, ultimately, escape [Michael, 174].

Jack looked at their terrified eyes and then down at the computer screen [Browning, 86].

It wheeled round, took in the scene with dark, terrified eyes, and stood trembling[Segal, 167].

Цікавість:

Most of them went through the ritual of gazing about them with curious eyes in search of a familiar face among the crowds [Michael, 187].

Kenneth checked in and, conscious of several pairs of curious eyes, I posed by the fireplace trying to look haughty and English and thinking how good my sombrero and black rubber raincoat looked against the red brick [Segal, 157].

Брови також відіграють важливу роль у формуванні виразу обличчя. Підкреслюється, що вони не тільки елемент зовнішньої краси, але й відіграють важливу роль, як носії невербального повідомлення. У лінгвістичній літературі відзначається, що брови виступають однією з диференціальних гендерних ознак і цілком можливо визначити стать людини, базуючись виключно на формі брів. Лексема *eyebrows* займає другу позицію за частотністю у досліджуваних нами текстах. Проаналізований матеріал показав, що брови є виразниками цілого ряду емоцій:

Стурбованості:

Her eyebrows knitted in support of her determination, she said: 'He told me to wait here [Browning, 89].

Здивування:

He raised his eyebrows in surprise and softly sang the words of the song[Browning, 167].

Her ironic smile and quizzically raised eyebrows excluded the rest of the dead people [Segal, 178].

Страхи:

He raised his eyebrows in fear [Michael, 325].

Інтересу:

DeVore raised his eyebrows in query, but Berdichev said simply, 'I'll explain later.' [Michael, 67];

'Maggie?' he murmured, his dark brows raised enquiringly[Michael, 167].

'And you think I should be satisfied with that?' he enquired coldly, dark brows raised[Michael, 448]

Важливу роль у передачі невербальної інформації відіграють рот та губи. Стиснуті губи можуть бути ознакою відрази, несхвалення, недовіри тощо. Людина кусає або облизує губи, перебуваючи в напрузі або в незручній ситуації, тобто коли намагається себе заспокоїти. Не менш вживаним є жест, коли людина прикриває рот рукою. Захист роту рукою є одним із небагатьох жестів дорослої людини і має той же зміст, що і дитячий жест. Рука прикриває рот і великий палець притиснутий до щоки, в той час як мозок, на рівні підсвідомості, надсилає сигнали стримати вимовлені слова. Жест *захист роту рукою* слід відрізнити від оцінюючих жестів. Якщо цей жест використовується людиною в момент мовлення, це свідчить про те, що вона говорить неправду. Однак, якщо вона прикриває рот рукою в той момент, коли говорить співрозмовник, а вона слухає, це означає, що вона відчуває, як їй говорять неправду [Goman 2008]. Велика кількість виразів обличчя реалізується за допомогою різноманітних рухів рота та губ. Аналіз нашого матеріалу, до прикладу, показав, що відкритий рот є ознакою:

Страху:

She pressed her cool palm against his open mouth, hushing his enquiry even as she answered it [Browning, 78].

Nick only saw her dark, open mouth and her eyes, shocked and staring [Michael, 189].

Just looking at his fishy staring eyes and open mouth made me want to keep silent [Michael, 98].

Губи також характеризуються здатністю передавати цілий ряд емоцій, які в свою чергу відображаються на обличчі людини, а саме:

Стурбованість, занепокоєння:

Inside, he turned to the artist, with smiling lips and cold, hard eyes [Michael, 378]. *She pursed her lips and reached for the next letter on the pile of personal correspondence brought in by her secretary* [Michael, 189].

She tightened her lips into a straight line [Segal, 121].

Сумняю: ... *pursed his lips and shook his head sympathetically* [Segal, 89].

Щоки є тією частиною обличчя, яка бере участь у реалізації різноманітних емоцій. Ця лексична одиниця не відзначається високою частотністю уживання і, за результатами нашого дослідження, передає роздратування та гнів:

His cheeks grew puffy [Browning, 98].

He blew out his cheeks in an exaggerated gesture of effort and grinned, his teeth gleaming whitely against his blackened features in the darkness below [Segal, 134].

Людське тіло є дивовижним. Воно виконує безліч функцій: захисну, дає нам можливість рухатися, а також спілкуватися. У той час як обличчя людини є носієм найбільшого експресивного навантаження, деякі частини обличчя є надзвичайно ефективними виразниками емоцій та почуттів. До них належить

навіть підборіддя. Підборіддя може бути виразником зніву, смутку, страху, демонструвати зацікавленість та глибоке здивування:

She raised her chin a little, and a hard look came into her eyes [Michael, 267].

She walked over to them, her chin up [Browning, 149].

'Hey, I say, chin up [Michael, 332].

Навіть ніздрі, як було виявлено у результаті проведеного дослідження, є носієм невербальної інформації. Так, лексема *nostrils* у поєднанні з дієсловом *to flare* вживається для вербалізації зніву та відрази:

Nicolo's nostrils flared with distaste [Michael, 189].

Other signs of tension and anger are a tight mouth, stiff neck, and flared nostrils [Segal, 238].

Отже, вираз обличчя відіграє важливу роль у процесі комунікації, оскільки є носієм різноманітної інформації і знаходить свою об'єктивацію у цілому ряді лексичних одиниць. Перспективою подальшого дослідження може стати порівняльний аналіз особливостей вербалізації жестів та постави тіла як кінесичних компонентів невербальної комунікації.

Література

1. Токарева М.А. Феномен улыбки в русской, английской и американской культуре: автореф.дисс. ... канд. культурологии: спец. 24.00.01 "Теория и история культуры" /М.А.Токарева. –М., 2007. – 25с.
2. Ekman P. Emotions Revealed: Recognizing Faces and Feelings to Improve Communication and Personal Life / P. Ekman. – N. Y.: Holt Paperbacks, 2007. – 320 p. Goman C. K. The Nonverbal Advantage: Secrets and Science of Body Language at Work (BkBusiness) / C.K.Goman. –Berrett-Koehler Publishers, 2008. – 214 p.
3. Michael J. Private Affairs / J.Michael.– N.Y.: Poseidon Press, 1996. – 554 p.
4. Browning D. The Security Man / D.Browning.– N.Y.: Silhouette Books, 1996. – 252 p.
5. Segal E. Man, Woman and Child / E.Segal.– L.: Granada, 1996. – 221 p.

Summary

The article under analysis considers nominative units used to verbalize such a component of non-verbal communication as facial expression. A special attention is paid to the lexemes *eyes, forehead, eyebrows, nostrils, mouth, lips, cheeks, chin* designating corresponding parts of the face. The connection of facial expressions with different emotions has been underlined as well.

ЧИСЛОВА КАТЕГОРІЙНІСТЬ АБСТРАКТНИХ ІМЕННИКІВ ІЗ СУФІКСОМ *-ost'* У СУЧАСНІЙ СЛОВАЦЬКІЙ МОВІ

Нілабович І.В.

ДВНЗ „Ужгородський національний університет”

У сучасній словацькій мові категорія числа іменника обов'язкова для кожного субстантива, і характеризується бінарною опозицією однини й множини, а протиставлення одиничності та множинності предметів розглядається як основне значення цієї категорії. Розрізняють два числа іменників: однину (*singulár*) і множину (*plurál*): Sg – Pl (Sg вказує на один предмет, а Pl – на два або більше). Більшість іменників належать до дискретних одиниць, які мають форму і однини, і множини. Значний масив становлять іменники, що мають або первинну форму однини (*singularia tantum*), або первинну форму множини (*pluralia tantum*).

Числовою категорійність іменників у рамках словацького мовознавства поряд з іншими граматичними категоріями іменника досліджували: Є. Байзікова, В. Бланар, Л. Двонч, Я. Оравец, Й. Ружічка, Й. Фурдік, М. Соколова. Найфундаментальнішою працею дослідження граматичної категорії числа словацької мови залишається монографія *“Rod, číslo a pád podstatných mien”* Ф. Міка, який описав та проаналізував обчислювані іменники та іменники, що вживаються лише в однині (*singularia tantum*) і іменники, що вживаються лише в множині (*pluralia tantum*). Недостатнє вивчення числової семантики абстрактних іменників, а саме абстрактних іменників зі суфіксом *-ost'* щодо граматичної категорії числа і зумовили **актуальність** теми пропонованого дослідження, **мета** якого полягає у виявленні та обґрунтуванні числової семантики абстрактних іменників зі суфіксом *-ost'*, дослідження основних чинників та закономірностей їх вживання з урахуванням сучасних тенденцій розвитку граматичної системи словацької мови.

Об'єктом дослідження є абстрактні субстантиви зі суфіксом *-ost'* зафіксовані у нормативних словниках словацької мови.

Відповідно до концепції, запропонованої Ф. Міком, Я. Оравцем, Й. Ружічкою, на лінгвістичному рівні внаслідок взаємодії лексичного та граматичного в слові прийнято членувати весь клас іменникових лексем на певні лексико-граматичні розряди. Цей поділ, як відомо, здійснюється в основному на ґрунті семантичної специфікації іменників через її граматичну закріпленість. А саме, субстантиви традиційно розподіляються на такі лексико-граматичні розряди: 1) власні – загальні; 2) предметні (дискретні, раховані) – речовинні (недискретні, нераховані); 3) конкретні – абстрактні; 4) істоти / неістоти [13, с. 30]. Тому, дослідження виявів і характеру граматичної категорії числа у словацькій мові доцільно проводити відповідно до лексико-граматичного групування іменників. Разом із тим, виділення розрядів *збірних, речовинних* і

абстрактних іменників з вихідною формою однини у науковій літературі характеризується найбільшою суперечливістю. При цьому не викликає заперечень прийнята в лінгвістиці позиція про те, що диференційною ознакою цих іменників є неповнота числової парадигми: вони репрезентовані або формою однини, або формою множини, хоча за певних умов (контекстних, через розвиток лексичного значення) ця закономірність може порушуватися [4, с. 52; 7, с. 45-60].

На сьогодні щодо абстрактних іменників загальноприйнятою є позиція, згідно з якою такі іменники за своїм змістом протистоять конкретним. Якщо конкретні є основними носіями загальнокатегорійного значення предметності, є первинними іменниками, які «позначають дискретні предмети, тобто такі предмети, що існують окремо, а отже, підлягають рахункові» [13], то абстрактні іменники, також утілюючи значення предметності, є вторинними іменниками, які позначають особливі, нематеріальні предмети – дії, стани, ознаки, властивості, якості, що абстраговані людською свідомістю від своїх носіїв. Абстраговані в такий спосіб до рівня предметів ознаки (в широкому розумінні) не придатні для рахунку: вони існують як недискретні, не локалізовані в часі й просторі.

На граматичному рівні абстрактних іменників особливо гостро реагує категорія числа: як один із основних граматичних реалізаторів значення предметності вона повинна втілювати непередметні імена у форми предметних, однак, унаслідок семантичної несумісності абстрактного значення з ідеєю рахунку, вона не забезпечує ці форми типовим для неї категорійним значенням однини та множини. Саме ця обставина послужила підставою для висловлюваної в лінгвістичній літературі думки про форми числа абстрактних іменників як семантично «пустих» в числовому плані (О.А. Колесников). Проте більш виваженою бачиться позиція, згідно з якою числові форми абстрактних іменників таки мають значення – формально-граматичне [4, с. 95-97]. Такий характер значення граматичних форм числа не виводить абстрактні іменники за межі категорії числа, але водночас трансформує її, оскільки із словозмінної вона перетворюється на класифікаційну: абстрактні іменники втілюються лише в одну з наявних форм категорії числа – у форму однини або множини, не утворюючи протилежних корелятивних числових пар. Відтак частина іменників абстрактної семантики має форму граматичної однини, тобто репрезентує формальний клас *singularia tantum*, наприклад, *čuch*, *hmat*, *sluch*, *zrak*, а частина – граматичної множини, тобто *pluralia tantum*, наприклад, *volby*, яких кількісно менше.

Принагідно зазначимо, що, внутрішньоструктурний розвиток мови спричиняється до розширення значень абстрактних іменників, що в свою чергу відбивається на їхньому оформленні за числом. Протиставлення іменників за семантичною ознакою «абстрактність – конкретність» не відображається у формальних показниках, як, наприклад, опозиція за категорією «істота – неістота», яка має морфологічне вираження в парадигмі множини та часткове в парадигмі однини. Але аналіз міжпарадигматичних зв'язків між одиною й множиною засвідчує залежність їх існування від характеру лексичного значення.

Як засвідчує дібраний матеріал, абстрактні іменники характеризуються дефектною категорійною числовою парадигмою. Маючи або лише форму однини, або лише форму множини й не утворюючи корелятивних пар, що зумовлено несумісністю абстрактного значення з ідеєю рахунку, абстрактні іменники репрезентують суто формально-граматичне значення категорії числа. Ці іменники вирізняються своєю словотвірною специфікою – наявністю суфікса *-ka, -ačka, -nie, -tie, -ba, -a, -ost', -ota, -stvo, -oba* [13, с. 31; 15, с. 21; 9, с. 92-135]:

1. Назви властивостей, ознак, здібностей: *bezmocnosť, blízkosť, krása, mladosť, múdrosť, veľkosť, podobnosť, pôvab, rozdielnosť, spokojnosť, susedstvo, šarm, zhoda, žiarlivosť; čuch, hmat, sluch, zrak.*

2. Назви психічного та фізичного стану, назви хвороб: *bolesť, hlad, hnev, láska, mier, pokoj, smad, smiech, smutok, stres, žiaľ.*

3. Назви дій, фаз дій, ступеня дій, способу дій: *klam, krádež, lov, narodenie, písanie, pokračovanie, skončenie, stred, začiatok, začínanie, zlepšenie, zmenšenie, zosilnenie, zoslabenie, zväčšenie, uvoľnenie; kvalita, modus, spôsob* та інші.

4. Назви наукових термінів: *astrofyzika, astrometria; biochémia, bionika; dynamika (fyz.), dialektizácia, chemizácia, fixácia, kompletizácia* та інші.

Абстрактні іменники можуть мати непохідні основи і похідні. Якщо абстрактні іменники похідні слова, то вони мотивуються дієслівними і прикметниковими основами.

У словацькій мові широко представлена група абстрактних іменників на позначення опредметнених ознак, властивостей, що утворюються від прикметникових основ. Я. Горецький [9, с. 102-108] виділяє основні словотвірні типи таких суфіксальних іменників. До найбільшої групи відносимо суфікс *-ost'*, більш уживаний для творення відприкметникових іменників від основи якісного чи відносного прикметника (твірними можуть виступати лише ті прикметники, які виражають статичну ознаку, внутрішні й зовнішні особливості, просторові ознаки: *staroveký / давній, krásny / красивий, rozumný / розумний*). Такі іменники семантично передають ту ж ознаку, що й основи слів, від яких вони походять. Але їх значення характеризується високим ступенем узагальнення, вони виражають недиференційовану ознаку або властивість, абстраговану від конкретних предметів. Іменники із суфіксом *-ost'* виступають назвами:

1) вікових ознак особи: *detinskosť / дитячість; dospelosť / дорослість (зрілість); mladosť / молодість; zrelosť / зрілість*. Наприклад: *Možno ste mladost' pretancovali na diskotékach. Spomínate si, aké ste boli štíhle?* (Korzár Košický Večer. Týždenník. Košice: 03.09.2012); *Akiste by sme tým posilnili aj vlastnú občiansku dospelosť, keďže väčšia vnímavosť k problémom vo svete súvisí so zvýšeným záujmom o domáce reálne* (SME. Bratislava: 06.08.2012).

2) внутрішніх і зовнішніх ознак особи: *bledosť / блідість; bojovnosť / войовничість; domýšľavosť / чванливість; hanblivosť / сором'язливість; hrdosť (pýcha) / гордовитість; lakomosť / жадібність; láskavosť /*

доброзичливість; ľahkomyselnosť / легковажність; ľahostajnosť / байдужість; oddanosť / відданість; odvážnosť, nebojzľivosť, smelosť / мужність, хоробрість; opatrnosť / обачність; popudlivosť, podráždenosť / драматичність; pohostinnosť / привітність; poslušnosť / слухняність; pravdivosť, objektívnosť / правдивість; púťavosť / кмітливість; schopnosť / здібність; skromnosť, jednoduchosť / скромність; sebeckosť / егоїстичність; vtípnosť / дотепність; zamyslenosť / замисленість, інші.

3) часових ознак та ознак за місцем: extrémnosť / крайність; starovekosť, starobylosť / давність, древність; včasnosť / своєчасність; večnosť / вічність; vzdialenosť / дальність. Наприклад: *Ozveny minulosti budete počuť len v kúpeľni, v ktorej cítiť z každého kúta starobylosť* (Pekné bývanie. Bratislava: Spoločnosť 7 plus, 2010, č. 03); *Budem sa zameriavať na včasnosť vybavovania podaní ...* (Korzár košický. Týždenník. Košice: 27.05.2012).

4) Ознак матеріально-речовинної фактури: horľavosť / займистість; otáčavosť / багатосторонність; pohltivosť / поглинаємість; šťavnatosť / м'ясистість; vlhkosť / вологість. Наприклад: *Nátery znižujú horľavosť a ničivosť škôd, ktoré oheň spôsobuje* (SME. Denník. Bratislava: 16.06.2012); *Okrem dlhodobej práce pri počítači nahrávajú tomuto ochoreniu aj nedostatočná vlhkosť vzduchu, klimatizácia, ventilácia, prašnosť prostredia či cigaretový dym* (SME. Ženy. Bratislava: 28.09.2012).

У словацькій мові іменникові назви абстрактних понять зі суфіксом *-osť* оформлені номінативною формою однини, яка не передбачає числового протиставлення множині. Такий стан речей характерний для абстрактних іменників у їх основному первинному значенні опредмечених дій, станів, ознак, властивостей. Проте за певних умов абстрактні іменники можуть зазнавати семантичного розвитку в напрямку конкретизації, що виливається в їх здатність набувати значення рахованості, а відтак і можливість досягати симетричного для категорії числа співвідношення форм і значень. Так, Н.Г. Озерова зазначає, що «абстрактні іменники, включаючись у загальний процес семантичного розвитку, можуть стати носіями більшої кількості сем, тобто полісемантичними лексичними одиницями. Розвиваючи нові значення, такі субстантиви пов'язуються з категорією рахованості й переходять із розряду слів із потенційно повною парадигмою в розряд іменників із реально повною парадигмою» [7, с. 46]. На такі факти неодноразово вказувалося в науковій літературі, однак найґрунтовніше їх дослідила Н.Г. Озерова, з'ясувавши характер і напрямки семантичного розвитку абстрактних іменників різних лексико-семантичних груп [7, с. 45-60]. Основну увагу лінгвіст приділила дослідженню абстрактних іменників однинної форми, які в певних лексико-семантичних варіантах набувають конкретного значення й починають функціонувати як іменники із повною числовою парадигмою, тобто мають і форму однини, і форму множини. Основний висновок своїх спостережень дослідниця формулює так: «Характерний для форми множини іменників набір граматичних сем не може поєднуватися з семою «абстрактність», яка виступає провідною в лексичній семантиці абстрактних імен. Поява в семантичній

структурі цих іменників конкретизуючих лексичних сем «окремішність виконання дії», «окремішність вияву ознаки», «окремішність вияву властивості» мотивує їх поєднуваність із граматичними семами «множина», «розчленованість», основними семами у формі множини, реалізує одне з лексичних значень слова, яке викликає зміни в граматичній характеристиці нового лексико-семантичного варіанта» [7, с. 60]. Є всі підстави погодитися з цією позицією і навіть дещо поширити її: будь-який іменник абстрактної семантики однинної форми потенційно здатний конкретизуватися в тому чи іншому напрямі, а отже, набувати співвідносних форм однини та множини, а «відсутність чи слабку представленість форм множини абстрактних імен слід розглядати швидше не як заборону системи, а як результат їх «незажаданості» в мовленнєвій діяльності» [8, с. 67]. Витворення повної числової парадигми неоднаковою мірою притаманне абстрактним іменникам, що різняться мотиваційною базою. Так, наприклад, субстантиви можуть утворювати форму множини, що виражатиме видову характеристику дій, інтенсивність, багатократність, а саме:

1) характеристику предметів, яку людина сприймає узагальнено, недиференційовано (*hodnosti / цінності; pohodlnosti / зручності*);

2) окремі різновиди конкретного вияву якості (*schopnosti / здібності; vlastnosti / властивості*). Наприклад: *Boli veľmi blízkymi priateľmi a len odkrývali svoje jedinečné schopnosti* (SME. Magazín TV oko. Bratislava: 04.10.2012); *Je odolná voči požiaru a v predpísanej skladbe s parozábranou má stabilné izolačné vlastnosti* (SME. Vzdelávanie. Bratislava: 18.09.2012).

Наведені приклади засвідчують, що абстрактні іменники зі суфіксом *-ost'* у сучасній словацькій мові є досить поширеними та вживаними. Така продуктивність насамперед зумовлена тенденцією розширення кола понять про якість, а цим самим – потребою в утворенні абстрактних іменників зі суфіксом *-ost'*. Також, легкістю сполучуваності суфікса *-ost'* з твірними основами, що забезпечило в свою чергу семантичний зв'язок між твірними основами та похідними іменниками.

Підсумовуючи наші міркування на статус семантики категорії числа абстрактних іменників зі суфіксом *-ost'* загалом, стверджуємо, що абстрактні іменники як вторинні іменникові одиниці, похідні від ознакових слів, унаслідок своєї складної семантики не сумісні з ідеєю рахунку, яка структурує категорію числа. Семантика абстрактних іменників стоїть на заваді реалізації ними числових категорійних значень. Як репрезентанти загальнокатегорійного значення предметності абстрактні іменники наділяються обов'язковим для будь-якого іменника атрибутом – формою того або іншого числа. Вивчення категорії числа на рівні лексико-граматичних розрідів іменника, здійснене в межах цієї розвідки, поглиблює теоретичні уявлення про частиномовну специфіку іменника, сприяє уніфікації поглядів на явища, що в традиції розглядалися розрізнено.

Література

1. *Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М.* Граматика української мови. Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – 336 с.
2. *Безпояско О.К.* Іменні граматичні категорії (функціональний аналіз). – К.: Наук. думка, 1991. – 172 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. Ред. В. Т. Бусел. – Ірпінь : ВТФ Перун, 2005. – 1728 с.
4. *Вихованець І.Р.* Теоретична морфологія української мови: Академ. граматика укр. мови / І. Вихованець, К. Городенська; За ред. І. Вихованця. – К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с. – Бібліогр.: с. 391 – 398.
5. *Дегтярев В.И.* Категория числа в славянских языках. – Ростов н/Д.: Изд.-во Ростовского ун.-та, 1982. – 320 с.
6. *Озерова Н.Г.* Многозначность существительного и его грамматическая характеристика // Вопр. языкознания. – 1987. – № 5. – С. 87 – 93.
7. *Озерова Н.Г.* Лексическая и грамматическая семантика существительного / АН УССР. Ин-т языковедения им. А.А. Потебни; Отв. ред. Г.П. Ижакевич. – К.: Наук. думка, 1990. – 192 с. – Библиогр.: с. 185 – 188.
8. *Ревзина О.Г.* Категория числа в поэтическом языке // Актуальные проблемы русской морфологии. М.: Наука, 1988. С. 66 – 79.
9. *Horecký, J.* Dynamika slovnej zásoby. – Bratislava: Veda, 1989. – 428 s.
10. *Dolník, J.* Konceptia novej morfológie spisovnej slovenčiny. – Slovenská reč, 2005, roč. 70, č. 4, S. 193 – 210.
11. *Miko, F.* Rod, číslo a pád podstatných mien. – Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1962. – 252s.
12. *Morfológia slovenského jazyka.* Red. J. Ružička. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1966. 896 s.
13. *Oravec J. – Bajžíková, E. – Furdík, J.:* Súčasný slovenský spisovný jazyk. Morfológia. Bratislava, SPN, 1984;1988. – 233 s.
14. *Pravidlá slovenského pravopisu.* 3., uprav. a dopl. vyd. Bratislava: Veda 2000.
15. *Sokolova, M.* Nový deklináčny systém slovenských substantív. – Prešov: FF PU, 2007. – 348s.
16. *Stanislav J.* Dejiny slovenského jazyka. II. Tvaroslovie. – Bratislava: SAV, 1958. – 744 s.
17. *Veľký slovensko-ruský slovník.* – Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1979–1995. – D. I–VI.

Інші джерела:

18. Газети: «Korzar prešovský» 2009-2013; «SME. Denník» 2009 – 2013; «MY» 2010 – 2012; «Roľnícke noviny» 2009-2011.
19. Журнали: «EVA» 2011; «Kultúra slova» 2009-2012; «Poľovníctvo a rybárstvo» 2009; Nova Biotechnologica. Revue fakulty prírod. vied. Trnava: UCM 2004.

Summary

The article is devoted to the abstract nouns with the suffix *-osť*. The analyses of the structure of their numerical processing as well as word building peculiarities are presented in the article.

“СТАВЛЕННЯ ДО ЛЮДИНИ” ЯК СКЛАДОВА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ ГРУПИ ДОБРО В СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Онищак Г. В.

ДВНЗ „Ужгородський національний університет”

Постановка проблеми та її визначення. Людський чинник та відображення пізнавальної діяльності людини, спрямованої на вивчення об’єктивної дійсності, займають провідне місце в працях багатьох вітчизняних та зарубіжних лінгвістів (М. П. Кочергана, М. П. Фабіан, І. О. Голубовської, А. Вежбицької, Г. В. Колшанського, Ю. Д. Апресяна та ін.). Однак картина світу, відображена свідомістю окремої людини з урахуванням її індивідуальних та національно-культурних особливостей, безумовно має суб’єктивний характер, який виражається за допомогою мовних засобів. Це зумовлює актуальність вивчення людського фактору в мові, інтерес до якого за останні десятиріччя безперервно зростає, адже, вивчаючи індивіда та його/її внутрішній світ, можна краще розкрити природу мови та її особливості.

Людину неможливо вивчати поза мовою, оскільки остання – інструмент пізнання, за допомогою якого пізнаємо світ і культуру. Мова бере безпосередню участь у формуванні особи, визначаючи її поведінку, спосіб життя, світобачення, менталітет та національний характер. Г. В. Колшанський стверджує, що “розмежування поняття людського фактору – людини як об’єкта пізнання і мови як атрибуту людини – не суперечить єдиній онтологічній природі мови, а відповідно, сприяє пізнанню світу в усіх конкретних різновидах його прояву, які служать предметом практичного і теоретичного засвоєння і закріплення людиною результатів свого пізнання у мовній матерії, і визначає специфіку цього фактору в функціонуванні мови” [1, с. 88].

У зв’язку з тим, що принцип антропоцентризму неможливо трактувати однозначно, в лінгвістичній науці виділяють різні підходи його реалізації. Перший передбачає включення “мовного індивіда” в об’єкт науки про мову, а другий відображено в сучасній лінгвістичній філософії та пов’язано із визнанням того факту, що мова є невід’ємною частиною людини; третій розглядає людину (носія мови) як предмет мовознавства; ще один базується на визнанні мови як тієї складової, яка робить людину людиною. Не дивлячись на існуючі різноманітні трактування принципів і підходів до розгляду антропоцентризму, очевидно, що лінгвістика змінила свій напрям, поставивши в центр уваги людину, яка утворює мову і створюється нею.

Отже, особа виступає системоутворюючим елементом будь-якої мовної картини світу, і дослідження різноманітних мовних засобів її вираження в

різноструктурних мовах, які являють собою дві самобутні лінгвокультури, сформовані розумінням світобудови по-своєму, є на часі.

Актуальність. Серед характеристик, які розкривають буття людини, особливе місце займає **ставлення до людини**, аналіз якого, по-перше, дає змогу змоделювати не тільки поведінку та емоційні реакції людини, але і краще зрозуміти мотивацію її дій та вчинків, які є важливою формою самореалізації, безпосередньо пов'язаної з моральними рисами, характером та психоемоційним станом особи. По-друге, виступаючи однією із складових частин культури, це поняття виявляє не тільки особистісні якості індивіда, але й морально-культурні цінності всієї етнічної спільноти, до якої він/вона належить. Крім того, всебічне вивчення ставлення до людини дозволяє виділити певні стереотипи її поведінки, а також національно-культурний досвід.

Метою статті є вивчення проявів особливостей вербалізації тематичної групи “ставлення до людини” як складової лексико-семантичної групи **добро** в сучасних англійській та українській мовах.

Матеріалом дослідження служать іменники на позначення **добра**, зібрані шляхом суцільного аналізу Великого Оксфордського словника англійської мови в 12-ти томах та Словника української мови в 11-ти томах.

Дослідження іменників на позначення **добра** в англійській та українській мовах здійснюється за допомогою методики формалізованого аналізу лексичної семантики. Запропонований підхід базується на формальному, суто мовному критерії – віднесеності слів, які аналізуються, до однієї частини мови. Матричний метод представлення семантичних відношень між словами мови розглядаємо як метамову для опису досліджуваних об'єктів аналізу, а матрицю у вигляді таблиці – як модель системи семантичних зв'язків, з одного боку, та семантичної структури лексики з іншого. Вказана модель фіксує семантичні зв'язки між словами у вигляді стовпчиків та рядків однакової довжини, де плюсом позначаються співвідношення слів та їхніх значень [4, с. 19].

Виклад основного матеріалу та отримані висновки. Для того, щоб зрозуміти специфіку вербалізації ставлення до людини у досліджуваних мовах, виділяємо семантичні особливості лексем *attitude* та *ставлення* в англійській та українській мовах. Укладачі Великого Оксфордського словника в 12-ти томах визначають лексему *attitude* як *settled behavior or manner of acting, as a representative of feeling or opinion* (визначена манера поведінки або ставлення до когось або чогось як вияв почуттів чи думки) [6, V. I, p. 533]. У Словнику української мови в 11-ти томах знаходимо наступну формулу тлумачення іменника *ставлення*: *той або інший характер поведінки з ким-, чим-небудь* [5, Т. 9, с. 634]. Таким чином, об'єднуючою властивістю слів досліджуваних тематичних груп є відображення манери або характеру поведінки, відмінною – відображення емоцій в англійській мові та їхня відсутність в українській.

Лексика тематичної групи “ставлення до людини” у складі лексико-семантичної групи **добро** в англійській мові розкривається за допомогою 71 слова (17,3 %), в українській – 24 слів (10,7 %). Виділений нами лексичний склад

тематичної групи “ставлення до людини” в англійській мові поділяємо на 2 групи: 1) манера поведінки та 2) психоемоційний стан. До першої групи відносимо слова **grace, regard, respect, civility, morality, perfection, devotion, consideration, delicacy, kindness, gentility, charity, care, gallantry, humanity, chivalry, liking, reverence, indulgence, partiality, affectation, courtesy, trust, praise, obeisance, piety, uprightness, elegance, chastity, purity, heed, animosity, lenience, goodness, affection, honesty**. До другої належать іменники **pride, passion, interest, love, spleen, jollity, pity, joy, mirth, pleasure, satisfaction, easement, sympathy, concern, felicity, glee, exaltation, amusement, gaiety, rapture, warmth, happiness, mercy, delight, bliss, fun, elation, enjoyment, admiration, exultation, condolence, exhilaration, delectation, hilarity, compassion**. До складу тематичної групи “ставлення до людини” в українській мові входять іменники **увага, любов, милість, ласка, шана, повага, закохання, симпатія, кохання, прихильність, шаноба, приязнь, доброта, пошана, співчуття, поважання, милосердя, чесність, доброчесність, гуманізм, довіра, добрість, пієтет, героїзм**.

При зіставленні досліджуваних тематичних груп спостерігаємо кількісну перевагу лексичних одиниць в англійській мові, що зумовлено тим фактом, що в українській мові наявна менша диференціація лексем. Проте серед мовного матеріалу знаходимо і семантичну тотожність лексичних одиниць: **увага – heed, любов, кохання – love, милість, ласка – grace, повага – respect, симпатія – affection, доброта – goodness, kindness, співчуття – sympathy, compassion, милосердя – charity, mercy, гуманізм – humanity, довіра – trust, чесність – honesty**. Зіставляючи еквіваленти досліджуваних мов, спостерігаємо їхню неоднакову семантичну наповненість у парах. Так, наприклад, у формулах тлумачення іменника **charity** в англійській мові виділяємо 27 сем, тоді як у його українського відповідника **милосердя** – 10.

Специфічними ознаками прояву ставлення до людини в англійській мові виступають: а) позначення емоцій з різним ступенем інтенсивності (**love, passion, admiration; joy, happiness, bliss**); б) манери поведінки, спрямовані на дотримання моральних норм (**civility, morality, delicacy, gentility, perfection, chivalry, uprightness, elegance** та ін.); в) наявність визначених рис особистості (**indulgence, lenience, courtesy, chastity, purity**). Українські лексичні одиниці **шана, закохання, прихильність, шаноба, приязнь, поважання, добрість, пієтет** об'єднано узагальненою ознакою, що передається семою “*ставлення до людини*”. Усі зазначені слова передають етикетні норми поведінки і цим зближують лексико-семантичну групу **добро** з лексико-семантичною групою “етикет”.

Семантика слів на позначення “ставлення до людини” в сучасній українській літературній мові є суспільно зумовленою і соціально маркованою, відображаючи життя та діяльність особи і залежить від статусу членів суспільства, характеру суспільних відносин та норм. Так, наприклад, семантика лексичної одиниці **доброта** розкривається шляхом указівки на *чутливе, дружнє ставлення до людей*, а також визначається як *моральна чистота, чесність*.

Слово **милосердя** безпосередньо асоціюється з **добром**, адже тлумачиться як *добре, співчутливе ставлення до кого-небудь; вияв жалості; помилування*. Семантика досліджуваного іменника розгортається на фоні його зв'язків з іншими частинами мови: *без милосердя* – жорстоко, немилосердно; *з милосердя* – із співчуття і жалю; *мати (виявляти, виявити і т. ін.) милосердя* – співчутливо, жалісливо ставитися до кого-небудь; *виявляти* таке ставлення; *просити (благати і т. ін.) милосердя у кого* – просити в когось співчутливого ставлення до себе, помилування.

Іменник **довіра** позначає *ставлення до кого-небудь, що виникає на основі віри в чийсь правоту, чесність, щирість і т. ін.* Ця лексична одиниця також вживається у виразах: *влязти (влізти, вкрадатися, вкратися, втиратися, втертися і т. ін.) в довір'я* – різними підступними діями, хитрощами і т. ін. домогатися довірливого ставлення до себе; *входити (увійти) в довір'я* – домогатися довірливого і доброго ставлення до себе.

Яскравими прикладами слів на позначення “ставлення до людини” в англійській мові є іменники **kindness**, **devotion** та **passion**. **Kindness** пояснюється укладачами Великого Оксфордського словника як позитивна природна якість або здібність (*good natural quality or aptitude*), властивість бути добрим (*the quality or habit of being kind*), добра вдача чи її вияв у вчинках або поведінці (*kind nature or disposition, or the exhibition of this in action or conduct*), ніжні почуття (*kind feeling; a feeling of tenderness or fondness*), симпатія, любов (*affection, love*), прихильність, дружба (*good will, favour, friendship*).

Лексема **devotion** характеризує прив'язаність до людини, справи, занять, серйозну схильність (*the quality of being devoted to a person, cause, pursuit, etc.; earnest addiction or application*), палку прив'язаність, вірність (*enthusiastic attachment or loyalty*), віддану службу (*devoted or attached service*), те, до чого прив'язана дія або справа людини, предмет, мету, намір (*that to which a person's action or thing is devoted; object, purpose, intent*). Досліджуваний іменник містить і тлумачення, що стосуються релігійних уявлень та норм: *the fact or quality of being devoted to religious observances and duties* (відданість релігійним обрядам і обов'язкам), *religious devotedness or earnestness, reverence* (релігійна відданість, поклоніння), *religious worship or observance, prayer and praise* (релігійний культ, молитва та похвала), *an act of worship* (проведення культу), *an offering made as an act of worship, an oblation* (пропозиція, зроблена в знак поклоніння, пожертвування), *a gift given in charity, alms* (подарунок в знак милосердя, милостиня). Завдяки цим значенням слово **devotion** виступає елементом семантичної мікросистеми “релігійні уявлення”.

Лексична одиниця **passion** характеризує закоханість, сильну сексуальну прив'язаність, любов (*amorous feeling, strong sexual affection, love*), об'єкт кохання, кохану людину (*an object of love, a beloved person*), палке бажання спрямоване на щось (*an eager outreaching of the mind towards something*), непереборну завзятість або ентузіазм з особливою метою (*an overmastering zeal or enthusiasm for a special object*), несамовиту пристрасть (*a vehement predilection*).

Цей іменник у досліджуваній групі лексичних одиниць займає особливе місце. Про це свідчить той факт, що вступаючи у зв'язки із словами, що містять виключно позитивну конотацію, серед його лексичних значень виділяються й такі, що мають цілком протилежну семантику, передаючи *the suffering of pain* (терпіння болю), *suffering or affliction* (страждання, муку), *the sufferings of Jesus Christ on the Cross* (муки Ісуса Христа на Хресті), *a painful affection or disorder of the body or of some part of it* (болісне ураження або розлад тіла чи певної його частини), *a violent access, attack, or fit of disease* (сильний приступ, напад хвороби), *an outburst of anger or bad temper* (спалах гніву або поганого настрою).

Варто відзначити, що серед лексичного складу на позначення “ставлення до людини” в українській мові немає жодної лексичної одиниці, яка б поєднувала у собі як позитивну, так і негативну конотацію. В англійському мовному матеріалі до таких слів належать **pride, passion, interest, spleen, pity, care, compassion, animosity**, які зближують лексико-семантичну групу **добро** із семантично близькими та віддаленими групами лексики сучасної англійської мови.

Таким чином, у межах лексико-семантичної групи **добро** в сучасних англійській та українській мовах загальноприйняте знання про “ставлення до людини” виявляється в першу чергу шляхом виділення позитивної поведінки, цінної моральної якості, властивості людини або соціальної групи. Моральні характеристики збігаються значною мірою в українській та англійській свідомостях, так само як і їхнє вербальне вираження. Так, спільними ознаками для представників обох лінгвокультур виступають доброта, чесність, співчуття, увага, любов, повага, гуманізм, милість, ласка, симпатія, милосердя. Погляди українців на норму поведінки трішки відмінні від тих, що притаманні англійцям, а це свідчить про наявність передачі в кожній мовній спільноті національних та культурних цінностей із покоління в покоління. Звідси – як англійська, так і українська лінгвокультури відрізняються неповторним набором етичних еталонів та норм, і відтворюються крізь призму національно-культурних і соціально-економічних особливостей їхнього існування.

Зіставне дослідження лексики на позначення “ставлення до людини” як складової лексико-семантичної групи **добро** дало змогу визначити, що людина вважає ціннішим у ставленні до інших і відповідно до себе, систематизувати спільні та індивідуальні характеристики, що функціонують у різних соціумах, виявити універсальне та національно-специфічне в системах мов різних народів та знайти ключ до пояснення мотивів поведінки як окремої людини, так і націй в цілому. Семантика досліджуваних мовних одиниць не тільки відображає особливості менталітету носіїв англійської та української лінгвокультур, але й здійснює вплив на їхнє світосприйняття та поведінку.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в глибшому лексико-семантичному аналізі інших груп лексем на позначення **добра** в сучасній англійській мові в їхніх зв'язках з неспорідненими групами лексики.

Література

1. Колшанский Г. В. Объективная картина мира в познании и языке / Г. В. Колшанский [Отв. ред. А. М. Шахнарович, предисл. С. И. Мельник и А. М. Шахнаровича]. – [Изд. 2-е, доп.]. – М.: Едиториал УРСС, 2005. – 128 с. – (Лингвистическое наследие XX века.)
2. Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов / О. А. Корнилов. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М.: ЧеРо, 2003. – 349 с.
3. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация: [Учеб. пособие] / С. Г. Тер-Минасова. – М.: Слово/Slovo, 2000. – 624 с.
4. Фабіан М. П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах: [монографія] / Мирослава Петрівна Фабіан. – Ужгород: Інформаційно-видавниче агентство “ІВА”, 1998. – 255 с.
5. Словник української мови: у 11-ти т. / [І. К. Білодід та ін.]. – К.: Наукова думка, 1970-1980.
6. Oxford English Dictionary: in 12 vol. / [chief ed. James Murray]. – London: Oxford University Press, 1963.

Summary

The present article deals with the comparative analysis of the lexical units denoting “attitude towards a person” as a constituent part of the lexico-semantic group of **good** in English and Ukrainian. Comparative study of the words in the languages under research has given the possibility of disclosing both quantitative and qualitative analyses of the thematic group “attitude towards a person” as well as marking their common and distinctive characteristics.

1УДК 82312

ДІЕСЛІВНІ ЗАСОБИ ЕКСПЛІКАЦІЇ ТА ІМПЛІКАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ОЦІНКИ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Островська О.М.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Об`єктом дослідження статті є експлікація та імплікація категорії оцінки дієслівними засобами.

Основними засобами вираження оцінки є лексичні засоби, які мають сему оцінки в семантичній структурі та виявляються в художньому дискурсі експліцитно чи імпліцитно. **Актуальність теми** визначається дослідженням

дієслівних засобів експлікації та імплікації категорії оцінки з погляду функціонально-комунікативного аналізу.

Виклад основного матеріалу і отримані висновки.

Категорію оцінки у художньому дискурсі доцільно розглядати в плані змісту та в плані вираження. У плані змісту вона може бути позитивна або негативна, а в плані вираження експліцитна чи імпліцитна. Ми розглядаємо дану категорію на поняттях її експлікації та імплікації дієслівними засобами у художньому дискурсі.

Експліцитність й імпліцитність – корелюючі поняття. Різниця між експліцитною та імпліцитною інформацією полягає в прямому, безпосередньому, або непрямому її сприйнятті. Експліцитність й імпліцитність відрізняються рівнем досягнення закладеного в них значення. Експліцитне сприймається безпосередньо, без додаткових операцій, імпліцитне потребує складнішого і глибшого опосередкованого процесу сприйняття.

Експліцитним вважається заперечення, яке має регулярне формальне вираження у вигляді спеціалізованих засобів мови, імпліцитним – заперечення, що виражається неспеціалізованими мовними засобами. Напівімпліцитним вважається заперечення, яке більш-менш регулярно подається полісемантичними словотворчими засобами, значення заперечення для них є периферійним. [4,с.9]. На наш погляд, під експліцитною прямою, чітко вираженою, безпосередньою оцінкою розуміють оцінку, в якій перевага денотата чи його судження виходять безпосередньо зі значень мовних одиниць, які використовуються. Під імпліцитною, побічною, прихованою, неявною оцінкою, ми розуміємо оцінку. У вираженні якої перевага певного денотата або його зневага не виходить безпосередньо зі семантики вживаної лінгвістичної одиниці. Імпліцитні засоби оцінки лише зосереджують увагу читача на якомусь денотаті, що асоціативно пов'язаний з іншим денотатом, який прямо стосується ціннісних суджень або є їх членом. Відповідно імпліцитні засоби оцінки під час аналізу потребують експлікації у детальнішому описі подібного зв'язку цього факту з оцінним судженням.

Оцінність як мовне явище характеризується польовою структурою, в складі якої присутні центр і периферія. Одиниці з більше вираженим оцінним значенням перебувають ближче до центру множини, одиниці з менше вираженим оцінним значенням – на периферії. Критерієм периферійності/ядерності оцінки є місце оцінного компонента в словникових тлумаченнях. На периферійність часто вказують словосполучення типу “іноді має значення”, ”у деяких випадках” та ін.

У нашому дослідженні ми поділяємо дієслова семантичного поля ”оцінка” на 1) дієслова, які вказують на оцінку, 2) дієслова, які самі репрезентують оцінку; 3) дієслова-зв'язки; 4) модальні дієслова.

До групи дієслів-індикаторів, ми відносимо дієслова, які вказують на оцінку. Це широка група дієслів, які можна під класифікувати на:

а) дієслова мислення: *to know, to think, to believe, to suppose, to find, to guess, to consider, to realize, to see, to suggest, to understand*. У це лексико-семантичне

поле, окрім дієслів, яким притаманна сема ментальності, ми включили також дієслова *to see, to find*, оскільки перше з них несе не тільки основне значення “бачити”, але й значення ментального сприйняття, формування ментального образу, інтелектуального розуміння – думати [10,с.817], а дієслово *to find* означає дізнаватися про щось, зауважувати, спостерігати, що також стосується сфери ментальності [10,с.336].

б) дієслова мовлення: *to say, to call, to describe, to observe, to declare, to point out, to characterize, to note*. Провівши квантитавний та кваліфікативний аналіз, ми згрупували їх за семантичною ознакою. Ядром ЛСП дієслів “мислення”, згідно з нашим дослідженням, слід вважати дієслово *to know*, а ядром ЛСП дієслів мовлення дієслово *to say*.

Наприклад: 1) К. і Дж.Кольєри показують як політичну постать Джорджа Вашингтона оцінювали французи: “*The Frenchmen knew that Washington was of a natural coldness and a serious and a noble approach*” [7,р.42]. 2) Описуючи чарівність юної дівчини, автор оцінює її словами свого персонажа, тобто надає оцінці суб’єктивного значення: “*She’s a man-killer, Sam had said, a benevolent mankiller. She’s the best American girl in Paris*” [9,р.42].

Отже, з наведених прикладів бачимо, що дієслова, які вказують на оцінку, тобто дієслова-індикатори представляють у художньому дискурсі суб’єктивну оцінку окремого індивідуума або соціума в цілому, водночас і оцінку автора. Ці дієслова можуть лише вказувати на оцінку, оскільки оцінна сема їм фактично непритаманна. Хоча в окремих випадках деякі з них можуть виконувати роль дієслів-оцінок, тобто володіти контекстуально оцінними семами. Як скажімо, дієслова “*to think*”, “*to know*”. Ці дієслова, як показує наше дослідження, є дієсловами-індикаторами оцінки. Як слова-індикатори вони завжди експліцитні, а як слова-оцінки можуть бути як експліцитними, так й імпліцитними.

До групи дієслів-репрезентантів категорії оцінки ми відносимо, насамперед дієслова “*to like*”, “*to hate*”. Оскільки оцінка в плані змісту поділяється на позитивну і негативну, ми, на основі проаналізованих творів, прийшли до висновку, що ці дієслова є найхарактернішими дієсловами-репрезентантами категорії оцінки. Вони завжди виражають експліцитну оцінку, оскільки їх структурі, подібно до прикметників *good/bad*, притаманна оцінна сема.

Беручи до уваги значущість дієслів *to like, to hate*, як репрезентантів позитивної та негативної оцінки, ми виділяємо два основних лексико-семантичних поля.

а) лексико-семантичне поле дієслова “*to like*”

Дієслово “*to like*” містить у собі позитивну оцінку і є ядром даного поля. Воно є найзагальнішим за значенням, означає не занадто сильне і глибоке почуття, яке має інтелектуальну та емоційну основу, позбавлене специфічних форм прояву, і з таким же успіхом осмислюється як вираження постійних властивостей людини (симпатія, прихильність) або її дійсного стану (задоволення) [1,с.266]. До цього поля ми відносимо, на матеріалі нашого дослідження, також ряд дієслів, які за своїм семантичним значенням створюють

периферію цього поля, а саме: *to love, to enjoy, to amuse, to admire, to please, to appreciate, to respect*.

Дієслово “*to love*”, згідно з дефініцією тлумачного словника, означає відчуття глибокої ніжності, пристрасної прихильності [10,р.537] Різницю між семантичним значенням дієслова “*to like*” і “*to love*” у експлікації категорії оцінки можна простежити на прикладах: 1) Персонаж Артура Хейлі, Ненсі, є діловою жінкою, у якої розписана кожна година. Автор, даючи їй позитивну оцінку. Вказує на те, що їй подобається такий спосіб життя: “*But she liked a fast tempo, at work, and play, though there were days – like this one – when a bit too much happened*” [8,р.372]. 2) Характеризуючи Джона Вашингтона як веселу і віддану своїм друзям людину, К. і Дж.Кольєри за допомогою дієслова “*to love*” надають його образу позитивну оцінку: “*He would dance for three hours at a stretch, and he loved nothing better than to sit over dinner with old friends and acquaintances, telling stories and joking*” [7,р.35].

У першому прикладі оцінка есплікується дієсловом “*to like*”, яке у цьому випадку містить у собі значення “подобатися” або відчуття задоволення, а у другому – дієслово “*to love*” відображає почуття індивідуума як його постійну властивість.

б) лексико-семантичне поле дієслова “*to hate*”.

До цього ЛСП, якому притаманна негативна оцінка, ми також відносимо дієслова: *to dislike, to disgust, to blame, to annoy, to irritate* Ядром ЛСП негативної оцінки, тобто оцінки зі знаком (-), є дієслово “*to hate*”, а усі інші дієслова є периферійними. Стосовно до людини воно означає стійке почуття ненависті, ворожнечі, відкритої або прихованої злоби, бажання спричинити зло ненависній людині і знищити її. Щодо речей, явищ – глибоку внутрішню відразу і бажання уникнути контакту з відповідним об’єктом [1,с.202].

Розглянемо деякі приклади: 1) “*How easy it was to make someone hate you for life, with one sentence*” [9,р.139]. 2) “*I’ve got a crazy double feeling, he confused over the milk-share, ‘I can’t wait for the thing to open, and at the same time I hate to see it open*” [9,р.64]. У першому прикладі ми бачимо експлікацію негативного ставлення одного суб’єкта до іншого, а у другому – ставлення суб’єкта до явища..

Окреме місце у цьому полі займають дієслова-замінники *to do* і *to be*. За нашими спостереженнями, у заперечних формах *doesn’t, don’t, didn’t* дієслово *to do* реалізує оцінне значення, тобто здійснює перехід від меліоративного поля до пейоративного і навпаки.

Як правило, в дослідженнях, які відносяться до проблеми субституції, підкреслюється, що заміник “*to do*” завжди характеризується можливістю вживати замість “*to do*” слово, яке ним замінюється [5,с.12]. Але, на нашу думку, деякі звороти даного дієслова не припускають подібної трансформації, а показують репрезентативну експлікацію його, про що свідчить даний приклад: “*I’m not be a blinkin ‘hero like you’, Thurston declared cheerfully, ‘but in this town I do have a little pull*” [8,р.203]. Таким чином, не лише у питальній, і заперечній, але й у стверджувальній формі дієслово *to do* здатне функціонувати як репрезентант.

Центральна роль дієслова "to be" у дієслівній системі була зауважена і описана дослідниками. Це дієслово є одиницею, яка за своєю природою є зв'язкою і, відповідно, суттєвий зміст дієслова, специфіка його істинної ознаки трактується як спрямованість на суб'єкт, об'єкт і детермінант обставин [6, с.199].

Дієслово "to be" ми відносимо як до дієслів дієслів-замінників оцінних слів-репрезентантів, так і до дієслів-зв'язок. "Is it really that bad?" There seemed no point in lying. 'Yes, I'm afraid it is" [8, р.436]. У цьому прикладі дієслово *is* виступає як дієслово-репрезентант, що експлікує оцінку.

Отже, дієслова-репрезентанти володіють диференційною семою здатною забезпечувати денотативне значення структури слова.

До дієслів, які є показниками категорії оцінки ми відносимо також і дієслова-зв'язки. Для цих дієслів характерні деякі властивості, які відрізняють їх від інших дієслів. Насамперед, вони виділяються своєю функцією, оскільки виступають у реченні в складі іменникового присудка і сполучають підмет з предикативним членом.

Л.Васильєв систематизує весь масив предикатів за трьома принципами: 1) за домінуючими компонентами їх значень, які виділяються на базі лексичних парадигм; 2) за ядерними компонентами, що виділяються за денотативним принципом; 3) за синтагматичними компонентами, які відчленовуються на базі семантико-синтаксичних моделей речення, основою яких є предикати. За домінуючими лексичними компонентами значення виділяються два основні типи предикатів: існування (згідно з домінуючим компонентом "бути" або "не бути" і акціональні (згідно з домінуючим компонентом "здійснювати щось" з позитивним чи негативним відтінком) [2, с.119]. Оцінні предикати виражають оцінне відношення суб'єкта до об'єктів, передача якого є основною ціллю повідомлення мовця.

Проаналізувавши ряд дієслів, ми відібрали як найуживаніші в англійській мові нижчезазначені дієслова-зв'язки, що експлікують категорію оцінки: *to be, to feel, to seem, to keep, to hold, to remain, to continue, to become, to come, to get, to go, to grow, to turn, to make, to look, to like*.

Дієслова зв'язки можна згрупувати у три відносно самостійні мікрополя, які разом з іншими частинами мови реалізують функцію категорії оцінки. До першого мікрополя відносимо дієслова-зв'язки, які виражають існування певної якості або стану. Ядром цього мікрополя є дієслово "to be" далі ми ж сюди відносимо дієслова: *to feel, to seem, to mean*. Друге мікрополе утворюють дієслова, які означають збереження або стану і якості суб'єкта, і відповідно оцінного судження щодо нього. Основне з них, на нашу думку, є дієслово "to keep", а периферійними – дієслова *to hold, to remain, to stay, to continue*. У третє мікрополе, ядром якого, ми вважаємо є дієслово "to become" входять дієслова-зв'язки, що означають зміну стану або якості, такі як: *to come, to get, to go, to grow, to turn, to make, to look*.

Таким чином, до дієслів-зв'язок ми відносимо дієслова зі значеннями "існування", "буття", "відчуття", ті, яким властиві ознаки тривалості стану, а

також дієслова, що означають зміну стану або якості. Усі вони входять у предикативні конструкції, які експлікують “оцінку” у художньому дискурсі.

До дієслів, які реалізують “оцінку” експліцитно чи імпліцитно у художньому дискурсі, ми відносимо також і модальні дієслова. Категоризація модальності в значенні англійського дієслова є вираженням діалектики вияву категоріальної ознаки. З одного боку, існують модальні дієслова, особливий клас дієслів, які виражають можливість, бажаність, примус. З іншого боку, є багато дієслів, у словниковому значенні яких модальна ознака відсутня і може бути встановлена лише в певному контексті [3,с.24]. До модальних дієслів в англійській мові належать: *can (could), may (might), must, should, would, ought, shall, will, be able, need, dare*. Сюди належать також модальні структури типу: *to be+Infinitive, to have + Infinitive*. Наприклад: “*But over the years Congress had **been unable to agree on several plans presented to it***”[7,р.8].

Семантична відмінність модальних дієслів полягає у їх загальному значенні протиставленості фактові, що відбувся. Можливе, бажане, необхідне – це насамперед ненаявне. Необхідно зазначити, що значення багатьох модальних дієслів є синонімічним і існує градація ознак ймовірності. Значення модальних дієслів залежить від контексту. Існують модальні значення, котрі виявляються лише у вживанні дієслова в питальних та заперечних реченнях; модальні значення волевиявлення, зовнішньої зумовленості і припущення тісно пов’язані з оцінним значенням.

Окрім модальних дієслів модусну функцію у художньому дискурсі виражають дієслова мовлення, думки, почуття, такі як: *to order, to believe, to consider, to suppose, to ask, to feel, to love, to hate, to seem*. Ці дієслова різні за своїм змістом у первинному значенні, але виступають як еквіваленти у відтворюванню значенні коментування і відрізняються ступенем упевненості.

Вираження модального компонента у значенні модальних дієслів широкого семантичного діапазону пов’язане з їх використанням у розмовній мові та в слензі. Англійське дієслово володіє широким значенням і активно використовується у дискурсі, а у семантичному змісті такого дієслова закономірно з’являється похідне модальне значення. Модальна ознака в семантиці дієслова системно зумовлена модально-мотивуючими ознаками.

Отже, категорія оцінки в плані вираження може реалізуватися в художньому дискурсі як експліцитно, так і імпліцитно. Ми розглянули експлікацію категорії оцінки на морфологічному рівні, тобто дієслівні засоби її реалізації. На основі наших досліджень можемо стверджувати, що найхарактернішими серед них є дієслова-репрезентанти, оскільки їм притаманна оцінна сема і вони завжди виражають експліцитну оцінку.

Література

1. Англо-русский синонимический словарь. Розенман А.И., Апресян Ю.Д.- М.: Рус. язык, 1988. – 542с.
2. Васильев Л.М. Современная лингвистическая семантика. – М.: Высш. шк.,1990. – 175 с.

3. Карасик В.И. Категориальные признаки в значении слова. – М.: Изд-во Моск.обл.пед.ин-та, 1988. – 108 с.
4. Паславская А.И. Эксплицитное и имплицитное отрицание в совр.немецком языке: Автореф. Дис. ...канд. филол.наук. – Львов, 1990. – 16 с.
5. Синельников В.С. Синтагматически ограниченное существительное-заместитель *one* в современном английском языке: Автореф.дис. ...канд.филол.наук. – М., 1969. – 22 с.
6. Стенбергер И.В. Лексическая семантика английского глагола: Учебн.пособие к спецкурсу. – М.: Изд-во Моск.гос.ун-та, 1984. – 120 с.
7. Collier Cristopher. James Lincoln Collier. Decision in Philadelphia. New York: Random House, 1986. – 271 p.
8. Hailey Arthur. Overload. – New York, 1986. – 500 p.
9. Shaw Irwing. Evening in Byzantium. Great Britain, 1976. – 284 p.
10. Webster's Desk Dictionary of the English Language. – New York: Portland House, 1990. – 1078 p.

Summary

The present article touches upon the problem of explication of the category of evaluation by means of the verbs in the structure of discourse. The category of evaluation in the plan of expression can be distinguished as implicit and explicit. The verbs of "evaluation" are differentiated in the following way: 1) verbs of indication, 2) verbs of representation, 3) link verbs, 4) modal verbs. The verbs of representation, which possess a distinctive seme "evaluation" are the most characteristic, as they always explicate the category of evaluation. The other verbs can express "the evaluation" contextually.

УДК 811. 111'38

ДО ПРОБЛЕМИ ВЖИВАННЯ ТИПОВИХ КОНСТРУКЦІЙ РОЗМОВНОГО СИНТАКСИСУ У РІЗНИХ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СТИЛЯХ

Почепецька Т.

ДВНЗ „Ужгородський національний університет”

Постановка проблеми та її визначення. Особливістю розвитку функціональних стилів у нашому сторіччі є їх наближення до природного мовлення. Це явище обумовлено загальними законами розвитку мови, а саме, законом необхідності збереження у мові стану комунікативної придатності.¹

Згідно загальної точки зору спонтанне мовлення у природних умовах його утворення і його відтворення у художніх текстах шляхом репродукції не є тотожним.

Н.Ю.Шведова³ виділяє два ступені вживання розмовних синтаксичних конструкцій у письмовій літературній мові. На першому ступені розмовна конструкція зберігає свою специфічну розмовну забарвленість і сприймається як зовнішній чужорідний елемент по відношенню до письмового тексту. Елементи, що знаходяться на першій ступені, поодинокі. На другій ступені конструкції, зберігаючи своє розмовне забарвлення, є елементами системи таких засобів письмової мови, що надають їй невимушеність і направлені на установлення контакту з читачем. Елементи, що знаходяться на другому ступені, регулярно повторюються.

Найбільш повно, на нашу думку, це питання розроблено Т.М.Акімовою.⁴ Вона виділяє наступні ступені вживання "усних конструкцій" у письмовій літературній мові в залежності від жанрово-стилістичної сфери їх функціонування.

Перший ступінь — це вживання розмовних конструкцій у мові персонажів у художніх творах. При цьому структура даних конструкцій не змінюється. З точки зору синтаксичної організації вони співпадають з відповідними конструкціями розмовного синтаксису, і як і при будь-якій імітації є стилістично маркованими.

Другий ступінь — вживання даних конструкцій у мові автора, художній та публіцистичній. На цьому етапі змінюється стилістична тональність і структура набуває експресивного забарвлення.

Третій отупінь — поширення "усних конструкцій" у науковому та науково-популярному жанрі, та деяких жанрах публіцистики. На цьому етапі відбувається деяка нейтралізація їх експресивного забарвлення.

Актуальність. Серед різноманітних аспектів мовлення, питання синтаксису займають чільне місце. Якщо вимова та лексичні особливості мовлення, попри всю їх важливість, є скоріше факультативними ніж обов'язковими елементами, то синтаксична природа мовлення складає її суть. Синтаксис є тією сферою мови, у якій найбільш повно проявляються диференційні формальні засоби її стилістичних підсистем.²

Тенденція наближення різних функціональних стилів до мовлення тісно пов'язана з питанням вживання специфічних складових розмовного синтаксису у письмовій літературній мові. Єдиної точки зору щодо того, чи можуть елементи розмовного синтаксису перейти у письмову літературну мову і у якому вигляді, серед мовознавців ще не існує.

Дана стаття має на меті розглянути питання вживання типових конструкцій розмовного синтаксису у писемній літературній мові.

Завдання полягає у дослідженні трансформації усічених структур речення, а саме еліпса та незакінченого висловлювання, їх стильову адаптацію і функціональне навантаження у художній прозі, у газетно-публіцистичному та науково-популярному жанрах. За основу нами взяті три ступені входження конструкцій розмовного синтаксису у письмову літературну мову Г.М. Акімової.

Матеріалом для дослідження слугували художні, публіцистичні та наукові тексти англійською мовою.

Виклад основного матеріалу і отримані висновки.

На першому ступені, у художньому діалозі, таке усічення синтаксичної структури речення як еліпс, є стилістичним прийомом імітації мовлення. З одного боку він направлений на створення ефекту присутності, ефекту реальної ситуації спілкування з такими її особливостями як неофіційність і невимушеність. З другого боку він є підпорядкованим задуму письменника, загальній меті твору, створює мовну характеристику персонажів і надає природності їх мові (згадаймо хоча б мову Альфреда Джигля із "Нотаток Піквікського клубу" Ч. Діккенса). Еліпс, у даному випадку, стає стилістично маркованим елементом.

Вживання у художньому діалозі незакінченого висловлювання має на меті не тільки імітувати спонтанність та перерваність мовлення, але і впливати на читача, тобто є спеціальним прийомом, спеціально підкресленим синтаксичним елементом.

Так, наприклад, незакінчене висловлювання у творах детективного жанру є засобом, що допомагає письменнику заінтригувати читача. Виконуючи роль хибного ключа до розгадування таємниці, служить зброєю у двобої між автором та читачем. У наступному прикладі експліцитна частина висловлювання (антецедент) припускає вербально не виражену частину (консеквент).

The inspector nodded "What with the money angle — and if they'd been on bad terms lately... (A.Christie).

Смисл, що мається на увазі, може підштовхувати читача до вирішення таємниці, якими є реальні мотиви злочину і хто його скоїв, і може вводити читача в оману і тримати його у невідомості щодо мотивів та виконавця злочину до останньої сторінки.

Незакінчені висловлювання з емоційними мотивами перерваності окрім емоційного забарвлення, що притаманне мовленню, у художньому діалозі також набувають експресивного значення. Вони є не тільки емоційною реакцією на певну ситуацію, але і вжиті навмисно, як засіб впливу на емоційну сферу читача.

He holds her a little tighter 'You are one of the very few fragments that makes sense'. — 'If only I...'— 'We've settled all that!' (J.Fowles)

У газетно-публіцистичному стилі мови критерієм, який визначає характер відбору формальних мовних засобів, точку зору та підхід до них є принцип публічності. Головне тут це не вживати мовні засоби, які знаходяться на периферії мови і не мають властивостей комунікативної загально значимості. Лексиці газетно-публіцистичного стилю не характерні хоча і можливі спеціальні слова та вирази вузького вжитку: діалектизми, арготизми, поетизми та індивідуальні неологізми. Це ж саме відноситься до морфології, фонетики, словотворення та синтаксису. Не вживається все те, що може спричинити непорозуміння при сприйнятті повідомлення.

Синтаксичну основу газетного тексту складають повні двоскладові речення, з них, приблизно дві третини від загальної кількості речень складають прості речення, і тільки одну третину — складні речення. Частотність вживання еліпса та

незакінченого висловлювання є не великою (приблизно 9% від загальної кількості речень у нашому корпусі прикладів).

У газетно-публіцистичному жанрі нами зафіксовані тільки випадки вживання еліпса модальної частини речення наступних структурних типів:

1. Найбільш поширений — еліпс допоміжного дієслова і дієслова зв'язки. *Seamen urged by union to reject 10.5% offer.* (Morning Star)

2. Еліпс підмета, підмета і частини присудка. *Demystifying science and technology for the people.* (Morning Star)

У першому випадку (еліпс допоміжного дієслова або дієслова зв'язки) зміни на формально-структурному рівні не ведуть до змін на рівні організації висловлювання (обидва члени актуального членування речення є представлені експліцитно). У другому випадку (еліпс підмета, підмета і допоміжного дієслова) зміни на формально-структурному рівні призводять до виділення реми висловлювання.

Незакінчені висловлювання у газетно-публіцистичному жанрі представлені переважно кліше, які сприймаються однаково усіма носіями мови, *"In for a penny..."* (The Observer), *"All that glitters..."*, *"The Proof of the pudding..."* (The Sunday Times), або структурами типу, *"Good bye to all that..."*, *"If lost for words..."*, *"And here is the news on..."*, *"Dear Mr. Shackleton, we're sorry but..."* (The Sunday Times). У даному випадку, усічена частина висловлювання є ремою повідомлення і розкривається далі в тексті статті.

Вживання еліпсу та незакінчених висловлювань у газетно - публіцистичному стилі має на меті не імітувати мовлення, а впливати на читача, привертати його увагу. Саме тому ці "висловлювання-пастки" вживаються переважно у заголовках або підзаголовках.

Отже, на другому ступені входження даних розмовних конструкцій у письмову літературну мову вони стають спеціальним стилістичним прийомом, засобом створення експресії, що базується на контрасті стилістичних потенціалів нормативних та усічених структур.

Логічність та чіткість викладу, як основна мета функціонального стилю наукової літератури, також знаходить своє відображення у відборі формальних мовних засобів. Як відмічає дослідник англійської наукової мови Н.М. Разінкіна,⁶ чіткість і багаточисельність логічних зв'язків потребує розвернутих складних речень з цілим рядом підрядних речень та однорідних членів. Наявність розвинутих періодів і логічне членування складного синтаксичного цілого створюють той тип прози, який називають ієрархічним.

Можливість вживання конструкцій розмовного синтаксису, а саме, еліптичних речень не викликає сумнівів. Так, наприклад, Т.М.Мальчевська,⁶ виділяючи синтаксичну компресію, як одну із прикмет скорочено-описового різновиду письмової наукової мови приводить у своєму дослідженні наступні структурні типи еліпсу: безсполучниково-предикативні речення, речення без підмета та речення без підмета та присудка.

Незакінчених висловлювань у функціональному стилі наукової мови у нашому корпусі прикладів не зафіксовано, так як особливості їх сприйняття (варіативність інтерпретації усіченої частини) суперечить головній меті логічності та чіткості викладу, що і накладає на вживання цих конструкцій певні функціональні обмеження.

Вживання еліптичних речень у функціональному стилі наукової мови відображає третій ступінь входження розмовних синтаксичних конструкцій у письмову літературну мову. Відбувається повна нейтралізація експресивного забарвлення конструкцій. Усічення повного двоскладового речення спрямовано на максимально економне вживання мовних засобів для передачі найбільш повної наукової інформації.

Таким чином, усе викладене вище підводить нас до наступних **висновків**: така конструкція розмовного синтаксису як еліпс при вживанні у письмовій літературній мові походить три етапи входження, від стилістично забарвленого (у художніх та публіцистичних текстах) до нейтрального у наукових текстах. Вживання незакінчених висловлювань у письмовій літературній мові має певні функціональні обмеження. Дана конструкція не вживається у наукових текстах і має завжди експресивне забарвлення.

Література

1. Див. аналогічну думку: Щерба Л.В. Очередные проблемы языкознания / Л.В. Щерба // Избранные работы по языкознанию и фонетике. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1958. — С. 15.
2. Трофимова Э.А. Синтаксические конструкции английской разговорной речи / Э.А. Трофимова. — Ростов на Дону: Изд-во Ростовского ун-та, 1981. — С.13.
3. Шведова Н.Ю. Активные процессы в современном русском синтаксисе / Н.Ю. Шведова. — М.: Просвещение 1966. — С.151.
4. Акимова Г.Н. Новые явления в синтаксическом строе современного русского языка. — Л.: ЛГУ, 1982. — С. 81-91.
5. Разинкина Н.М. Развитие языка английской научной литературы / Н.М. Разинкина. — М.: Наука, 1978. — С.20.
6. Мальчевская Т.Н. Синтаксическая компрессия как ведущий признак сокращенно-описательной разновидности письменной научной речи / Т.Н. Мальчевская // Стиль научной речи. — М.: Наука, 1978, — С.58-75.

Summary

The article deals with the problems of transformation of typically colloquial syntactic structures (elliptical and stop-short utterances) in the language of fiction, newspapers and scientific works. Their stylistic adaptation and functional loading in these styles are investigated as well.

EUPHEMISM AS THE POLITICAL MECHANISM OF MANIPULATING IN THE GERMAN LANGUAGE

Pravdivtseva Y.S.

Donbas state teachers training university

Political communication in modern linguistics serves as the speech activity that is based on the promotion of certain ideas, the emotional impact on the citizens and the encouraging them to make a certain political action and also it has the aim to find the public consensus and to make a decision in the multiplicity of points of view in society.

One of the most effective ways to create a politically correct vocabulary is the use of euphemisms. Euphemism serves as the mechanism in the political communication and as the good instrument for politicians to make the people sure in the rightness of their idea. This aspect determines **the newness** of the article because nowadays it is important to now these mechanisms in order not to be manipulated.

The aim of the article is to disclose the functional peculiarities of euphemisms in the German language.

The subject of the article is the functional possibilities of the political euphemisms.

The object of the article is euphemism as the part of the political communication.

The problem of the political euphemisms has been studied by such scientists: Y.I. Sheigal, S. Vidlak, A. Katseva, K. Burr ridge, Ch. Kany and others.

According to the work by I.R Halperin, political euphemism - is «an understatement meaning of the words with the purpose of misleading public opinion and to express unpleasant things in light colours» [1].

The scientists have pointed seven main reasons of using of the political euphemisms [2, p. 239]:

- The need to conceal the gaps in the social sphere, to avoid conflict;
- The use of euphemisms as a means of saving face in the subject policy. Such measures are necessary in an effort to hide any unpleasant situation, embarrassments, etc.;
- The desire to veil actions that violate human rights and also all sorts of immoral acts in order to avoid public censure;
- The desire to avoid offending the person of lower social status or any other race;
- Denial of responsibility as a result of redistribution of guilt;
- The need to respect the diplomatic etiquette;
- One way to win the support of political forces.

There is a certain regularity whent the politicians carrying out various unpopular measures, tend to use words and phrases borrowed exclusively from a foreign language: the liberalization of prices (rather than inflation). This is one of the most effective ways

of manipulating of consciousness of the recipient in such a case any negative phenomenon is masked.

The scientists have pointed that the nature euphemisms includes a certain kind of slogans or political affectives.

According to the work by Y.I. Sheigal all the existing euphemistic conversion terms are generalized into three types:

Deployment: the word into phrase.

Collapsing: the phrase into word.

Equivalent replacement: the number of constituents are not changed.

So, euphemism according to the work by E. Laynfelner is a «partially false word» ("partielle Lügen), because it is often created and used with the aim to hide the negative aspects of certain socially significant phenomenon [5; p. 42].

Investigation. The analysis of the functions of these ideologically caused «false nominations» has shown that their main function in political communication is expressed widely by the represented ideographic field "hide, conceal, disguise, veil, obscure» (verbergen, verdecken, verhüllen, verheimlichen, verdrängen, verschweigen, verschleiern, vertuschen, verstecken, vermeiden), and at the same time its language implementation has its own specifics.

As language disguise serve various means: generalization of the content and of the words, uncertainty, vagueness of values, for example: (Gerät, System instead of the Waffen), multiple meanings of words and the intensive use of specialized vocabulary, terminology, (unterrepräsententen Geschlechts instead erniedrigend), words of foreign origin with diffuse semantics (Aktion, Intervention), the use of abbreviations, often obscuring the true meaning of the word (ABC-Waffen, GAU). So, a euphemism «Intervention» sounds much more harmless than «militärische Einmischung», and «ABC-Waffen» causes not so much fear as «atomare, biologische und chemische Waffen». In this regard, euphemisms, as an element of illusion and means of linguistic embellishment lead to the effect of "partially false view of the world, the limitations of perception and thinking noise» [3; p 836].

Lexical and semantic analysis of political euphemisms has shown that from a linguistic point of view for their creation may be used as well as normal, existing common words, as specially produced tumors that may eventually be adopted by the linguistic community, and to enter into the lexical-semantic system of language.

During analysis of such documents as the Lisbon Treaty, the Treaty of the establishing of the European Union and the Treaty of the establishing of the European Community, we have pointed abstracted and postivising euphemisms.

As we have noticed abstracts euphemisms (11 examples), consist of the systematic replacement of the names of the phenomena having a negative evaluation into more general, semantically vague, abstract concepts excluding from the semantic structure the negative component (Gerät, System instead Waffe, Gerät, System instead Waffe, Liquidation instead Zerstörung, Korruption instead kriminelle Bestechung, Diskriminierung instead Beschränkung, Rückvergütung instead Ersatz etc.). The newly created based on the metonymic changes «abstracts euphemisms» often represent the

broad generic terms that are correlated by less significant harmless, features or minor aspects of referents, veiling its true nature.

Another group of lexical euphemisms include «positivising euphemisms» (9 examples), that are created as new words with the purpose of «false embellishments» During their creation them the negative sides of denotatum disappear and the possible negative associations of recipient are replaced by positive ones and the described the phenomenon thus appears in a pleasant, positive light: Umstrukturierung, Sanierung instead Änderung, Verstärkte Zusammenarbeit instead Erweiterung, Harmonisierung instead Beseitigung von Unterschiedenheiten, Preisregelung instead Verletzungsanalyse, Sonderregelung für Ausländer instead Einschränkungen and others. These euphemisms are specially formed or borrowed new words, which, unlike the "abstractive euphemisms", are metaphorical and they are created as a result of analogies that hide gravity and danger of certain socio-political phenomena. Thus, the use of «positivising euphemisms» leads to full or partial replacement of negative associations into positive ones. For example, a positive nomination «Ewigkeitsgarantie» that consists of German word «Ewigkeit» and the French word «Garantie», is associated with permanent employment that brings profit. But at the same time it masks and even remote hints at the possibility of short-lived action. All identified examples we can see in the table.

<i>The name of euphemism</i>	<i>Examples</i>	<i>Quantity</i>
<i>Abstractive euphemisms</i>	<i>Gerät, System instead Waffe, Liquidation vmesto Zerstörung, Korruption instead kriminelle Bestechung, Diskriminierung instead Beschränkung, Rückvergütung vmesto Ersatz, unterrepräsentierten Geschlechts vmesto homosexuell, Rationalisierung instead falsche Erklärung, Kriminalprävention instead Mahnung, Denominierung instead Abnahme der Geldmenge, Standartisierung instead erforderliche Normen, Kollisionsnormen instead widersprüchliche Regeln,</i>	11
<i>Positivising euphemisms</i>	<i>Umstrukturierung, Sanierung instead Änderung, Verstärkte Zusammenarbeit vmesto Erweiterung, Harmonisierung instead Beseitigung von Unterschiedenheiten, Preisregelung</i>	9

	<i>vmesto Verletzungsanalyse, Sonderregelung für Ausländervmesto Einschränkungen, Ewigkeitsgarantie vmestolange dienen, Sonderbericht instead wichtiger Bricht</i>	
--	--	--

Due to the use of a great quantity of euphemisms the semantic indifference has been increasing. For such a purpose certain semantic elements are used, for example:

Syntactical ellipsis: «Die in Unterabsatz 1 genannten Zölle dürfen nicht höher sein als diejenigen, die für die Einfuhr von Waren aus dem Mitgliedstaat gelten» [4; p. 133];

Semantic ellipsis: « der Grundsatz der Gleichbehandlung der Beibehaltung oder der Einführung spezifischer Vergünstigungen zur Erleichterung der Berufstätigkeit des unterrepräsentierten Geschlechts oder zur Verhinderung oder zum Ausgleich von Benachteiligungen in der berufliche Laufbahn nicht entgegensteh»t (unterrepräsentierten Geschlechts - ignoring the Seme "humiliated» [4; p. 373];

In the last example the word combination «unterrepräsentierten Geschlechts» is used but the seme «humiliated» is ignored.

Generalization: «Gemeinsame Aktionen betreffen spezifische Situationen, in denen die operative Aktion der Union für notwendig erachtet wird» (Aktion instead Angriff) [6; p. 16].

It must be emphasized that not only the objective reality, but also the life of society (its adopted rules, existing and emerging forms of human relations) affect the appearance of the lexical composition of the language vague nominations. One of the consequences of the struggle for equal rights for women in the field of professional activity has been the so-called depersonalization:

«Bei allen Tätigkeiten wirkt die Union darauf hin, Ungleichheiten zu beseitigen und die Gleichstellung von Männern und Frauen zu fördern» [4; p. 55]».

It should be pointed that these euphemistic forms are widely used in the texts of the official documents of the EU that are written in the German language. As may be seen from the above examples euphemisms may cause undesired social effect such as false view of the world, a distorted perception and thinking and leads to a false interpretation of reality.

Conclusion. We have pointed the great role of euphemisms in the German language. The main purpose of euphemisms is to hide the truth or some unpleasant facts for society. Germany is the leading country in the EU and most of the texts of the documents are written in the German language that is why such phenomenon like euphemisms are widely spread in the German language.

Literature

1. Гальперин, И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / И.Р. Гальперин – М.: Наука, 1981. – 140 с.

2. Шейгал, Е.И. Семиотика политического дискурса / Е.И. Шейгал – Волгоград: Перемена, 2000. – 368 с.
3. Burkhardt, A. Können Wörter lügen? // Universitas. Zeitschrift für interdisziplinäre Wissenschaft 47, 1992a. – S. 831-840.
4. Kunzmann, B. Vertrag von Lissabon. – Berlin, 2010. – 471 с.
5. Leinfellner, E. Der Euphemismus in der politischen Sprache. – Berlin: Duncker, Humblot, 1971. – 177 S.
6. Vertrag über die Europäische Union (Maastrichtvertrag). EGKS-EWG-EAG. Brüssel Luxemburg, 2006.
7. Vertrag zur Gründung der Europäischen Gemeinschaft vom 25.3.1957, geändert 1995//Europa-Recht. – Deutscher Taschenbuch Verlag, 1997. S. 4-132

Резюме

У статті розглянуто питання ролі політичних евфемізмів у німецькій мові. На прикладі офіційної документації Європейського Союзу, автором наведено приклади вживання евфемізмів, а також особливостей їх функціонування. Автором наголошено на тому, що головною метою вживання евфемізмів в німецькій, як і в будь-якій іншій мові, є нейтралізація неприємних, непопулярних у суспільстві аспектів. У ході такої нейтралізації, на думку автора, значення деяких виразів може мати спотворений характер, що може призвести до появи помилкових поглядів у суспільстві щодо певного питання.

УДК 811.111'371

АКТУАЛІЗАЦІЯ АДРЕСАТНОСТІ У ТЕКСТІ ПОЛІТІНТЕРВ'Ю

Прокопенко А.В., Рева Н.С.
Сумський державний університет

Активізація сучасних лінгвістичних досліджень у ручищі антропоцентричного підходу, що спирається на онтологічну первинність активного суб'єкта пізнавальної діяльності стосовно царини його існування, уможливорює вивчення текстів медіаполітичного дискурсу, які є домінантним інформативним джерелом суспільної та політичної діяльності. Наразі ЗМІ, трансформуючи інфопотоки, зайняли панівне місце у структуруванні суспільно-політичних процесів. У зв'язку з цим, дослідження тексту політінтерв'ю періоду

передвиборчої кампанії з урахуванням важливого антропокомпоненту комунікативного процесу – адресата, виявляється **актуальним** та необхідним.

Мета даної розвідки – оновлення, уточнення та визначення типологічних характеристик адресатності у тексті політінтерв'ю з урахуванням інтерактивності веб-сайтів новин – зумовлює вирішення наступних **завдань**: ідентифікація адресатності у тексті політичного інтерв'ю; визначення ролі та місця суб'єкт- та об'єкт-адресатів у тріаді учасників даного жанру медіаполітичного дискурсу; аналіз цілей та комунікативно-мовленнєвих стратегій об'єкт-адресата політінтерв'ю.

Матеріалом вивчення слугують тексти та транскрипти політінтерв'ю періоду передвиборчої кампанії, розміщені на американських веб-сайтах новин.

Кореляція адресант-адресат у різних мовленнєвих жанрах є об'єктом наукових розвідок багатьох вітчизняних та зарубіжних мовознавців, серед яких Баранов А.М., Бацевич Ф. С., Богданов В. В., Барташова Г. І., Вінокур Т. Г., Воробйова О. П., Єщенко Т. А., Левицький Ю. А., Михайлова О. В., Полонський А. В., Федосюк М. Ю., Черватюк І. С., Шейгал О. Й., Шмельова Т. В. та інші.

Виклад основного матеріалу і отримані висновки. Відповідно до психолінгвістичної моделі породження висловлювання, найважливішим об'єктом дійсності мовця є індивід / аудиторія, до кого він спрямовує своє висловлювання. Суб'єкт, що породжує висловлювання, та адресат, який сприймає це повідомлення, виступають у мовленнєвому спілкуванні перш за все як особистості, тому мовленнєва діяльність завжди має особистісну орієнтованість [6, с. 122]. У трактовці дефініції «адресат» Ф. Ц. Бацевич відмічає, що це є особа, яка сприймає повідомлення і відповідно до своїх когнітивних стратегій і конкретних контекстних та ситуативних умов інтерпретує повідомлення адресанта. Адресат – це не пасивний споживач інформації, а активна особистість, від якої значною мірою залежить успіх спілкування [1, с. 106], у форматі політичного інтерв'ю це журналіст.

Адресат як учасник медіаполітичного дискурсу характеризується низкою особливостей: соціальною роллю, віком, психологічним станом, гендерною приналежністю, когнітивними здібностями, особливостями сприйняття мовлення, життєвими цінностями та іншим. У зв'язку з цим розрізняють декілька типологій адресатів: 1) за характером адресованості – прямі (емпіричні читачі або слухачі), непрямі (мають доступ до інформації, але не є актантами ситуації) та адресати-ретранслятори (передають і тлумачать повідомлення); 2) за соціально-типологічними значеннями – національні та позанаціональні. Кожна з цих груп формується за властивими конкретній культурі ознаками, тезаурусним комплексом та психічними особливостями; 3) за професійною орієнтацією – професіонали та непрофесіонали. Професіонали взаємодіють з адресантами за принципом паритету, що не є показовим для непрофесіоналів, які залежать від адресантів-професіоналів та ретрансляторів; 4) за ступенем обізнаності – епіфани (обізнані адресати) та профани (необізнані адресати); 5) за співвіднесеністю з реальним та ірреальним світом – реальні і текстові (образ читача).

Залученими до інформації можуть бути представники однієї або різних груп. Адресати можуть належати до груп союзників або опонентів, зацікавлених чи незацікавлених, пересічних чи непересічних комунікантів [3; 191-192].

Полонський А. В. оперує терміном «категоріальний адресат», який, на його думку, реалізується у трьох основних типах: об'єкт-адресаті, суб'єкт-адресаті та його модифікації – інтенціональному адресаті. Об'єкт-адресат – структурно-семантичний адресат, реципієнт, що сприймає та відчуває на собі дію, яка походить від адресанта; об'єкт діяльності, не наділений властивостями респондента (електорат, що не може брати участь у мовленнєвому акті у нашому випадку). Суб'єкт-адресат – прагмасемантичний адресат, що поєднує властивості реципієнта (здатність сприймати) та респондента (здатність реагувати та відповідати), представлений у структурі комунікативно-мовленнєвого акту як функціонально рівний мовцю суб'єкт мовлення, тобто як другий суб'єкт мовлення, що корелює з першим (журналіст у нашому випадку). Функціональним різновидом суб'єкт-адресата є інтенціональний адресат – прагмасемантичний «переадресат» (являє собою сутність, що потенційно містить у собі суб'єкт-адресата), який ще не реалізував притаманні йому властивості респондента [8; 63-64], у нашому дослідженні потенційний респондент, який отримує інформацію, дистанційовану в часі та просторі (через Internet у вигляді посткоментарів) – електорат (дистанційний респондент), який опосередковано бере участь у комунікативному процесі.

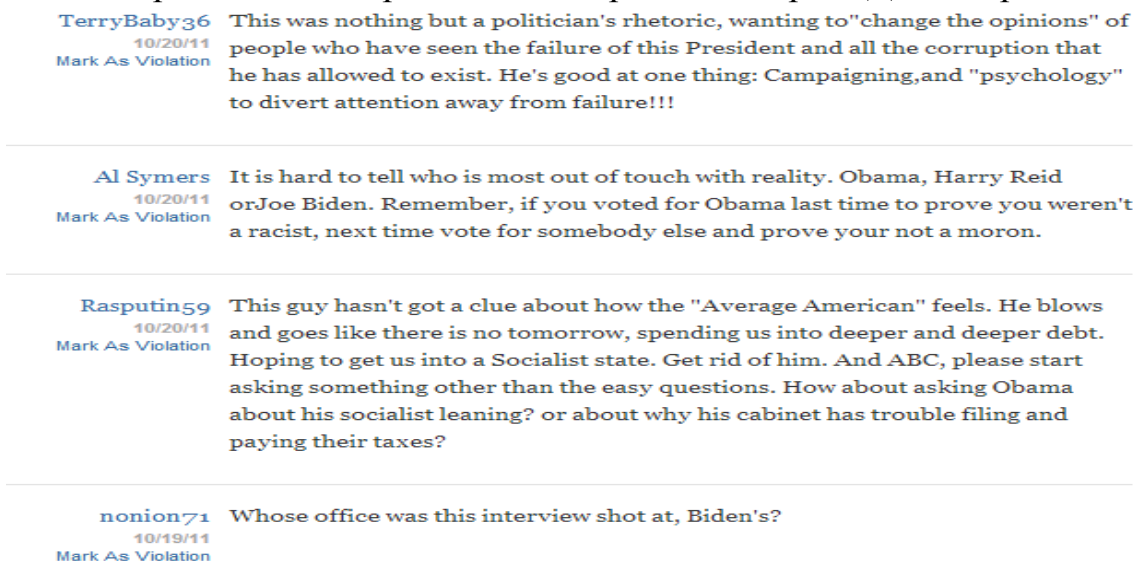
Воробйова О. П. розмежовує три типи адресата, серед яких фіктивний адресат (тобто художній образ, включений до сфери зображеної комунікації), гіпотетичний адресат (образ адресата в уявленні адресанта, на якого орієнтовано висловлювання, тобто посередник між автором та аудиторією) та реальний (емпіричний адресат), який безпосередньо є реципієнтом даного висловлювання [2, с. 139]. Запропонована таксономія типів адресатів також може бути екстрапольована на мовленнєві акти у форматі поліінтерв'ю. Під фіктивним адресатом мається на увазі уявний адресат, бажаний, ідеальний електорат у баченні політдіяча, на відміну від реального адресату, що репрезентований реальним електоратом. А гіпотетичним адресатом виступає журналіст, на кого розраховані спічі політика, він є медіатором між політиком та виборцями.

У тексті поліінтерв'ю періоду передвиборчої кампанії в першу чергу адресат репрезентований прямим адресатом – тобто конкретною особистістю, на яку спрямоване мовлення політдіяча (в нашому випадку інтерв'юєром), та адресатом-спостерігачем – збірним персонажем (електоратом). За словами Пішкової О. Ю., «збірний персонаж в залежності від характеру адресата є масовим чи колективним. Масовий адресат, тобто реципієнт ЗМІ / Internet, позбавлений можливості втручатися у мовлення адресанта. Колективний адресат має зв'язок з мовцем. Він може виразити свою реакцію мовцю вербально, подавши репліку з зали, чи невербально – посмішкою, сміхом, аплодисментами» [6, с. 8].

Отже, відповідно до вищеперелічених класифікацій, у тексті політінтерв'ю, репрезентованих на американських сайтах новин, наявні два адресати – інтерв'юер та електорат. Інтерв'юер є гіпотетичним суб'єкт-адресатом, а електорат – реальний емпіричний об'єкт-адресат, представлений американською національністю, який володіє виборчим правом та представлений як професіоналами (епіфанами), так і непрофесіоналами (профанами).

Адресат у тексті політінтерв'ю сайтів новин є масовим, він позбавлений права безпосередньо брати участь у комунікативному процесі, що відбувається між інтерв'юером та політичним діячем, але може висловити свою думку, залишивши свій коментар після тексту політінтерв'ю на сайті, де розміщений транскрипт цієї діалогічної взаємодії (див. Рис. 1):

Рис. 1. Фрагмент веб-сторінки з коментарями до інтерв'ю Дж. Тепера з Б. Обамою.

Коментар після тексту політінтерв'ю на різних сайтах новин, таким чином, стає колосальним сучасним джерелом репрезентації суб'єктивної думки електорату країни. Коментар виступає й одним з розповсюджених форм участі у політичному інтерв'ю, оскільки за допомогою нього можна не тільки висловити власну думку, а поспілкуватись та подискутувати з приводу тієї чи іншої проблематики (вже в якості адресанта по відношенню до політика). Також користувачі сайтів новин можуть порекомендувати у всесвітніх соціальних мережах те чи інше політінтерв'ю, додати закладку на цю новину або відправити на пошту за допомогою іконок (див. Рис. 2), і, таким чином, ці дії популяризують текст того чи іншого політінтерв'ю.

Рис. 2. Фрагмент початку інтерв'ю на веб-сторінці служби новин ABC.

Найбільш наочним для демонстрації фактору адресатності будь-якого мовленнєвого твору є його представлення на синтаксичному рівні, де адресат виражений окремою мовною синтаксичною формулою, що іменується у традиційному синтаксисі звертанням. Адресатність розглядається як наскрізна граматична (морфологічна) категорія, що має специфічні засоби вираження – лексико-граматичні розряди (адресатно-особові займенники, субстантивні та ад'єктивні вокативи, адресатні субститутиви), особливі граматичні показники (адресатно-особові дієслівні форми, форми наказового способу дієслова, кличний відмінок тощо) [8, с. 175].

Журналіст та респондент колегіально формують текст інтерв'ю, реалізують комунікативні наміри та прагматичні настанови відносно один одного та відносно реального адресата інтерв'ю. Роль журналіста у політінтерв'ю зводиться до ролі інтерв'юера, того, хто отримує інформацію, шляхом ставлення запитань та ролі медіатора, який є єдиною ланкою між політдіячем та електоратом, адресантом та адресатом.

Журналіст виступає обов'язковим та необхідним учасником як у тексті політінтерв'ю, так і у моделюванні власне структури тексту політичного інтерв'ю, особливістю якого є асиметрія. За твердженням Кошкарової Н. Н., «суть асиметрії як ключової характеристики комунікації при інтерв'ю полягає в тому, що інтерв'юеру належить починати та закінчувати інтерв'ю, вводити та продовжувати теми, ставити питання, основуючись на даних, які він має. Респонденту (політику) належить висловлюватися стосовно питань інтерв'юера та приймати його відгуки та коментарі. Зміна теми під час інтерв'ю може відбутися тільки зі згоди інтерв'юера» [5, с. 112]. М.В. Юріна відзначає, що «ознака асиметрії закріплює структуру діалогу в інтерв'ю. Інтерв'юер повинен реалізувати свою мету, оперуючи лише питальними формулюваннями, він

позбавлений простору для вираження власної думки, позиції. З іншої сторони, респонденту надаються максимальні можливості для вираження своєї точки зору, що призводить у деяких випадках до ситуації зміни теми, що знаходиться у компетенції журналіста» [9]. В такому випадку процесом інтерв'ю керує вже респондент (політик), а не інтерв'юер.

Соціальна та мовленнєва поведінка журналіста підпорядковується Хартії журналіста та Мюнхенській хартії, головним постулатом яких є об'єктивність журналіста у висвітленні подій. Херітидж Дж. зазначає, що «інтерв'юери мають бути безсторонніми, незацікавленими, об'єктивними та неупередженими у своїх бесідах із суспільними діячами. Вони повинні поважати факти та погляди, які повідомляються респондентами, та зробити цю інформацію всезагальним надбанням» [10, р. 57]. Коли відбувається порушення даних вимог, коментарі журналіста стають надто пристрасними та упередженими, то він, таким чином, провокує політдіяча на конфлікт. Як результат, спостерігається порушення асиметрії розподілу ролей учасників політичного інтерв'ю, виникає конфліктний діалог та дисгармонія. Саме асиметрія забезпечує баланс та гармонію у політичному інтерв'ю. Асиметрія у відсотковій кореляції об'єму даних мовленнєвого доробку політдіяча та інтерв'юера складає у середньому 62,4% та 37,6% відповідно (за результатами підрахунку загальної кількості слів у репліках актантів політичного інтерв'ю; проаналізовано 144 тексти політінтерв'ю).

На збереження чи порушення асиметрії розподілу ролей учасників політінтерв'ю, а відтак і процесу перебігу інтерв'ю (конфліктний – нейтральний) впливають головні цілі інтерв'юера – презентація особистості політдіяча або його дискредитація в очах електорату. Цим цілям підпорядковані дві комунікативно-мовленнєві стратегії журналіста – стратегія збереження нейтралітету та провокативна стратегія.

За словами Юріної М. В., «нейтралітет – у даному випадку поняття відносне, з огляду на те, що особливістю політичної комунікації є постійне намагання політика до здійснення самопрезентації. В рамках стратегії прийняття нейтралітету політик може здійснювати самопрезентацію непрямо – через висловлення своєї думки відносно проблеми, позначення своєї позиції, тобто позиціонування себе у політичному просторі. Під нейтралітетом необхідно, таким чином, розуміти фокусування уваги обох учасників на обговорюваній проблемі, абстрагування від особистості респондента-політика» [9, с.125]. Херітидж Дж. та Грейтбеч Д. пропонують низку способів дотримання нейтралітету: 1) інтерв'юери ставлять запитання, не роблять заяв та не виражають власної думки; 2) інтерв'юерам не можна (як в звичайній бесіді) виділяти окремі фрагменти інформації та оцінювати їх. Подібні дії вилучаються з мовлення інтерв'юера як ті, що виражають його симпатію чи відсутність такої відносно висловлених поглядів [11; 116-118]. Отже, відповідно до професійних вимог, інтерв'юер займає нейтральну позицію відносно представників різних (опозиційних) політичних сил та об'єктивно презентує отриману інформацію широкому загалу.

Стратегія збереження нейтралітету інтерв'юером забезпечується використанням низки таких запитань (відповідно до класифікації питань Колесніченко О. В. в залежності від їхньої функції [4; 56-58]), як:

1. Фактуальні питання – це питання про реальні події (*G. Stephanopoulos: “But, Congressman, where do you get that first win? [12]”*);

2. Оцінююче питання – це питання про ставлення співбесідника до когось або чогось (*W. Blitzer: “Do you think his campaign because of all the sexual harassment allegations, that stumble in Milwaukee, some of the other issues, is Herman Cain’s campaign imploding?” [15]*);

3. Інтроекційне питання – це питання про почуття співбесідника (*W. Blitzer: “I’ve known you for some time and I know you’re a tough woman. How did you feel when you heard Herman Cain describe you, he was asked to describe a flavor of ice cream he would use for you, “tutti-frutti”?” [15]*);

4. Проективне питання – це питання про можливу поведінку співбесідника в уявних ситуаціях (*C. Amanpour: “All right. Let’s talk about this huge debate going on in Washington and around the country about the debt ceiling. If you were a president, would you ask Congress to raise it now?” [13]*);

5. Гіпотетичне питання – це питання про можливі події та умови їхнього розвитку (*G. Stephanopoulos: “Do you think you can change Mitt Romney’s mind on any of these big issues? And will you endorse him if he gets the nomination?” [12]*);

Наступна низка нейтральних питань іменується керуючими, функція яких полягає у керуванні процесом діалогу та поділяється на:

1. Відкриваюче питання – з цього питання журналіст зазвичай починає інтерв'ю (*B. Montopoli: “Hi, This is Brian Montopoli, with CBS News, and I am here with GOP Presidential candidate Herman Cain. Thank you for being with us, sir” [17]*);

2. Перехідне питання – питання, які містять частину висловлювання співбесідника та нове питання (*R. Perry: “I don’t agree with that. My deal is have a flat, simple tax. And – Americans want – Americans I hope – aspire to be – be wealthy. I hope they aspire to have a better quality of life. And we have this class warfare that’s going on now. And I don’t agree with that. I’m interested in people getting to work. And folks who generally have money are the ones who invest money, that hire folks, so that those folks who get hired can work their way up to become someday owning the company” – J. Harwood: “And you mentioned class warfare. In 1996, when your advisor Steve Forbes was running on a flat tax, Mitt Romney said it was a tax cut for fat cats. If he says that about your plan, what are you going to say to him?” [16]*);

3. Фільтруюче питання – питання, що містять фрагмент відповіді та прохання про уточнення (*H. Cain: “Not very much because...” – G. Van Susteren: “What’s “not very much”?” [21]*);

4. Стверджуюче питання – це вигук (повтор попередньої репліки) та прохання розповідати далі (*A. Johnson: “Two too many” – A. Marr: “Two too many. You would say... So you want to go to a proper one member one vote leadership?” [14]*);

5. Когнітивне питання – питання, що передбачає осмислити та зрозуміти відповідь, яка тільки-но прозвучала (*H. Cain: “Call me crazy, but there are too many examples of where there has been pushback” – C. Amanpour: “You don’t really mean this, though, do you, Mr. Cain?”* [18]).

Юріна М.В. зазначає, що «типичним для стратегії прийняття нейтралітету є формулювання висловлювання інтерв’юера не у формі питання, а у формі тези, який респонденту-політику необхідно прокоментувати» [9, с. 128] (*C. Amanpour: “Some would say that – some would say that actually it’s because those policies and what you’re proposing, for instance, don’t meet their demands or what they’re looking for” – H. Cain: “And I say that the reason they don’t see them as meeting their demands of what they’re looking for is because they have not looked at them. My economic growth and jobs plan, as an example, is not partisan. It is a solution that benefits everybody, especially the African-American community”* [18]).

Провокативна стратегія полягає у використанні журналістом низки провокаційних запитань, які у термінах Колесніченко О. В. називаються поведінковими. Науковець зазначає, що дані питання слугують для маніпулювання співбесідником, провокування певних дій з його сторони. Мета журналіста у даному випадку – не отримати інформацію, а вивести співбесідника з рівноваги [4, с. 57], аби представити його потім реципієнту без «маски». Серед цих питань автор виокремлює:

1. Сугестивне питання – це питання ставить одну відповідь краще за інші. Респонденту пропонується або погодитися з якимсь твердженням, яке він не вважає правильним, або визнати свою неправоту, некомпетентність і т.п. (*C. Amanpour: “Well, just quickly to wrap up Governor Perry, do you like what you’ve seen so far? Is he the presumed front-runner for you?”* [20]);

2. Питання-пастка – це питання, відповідь на яке буде не на користь співбесідника (*B. Montopoli: “I need to ask you about something you said recently, which was that you would not want to sign a bill that was longer than three pages” – H. Cain: “Yes” – B. Montopoli: “Now, I looked at some bills. First of all, the fair tax, which you back, is 131 pages. The Patriot Act, Civil Right Act, bush Tax Cuts, all longer than 30 pages. Defense appropriations bills are always longer than – that three pages. How – how can you keep that promise?”* [17]);

3. Питання з натяком – істинна мета питання спочатку приховується. Спочатку повідомляється про загальновідомий факт, а вже потім, опираючись на цьому факті, інтерв’юер ставить питання, яке виставляє співбесідника у невідповідному світлі (*C. Amanpour: “Let me move on to some things that you’ve said. Right after the debate in Florida, you told Wolf Blitzer of CNN that, basically, African-Americans, blacks in this country had been brainwashed over the years into supporting Democrats” – H. Cain: “Yes” – C. Amanpour: “I mean, isn’t that really an inflammatory thing to say? I mean, do you really believe that African-Americans, blacks, are so easily manipulated?” – N. Cain: “I also said in that same interview...” – C. Amanpour: “No, but let me ask about that. That word is very inflammatory”* [18]);

4. Підсилювальне питання – це питання повторює висловлювання співбесідника у більш жорсткішій, категоричній формі. Мета даного питання – змусити співбесідника спростувати тільки-но висловлену думку і таким чином представити його як людину, що не має твердої точки зору (*D. Gregory: “... You gave a speech on Friday in Georgia, and you said the following about the president: (Videotape – N. Gingrich: You want to be a country that creates food stamps, in which case frankly Obama’s is an enormous success. The most successful food stamp president in American history. Or do you want to be a country that creates paychecks?” End videotape) – D. Gregory: “First of all, you gave a speech in Georgia with language a lot of people think could be coded racially-tinged language, calling the president, the first black president, a food stamp president” – N. Gingrich: “Oh, come on, David” – D. Gregory: “What did you mean? What was the point?” [19]*);

5. Провокує питання щодо причин психологічного стану співбесідника, на кшталт: *“Why are you so nervous?”* – найсильніший спосіб вивести співбесідника зі стану рівноваги. В більшості з проаналізованих інтерв’ю даного типу питання не було виявлено, що свідчить все-таки про об’єктивність та неупередженість інтерв’юєрів, а не про бажання навмисно спровокувати скандал.

У ході проведеного аналізу, виявлено, що комунікативно-прагматичний простір політдіяча доповнюють адресати політінтерв’ю – журналіст та електорат, які є необхідними учасниками в моделюванні композиційної структури мовленнєвого акту політінтерв’ю. Інтерв’юєр, керуючись власними інтенціями, застосовує у своєму мовленні стратегію збереження нейтралітету та провокативну стратегію. Електорат виступає реальним адресатом політінтерв’ю. Таким чином, журналіст поєднує роль інтерв’юєра, суб’єкт-адресата та медіатора між політиком та масовою аудиторією.

Таким чином, фактор адресатності виступає невід’ємним компонентом категорії антропоцентричності у тексті політінтерв’ю, без якого висловлювання, що обумовлене інтенційним прагматичним спрямуванням, взагалі не може існувати. Незважаючи на вторинну позицію журналіста-адресата, виконуючи роль гіпотетичного адресата по відношенню до адресанта-політика, він спрямовує автора мовлення на вибір мовних засобів, спосіб подачі інформації та стиль поведінки. Посттекстові коментарі, в яких відображена суб’єктивна думка електорату (об’єкт-адресата), як перлокутивний ефект мовленнєвих актів політінтерв’ю, дають можливість тому чи іншому політдіячеві змінити або будувати далі свої стратегічні мовленнєві дії у передвиборчій кампанії, тим самим роблячи внесок у побудову цілісного прагматичного іміджу політичної особи і побудову політики суспільства.

Література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Бацевич Ф. С. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.
2. Воробйова О. П. Текстові категорії і фактор адресата : монографія / Воробйова О. П. – К. : Вища школа, 1993. – 171 с.

3. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб. / Т. А. Єщенко. – К. : ВЦ «Академія», 2009. – 264 с. (Серія «Альма-матер»).
4. Колесниченко А. В. Прикладная журналистика : учебное пособие / Колесниченко А. В. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2008. – 180 с.
5. Кошкарлова Н. Н. Асимметричное распределение коммуникативных ролей в политическом интервью как фактор успешности / неуспешности коммуникации / Н. Н. Кошкарлова // Политическая лингвистика. – 2010. – № 4 (34). – С. 112–114.
6. Пишкова Е. Ю. Прагмалингвистическое диагностирование речевого поведения кандидатов в президенты США (на материале предвыборного дискурса) : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Е. Ю. Пишкова. – Ростов-на-Дону, 2007. – 23 с.
7. Плахотная Ю. И. Речевое воздействие в диалогическом дискурсе / Ю. И. Плахотная // Политическая лингвистика. – 2011. – № 4 (38). – С. 121–124.
8. Полонский А. В. Категориальная и функциональная сущность адресатности (на материале русского языка в сопоставлении с польским) : дисс. ... доктора филол. наук : 10.02.01, 10.02.03 / Полонский Андрей Васильевич. – Белгород, 1999. – 451 с.
9. Юрина М. В. Коммуникативные стратегии партнёров в политическом интервью (на материале современной прессы ФРГ) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Юрина Марина Валерьевна. – Самара, 2006. – 187 с.
10. Heritage J. Designing questions and settings agenda in the news interview / Heritage J. [In C. D. LeBaron & J. Mandelbaum (eds.) Studies in Language and Social Interaction]. – London : Lawrence Erlbaum. – 2003. – pp. 57–90.
11. Heritage J. On the institutional character of institutional talk: The case of news interviews / Heritage J. & Greatbatch D. [In D. Boden & D. H. Zimmerman (eds.), Talk and Social structure]. – Cambridge : Polity Press. – 1991. – pp. 95–129.
12. “This Week” Transcript : Ron Paul [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://abcnews.go.com/Politics/week-transcript-ron-paul/story?id=15513161&page=3#.T3614tn0KnA>
13. This Week’ Transcript: Tim Pawlenty and Mitch Daniels [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://abcnews.go.com/ThisWeek/week-transcript-tim-pawlenty-mitch-daniels/story?id=13714378>.
14. Gary Johnson interview transcript [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://calvinayre.com/2011/07/19/poker/gary-johnson-interview-transcript/>
15. Interview with Presidential Candidate Michele Bachmann [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.realclearpolitics.com/articles/2011/11/17/interview_with_presidential_candidate_michele_bachmann_112123.html
16. CNBC Transcript: CNBC’s John Harwood with GOP Presidential Candidate Governor Rick Perry Today [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbcumv.com/mediavillage/networks/cnbc/pressreleases?pr=contents/press-release/2011/10/25/cnbc-transcript1319549882624.xml>

17. Herman Cain interview : Full transcript [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.cbsnews.com/8301-250_162-20070306.html#ixzz1lgXEaYа
18. This Week' Transcript: GOP Presidential Candidate Herman Cain [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://abcnews.go.com/ThisWeek/transcript-gop-presidential-candidate-herman-cain/story?id=14651160>
19. Transcript: Presidential Candidate Newt Gingrich Interviewed on NBC's Meet the Press – May 15, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.clipsandcomment.com/2011/05/15/transcript-presidential-candidate-newt-gingrich-interviewed-on-nbcs-meet-the-press-may-15-2011/>
20. This Week' Transcript: Sen. Jim DeMint. Sept.4, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://abcnews.go.com/Politics/week-transcript-sen-jim-demint/story?id=14446776#.TrLOHnI_FpQ
21. Herman Cain Explains His Side of Past Sexual Harassment Allegations to 'On the Record' [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.foxnews.com/on-air/on-the-record/2011/11/01/herman-cain-explains-his-side-past-sexual-harassment-allegations-record?page=1>

Summary

The article deals with the category of addressness in the texts of political interview during election campaign (considering interactivity of the news websites). This category in the texts of political interview is represented by two addressees – interviewer and electorate. Interviewer acts as a hypothetic subject-addressee, electorate – as a real empiric object-addressee.

УДК 811. 111'374

СПОСОБИ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ У АНГЛІЙСЬКІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ ГАЛУЗИ ВІНОРОБСТВА

Рогач Л.В.

ДВНЗ „Ужгородський національний університет”

Постановка проблеми та її визначення. Протягом тривалого часу терміни були предметом теоретичних та практичних наукових досліджень у працях вітчизняних та зарубіжних лінгвістів К. Я. Авербуха, Г. О. Винокура, Є. Вюстера, С. В. Гриньова, В. П. Даниленко, І. С. Квитко, Т. Р. Кияка, І. М. Кочан, В. М. Лейчика, Д. С. Лотте, Т. І. Панько, Дж. Сейгера, Л. О. Симоненко, А. В. Суперанської, С. Д. Шелова, Л. Хоффмана та ін. Їх праці базувались на різних

підходах та методах дослідження, проте всі вони сприяли укріпленню позицій та науковому обґрунтуванню досліджуваних терміносистем у сфері термінознавства.

Сукупність термінів певної галузі знань формують її терміносистему. Насамперед необхідно з'ясувати змістове наповнення самого поняття – терміносистема. Адже в існуючих вітчизняних словниках є статті, присвячені терміну, термінології, а от детального тлумачення терміносистеми поки що немає. Для конкретизації даного терміну варто провести аналіз існуючих дефініцій, які подають у своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені-термінологи.

О. С. Чирков розглядає терміносистему як систему понять, які найповніше виражають і відображають сутність певного явища та об'єднані навколо певної концепції, а тому розкривають якнайповніше і саме явище, і концепцію, на якій базуються і яку деталізують та конкретизують. Інакше кажучи, терміносистема – це система кодових знаків, які дозволяють розпізнати самотність і самодостатність певного феномена [4, с.56].

Спрощеним можна вважати визначення Т. Л. Канделакі [2, с. 93], за яким терміносистема — це система термінів у певній галузі, підгалузі наукового або технічного знання, що обслуговує наукову теорію або наукову концепцію.

За останні десятиліття суттєво збільшилась кількість досліджень, присвячених особливостям формування терміносистем. І. В. Сапожник виділяє дві групи факторів, які відіграють важливу роль у творенні терміносистем: 1) екстралінгвістичні, які зумовлюють необхідність домінувати поняття галузі знань і сфер діяльності, а також потреба деталізувати (у певних випадках навіть ускладнити) поняття фундаментальних галузей науки, перенесених у прикладну терміносистему; 2) лінгвістичні, пов'язані з різноманіттям поняттєвих відносин, які передаються термінами, а також можливістю поєднання в таких багатослівних термінах різних у поняттєвому відношенні компонентів [3, с.348].

На сучасному етапі розвитку науки спостерігається посилення інтересу до вивчення окремих термінологічних систем. Дослідники все частіше зосереджують увагу на чинниках, які впливають на формування та розвиток галузевих термінологій. В сучасній лінгвістиці велику увагу приділяють вивченню окремих структурних груп і моделей мов в їх сучасному стані. Знання словотвірних моделей дає змогу виявити способи номінації окремих явищ навколишньої дійсності і таким чином представити мовну і національну картини світу. Термінологічний апарат галузі виноробства як важливої ланки сільського господарства України також потребує комплексного дослідження. Продуктивність галузі значною мірою залежить від вивчення та аналізу досвіду зарубіжних спеціалістів шляхом активної комунікації з ними та запозичення їхніх напрацювань і розробок.

Актуальність статті зумовлена необхідністю описання англійської лексики терміносистеми галузі виноробства з точки зору її структурного наповнення, оскільки ця термінологія залишається маловивченою, проте представляє великий науковий інтерес. Термінологічна система даної галузі формує вагому складову загального господарсько-економічного понятійного апарату і займає особливе місце між технічною та загальноповсякденною лексикою, які знаходяться в постійних

взаємозумовлених зв'язках. Активні процеси термінотворення супроводжуються значною варіативністю найменувань, діапазон яких розширюється. Саме тому актуальність статті також полягає у необхідності впорядкування та уніфікації англійських термінів галузі виноробства. Досліджуване термінополе включає найменування різних видів вин, форм процесу виробництва, лексику, пов'язану з теорією та практикою виноробства, супровідними аспектами виноградарства і виноробства (хвороби лози, предмети, які використовуються в процесі споживання вин, назви напоїв, виноградарсько-виноробні регіони та ін.).

Мета цієї статті – дослідити афіксацію та основокладання як основні способи термінотворення у англійській терміносистемі виноробства.

Завдання дослідження полягає у огляді теоретичних джерел з проблем термінознавства, формуванні вибірки англійських термінологічних одиниць виноробства з лексикографічних джерел, з'ясуванні способів термінотворення у англійській термінології виноробства, детальний аналіз афіксації та словоскладання як основних способів термінотворення у досліджуваній терміносистемі.

Матеріалом дослідження слугували авторитетні англійські термінологічні словники, доступ до яких відкрито у мережі Інтернет. Серед них словники найавторитетніших у галузі виноробства видань, зокрема «Wine Spectator» та «Wine Advocate».

Виклад основного матеріалу та отримані результати.

Термінологічний апарат галузі виноробства за своєю будовою відображає загальні принципи творення наукових термінів. Аналіз англійської виноробної терміносистеми засвідчив те, що вона є гетерогенною, тобто складається не лише з простих слів, а й дериватів, утворених за допомогою афіксів, складних термінів, утворених з кількох основ, а також словосполучень та аббревіатур. З метою виявлення структурних ознак англійського термінологічного апарату галузі виноробства було виокремлено 2000 термінів, до яких належать як терміни-слова, так і терміни-словосполучення. Терміни-слова поділяють на прості (непохідні), похідні (деривати), складні і складені. В свою чергу, терміни-словосполучення за кількістю структурних компонентів поділяють на прості словосполучення (два компоненти) і складні словосполучення (три компоненти і більше).

Аналіз нашої вибірки засвідчив, що найбільшим термінологічним пластом у галузі виноробства є лексичні одиниці, утворені способом афіксації, загальна кількість яких становить 1120 термінів (56%). На другому місці знаходяться прості терміни, кількість яких дорівнює 520 (26%). Складні терміни, утворені з кількох основ, налічують 180 одиниць (9%), а термінологічні словосполучення та аббревіатури – відповідно 100 (5%) і 80 одиниць (4%). У статті зосередимо свою увагу на афіксації та основокладанні як основних способах термінотворення у нашому мовному матеріалі.

Перш ніж перейти до характеристики афіксальних способів творення термінів, зазначимо, що хоч і не найбільшим, проте значним пластом виноробної галузевої термінології є прості безафіксні лексичні одиниці: *acid, barrel, bead, beak, cap, claret, clos, color, cradle, glass, label, wine, yeast*.

Кількісне співвідношення простих (непохідних) і дериватів них (похідних) англійських виноробних термінів демонструє суттєву перевагу останніх. Серед них чільне місце посідають афіксальні похідні, тобто деривати, утворені за допомогою префіксальних та суфіксальних морфем. Афікси завжди сприяють конкретизації та чіткості семантичного навантаження термінів.

Розглядаючи афіксацію як продуктивний спосіб творення термінів галузі виноробства, вважаємо за доцільне проведення чіткого поділу між термінами, що характеризуються наявністю префіксів, суфіксів та таких, що утворені префіксально-суфіксальним способом. Серед відібраних нами англійських термінів галузі виноробства, похідні становлять 1120 одиниць. З них префіксальним способом утворено 235 термінів (21%), суфіксальним – 381 термін (34%) і префіксально-суфіксальним способом утворено 504 терміни (45%).

В ході аналізу термінів, утворених префіксальним способом, виокремлено 21 найбільш продуктивний префікс: *anti-*, *auto-*, *after-*, *de-*, *dis-*, *hydro-*, *im-*, *in-*, *inter-*, *ir-*, *micro-*, *mono-*, *multi-*, *over-*, *poly-*, *post-*, *pre-*, *re-*, *self-*, *sub-*, *under-*.

У суфіксальному творенні англійських термінів галузі виноробства беруть участь такі суфікси: *-ance/ence*, *-ate*, *-er/or*, *-ing*, *-(t)ion*, *-ity*, *-ment*, *-ness*. Суфікси *-ance/ence* та *-ment* використовуються для творення термінів, що номінують дію чи стан: *temperance*, *subsidence*, *adjustment*. Суфіксальні іменники на позначення особи чи предмета, які виконують певну функцію, утворюються за допомогою суфіксів *-er* та *-or*: *producer*, *winemaker*, *decanter*, *accelerator*.

Іменники з абстрактним значенням формуються за допомогою суфіксів *-ing*, *-(t)ion*, *-ity*, *-ness*. Суфікс *-ing* часто використовується для позначення технологічних процесів: *bottling*, *decanting*, *destemming*, *labeling*. Подібну функцію виконує і суфікс *-(t)ion*: *degustation*, *distillation*, *fermentation*, *filtration*.

Суфікс *-ity* використовується для вираження ознаки чи стану: *acidity*, *amarity*, *humidity*, *maturity*. Іменники, що позначають якість чи ознаку, формуються за допомогою суфікса *-ness*: *mellowness*, *mustiness*, *tastiness*. Суфікс *-ate* вживається на позначення речовини: *absorbate*, *autolysate*, *phosphate*.

Аналіз вибірки англійських термінів галузі виноробства продемонстрував те, що найбільш продуктивним серед афіксальних способів творення є префіксально-суфіксальний, в межах якого ми виокремлюємо типові моделі будови термінів. До таких моделей відносимо наступні:

de- + *-ing*: *destalking*, *dewatering*;

de- + *-ion*: *denaturation*, *desugarization*;

de- + *-er*: *defrother*, *destemmer*;

dis- + *-ion*: *distillation*;

im- + *-ion*: *imperfection*;

non- + *-able*: *nonfilterable*;

over- + *-ion*: *overextraction*;

re- + *-ing*: *refilling*;

re- + *-ion*: *refiltration*;

re- + *-ment*: *replacement*;

un- + *-ing*: *uncorking*;
under- + *-ion*: *underfermentation*.

Отже, афіксальний спосіб творення сприяв появі багатьох англійських термінів галузі виноробства. Характерною ознакою цього способу творення є те, що афікси, які функціонують в галузі виноробства, запозичені із загального арсеналу словотвірних засобів англійської мови.

Практична неможливість передати всі поняття галузі виноробства за допомогою термінів з однією основою веде до утворення складних термінів, тобто термінів, утворених за допомогою складання кількох основ. Однією з причин широкого використання основоскладання є поява складних понять, для позначення яких необхідні терміни, що складаються з опорного слова; головне з них виражає поняття певної галузі знань, а залежне позначає яку-небудь ознаку цього поняття. Основоскладанню також сприяє внутрішня структура складних слів, які вже функціонують у мові і по аналогії з якими можуть утворюватися нові складні слова [1, с.16].

Проаналізований нами матеріал демонструє представленість складних виноробних англійських термінів цілою низкою структурних моделей, різних за кількісним представленням. В ході дослідження виокремлено наступні продуктивні моделі творення складних термінів:

- n + n (іменник+іменник): *alcoholometer, bootlegger* – 80 одиниць (44%);
- n + p1(іменник+дієприкметник I): *cidermaking, winemaking* – 38 одиниць (21%);
- n + p2 (іменник+дієприкметник II): *barrel-aged, wine-related* – 28 одиниць (16%);
- n + adj (іменник+прикметник): *acid-proof, acid-soluble, alcohol-free* – 25 одиниць (14%);
- adj + p1 (прикметник+дієприкметник I): *backblending, whitewashing* – 9 одиниць (5%).

Таким чином, структурний аналіз способів термінологічної номінації у англійській термінології виноробства дозволяє нам зробити наступні **висновки**:

Лексичні одиниці, утворені за допомогою афіксації складають найбільший термінологічний пласт у англійській термінології виноробства (56%). Прості однослівні терміни займають друге місце за поширенням в досліджуваній термінології (26%). Основоскладання є наступним способом за частотою використання, за допомогою якого утворюються терміни виноробства (9%). Термінологічні словосполучення (5%) та аббревіатури (4%) є найменш розповсюдженими способами термінологічної номінації у термінології виноробства. У статті увага була зосереджена на афіксації та основоскладанні як основних способах термінотворення у термінології виноробства.

Афіксальний спосіб термінотворення виявив існування термінів, утворених за допомогою префіксації, суфіксації та таких, що утворені префіксально-суфіксальним способом. Ми прийшли до висновку, що за допомогою префіксально-суфіксального способу утворюється найбільше дериватів у термінології галузі

виноробства. Наступною за використанням є суфіксація, а префіксація для творення термінів виноробства вживається не так часто. Найпродуктивнішими префіксами вважаємо: *anti-, auto-, after-, de-, dis-, hydro-, im-, in-, inter-, ir-, micro-, mono-, multi-, over-, poly-, post-, pre-, re-, self-, sub-, under-*. У суфіксальному творенні англійських термінів галузі виноробства найчастіше беруть участь такі суфікси: *-ance/ence, -ate, -er/or, -ing, -(t)ion, -ity*.

Аналіз основоскладання як способу утворення термінів у досліджуваній терміносистемі довів, що структурно-семантичний тип *n + n* (іменник + іменник) є найбільш поширеним у сфері англійської виноробної термінології. Це, вірогідно, пояснюється тим, що іменник як носій значення предметності є найпоширенішою частиною мови серед термінів.

Література

1. Дерді Е.Т. Словотвірні та структурно-семантичні характеристики англійських юридичних термінів: Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04. – К., 2003. – 21с.
2. Канделаки Т.Л. Семантика и мотивированность терминов / Т.Л. Канделаки. – М.: Наука, 1977. –167с.
3. Сапожник І.В. Функціонування комерційних термінів в авторському дискурсі / Сапожник І.В. // Наукові записки. Серія “Філологічна”. – Острог: Видавництво національного університету “Острозька академія”. – Вип.11. – 2009. – С.346-351.
4. Чирков О.С. Терміносистема як теоретико-літературна проблема УДК 82.0:001.4 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/8578/97/>
5. Peterson R.G. Glossary of wine terms [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://richardgrantwine.com/wineglossary.html>
6. Wine Advocate [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.erobertparker.com/info/wineadvocate.asp
7. Wine Spectator [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.wine-searcher.com/critics-9-wine+spectator>

Summary

The article deals with the structural analysis of the English terms of winemaking industry. The investigation showed that structurally the English winemaking terms consist of terms formed by affixation, simple terms, compound terms, terminological word-combinations and abbreviations. Lexical units formed by means of affixation and compounding were in the focus of our attention in the article as they constitute the biggest terminological layer in winemaking sphere.

СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ РЕСПОНДЕНТА У СУЧАСНОМУ НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ТА УКРАЇНОМОВНОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ІНТЕРВ'Ю

Саламатіна О.О.

Миколаївський національний аграрний університет

Актуальність дослідження. Лінгвістичне вивчення текстів преси різних жанрів [7; 8; 21] як одного з головних джерел одержання інформації суспільством є характерною особливістю сучасного мовознавства. За останні роки об'єктом аналізу науковців були експресивні, емотивні й оцінні характеристики публіцистичного інтерв'ю (К.В. Олександренко [9], В. Volek [23]); функціонально-стилістичні особливості інтерв'ю преси (М.П. Подолян [10], В.І. Провоторов [11], Г.Я. Солганік [13], S. Heusinger [20], Ü. Püschel [22]), зокрема у співвідношенні з іншими типами дискурсу (Т.В. Бухінська [5], W. Fleischer [19]); лінгвокогнітивні ознаки публіцистичного інтерв'ю (Л.Р. Безугла [2], S. Felix [18]) тощо.

Однак, незважаючи на велику популярність інтерв'ю як різновиду актуального, опублікованого у засобах масової інформації тексту, як правило, діалогічної форми, що є результатом мовленнєвої взаємодії журналіста-інтерв'юера і респондента (колективних авторів), спрямованої на передачу, одержання чи обмін інформацією, кінцевою метою якої є здійснення певного впливу на суспільного адресата (читача), та численні спроби дослідження текстів інтерв'ю, слід констатувати недостатню увагу вчених до проблеми аналізу лінгвоспецифіки публіцистичного інтерв'ю як мовленнєвого жанру з урахуванням його комунікативно-прагматичних ознак. Саме це і зумовило вибір теми даної роботи, що ґрунтується на матеріалі сучасної німецькомовної та українськомовної преси.

Оскільки у текстах інтерв'ю колективні автори (інтерв'юер та респондент) переслідують свої явні та приховані цілі, вони вимушені використовувати певні прагматичні стратегії, кожна з яких складається з низки мовленнєвих тактик, що сприяють дотриманню цих стратегій під час інтерв'ю. Прагматична стратегія визначається як планування побудови процесу мовленнєвої взаємодії залежно від конкретних умов спілкування й особистостей інтерв'юера та респондента [15, 107].

Тактика мовленнєвого спілкування виражається у конкретних мовленнєвих діях, що мають за мету здійснення впливу на іншого учасника комунікації на певному етапі інтеракції. Спрямованість різноманітних тактичних прийомів на досягнення певної прагматичної мети вибудовується у мовленнєву стратегію [12, 163; 14, 96; 16, 99].

Завдання статті полягає у розкритті специфіки взаємодії учасників

комунікації в інтерв'ю сучасної німецькомовної та україномовної преси та виявленні мовленнєвих стратегій і тактик респондента, спрямованих на реалізацію його комунікативного наміру і прагматичної настанови.

Виклад основного матеріалу і отримані висновки.

Аналіз інтерв'ю сучасної німецькомовної та україномовної преси дозволив виокремити дві мовленнєві стратегії, що паралельно застосовує респондент під час інтерв'ю: мовленнєву стратегію надання інформації та мовленнєву стратегію вираження точки зору.

Дослідження продемонструвало, що вказані стратегії можуть бути неконфліктними [3, 115; 6, 35] або конфліктними [1, 76; 17, 92] у залежності від того, яким способом респондент здійснює взаємодію з інтерв'юером: за допомогою кооперації чи через конфлікт.

Неконфліктна мовленнєва стратегія надання інформації респондентом пов'язана з бажанням респондента надати інформацію з проблеми, що цікавить інтерв'юера. Для реалізації цієї стратегії інтерв'юер використовує декілька тактик.

Тактика **“direkte Antwort”/ «пряма відповідь»** вживається у всіх досліджуваних інтерв'ю сучасної німецькомовної та україномовної преси, наприклад:

Світогляд: Про що Ви мрієте?

Іван Неклюдов: Про те, щоб незабаром настали часи, коли фізики знову будуть у пошані як, втім, і лірики (Світогляд, 1(21)/2010).

У наведеному прикладі для реалізації своєї прагматичної стратегії респондент обрав тактику «пряма відповідь». У даному випадку – це реакція на квеситивний мовленнєвий акт, який є запитом власне інформації.

У деяких випадках вона може поєднуватися з жартом:

– *Schmeichelt es Ihnen, wenn Sie mit Ihrem Landsmann Helmut Kohl, der auch lange unterschätzt wurde, verglichen werden?*

– *(Lacht). Na, da fehlen mir doch noch einige Kilo. Aber im Ernst: Der Vergleich schmeichelt mir nicht besonders (Bunte, 21/2007).*

Тактика «пряма відповідь», поєднана з жартом, допомагає респондентові полегшити процес спілкування. У пропонованому мінімальному діалозі вона є реакцією на неприємне запитання і тактичним ходом стратегії «позитивна самопрезентація».

В умовах сучасного україномовного публіцистичного інтерв'ю респондент іноді надає інформацію випереджаючого характеру: застосовує тактику **«випереджувальна відповідь»**. Випереджаючий характер відповіді зумовлюється явищем «інформаційного перестрибування», що пов'язане з опущенням питального речення. Респондент ніби ставить себе на місце інтерв'юера, щоб встановити, яку додаткову інформацію щодо окресленої в запитанні ситуації було б цікаво знати інтерв'юерові.

Аналіз досліджуваних інтерв'ю сучасної україномовної преси показав, що «випереджувальна відповідь» респондента, як правило, має характер пояснення,

наприклад:

– *Зараз вже можна говорити про школу академіка Неклюдова, чи не так?*

– *Мабуть, можна: серед моїх учнів – 10 докторів і понад 30 кандидатів наук (Світогляд, 1(21)/2010).*

У запропонованому прикладі респондент, відповідаючи на запитання інтерв'юера, яке по суті є запитом підтвердження, чи можна вже говорити про створення цілої школи відомого академіка, здогадується, що наступним питанням інтерв'юера буде, скільки саме послідовників-науковців він виховав, тому одразу ж надає відповідь, не чекаючи, коли це зробить сам інтерв'юер.

У деяких випадках респондент на запитання інтерв'юера не може або не бажає дати відповідь «так» або «ні», він використовує тактику **“verbreitete Antwort”**/ **«поширена відповідь»**, відповідаючи більш докладно, наприклад:

Ірина Вавилова: Оскільки мова зайшла про Ярослава Мудрого, чи є наукові зрушення щодо пошуку бібліотеки Ярослава? Чи буде колись ця таємниця розгаданою?

Петро Толочко: Колись до мене вже зверталися з цим питанням. Мені доводили, що вона буде знайдена або в Вишгороді, або в Києві, на території Печерської Лаври. А я казав, що вона ніколи не буде знайдена, бо швидше за все, зникла в полум'ї пожежі 1240 року. Якщо б перед монгольським штурмом Києва її зарили у землю, то за цей час хоча б якісь сліди знайшлися. Не виключено, що ще в давньоруські часи частина софійського зібрання книг розійшлася по бібліотеках інших міст (Світогляд, 2(22)/2010).

В аналізованому прикладі респондент не бажає надавати відповідь «Так» або «Ні», тому відповідає поширено.

Вдаючись до експланаторної відповіді, респондент дає можливість інтерв'юерові самому оцінити з погляду реальності чи достовірності пропозиційний зміст запитання, з яким інтерв'юер звернувся до респондента.

Іноді респондент застосовує тактику **“die Verwaltung”**/ **«керування»**. У текстах інтерв'ю сучасної німецькомовної та україномовної преси така тактика полягає в обміні ролями між інтерв'юером та респондентом, тобто у припущенні респондентом можливості зміни ролі слухача на роль мовця [14, 103], наприклад:

– *Was muß der Kandidat haben?*

– *Darf ich erklären? Die Fähigkeit, dieses Amt zu führen, Erfahrung, Durchsetzungsfähigkeit und ein Gespür für Menschen und ihre Probleme (Politische Studien, 2/2001).*

У запропонованому мінімальному діалозі респондент застосовує тактику «керування», що виражається риторичним запитанням, яке використовується для введення нової інформації, що збирається повідомити мовець. Респондент просить дозволу пояснити свою думку. Питання *Darf ich erklären?* апелює до зацікавлення співрозмовника з метою привернути його увагу до наступного повідомлення. Респондент бажає обґрунтувати свою відповідь, надати якомога більше інформації про себе.

Аналіз інтерв'ю сучасної німецькомовної та україномовної преси показав,

що тактика «керування» більш-менш поширена у текстах інтерв'ю, але у межах одного тексту респондент, зазвичай, обирає цю тактику лише в одній мінімальній діалоговій одиниці, що пояснюється соціальними ролями учасників інтеракції та інституційною природою інтерв'ю преси.

На відміну від інтерв'юера респондент не завжди дотримується неконфліктних мовленнєвих стратегій. Розглянемо **конфліктну мовленнєву стратегію надання інформації**. Її використання пояснюється небажанням респондента надати інформацію або обговорювати певну проблему. У текстах інтерв'ю вона представлена декількома тактиками.

Тактика **“die Verweisung auf die ungehörige Frage”/ «зазначення недоречності запитання»:**

– *Hat Ihre Reputation im Ergebnis der Publizität gelitten?*

– *Ich denke jetzt nicht daran. Meine Aufgabe ist mich zu bemühen, das entstehende Problem erfolgreich zu entscheiden (Österreich Spiegel, 3/2009).*

В аналізованому мінімальному діалозі реакція респондента на прямий запит інформації конфліктна. Ухиляючись від прямої відповіді на запитання про вплив оприлюднення проблеми на його репутацію, респондент зазначає, що питання не є доречним у наявній ситуації («не за адресою»). Про це свідчить заперечне речення.

Іноді респондент застосовує тактику **“kurze Antwort”/ «коротка відповідь»**, відповідаючи «так» або «ні» на запитання інтерв'юера, наприклад:

– *Ne taemniця, що останнім часом аграрії зі своїми проблемами залишалися сам на сам. Чи змінилася ситуація на краще нині?*

– *Так (Віче 6/2010).*

У цьому інтерв'ю респондент не бажає розмовляти на неприємну для нього тему аграрних проблем, оскільки не знає точної відповіді на запитання інтерв'юера. Він обмежується короткою відповіддю, залишаючи інтерв'юера незадоволеним.

Як свідчить аналіз досліджуваних інтерв'ю сучасної німецькомовної та україномовної преси, інтерв'юер може застосовувати тактику **“die Gegenfrage”/ «зустрічне запитання»**, наприклад:

– *Як політика змінила українців за останнє десятиліття?*

– *А Ви як вважаєте? (Газета по-українськи, 146(1102)/2010)*

У вказаному прикладі респондент намагається уникнути відповіді на складне для нього запитання, тому використовує зустрічне запитання, намагаючись виграти трохи часу.

Іншою конфліктною тактикою стратегії надання інформації є тактика **“das Ignorieren”/ «ігнорування»:**

– *Wo würden Sie denn eine Kompromißlinie sehen, wenn es zu solchen direkten Verhandlungen käme?*

– *Es wäre nötig... dringend nötig, daß der Iran und die USA in direkten Kontakt treten (Die Presse, 22.4/2000).*

У пропонуваному прикладі респондент не знає відповіді на запитання інтерв'юера, а тому повторює те, що вже було сказано.

Мовленнєва стратегія вираження точки зору застосовується респондентом як реакція на прихований запит інформації. Реагуючи на мовленнєвий хід інтерв'юера, респондент висловлює точку зору-ставлення до оцінки інтерв'юером або іншими особами певної ситуації або точку зору-пояснення причин, явищ і фактів, викладених інтерв'юером.

Неконфліктна стратегія вираження точки зору представлена кількома мовленнєвими тактиками.

Тактика **“direkte Korellation”/ «пряма кореляція»** відображає повний збіг цілей партнерів з діалогу й інформаційних обсягів реплік інтерв'юера та респондента:

– *Zudem sollen Küsse stärker als Morphium wirken. Diese Wirkung ergibt sich aus dem entkrampfenden Effekt des Küssens und den freigesetzten Endorphinen.*

– *Und Eskimos küssen generell nur auf Körperstellen, um die Schmerzen zu lindern (Live, 4/2007).*

У наведеному прикладі репліку інтерв'юера можна розглядати як прихований запит підтвердження правильності інформації. Репліка респондента виражає підтвердження і відбиває правильність інформації інтерв'юера. Крім того, у репліці респондента відбувається не лише збіг інформаційного обсягу обох реплік, але і звуження інформації, поданої у вихідній репліці, з метою конкретного вираження її змісту, що задовольняє максимуму повноти інформації.

Тактика **“die Erklärung”/ «пояснення»** передбачає пояснення респондентом змісту вихідної репліки інтерв'юера.

Таке пояснення може конкретизувати зміст вихідної репліки інтерв'юера або узагальнювати його, наприклад:

– *Darmstadt ist Ihre Lieblingsstadt...*

– *Ja, ich komme aus dieser Stadt der Künste und der Wissenschaften. Die Technische Universität, die Fachhochschule und die zahlreichen Forschungsinstitute machen Darmstadt zur Wissenschaftsstadt erster Güte (Deutschland, 5/2004).*

У цьому прикладі респондент обирає тактику **“konkretisierte Erklärung”/ «конкретизуюче пояснення»**. Конкретизуюча кореляція встановлюється між об'єктними номінаціями (рідне місто Дармштадт: місто мистецтв та наук...).

Розглянемо ще один приклад:

Юлія Ліщенко: Фах лікаря допомагає чи заважає вам працювати в політиці? Як лікар Ви маєте бачити людину наскрізь...

Роман Ілик: І лікарі, і політики часто вирішують одне й те саме питання – пошук причин негараздів і усунення цих причин (Високий замок, 01.07/2010).

Пропонуваний текст є прикладом тактики **“verallgemeinerte Erklärung”/ «узагальнююче пояснення»**, де узагальнююча кореляція встановлюється між суб'єктними номінаціями шляхом заміни особового займенника Ви на іменники в множині, що мають узагальнююче значення – і лікарі, і політики.

Конфліктна мовленнєва стратегія вираження точки зору також представлена низкою тактик.

Під час спілкування позиції інтерв'юера та респондента нерідко виявляються протилежними. Під тактикою **“die Entgegensetzung”/ «протиставлення»** розуміють такий вид діалогічної взаємодії, за яким окремі елементи відповіді протиставляються окремим елементам вихідної репліки на основі ототожнення більшості елементів, що входять в обидві репліки [1, 93]. У сфері протиставлення реалізуються тактики **“vollständige Nichtübereinstimmung”/ «повна невідповідність»** і **“teilweise Nichtübereinstimmung”/ «часткова невідповідність»**.

Тактика «повна невідповідність» виражає діаметральну протилежність явищ, про які йде мова в ініціальной та реагуючій репліках, респондент повністю не погоджується з твердженням інтерв'юера, наприклад:

- *Aber er hat sich aufgegeben und die Therapie abgebrochen!*
- *Nein, das ist totaler Quatsch (Gala, 43/2006).*

У цьому прикладі респондент обирає тактику «повна невідповідність», що знайшла відображення у заперечному реченні *Nein, das ist totaler Quatsch*.

Репліка респондента може виражати часткову незгоду, при цьому накладається обмеження на абсолютну істинність повідомлення інтерв'юера, наприклад:

– *Sie haben eine Aktion zur Rettung der Verfassung gemacht: ein Sondertreffen der EU-Außenminister einberufen.*

– *Das ist keine Aktion zur Rettung der EU-Verfassung. Es wird hier während der österreichischen Präsidentschaft sicher keine Lösung geben. Dafür ist die Diskussion in zu vielen Mitgliedstaaten noch nicht ausgereift genug. Beim Sondertreffen wollen wir den Europäischen Rat im Juni vorbereiten und Zukunftsfragen besprechen (Die Presse, 6.4/2000).*

Оскільки респондент пропонованого інтерв'ю не повністю погоджується з інтерв'юером, він використовує тактику «часткова невідповідність», фіксуючи увагу на деталях, які він вважає неправильними, і застосовує заперечне речення. У наведеному прикладі респондент хоча і не заперечує факту зустрічі міністрів зовнішньої політики, але й не вважає цей захід акцією порятунку конституції ЄС, тобто заперечення респондента є частковим.

Тактика **“die Erklärung der Uneinigkeit”/ «пояснення незгоди»** респондента пояснює, чому саме респондент не погоджується з твердженням інтерв'юера, негативно ставиться до його позиції з певних питань інтерв'ю, наприклад:

Український тиждень: Венеційський фестиваль буде ще й наступного року...

Ігор Подольчак: Ні. Кожний продукт доходить до того часу, коли покращити його вже неможливо. Цей момент вже настав. А чекати ще рік для прем'єри – немає сенсу. Зараз ми орієнтуємося на Берлін. Гадаю, до 30 жовтня, коли закінчується термін прийняття на конкурс фільмів, ми спробуємо закінчити стрічку, хоча б у первинній версії (Український тиждень, 40(153)/2010).

В аналізованому прикладі респондент виражає свою незгоду з твердженням інтерв'юера і водночас пояснює, чому саме він не погоджується з ним.

Конфліктна мовленнєва стратегія вираження точки зору може реалізовуватися за допомогою тактики **“verschobene Antwort”/ «зміщена відповідь»**, яка пов'язана з вимушеною чи невимушеною неадекватною інтерпретацією комунікативного наміру інтерв'юера і пропозиційного змісту вихідної репліки. Результатом неадекватності інтерпретації є порушення логічного ходу діалогу, пов'язане з незацікавленістю респондента підтримувати розмову на запропоновану тему:

– *Die Zeitschrift “Bunte” berichtet, daß Sie Ihrem Vater 10000 Dollar monatlichen Lohnausfall zahlen. Er gab seinen Job auf, um Ihnen aus der Krise zu helfen.*

– *Die Journalisten können das nicht wissen. Sie verfügen über die genauen Informationen nicht (Gala, 37/2004).*

У цьому прикладі респондент використовує тактику «зміщена відповідь». Її реакція спрямована на кваліфікативну пресуппозицію осіб, чиє повідомлення наводить інтерв'юер (журналісти журналу “Bunte”), тобто респондент (Брітні Спірс) дискредитує їх як експертів із визначеної проблеми: на її думку, журналісти “Bunte” не можуть знати зазначених фактів, оскільки не мають точної та достовірної інформації.

Тактика **“die Verweisung auf die ungehörige Aussage”/ «зазначення недоречності висловлювання»** вказує на недоречність та абсурдність змісту репліки інтерв'юера. Метою респондента є припинення розмови на певну тему або зміна характеру її спрямування, наприклад:

– *Der Außenminister hat gesagt, daß dieses Abkommen eine Bedingung der Verhandlungen wird.*

– *Sie können nicht erwarten, daß wir mittels der deutschen Periodika verhandeln werden. Es soll zwischen uns und dem Außenminister gemacht sein (Der Spiegel, 16/2008).*

Репліка респондента вказує на те, що він не погоджується з твердженням інтерв'юера, вважає його репліку недоречною: на думку респондента, не можна очікувати, що він буде вести переговори на сторінках німецьких видань. Таким чином респондент намагається змінити перспективу розмови.

Як свідчить фактичний матеріал, іноді респондент дотримується тактики **“das Schweigen”/ «мовчання»**. Під «мовчанням» розуміють комунікативно значуще мовчання, яке виконує певну знакову функцію у вербальній комунікації [4, 12], наприклад:

– *Здається, ваше підприємство принесло Вам уже чимало грошей.*

– *[Посміхається] (Ваше здоров'я, 37(1065)/2010).*

У цьому прикладі мовчання означає небажання бізнесмена поширювати інформацію про свої великі прибутки, але виражає погодження з реплікою інтерв'юера.

Слід зазначити, що у досліджуваних текстах інтерв'ю сучасної німецькомовної преси тактика «мовчання» застосовується рідко, що свідчить про

нехарактерність цієї мовленнєвої тактики для такого типу дискурсу.

Отже, у текстах-інтерв'ю сучасної німецькомовної та україномовної преси респондент на відміну від інтерв'юера дотримується як неконфліктних, так і конфліктних стратегій спілкування, що залежить від бажання чи небажання надати інтерв'юеру суспільно важливу інформацію, а також від позитивного чи негативного ставлення до його реплік. Залежно від своєї комунікативної мети він обирає мовленнєву стратегію надання інформації або стратегію вираження точки зору, кожна з яких виражена групою тактик. Стратегія надання інформації інтерв'юеру представлена такими неконфліктними тактиками: «пряма відповідь», «випереджувальна відповідь» (характерна для україномовної преси), «поширена відповідь», «керування» та конфліктними тактиками: «зазначення недоречності запитання», «коротка відповідь», «зустрічне запитання» та «ігнорування». Стратегію вираження точки зору респондента відображають неконфліктні мовленнєві тактики: «пряма кореляція», «пояснення», яка включає «конкретизуюче пояснення» та «узагальнююче пояснення», а також конфліктні тактики: «протиставлення», «повна невідповідність», «часткова невідповідність», «пояснення незгоди», «зміщена відповідь», «зазначення недоречності висловлювання» та «мовчання», яка виявилася нехарактерною для німецькомовного інтерв'ю преси. Всі тактики, застосовані респондентом, спрямовані на реалізацію його комунікативного наміру та прагматичної настанови.

Одержані результати дослідження можуть бути використані для подальших розвідок у мовознавстві щодо комунікативно-прагматичних особливостей текстів різних типів.

Література

1. Артеменко Т. Н. Прагматика и семантика инициального констативно-ответного микродиалога : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 „Германские языки” / Т. Н. Артеменко. – К., 1991. – 20 с.
2. Безугла Л. Р. Когнітивно-прагматичні характеристики імпліцитних смислів у німецькомовному дискурсі : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04 / Безугла Лілія Ростиславівна. – Х., 2008. – 428 с.
3. Бендецькая М. Е. Стратегии и тактики речевого убеждения / М. Е. Бендецькая // Стратегии коммуникативного поведения : междунар. науч. конф., 3-4 мая 2001 г. : тезисы докл. – Минск, 2001. – С. 115–118.
4. Богданов В. В. Молчание как нулевой речевой акт и его роль в вербальной коммуникации / В. В. Богданов // Языковое общение и его единицы : межвуз. сб. науч. тр. – Калинин : Калининск. гос. ун-т, 1986. – С. 12–17.
5. Бухінська Т. В. Розмір та частота вживання різних типів речень у німецькій мові (на матеріалі художньої прози та публіцистики) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Бухінська Тетяна Вікторівна. – Ч., 2007. – 250 с.

6. Зинченко Я. Р. Коммуникативные стратегии в дискурсе Гельмута Коля / Я. Р. Зинченко // Стратегии коммуникативного поведения : междунар. науч. конф., 3-4 мая 2001 г. : тезисы докл. – Минск, 2001. – С. 35–37.
7. Кікало А. В. Комуникативно-прагматичні особливості спортивного тексту французької преси : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05 / Кікало Анжеліка Василівна. – Ужгород, 1995. – 154 с.
8. Миронова В. Ю. Лингвистическая характеристика речевого жанра научно-технического реферата (на материале немецких научно-технических реферативных журналов) : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 „Германские языки” / В. Ю. Миронова. – М., 1975. – 20 с.
9. Олександренко К. В. Екстралінгвістичні фактори створення експресивності у газетній комунікації / К. В. Олександренко // Актуальні проблеми філології та перекладознавства : зб. наук. пр. – Хмельницький : ХНУ, 2007. – Вип. 3. – С. 94–96.
10. Подолян М. П. Публіцистика як система жанрів / Подолян М. П. – К. : Наукова думка, 1998. – 220 с.
11. Провоторов В. И. Очерки по жанровой стилистике текста (на материале немецкого языка) / Провоторов В. И. – Курск : изд-во РОСИ, 2001. – 288 с.
12. Семенцова І. М. Комуникативна стратегія як елемент теорії комунікації / І. М. Семенцова // Мовні концептуальні картини світу : зб. наук. пр. – К. : Прайм-М, 2002. – № 6. – С. 161–166.
13. Солганик Г. Я. К проблеме классификации функциональных стилей на интралингвистической основе / Г. Я. Солганик // Основные понятия и категории лингвостилистики : межвуз. сб. науч. тр. – Пермь : Пермский ун-т, 1982. – С. 43–52.
14. Сысоева Т. А. Реализация стратегий автора в текстах массовой коммуникации / Т. А. Сысоева // Стратегии коммуникативного поведения : междунар. науч. конф., 3-4 мая 2001 г. : тезисы докл. – Минск, 2001. – С. 95–99.
15. Тарасова И. П. Речевое общение, толкуемое с юмором, но всерьёз / Тарасова И. П. – М. : Высшая школа, 1992. – 174 с.
16. Ухванова И. Ф. Тематические коммуникативные стратегии в дискурсе печатного издания Европарламента “Tribune Pour l’Europe” / И. Ф. Ухванова, А. А. Маркович // Стратегии коммуникативного поведения : междунар. науч. конф., 3-4 мая 2001 г. : тезисы докл. – Минск, 2001. – С. 94–104.
17. Чайка Л. В. Питальні висловлювання у комуникативному аспекті (на матеріалі англійської мови) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Чайка Лариса Василівна. – К., 1998. – 165 с.
18. Felix S. W. Kognitive linguistik. Repräsentation und Prozesse / Felix S. W., Habel C., Rickheit G. – Opladen : Westdt. Verl., 2004. – 320 S.

19. Fleischer W. Stilistik der Deutschen Gegenwartssprache / Fleischer W., Michel G., Starke G. – Frankfurt am Main; Berlin; Bern : Peter Lang, 1996. – 341 S.
20. Heusinger S. Texterzeugung, Textanalyse; Stilgestaltung und Stilwirkungen in der sprachlichen Kommunikation / Heusinger S. – Frankfurt am Main : Lang, 1995. – 162 S.
21. Maynard D. W. The perspective-display series and the delivery and receipt of diagnostic news / D. W. Maynard // Talk and Social Structure / [Ed. by D. Boden and D. H. Zimmerman]. – Cambridge : Polity Press, 1991. – P. 164–192.
22. Püschel Ü. Die Zeitung – das altjunge Medium / Ü. Püschel // Kommunikation und Lernen mit alten und neuen Medien / [unter Leitung von B. Rüschoff, U. Schmitz]. – Frankfurt/M. : Peter Lang, 1996. – S. 28–38.
23. Volek B. Die Kategorie der Emotionalität in der Sprache / B. Volek // Papiere zur Linguistik. – 1977. – № 18. – S. 123–148.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Ваше здоров'я, 37(1065)/2010.
2. Високий замок, 01.07/2010.
3. Віче 6/2010.
4. Газета по-українськи, 146(1102)/ 2010.
5. Світогляд, 1(21)/2010.
6. Світогляд, 2(22)/2010.
7. Український тиждень, 40(153)/2010.
8. Bunte, 21/2007.
9. Der Spiegel, 16/2008.
10. Deutschland, 5/2004.
11. Die Presse, 6.4/2000.
12. Die Presse, 22.4/2000.
13. Gala, 37/2004.
14. Gala, 43/2006.
15. Live, 4/2007.
16. Österreich Spiegel, 3/2009.
17. Politische Studien, 2/2001.

Summary

The article reveals the communicators' interaction specificity in modern publicistic interview. By analysis of the interviews in modern German and Ukrainian press the respondent's peaceful and disputed strategies are determined by the speech strategy of information granting and the point of view expression which depend on desire or unwillingness to give the socially important information to the interviewer. With the help of German and Ukrainian languages the respondent's speech tactics, aimed at realizing his communicative intention and pragmatic objective have been characterized.

ЗАСАДИ ЛІНГВОКОГНІТИВНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Сливка М.І.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Постановка проблеми та її визначення. Вихід сучасної лінгвістики за межі сприйняття мови як суто комунікативного знаряддя і дедалі глибше вивчення її когнітивних аспектів – одна з провідних тенденцій початку нового тисячоліття. Особливого значення набувають праці, присвячені взаємодії наукової і мовної картин світу, що взаємодіючи та взаємовпливаючи, існують у паралельних вимірах різних видів свідомості. Проблема взаємозумовленості наукового й мовного знання та їх віддзеркалення у мовних явищах є одним з найважливіших завдань лінгвокогнітивних досліджень.

Актуальність нашого дослідження зумовлена загальним інтересом сучасної лінгвістики до виявлення національної специфіки структури мов. **Метою** статті є розглянути й описати спільні і відмінні риси між мовною та концептуальною картинами світу та окреслити подальші перспективи у визначенні їхнього впливу на національну свідомість. **Завданнями** статті є висвітлити сучасні теоретичні погляди на поняття “картини світу”, “мовної картини світу”, “концептуальної картини світу”, “концепту”. **Матеріалом** дослідження стали теоретичні й практичні розвідки провідних лінгвістів-когнітологів.

Виклад основного матеріалу та отримані висновки. Активізація лінгвокультурологічних та лінгвокогнітивних досліджень, зокрема тих, що стосуються відображення в мові явищ культури в найширшому значенні цього слова, яка спостерігається протягом останніх десятиліть, має ґрунтовну передісторію. За слушним і особливо актуальним сьогодні спостереженням В. фон Гумбольдта, “розбіжності між мовами є чимось більшим, ніж просто знакові розбіжності, ... слова, форми слів утворюють і визначають різні мови за своєю сутністю, за своїм впливом на пізнання та на почуття, що в дійсності є різноманітними світоглядами” [4, с. 370]. Оскільки мова не лише відображає дійсність, але й у певному сенсі впливає на це відображення, то саме мова стає, за влучним висловом О.С.Кубрякової, “вікном” у свідомість людини [8, с. 12]. Широко обговорювана сучасною когнітивною лінгвістикою проблема взаємодії мови й мислення набула свого концентрованого вираження у сформульованій ще в першій половині ХХ ст. гіпотезі лінгвістичної відносності Сепіра-Уорфа. Наголошуючи на ролі мови в розумінні людьми дійсності, Е. Сепір постулював: “Ми чуємо, бачимо, сприймаємо певним чином ті чи інші явища, завдяки тому, що мовні норми нашого суспільства передбачають дану форму вираження” [14, с. 135]. За концепцію Б. Уорфа, ми одержуємо від навколишнього світу хаотичний потік відчуттів, що певним чином упорядковуються нашою мовою. Мови

відрізняються не лише тим, як вони будують речення, але також і тим, як вони ділять навколишній світ на елементи, що є матеріалом для побудови речень.

Опановуючи мову, людина формує свою словникову пам'ять, що віддзеркалює колективний досвід попередніх поколінь, здатність до індивідуалізації різних об'єктів світу та їх категоризації й класифікації. На те, що картина світу, яка відтворюється національною повсякденною свідомістю, є продуктом тривалого історичного розвитку та об'єктом передачі досвіду між поколіннями вказує провідний дослідник проблем мовної особистості Ю.М. Караулов [6, с. 42]. Така картина сформована стихійно, вона має різноманітні форми та рівні прояву буденної свідомості: тут переплітаються знання, уявлення, віра, породжуючи прототипи як матеріалістичного так й ідеалістичного погляду на світ. Тут є інтернаціональні (загальнолюдські, ареальні) та національно-специфічні особливості.

Р. Павіленіс визначає концептуальну картину світу як сукупність мисленневих концептуальних структур адресата, що визначають його відношення до різних аспектів сприйняття чи пізнання світу та являють собою систему, частиною якої є оцінка, опосередкована суб'єктом [10, с. 36]. На думку Л. Лисиченко, «концептуальна картина світу більш універсальна і є спільною для народів з однаковим рівнем знань про світ, тим часом як мова відображає досвід кожного народу і виявляє не лише спільні знання, а й своєрідність бачення світу [9, с. 134].

Нині серед лінгвістів немає цілковитої одностайності з цього та низки інших питань, пов'язаних із взаємодією мови й мислення. Як вважає Г.В. Колшанський, є більше підстав говорити не про мовну картину світу, а про мовомисленнєву картину світу [7, с. 37], тобто концептуальну картину світу. Філософсько-когнітивні та лінгвокогнітивні уявлення про картину світу як форму існування свідомості людини, взаємно перетинаючись за деякими параметрами, дають підстави погодитися з визначенням цього поняття як «вихідного глобального образу світу, який лежить в основі світобачення людини і є результатом всієї її духовної активності» [15, с. 463]. Інакше кажучи, картина світу виступає в ролі «сміслового заступника змодельованого об'єкту» [11, с. 16].

Виділення концепту як ментального утворення, позначеного лінгвокультурною специфікою, – це закономірний крок у становленні антропоцентричної парадигми лінгвістичного знання. На думку В.А. Сулимова [17, с. 41], мовна картина світу базується на специфічних логіко-мовних одиницях – концептах. При цьому тексти культури (в широкому розумінні терміна), є найбільш природною формою існування концептів, у якій концепти не тільки існують, але й формулюються, акумулюються, трансформуються, передаються. Вивченню визначальних концептів у російськомовній картині світу присвячена низка робіт А. Вежбицької; вони стали потужним стимулятором у дослідженні цієї категорії мовних одиниць. Ключові слова, які відповідно до термінології, прийнятої А. Вежбицькою, фактично позначають концепти, передають основні

концепти певних культур і визначають основні риси національного менталітету [1, с. 19].

Концепти культури досліджуються як особливі ментальні утворення, які дають змогу співвіднести певні явища дійсності з духовними надбаннями певної спільноти [19, р. 295]. Якщо не брати до уваги ті роботи, в яких концепт і поняття ототожнюються, то існуючі в лінгвістиці підходи до розуміння концепта зводяться до лінгвокогнітивного і лінгвокультурного осмислення цих явищ [19, р. 295]. Концепт як лінгвокогнітивне явище – це одиниця "ментальних чи психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини; оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку (*lingua mentalis*), всієї картини світу, відображеної в людській психіці" [8, с. 90] Ю.С. Степанов вважає, що "концепт - це наче згусток культури у свідомості людини, те у вигляді чого культура входить в ментальний світ людини" [16, с. 43].

Концепти в різних культурах є різними уявленнями про те, як влаштовано світ. Усі концепти можна поділити на дві основні групи: апіорні концепти, які існують завдяки певному упорядкуванню інформації в мозку людини (сюди належать просторові концепти, сенсорно-моторні концепти тощо), та апостеріорні або емпіричні – концепти культури [19, р. 299]. Культурні концепти досліджуються у широких контекстах наукової та художньої літератури, фольклору та мистецтва. Навіть у рамках одного етносу концепти можуть мати різний зміст для різних носіїв певної культури, тому можливе розмежування концепту-мінімуму, який представляє певну реалію, але не деталізовану інформацію про реалію [2, с. 121]. Через входження простіших концептів у складніші відбувається побудова певної ієрархії, що є відображенням складності мовної свідомості. Культурний концепт, виражений словом, нерозривно пов'язаний із внутрішнім світом мовця, тому має як загальний, так й індивідуальний зміст.

Притаманний мові спосіб концептуалізації дійсності є частково універсальним, а частково національно-специфічним, так що носії різних мов можуть бачити світ трохи по-різному, через призму своїх мов. У рамках концептосфери В.І. Убийко [18] пропонує розрізняти суперконцепти, макроконцепти, базові концепти і мікроконцепти. Взаємодія концептів відбувається по лінії дериваційних, парадигматичних і синтагматичних зв'язків лексем, які їх вербалізують. При цьому макроконцепти наділені найдовшими семантичними зв'язками у рамках утвореної ними концептосфери [18, с. 52]. При вивченні концептуалізації і категоризації світу дослідники постійно стикаються з різними сукупностями концептів і різними наборами категорій. Це вказує на здатність мови створювати варіативні способи опису того самого явища як її невід'ємну властивість, що виходить за рамки звичайної синонімії.

Основною формою лінгвістичної об'єктивації мовної свідомості носіїв конкретної національної мови є її словниковий склад. Слово виступає як базова одиниця мовної картини світу і саме завдяки слову відбувається зв'язок між

концептуальною та мовною картинами світу. Мова виступає основним засобом реалізації ментальних процесів. При цьому концепт виступає як своєрідна лінгвоментальна база для виділення певної сукупності мовних засобів, що знаходяться з концептом у відносинах репрезентативності. Лексичні одиниці певної мови виражають значення, що вміщують сенсорний та динамічний досвід, втілений в окремих концептах. Більшість лексичних одиниць містять групу взаємодіючих смислів, пов'язаних між собою особливою концептуальною сіткою, тому значення окремої одиниці є по суті сіткою взаємопов'язаних смислів.

Як відображення пізнавальної діяльності різних груп людей, діяльності, зумовленої історичними, географічними, культурними факторами, мовна картина світу отримує своє специфічне віддзеркалення в семантичних полях, у мотивації змін значень в процесі розвитку слова, а також у частотності слововживань. Але найбільш виразно вона проявляє себе в словах, які позначають деякі ключові поняття, з лексичними одиницями, що дуже часто їх характеризують. Проте слово як елемент лексико-семантичної парадигми мови завжди реалізується в складі тої чи іншої лексичної парадигми, тому концепт, як правило, співвідноситься більше ніж з однією лексичною одиницею, а найчастіше з планом вираження цілої лексико-семантичної парадигми. На думку С.Г. Воркачова, існують дві моделі, що описують взаємовідносини концепта і його мовного втілення: "архетипна" і "інваріантна". "В архетипній моделі концепт описується як щось гранично узагальнене, і водночас чуттєво-образне, приховане в глибинах свідомості, те, що втілюється в редукованій формі в понятті, в уявленні, в значенні слова. В інваріантній моделі концепт представляється як межа узагальнення (інваріант) плану змісту мовних одиниць, що покривають певну семантичну область. [3, с. 67].

Інтерес до лінгвістичного дослідження різного роду ситуацій прямо пов'язаний зі способами категоризації. Суть категоризації полягає в утворенні й виділенні класів предметів та об'єктів, які людина сприймає та осмислює. Проте категоризація досвіду не розкриває механізму його сприйняття та обробки. Вивчення структури внутрішньої організації категорій навіть на засадах антропоцентризму не розкриває природи когнітивних процесів. Для їхнього дослідження необхідно звернутися до іншого процесу – концептуалізації досвіду. Концептуалізація є осмисленням та поняттєвою класифікацією досвіду. Від категоризації вона відрізняється кінцевим результатом та метою когнітивної діяльності.

У процесі усвідомлення світу однією з фундаментальних операцій був його поділ на "своє" та "чуже" [13]. Картина світу сучасної людини дуже відрізняється від архаїчної, але роль архетипного протиставлення "свого" й "чужого" залишається значною, це знаходить своє відображення у фактах мови та мовлення. Показовим з цього погляду є номінативне поле релігійного дискурсу, в якому дуже суттєвою є ознака належності до конкретної церкви чи конфесії: позначення іновірців часто містять негативно-оцінну конотацію (*язичник, гяур* – "невірний"), а самопозначення навіть у внутрішній формі слова пов'язані з

позитивною оцінкою (*православний, правовірний*) [5, с. 267-268]. Мовна свідомість своєрідним чином сортує знаковий матеріал, що належить до особистого тезаурусу.

Кожній національно-мовній картині світу притаманні риси її творця – носія мови. Властиве мові явище етноцентризму полягає не лише в тому, що за колективними уявленнями всі пріоритети надаються своїй етнічній групі, а й у тенденції оцінювати поведінку, особливості характеру, звичаї та звички інших народів крізь призму своєї етнічної системи цінностей.

Висновки. Взаємодія між мовою та культурою найвиразніше виявляється в широко вживаному в сучасних дослідженнях понятті «мовна картина світу». Нині поняття картина світу належить до числа основних категорій лінгвокультурології. Мовна картина світу не є застиглим явищем, вона розвивається, відбиваючи зміни в пізнанні світу. У цьому зв'язку важливого значення набуває питання взаємодії наукової та повсякденної свідомості, а також розмежування мовної картини світу з науковою (концептуальною) картиною світу. Національні особливості мовної картини світу найповніше виявляють себе в лінгвокультурологічному дослідженні концептів. Проблема взаємозумовленості наукового й мовного знання та їх віддзеркалення у мовних явищах є одним з найважливіших завдань лінгвокогнітивних досліджень, у ході яких встановлено, що навіть широке коло загальнолюдських концептів може по-різному вербалізуватися в різних мовах.

Перспективи подальших досліджень. Співставлення концептосфер різних мов дозволяє виявити загальнолюдські універсалії у відображенні навколишнього світу людини і, в той же час, дає можливість помітити специфічне, національне, а далі групове та індивідуальне в наборі концептів та їх структуризації, що і є головним у наших подальших дослідженнях.

Література

1. Белова А. Д. Вербальне відображення концептосфери етносу: сучасний стан вивчення проблеми/ А.Д. Белова // Мовні і концептуальні картини світу. – К.: Київський ун-т ім. Тараса Шевченка, 2001. – С. 15– 22.
2. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание: Пер. с англ. / А. Вежбицкая.– М.: Русские Словари, 1996. – 411 с.
3. Воркачев С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / С.Г. Воркачев // Филологические науки. – 2001. – № 1. – С. 64–72.
4. Гумбольдт В. Язык и философия культуры/ В. Гумбольдт. – М.: Прогресс, 1985. – 450 с.
5. Карасик В.И. Языковой Круг. Личность, концепты, дискурс/ В.И.Карасик.– М.: Гнозис, 2004. – 390 с.
6. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность/ Ю.Н. Караулов. – М.: Наука. 1987. – 263 с.

7. Колшанский Г.В. Объективная картина мира в познании и языке/ Г.В. Колшанский. – М.: Наука, 1990. – 103 с.
8. Кубрякова Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира/ Е.С. Кубрякова. – М., 2004. – 560 с.
9. Лисиченко Л. Мовна картина світу та її рівні/ Л. Лисиченко // Збірник Харківського історико-філософського товариства. – Нова серія. – Том 6. – Харків, 1998. – С.129–144.
10. Павиленис Р.И. Проблема смысла/ Р.И. Павиленис.–М.: Наука, 1983. – 286 с.
11. Постовалова В.И. Картина мира в жизнедеятельности человека/ В.И. Постовалова. – М., 1988. – С. 8–69.
12. Раевская М.М. Язык в ментальном пространстве: к проблеме постижения национальной логики мышления/ М.М. Раевская. – Вестник МГУ. – Сер.19. – Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2006. – № 1. – С. 27– 41.
13. Сахно С.Л. "Свое - чужое" в концептуальных структурах языка/ С.Л. Сахно // Логический анализ языка. Культурные концепты. – М.: Наука, 1991. – С. 95–101.
14. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии/ Э. Сепир. – М.: Прогресс, 1993. – 656 с.
15. Слухай Н.В. Сучасні лінгвістичні теорії концепту як мовно-культурного феномену / Н.В. Слухай // Мовні і концептуальні картини світу. – К., 2002.– № 7. – С. 462–470.
16. Степанов Ю.С. Константы: словарь русской культуры/ Ю.С. Степанов. – М., 2001. – 990 с.
17. Сулимов В.А. Когнитивное описание языка и его культурологическая интерпретация: когнитивные трансформации / В.А. Сулимов // Филологические науки. – 2001. – № 1. – С. 40–47.
18. Убийко В.И. Концептофера внутреннего мира человека в аспекте когнитивной лингвистики / В.И. Убийко // Виноградовские чтения. Когнитивные и культурологические подходы к языковой семантике. – М., 1999. – С. 52–53.
19. Sperber D. Explaining Culture: A Naturalistic Approach/ D. Sperber // Journal of Pragmatics. – 1999. – Vol. 31, No 2. – P. 293–300.

Summary

The article discusses the phenomenon of linguistic and conceptual world models, their characteristics, the importance of comparison of national conceptual systems represented by language structures for defining the specific features of national mentality.

НІМЕЦЬКОМОВНА МАКСИМА У СВІТІ ТЕОРІЇ МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ

Смоляна Т.А.

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

Мовленнєвий акт як «науковий концепт зобов'язаний своєю відомістю аналітичному за методами, логіко-філософському за первісними інтересами та лінгвістичному за результатом вченню про елементарну одиницю мовної комунікації – теорії мовленнєвих актів» [2, с. 162].

Основу теорії мовленнєвих актів становлять дослідження та ідеї Дж.Остіна, котрі отримали розвиток та послідовність у працях Дж. Р. Серля, а згодом і в низці таких науковців як П.Ф. Стросон, Д. Вандервекен, Дж.Н. Ліч, Д. Вундерліх, К. Бах, Е. Бенвеніст, В.В. Богданов, І.С.Шевченко тощо.

Об'єктом нашого дослідження слугують німецькомовні авторські максими (Й. Гете, Г. Ліхтенберга), максими з Нового Заповіту, а також максими народного походження - узагальнені, глибокі, лаконічні думки певних авторів (народу), які встановлюють правила поведінки, основний логічний або етичний принцип, котрим людина керується у своїх вчинках.

Предметом дослідження є структурні та мовленнєвоактові характеристики максими. Німецькомовна максима є повідомленням певного міркування, думки мовця, котра має певний вплив на адресата, а це є мовленнєвим актом, тож виокремлення мовленнєвих актів у складі максими, їх систематизація та структурування, визначення найтипівіших саме для неї актів вважаємо **метою** нашого дослідження.

Основні ідеї прагматики, яка висунула на перший план не абстрактну систему, а саме людину та котра вивчає цілеспрямоване використання мови нею в конкретних умовах, показує, як мова використовується людьми у різних ситуаціях та складних комунікативних подіях. Оскільки максима є постулатом норми поведінки людей, моральним принципом, котрим вони керуються, її керуючий потенціал є частиною сучасного наукового напрямку, що вивчає а також регулятивний потенціал мовленнєвого акту – соціальної дії акцентується у визначенні як функції регулятивного порядку, що є **актуальним** на сьогодні.

Виклад основного матеріалу і отримані висновки. Під *мовленнєвим актом* ми розуміємо мовленнєву взаємодію мовця і слухача для досягнення певних перлокутивних цілей мовця шляхом конструювання ними дискурсивного значення у ході спілкування. Мінімальною одиницею в дискурсі визнається мовленнєвий акт [7, с.113].

Перехід від перформативності до ілокутивності, здійснений Дж. Остіном, зробив у теорії мовленнєвих актів провідним поняття ілокутивної сили. Дослідник виокремив 3 рівня у мовленнєвому акті, назвавши їх *локутивним* (вимова висловлення, характеризується фонетичною, лексико-граматичною та

семантичною структурами), *ілокутивним* (забезпечує вказівку не лише на значення пропозиції, а і на комунікативну ціль автора висловлення) та *перлокутивним* (слугує умисному впливу на адресата, досягненню певного результату, це частина мовленнєвого акту мовця, а не відповідна дія адресата) актами [6, с.110].

Увага нашого дослідження сфокусована саме на ілокутивному акті, він є центральним у теорії мовленнєвих актів, співвідноситься з інтенцією та поєднує ціль з висловлюванням пропозиціонального змісту висловлення [2, с.164].

Розгорнуту уяву про ілокутивний акт як конвенціональну дію ми спостерігаємо у Дж. Р.Серля. Він заміняє поняття конвенції поняттям правила та намагається довести, що ілокутивний акт є дією, підпорядкованою правилам. При цьому всі правила розподіляються на *регулятивні* (узгоджують форму поведінки, яка існувала раніше) та *конститутивні* (не просто регулюють, а і створюють нові форми поведінки) [4].

Практичний матеріал нашого дослідження доводить, що німецькомовна максима є аналітичною, мотивованою, як фразовою, так і надфразовою одиницею [5, с.246]. Оскільки максима є нормою поведінки та встановлює вищі цінності та правила, етикет етносу, вона є регулятивом та актуалізує такі концепти як **ПОРЯДНІСТЬ, НОРМА ПОВЕДІНКИ, ЧЕСНІСТЬ, МОРАЛЬ** тощо.

Оскільки такі повідомлення мовцем думки, котра має певний вплив на реципієнта, є мовленнєвий акт, стверджуємо, що максима гіпотетично може містити в своєму складі один чи декілька мовленнєвих актів.

Найбільш розповсюдженою є класифікація мовленнєвих актів Дж. Р. Серля, котрий виокремив *репрезентативи, директиви, комісиви, експресиви, декларативи* [4]. Відомими є також класифікації Д. Вундерлиха, Г.Г. Почепцова, Дж.Н. Ліча, К. Баха, В.В. Богданова та інших.

У нашому дослідженні ми послуговуємося класифікаціями різних вчених, оскільки наш практичний матеріал показує, що серед німецькомовних максим є такі, котрі лише частково покривають класифікацію, запропоновану Дж. Р. Серлем.

Г.Г. Почепцов, посилаючись на класифікацію Дж. Р. Серля, створює свою класифікацію у рамках лінгвістичної теорії речення, розрізняючи в ньому тісно пов'язані семантичний, структурний та прагматичний аспекти, і ця класифікація є найбільш вдалою для досліджуваного нами матеріалу.

У комунікативно-функціональному плані у центр уваги виходить комунікативна інтенція, спрямована на вирішення певних мовних завдань у спілкуванні. Вона виступає як комунікативно - інтенціональний зміст речення, котрий актуалізується лише при умовах мовленнєвого спілкування та у регулярному співвідношенні з мовленнєвою або іншою реакцією адресата.

Речення співвідносяться с відповідною інтенцією мовця, забезпечуючи реалізацію різних мовленнєвих актів як форм міжособистого мовленнєвого спілкування. Різні реалізації відрізняються одна від іншої ілокутивною силою.

Речення досягає мети у вигляді перлокутивного ефекту висловлення [6, с.125]. За характером прагматичного компоненту дослідник виокремлює:

1) констатив (декларатив за Дж. Р.Серлем); 2) комісив, котрий включає менасив та промісив; 3) перформатив; 4) директив, який розподілений на 2 види: ін'юнктив (наказ) та реквестив (прохання); 5) квеситив [3, с.437]. Дослідник, також у відповідності до найбільш значних функцій мовлення – *комунікативної* та *мета комунікативної*, виокремив окремий тип мовленнєвого акту – *фатичний метакомунікатив*. Такі акти націлюють адресата на розуміння повідомлення в бажаному руслі, використовуючи стратегії встановлення, підтримки та розмикання контакту [там само, с. 436-475].

Перш ніж перейти до аналізу німецькомовних максим, слід звернути увагу на *теорію складного мовленнєвого акту*, котру вперше запропонував В.І. Карабан. Складний мовленнєвий акт, котрий реалізується однією складносурядною або складнопідрядною синтаксичною конструкцією, розуміється як «не-мінімальна одиниця мовлення, котра представляє собою поєднання простих мовленнєвих актів як мінімальних мовленнєвих одиниць», котрі об'єднані відповідним дискурсивним відношенням. З прагматичної точки зору складний мовленнєвий акт складається з акту-тезису, акту-функції та прагмасемантичних відношень між ними [1, с.262]. Перлокутивні цілі мовленнєвих актів-компонентів з'єднуються у межах складних мовленнєвих актів, серед котрих виокремлюємо 3 типи: комплексні, складені та композитні [там само, с.262]. Ця теорія є релевантною для нашого дослідження, оскільки максима може бути реалізована як простим, так і складним мовленнєвим актом різного типу.

(1) *Nicht die Starken brauchen einen Arzt, sondern die Kranken.*

(2) *Nimm dir die Zeit und nie das Leben!*

(3) *Verabscheut das Böse!*

(4) *Ihre vielen Sünden sind vergeben, denn sie hat viel geliebt; wem aber wenig vergeben wird, der liebt wenig.*

(5) *Lasst sie! Sie sind blinde Leiter der Blinden. Wenn aber ein Blinder einen Blinden leitet, so werden beide in eine Grube fallen.*

Виокремлені І.С. Шевченко провідні аспекти мовленнєвого акту (обов'язкові або факультативні в залежності від його типу), є релевантними для об'єкту нашого дослідження. Адресатний, адресантний, інтенціональний, контекстний, ситуативний, метакомунікативний, денотативний, локутивний та ілокутивний [8, стр. 69-80] аспекти можуть перетинатися в максимі, оскільки один мовленнєвий акт не завжди відокремлений від іншого. Інтенціональний аспект мовленнєвого акту (сукупність найважливіших параметрів: когнітивного, комунікативно-ситуативного, психологічного тощо) та денотативний аспект (містить ядро повідомлення, інформаційний зміст висловлення, повідомлення кількості і якості інформації, котрою володіють комуніканти, та яка може вплинути на зміну їх поведінки) вважаємо провідними та значущими для німецькомовної максими.

Слідуючи з вище згаданого, стверджуємо, що у складі максими можуть бути один чи декілька мовленнєвих актів, вони представлені як простими, так і складними актами. За характером прагматичного компоненту найбільш вживаними є директиви (а саме ін'юнктиви) та конставтиви (декларативи за визначенням Дж .Р. Серля). Хоча наступні приклади максимум свідчать, що мовленнєвий акт у їх складі виходить за рамки однієї класифікації.

(6) *Ihr seid um den Preis erkaufte. Werdet nicht Sklaven von Menschen!* – констатив+ директив (ін'юнктив)

(7) *Oder wisst ihr nicht, dass euer ein Tempel des Heiligen Geistes in euch ist, den ihr von Gott habt, und dass ihr nicht euch selbst hört?* – експліцитний квеситив + імпліцитний констатив

(8) *Den Verheirateten aber gebiete nicht ich, sondern der Herr, dass eine Frau sich nicht vom Mann scheiden lassen soll - wenn sie aber doch geschieden ist, so bleibe sie unverheiratet oder versöhne sich mit dem Mann - und dass ein Mann seine Frau nicht entlasse.* – перформатив + директив (ін'юнктив)

(9) *Bist du als Sklave berufen worden, so lass es dich nicht kümmern; wenn du aber auch frei werden kannst, mach um so lieber Gebrauch davon.* - директив (ін'юнктив)

(10) *Doch wie der Herr einem jeden zugeteilt hat, wie Gott einen jeden berufen hat, so wandle er; und so verordne ich es in allen Gemeinden.* - перформатив

(11) *Was werdet sonst die tun, die sich für die Toten taufen lassen? Wenn überhaupt Tote nicht auferweckt werden, warum lassen sie sich denn für sie taufen?* - квеситив + імпліцитний констатив

(12) *Irrt euch nicht: Schlechter Umgang verdirbt gute Sitten.*- директив + констатив

(13) *Tor! Was du säst, wird nicht lebendig, es sterbe denn!* - вокатив (за класифікацією Д. Вундерліха) + імпліцитний менасив

(14) *Täglich sterbe ich, so wahr ihr mein Ruhm seid, Brüder, den ich in Christus Jesus, unserem Herrn, habe.* – констатив + вокатив

(15) *Wenn ich <nur> nach Menschen<weise > mit wilden Tieren gekämpft habe zu Ephesus, was nützt es mir? Wenn Tote nicht auferweckt werden, so « lasst uns essen und trinken, denn morgen sterben wir».* – імпліцитний директив (ін'юнктив) + констатив

(16) *Als Mitarbeiter aber ermahnen wir auch, dass ihr die Gnade Gottes nicht vergeblich empfangt.* – констатив + експозитив //фактичний метаакт

(17) *Wachet, steht fest im Glauben; seid mannhaft, seid stark!* - директив (ін'юнктив)

(18) *Ich freue mich aber über die Ankunft des Stephanas und Fortunatus und Achaikus, denn diese haben eure Abwesenheit ersetzt. Denn sie haben meinen und euren Geist erquickt. Erkennt nun solche an!* - директив (ін'юнктив) + бехабітив (за класифікацією Дж. Л. Остіна)

(19) *Alles ist mir erlaubt, aber nicht alles ist nützlich.*- констатив

(20) *Wisst ihr nicht, dass eure Glieder Christi sind? Soll ich denn die Glieder Christi nehmen und zu Gliedern einer Hure machen? Das sei ferne!* – імпліцитний квеситив + імпліцитний менасив + імпліцитний директив

(20) *Dies nun sage und bezeuge ich im Herrn, dass ihr nicht mehr wandeln sollt, wie auch andere Nationen wandeln, in Nichtigkeit ihres Sinnes ; <sie sind>verfinstert am Verstand, fremd dem Leben Gottes wegen der Unwissenheit, die in ihnen ist, wegen der Verstockung ihres Herzens; sie, die abgestumpft sind, haben sich selbst der Ausschweifung hingegeben, zum Ausüben jeder Unreinigkeit im Gier. Ihr aber habt den Christus nicht so kennen gelernt. Ihr habt ihn doch gehört und seid in ihm gelehrt worden, wie es Wahrheit in Jesus ist: dass ihr, was denn früheren Lebenswandel angeht, den alten Menschen abgelegt habt, der sich durch die betrügerischen Begierden zugrunde richtet, dagegen erneuert werdet in dem Geist eurer Gesinnung und den neuen Menschen angezogen habt, der nach Gott geschaffen ist in wahrhaftiger Gerechtigkeit und Heiligkeit.* – експозитив (за Дж. Л. Остіном) + директив (реквестив) + бехабітив

(21) *Und Jesus sprach zu ihnen: Können etwa die Hochzeitsgäste trauern, solange der Bräutigam bei ihnen ist? Es werden aber Tage kommen, da der Bräutigam von ihnen weggenommen sein wird, und dann werden sie fasten.* – експліцитний квеситив + менасив

(22) *Denn wenn Gott die natürlichen Zweige nicht geschont hat, wird er auch dich nicht schonen.* – менасив

(23) *Jesus aber sprach zu ihnen: Wahrlich, ich sage euch: Ihr, die ihr mir nachgefolgt seid, auch ihr werdet in der Wiedergeburt, wenn der Sohn des Menschen auf seinem Thron der Herr Herrlichkeit sitzen wird, auf zwölf Thronen sitzen und die zwölf Stämme Israels richten. Und jeder, der Häuser oder Brüder oder Schwestern oder Vater oder Mutter oder Kinder oder Äcker um meines Namens willen verlassen hat, wird hundertfach empfangen und ewiges Leben erben.* – промісив + експозитив + імпліцитний директив

(24) *Und wenn jemand euch nicht aufnehmen noch eure Worte hören wird – geht hinaus aus jedem Haus oder jener Stadt, und schüttelt den Staub von euren Füßen. Wahrlich, ich sage euch, es wird dem Land von Sodom und Gomorra erträglicher ergehen, am Tag des Gerichtes als jener Stadt.* – експозитив + менасив + імпліцитний директив

(25) *Kommt her zu mir, alle ihr Mühseligen und Beladenen! Und ich werde euch Ruhe geben.* – промісив + директив

(26) *Otternblut! Wie könnt ihr Gutes reden, da ihr böse seid? Denn aus der Fülle des Herzens redet der Mund.* – вокатив + імпліцитний еротетив

Перспективою нашого подальшого дослідження є максима у релігійному та світському дискурсі, її прагматичні характеристики та визначення стратегій і тактик.

Рис.1. Максима як мовленнєвий акт

Література

1. Карабан В.И. Сложные речевые единицы: прагматика английских асиндетических полипредикативных образований. К., 1989.
2. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М.Л. Макаров. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2003.— 280 с.
3. Почепцов Г.Г. Избранные труды по лингвистике / Г.Г. Почепцов. – Винница: Нова Книга, 2013. – 560с.
4. Серль Дж.Р. Что такое речевой акт? / Дж.Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – 1986. – №17. – С. 151-169.
5. Смоляна Т.А. Структурно-функціональні ознаки німецькомовної максими / Т.А. Смоляна // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник

- наукових праць. – Чернівці : Видавничий дім "РОДОВІД", 2014. – Вип. 692-693 : Германська філологія. – С. 244-248.
6. Сусов И.П. Лингвистическая прагматика / И.П. Сусов. – Винница, Нова Книга, 2009. – 272с.
 7. Шевченко І.С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу / І.С. Шевченко // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : колективна монографія / під ред. І.С. Шевченко. – Х. : Константа, 2005. – С. 105-117.
 8. Шевченко И.С. Речевой акт как единица дискурса: когнитивно-прагматический подход / И.С.Шевченко/ / Тверской лингвистический меридиан: Сб. научн. статей. – Вып. 7: В мире языка / Под ред. Л.П. Рыжовой. – Тверь: Твер. гос. ун-т, 2007. – С. 69-80.

Summary

The article focuses on the analysis of German-language maxim in linguistic pragmatics. It is distinguished which speech acts it contains, it showed the importance of maxim from pragmatic point of view, and what features are relevant for it.

УДК: 81'37: 811.111

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІСЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ АКСІОНОМЕНІВ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Сорока Т.В.

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Постановка проблеми. Лінгвістичне дослідження системи цінностей в сучасній англійській мові пов'язане з розробкою теоретичних та практичних проблем загального мовознавства, а найголовніше – наукового розгляду національної специфіки мови через вивчення лексичної семантики аксіологічних категорій з точки зору маніфестації ними навколишньої дійсності у фрагментах мовної картини світу соціуму.

Аналіз останніх досліджень. У низці статей, присвячених аналізу мовної об'єктивації аксіологічних категорій духовної культури англійського народу, яка репрезентована філософсько-світоглядними, науковими, громадсько-політичними, соціальними, моральними, релігійними, правовими та естетичними

цінностями [1; 2; 3], викладено результати авторського наукового дослідження семантичних співвідношень груп найбільш багатозначних аксіономенів¹ із застосуванням матричного методу. Однак, до складу аксіолексики входить ще й група восьми- та семизначних полісемантів, які займають фіксовані місця у матриці.

Метою статті є розкриття семантичної структури аксіономенів сучасної англійської мови, які кваліфікуються як ціннісно-обумовлені реєстрові одиниці лексикографічних джерел тлумачного характеру [5].

Виклад основного матеріалу дослідження. Семантична структура будь-якої системи слів у словнику є мережею семантичних відношень, що спостерігаються між словами певної системи, і “семантична структура цих систем має описуватися у термінах змістових відношень” [4, с. 76]. Оскільки лексема виступає зовнішнім відображенням слова, то його внутрішня сторона представлена семемою, яка є найменшою одиницею лексико-семантичного ярусу і рівнозначною окремому значенню слова. На позначення компонентів змісту семеми використовуються різноманітні терміни: *маркер* (Дж. Катц, Дж. Фодор), *фігура* (Л. Ельмслев), *диференційна ознака* (І. Арнольд), *семантичний множник* (Л. М. Васильєв, О. К. Жолковський), *семантична ознака* (Г. А. Уфімцева), *семантичний примітив* (Г. Вежбицька) та інші. У нашому дослідженні вводимо термін *генералізована сема* (ГС), під якою розуміємо семантично-похідну ознаку (СО), яка має скорочено-узагальнений зміст, що виводиться логічним шляхом з вихідної семеми.

Лексичний і семний склад аксіономенів сучасної англійської мови представлено 150 лексичними одиницями, які містять 1192 генералізовані семи. Ступінь полісемії та семантичні особливості аксіономенів досліджуємо за параметром їхнього кількісного представлення – від найбагатозначніших до моносемічних, у межах яких виділяємо сім груп.

До групи англійських аксіономенів із середнім ступенем полісемії належать чотирнадцять восьмизначних полісемантів *persistence, tolerance, humility, consciousness, mastery, respect, felicity, science, God, fortune, patience, worship, labour, duty*, які об'єднані двадцятьма п'ятьма різноманітними СО. Так, перші сім із зазначених аксіономенів – *persistence, tolerance, humility, consciousness, mastery, respect, felicity* – виражають певний стан, умови перебування (СО “*state (of), condition*”), наприклад, завзяття у досягненні мети (*persistence*: “*the state of being persistent*”), терпимість до чийось думок, поглядів, вірувань (*tolerance*: “*the state of being tolerant*”), непротивлення долі (*humility*: “*the state of being humble*”), ясне розуміння, усвідомлення чого-небудь (*consciousness*: “*the state of being aware of what is going on around you*”), володіння умінням, добрими навичками (*mastery*: “*the state of being master*”), повагу до себе з боку інших (*respect*: “*the state of being*

¹ *Аксіономен* (від грецького *ἀξία* – “цінність” і латинського – *nomēn* – “ім'я, назва”) є робочим терміном, уведеним у науковий обіг автором статті для позначення найменування цінності.

respected”), велике щастя (*felicity*: “the state of being happy, especially in a high degree”).

Між парою акціоменів *persistence* та *tolerance* й словами *humility*, *patience*, *consciousness* встановлюються взаємозв'язки за СО “quality of”, “endurance”, “in science”, а саме: лексичні значення “смійкість” (*persistence*: “the quality of persisting”), “толерантність” (*tolerance*: “the quality of being tolerant”), “смирненність” (*humility*: “the quality of being humble”) уособлюють відповідні фізичні й моральні якості, а позначення витривалості (“an instance of enduring”) в характеристиці лексичних одиниць *persistence*, *tolerance*, *patience* повністю збігається; семантика іменників *persistence*, *tolerance*, *consciousness* може розгортатися на рівні терміна в наступних наукових галузях: у зоології словом *persistence* позначається здатність живого організму протидіяти зовнішнім подразникам, що призводять до видозмін (“Zoology. the ability of a living organism to resist being disturbed or altered”); медичний термін *tolerance* означає витривалість організму переносити дію ліків або отрути (“Medicine. the power of enduring or resisting the action of a drug, poison”); *consciousness* – це водночас і філософське й психологічне поняття, яке пояснює розумові або ментальні здібності, що характеризуються мисленням, відчуттями й вольовими актами людини (“Philosophy. Psychology. the mind or the mental faculties as characterized by thought, feelings, and volition”). Між різноаспектними словами *persistence* (упертість, наполегливість), *patience* (терпіння, терплячість) встановлюється зв'язок на позначення незворушної, урівноваженої волі, твердості духу людини, незважаючи на проблеми й складності (СО “perseverance, tenacity”), що відображено в лексикографічних тлумаченнях (*persistence*: “tenacity despite problems or difficulties”), (*patience*: “even-tempered perseverance”).

Виступаючи складовими у виразах (СО “in phrases”), акціономени *consciousness*, *science*, *God*, *fortune*, *patience*, *worship* набувають додаткових лексичних значень, що відповідають певним генералізованим семам: **national consciousness** [=the set of national opinions] – сукупність національних думок, поглядів, оцінок (відповідає ГС “opinion, viewpoint, estimate”), **Christian science** (Am.E) – [Християнська наука] протестантська релігійна організація в США (відповідає ГС “organization, institution”), **play God** [=behave in an imperious or superior manner] – поводитись у владній манері (відповідає ГС “power, ascendancy”, “superiority”), **to cost / be worth a fortune** [=an extremely large amount of money (informal)] – неймовірно велика сума грошей] (відповідає ГС “quantity, sum of”), **Have patience!** [=Wait a bit!] – Май терпіння!/Зачекай трохи!] (відповідає ГС “exclamation”, “minute (hour)”), **Your Worship** – Ваша Честь/Милість (звертання до суддів та інших офіційних осіб Великобританії) (відповідає ГС “rank, title”).

Вказівка на діяльність людини виступає спільною СО (“act (of), action(s)”) для слів *persistence*, *humility*, *consciousness*, *mastery*, *science*, *labour* і конкретизується прикладами відповідних процесів, що характеризуються наполегливістю (*persistence*: “the action of somebody who persists with something”),

покірністю (*humility*: “an act of submitting”), повним усвідомленням того, що відбувається (*consciousness*: “full activity of the mind and senses”), ґрунтовним засвоюванням предмета (дисципліни) (*mastery*: “the action of mastering a subject”), практичним застосуванням інтелектуальних рішень (*science*: “the intellectual and practical activity”), продуктивною працею (*labour*: “productive activity”).

Емоційний аспект життя на відміну від діяльного проявляється в почуттях людини, семантика яких відображена в структурі аксіономенів *humility*, *consciousness*, *respect*, *worship* (СО “feeling (of)”) вказівками на скромність (*humility*: “a humble feeling”), усвідомлення почуттів однієї особи або колективу людей (*consciousness*: “the feelings, collectively, of an individual or of an aggregate of people”), глибоку повагу, що ґрунтується на визнанні чиїхось видатних здібностей або досягнень (*respect*: “a feeling of deep deference for someone elicited by their abilities, or achievements”), поклоніння Богу, святим (*worship*: “the feeling of reverence paid to God or a sacred personage”).

До останніх зазначених різновидів позитивного почуття людини наближаються лексичні значення аксіономенів *respect*, *worship*, *duty*, які за СО “regard, esteem” позначають прихильність, викликану чиїмись неперевершеними якостями (*respect*: “esteem for or a sense of the worth or excellence of a person”), (*worship*: “adoring regard”), сердечну пошану батькам або людині, яка старша за віком (*duty*: “high regard due to a parent, elder”).

СО “ability, capacity” тлумачить потенційні можливості (здібності, здатності), що виявляються в умінні людини терпіти, зносити тяжке випробування (*tolerance*: “the ability to endure hardship”), демонструвати видатні здібності (*mastery*: “the outstanding ability”), підібрати влучний вислів (*felicity*: “the ability to find appropriate expression for one’s thoughts”), вирішувати завдання в окремій галузі наукового знання (*science*: “the ability to produce solutions in some problem domain”), стримувати роздратування в разі затримки (*patience*: “an ability to suppress restlessness or annoyance when confronted with delay”).

Форма множини (СО “in plural”) урізноманітнює семантичну структуру аксіономенів, додаючи уточнюючих відтінків лексичних значень. Так, слово *respects* слугує для позначення знаків поваги як у формі вітання, адресованого знайомій людині (“a person’s polite greetings”), так і щирих співчуттів, висловлених з приводу чиєїсь смерті (“a formal expression often offered as *condolences* after a death”); іменником *the Gods* називають публіку гальорки (“the gallery of a theatre”); *fortunes* пояснює період так званих злетів й падінь в житті однієї людини або діяльності підприємства (“the success or failure of a person or enterprise over a period of time”), а *duties* – обов’язки як певний обсяг роботи, сукупність справ, що слід безумовно виконувати (“an action that one is required to perform as part of one’s job”).

За принципом ланцюжкових переходів утворюються попарні взаємовідношення між окремими восьмизначними аксіономенами. Так, лексичні значення слів *humility*, *patience* містять вказівку на моральність людини, її чесноти – скромність й терплячість (СО “virtue”), а семантика іншої пари *humility*,

respect за ознакою “погляд, думка, точка зору” (СО “*opinion, view, estimate*”) передає скромну оцінку власної значущості (“*modest opinion or estimate of one's own importance*”), позитивну думку (“*good opinion*”). Іменники **respect** та **tolerance** за СО “*attitude(s)*” збігаються в тлумаченні шанобливого ставлення, сповненого люб’язністю (**respect**: “*an attitude of consideration*”) й терпимістю до чужого способу життя, поглядів, звичаїв, почуттів, раси, вірувань, національності (**tolerance**: “*a permissive attitude toward those whose opinions, practices, race, religion, nationality, etc., differ from one's own*”), а лексичне значення “виявлення зацікавленості, інтересу до чого-небудь” (СО “*interest(s), concern*”) аксіономенів **tolerance**, **consciousness** знайшло відповідне місце в їхній семантиці: (**tolerance**: “*interest in and concern for ideas, opinions, practices, etc., foreign to one's own*”), (**consciousness**: “*concern, interest*”).

Позначення однієї людини (СО “*person(s)*”), якою дуже захоплюються (**God**: “*somebody widely admired*”) або представників робітничого класу (**labour**: “*workers considered as a social class*”) виявлено в словникових дефініціях іменників **God**, **labour**. Наступна пара слів **God**, **worship** об’єднуються двома СО “*thing(s), object(s)*” та “*in religion*”. Відповідно до першої ознаки обидва аксіономени тлумачаться як фігура або образ для поклоніння, благоговіння (“*a figure or an image of worship*”), (“*the object of adoring reverence or regard*”). Згідно з релігійним визначенням, Бог – це творець світу й верховна, духовна субстанція (**God**: “*the Creator of the universe and source of all moral authority*”), а поклоніння – палке кохання, палка любов до Бога, святих (**worship**: “*religious adoration*”). Продовжуючи телеологічну тему, лексема **worship** поділяє зі словом **duty** лексичне значення “богослужіння, відправа в католиків”, яке знайшло своє відображення в СО “*service*” й підтверджується відповідними дефініціями: (**worship**: “*religious service*”), (**duty**: “*church service*”).

Семантичну близькість установлено також між аксіономенами **mastery**, **science**, що характеризують уміння (СО “*skill*”) як здатність на високому кваліфікаційному рівні доцільно використовувати раніше набутий досвід (**mastery**: “*expert skill*”), (**science**: “*highly developed skill*”), а також глибокі й систематизовані знання в якій-небудь сфері практичної діяльності (СО “*knowledge*”: **mastery**: “*comprehensive knowledge*”), (**science**: “*a systematically organized body of knowledge about a particular subject*”). Останній аксіономен формує тандем з іменником **labour** на позначення сукупності (СО “*body (of)*”), що упорядковує наукові знання (**science**: “*any body of knowledge organized in a systematic manner*”) й репрезентує групу людей, зайнятих важкою фізичною працею (**labour**: “*the body of persons engaged in productive activity, especially physical toil*”). Аксіономен **labour**, в свою чергу, взаємодіє зі словом **duty** за вказівкою на специфічне завдання (СО “*task*”), доручене комусь (**labour**: “*a specific task*”), (**duty**: “*a task allocated to somebody*”).

За СО “*спосіб, манера, метод*” (“*way (of), manner (of), method*”) узгоджуються слова **felicity**, **science**, але перший іменник семантизується як спосіб, що задовольняє, подобається (“*an instance of appropriate and pleasing*

manner”), а другий – організований метод, що поєднує теорію з практикою, встановлює відповідність між практичними результатами й науковими законами (“*method reconciling practical ends with scientific laws*”). До слова *felicity* наближається аксіономен *fortune*, у сукупності з яким в межах СО “*good fortune*” повністю збігаються в тлумаченні щасливої долі.

Досліджувана група англійських аксіономенів із середнім ступенем полісемії вміщує також вісімнадцять семизначних слів *competence*, *efficiency*, *harmony*, *independence*, *integrity*, *chastity*, *vitality*, *optimism*, *peace*, *security*, *mentality*, *benevolence*, *goodness*, *prudence*, *conscience*, *humanism*, *intelligence*, *diplomacy*, які утворюють між собою двадцять дві семантичні спільності.

Перша половина аксіономенів від загальної кількості семизначних слів об’єднана СО “*state (of), condition*”, позначаючи стан юридичної правомочності (*competence*: “*the state of being legally competent or qualified*”), дієвості (*efficiency*: “*the state of being efficient; competency in performance*”), злагодженості (*harmony*: “*the state of being in concord*”), вільності, непримушеності (*independence*: “*the state of being free*”), цілісності (*integrity*: “*the state of being whole and undivided*”), невинності (*chastity*: “*the state of being chaste*”), життєвої сили й активності (*vitality*: “*the state of being strong and active*”), сподівань на краще майбутнє, пройняті життєрадісністю й бадьорістю (*optimism*: “*the state of being cheerful or hopeful about the future*”), мирного існування без війни (*peace*: “*the state existing during the absence of war*”), захищеності від небезпеки й загрози (*security*: “*the state of being free from danger or threat*”), ментальності (*mentality*: “*state of mind*”).

Десять аксіономенів *competence*, *efficiency*, *harmony*, *independence*, *integrity*, *chastity*, *benevolence*, *goodness*, *prudence* характеризують властивості, єдність яких виражає ціннісну якість перших (СО “*quality of*”) за значенням компетентності (*competence*: “*the quality of being competent*”), ефективності (*efficiency*: “*the quality of being efficient*”), гармонії (*harmony*: “*the quality of forming a pleasing and consistent whole*”), незалежності (*independence*: “*the state or quality of being independent*”), чесності (*integrity*: “*the quality of being honest*”), цнотливості (*chastity*: “*the quality of being pure or chaste*”), доброзичливості (*benevolence*: “*the quality of being well meaning*”), доброти (*goodness*: “*the quality of being good*”), розсудливості (*prudence*: “*the quality of being prudent*”).

Аксіономени *competence*, *efficiency*, *harmony*, *vitality*, *optimism*, *conscience*, *humanism* в межах наукової семантичної мікросистеми (СО “*in science*”) групуються за двома різновидами: терміни на позначення наукових феноменів (*competence*, *efficiency*, *vitality*, *conscience*) та найменування наукових теорій, доктрин (*harmony*, *optimism*, *humanism*). Так, термін *competence* зустрічається в біології й означає імунологічну компетентність (активність, зрілість) організму (“*Immunology. the capacity of the immune system*”); технічним терміном *efficiency* позначається коефіцієнт корисної дії (ККД), величини для встановлення відношення виконаної машиною роботи до загальних енергетичних затрат на її виконання (“*Technics. the ratio of the amount of energy used by a machine to the amount of work done by it*”), а філософським терміном *vitality* – принцип

життєздатності організмів (“*Philosophy. vital principle*”); поняття **conscience** використовується в психоаналізі на позначення однієї із структурних частин людської психіки – Над-Я (Супер-Его, Понад-Я), що оцінює думки та поведінку людини на предмет сумлінності, пристойності, не даючи змоги проявити несвідомі бажання, якими керується інша структурна частина психіки – Воно (Власне Его) (“*the part of the superego that passes judgment on thought and behavior to the ego for further consideration*”); слово **harmony** тлумачиться водночас як навчальна дисципліна і частина теорії музики, що вивчає побудову, відношення й поєднання тонів у одночасному звучанні (**harmony**: “*the structure, relations, and practical combination of chords*”); філософська доктрина оптимізму наголошує на тому, що існуючий світ є найкращим зі всіх можливих світів (**optimism**: “*Philosophy. the doctrine that the existing world is the best of all possible worlds*”), а в концепції доктрини світського (секулярного) гуманізму робиться акцент на визнанні переваг розуму, інтелекту людини, наукового досвіду перед релігійним світоглядом або втручанням Бога (**humanism**: “*Philosophy. a philosophical position that people can live using their intelligence and reason rather than depending on a God or religion*”).

За СО “*ability, capacity*” об’єднано аксіономени **competence, efficiency, independence, vitality, mentality, conscience, intelligence, diplomacy** на позначення здатності успішно діяти на основі практичного досвіду, умінь та знань (**competence**: “*the ability to do something successfully, measured against a standard, especially ability acquired through experience or training*”), виконати роботу найкращим чином або досягти бажаного результату без витрачання зайвих зусиль або енергії (**efficiency**: “*the ability to do something well or achieve a desired result without wasted energy or effort*”), самостійно дбати про себе (**independence**: “*the ability to care for one's self*”), залишатися живим (**vitality**: “*the ability of something to live and grow or to continue in existence*”), проявляти інтелектуальну обдарованість (**mentality**: “*somebody's mental capacity or endowment*”), відрізнити між правильним та помилковим у власній поведінці та характері (**conscience**: “*the ability to distinguish what is right or wrong in one's conduct or motives*”), набувати певних знань й застосовувати їх на практиці (**intelligence**: “*the ability to acquire and apply knowledge*”), контактувати з людьми в сприятливій манері, не засмучуючи й не ображаючи їх (**diplomacy**: “*the ability to deal with people in a sensitive way that does not upset or offend them*”).

Людські почуття як специфічні переживання (СО “*feeling (of)*”) знайшли відображення в семантичній структурі аксіономенив **optimism, goodness, conscience**, зміст яких передає оптимістичний (**optimism**: “*the optimistic feeling*”), добрий настрій (**goodness**: “*the kindly feeling*”) й сумлінність (**conscience**: “*the conscientious feeling*”).

Окремі лексичні значення слів **integrity, chastity, goodness, prudence, conscience** вказують на їхню приналежність до чеснот (СО “*virtue*”) на засадах вірності морально-етичним принципам (**integrity**: “*adherence to moral and ethical principles*”; **goodness**: “*moral excellence*”; **conscience**: “*the complex of ethical and*

moral principles”), непорочності (*chastity*: “*virtuous character*”), обачності (*prudence*: “*discretion or circumspection*”).

Аксіономени *optimism*, *mentality* перетинаються з лексичною одиницею *humanism* в позначенні позиції людини (СО “*attitude(s)*”), що зумовлена її оптимістичним ставленням до життя (*optimism*: “*the attitude of somebody who feels positive or confident*”), широтою уявлень, знань, інтересів (*mentality*: “*mental attitude*”), гуманністю (*humanism*: “*human attitude*”) та зі словом *benevolence* в актуалізації тенденцій (СО “*tendency, inclination*”), що склались в суспільстві: з позитивної точки зору світ вважається чудовим і всі речі повинні сприйматися в ньому лише з найкращого боку (*optimism*: “*tendency to expect the best and see the best in all things*”), ментальність уособлює духовну налаштованість народу до навколишнього світу (*mentality*: “*mental inclination*”), в основу прихильності покладено бажання допомогти або зробити кому-небудь добро (*benevolence*: “*tendency to help or do good to others*”); водночас до слова *benevolence* наближаються іменники *goodness* та *humanism*, в семантиці яких реалізується узагальнена ідея доброти (СО “*kindness*”).

В процесі аналізу семизначних аксіономенів встановлено приклади їхніх єдностей за певним ступенем близькості семантичних властивостей. Так, аксіономени *harmony*, *peace* збігаються за лексичним значенням “згода, злагода, відповідність чому-небудь” (СО “*agreement, conformity*”), а *harmony*, *diplomacy* збігаються в характеристиці взаємин, стосунків (СО “*relation(ship)*”), що можуть бути як дружньо-гармонійними (*harmony*: “*harmonious relations in which there is friendly accord*”), так і дипломатично-мирними (*diplomacy*: “*the relations of one state with another by peaceful means*”).

Між аксіономеном *mentality* та лексичними одиницями *diplomacy*, *conscience*, *intelligence* окремо виявлено варіанти взаємозв'язків у називанні характеру дії (СО “*way (of), manner (of), method*”), точки зору, погляду (СО “*opinion, viewpoint, estimate*”), загального рівня пізнання, знань когось-небудь (СО “*intellect*”). Так, словами *mentality* й *diplomacy* позначається спосіб мислення та відповідно тактовний спосіб поведінки з людьми (*mentality*: “*a way of thinking*”; *diplomacy*: “*a sensitive and tactful way of dealing with people*”), словами *mentality* й *conscience* пояснюється система поглядів індивідууму, суспільної групи та оцінка власних дій, думок особливо якщо вони помилкові (*mentality*: “*view*”; *conscience*: “*an opinion about one's actions or thoughts (especially wrong)*”), а аксіономени *mentality* й *intelligence* повністю збігаються за вказівкою на інтелектуальні здібності людини (*mentality, intelligence*: “*intellectual ability*”).

Три типи перетинів виявлено між аксіономенами *security*, *intelligence*, а саме: у формі множини (СО “*in plural*”) в аксіономенів з'являються лексичні значення “цінні папери, що засвідчують боргове зобов'язання погашення кредиту” (*securities*: “*asset deposited to guarantee repayment*”) та “вісті, повідомлення” (*intelligences*: “*news*”); в семантичній структурі вказаних аксіономенів є посилення на організацію, спеціальну службу (СО “*organization, institution*”), якій доручено охороняти, оберігати когось-, що-небудь, особливо будинок, установу (*security*: “*an*

organization entrusted with the job of protecting somebody or something, especially a building or institution”), збір секретної інформації (*intelligence*: “*an organization or agency engaged in gathering of secret information*”), а також на одну людину або групу (СО “*person(s)*”), котрі виступають поручителями, гарантами, вартою, конвоєм (*security*: “*an somebody who pledges to fulfill somebody else's obligation*”; “*a person who secures*”), або збирають відомості про політичне становище інших держав та стан їхніх збройних сил (*intelligence*: “*people employed in the collection of political and military information*”).

Ланцюжкові переходи для встановлення семантичних відношень простежуються між парами аксіономенів *competence*, *peace* та *peace*, *goodness*. Перша пара іменників, вживаючись у сталих виразах (СО “*in phrases*”), набуває додаткових лексичних значень: **certificate of competence** – свідчення про присвоєння кваліфікації (відповідає ГС “*skill*”), **to be at peace** [=dead] – евфемізм. спочивати в мирі, бути мертвим, лежати в могилі (відповідає ГС “*death*”), а слова другої пари входять до складу вигуків, що виражають наказ і здивування (СО “*exclamation*”): **Peace!** – Тихіше! / Замовчіть!; **My goodness!** – Боже мій! (евфемізм для слова Бог).

Аксіономен *independence* створює по черзі зі словами *prudence*, *peace*, *security* семантичні спільності, зміст яких передає факт (СО “*fact (of), event*”) самостійності (*independence*: “*the fact of being independent*”), передбачливості (*prudence*: “*the fact of being prudent*”), а також характеризує свободу (СО “*freedom (from)*”) як відсутність контролю з боку іншої держави, організації (*independence*: “*freedom from control by another country or organization*”), боротьби, суперечок (*peace*: “*freedom from strife*”), турбот про збитки (*security*: “*freedom from worries of losses*”).

Лексичне значення “*впевненість*” (СО “*certitude, assurance*”) об’єднує аксіономени *optimism*, *security* в позначенні твердого переконання в остаточну перемогу добра над злом (*optimism*: “*certitude in the ultimate triumph of good over evil*”), гарантований захист чогось цінного від зникнення (*security*: “*the assurance that something of value will not be taken away*”).

Крім здатності утворювати між собою семантичні спільності, аксіономени досліджуваної групи характеризуються ще й додатковими лексичними значеннями: *persistence*: “*факт обстоювання своєї думки незважаючи на перешкоди або протилежність поглядів*” (“*the fact of continuing in an opinion in spite of difficulty or opposition*”), “*тривалість ефекту після ліквідування причини, що його спровокувала*” (“*the continuance of an effect after its cause is removed*”); *tolerance*: “*м'якість; поблажливість; терпимість*” (“*leniency*”); *humility*: “*тенденція бути скромним, простим*” (“*tendency to be humble*”), “*бажання залишитися непримітним*” (“*self-effacement*”); *consciousness*: “*усвідомлення власного існування*” (“*awareness of one's own existence*”), “*думки*” (“*thoughts*”); *mastery*: “*абсолютний контроль над кимось або чимось*” (“*total control over somebody or something*”), “*панування, влада*” (“*the power of command*”), “*перевага*” (“*superiority*”); *respect*: “*прихильність*” (“*favour*”), “*певний аспект, момент,*

деталь” (“a particular aspect, point, or detail”); **felicity**: “джерело щастя” (“a source of happiness”), “блаженство” (“bliss”), “радість” (“joy”), “добробут” (“welfare”); **science**: “система знань” (“a system of knowledge”); **God**: “у вигуку – Боже мій! / Всемогутній Боже! – передається здивування, прикрість” (“an exclamation – My God! or God Almighty! – used to indicate surprise, annoyance”), “надприродна істота” (“supernatural being”), “образ божества; ікона” (“an image of a deity”); **fortune**: “можливість, ймовірність, шанс” (“chance”), “майно, статок” (“property”), “у архаїчному значенні – заможня жінка; спадкоємиця” (“Archaic. a wealthy woman; an heiress”), “достаток, багатство, безліч” (“abundance, wealth”), “доля; приречення” (“destiny”); **patience**: “слово-замінник для назви рослини – шавель” (“another word for patience dock”), “картковий пасьянс-солітер в американському варіанті англійської мови” (“the card game-solitaire in American English”), “спокійна (незворушна, врівноважена) уважність, обережність в роботі” (“even-tempered care in work”); **worship**: “релігійна відданість” (“religious allegiance”), “у архаїчному значенні – репутація; становище” (“Obsolete. reputation, standing”); **labour**: “фізична сила” (“the physical strength”), “продуктивна робота, зроблена за заробітну плату” (“productive work done for wages”), “пологи” (“childbirth”), “політична партія, що представляє інтереси робітників Великої Британії” (“a political party representing workers’ interests, especially in Great Britain”); **duty**: “кількість води необхідної для зрошування землі” (“the quantity of water necessary to irrigate an area of land”), “обов’язок, зобов’язання” (“obligation”), “виробність машини” (“productivity of machine”), “мито на імпорتنні або експортні товари” (“a tax on goods, especially imports and exports”); **competence**: “знання мови, що дає змогу людині говорити й розуміти її” (“knowledge of a language that enables somebody to speak and understand it”), “прибуток (дохід), що задовольняє нагальні потреби” (“an income sufficient to furnish the necessities”); **efficiency**: “ступінь відповідності позитивній якості чогось зробленого без витрачання енергії” (“the degree to which something is done well or without wasted energy”), “продуктивне користування ресурсами” (“productive use of resources”), “маленька квартира з мінімальними кухонними й сантехнічними вигóдами” (“efficiency apartment”); **harmony**: “будь-яке синхронне звучання тонів” (“any simultaneous combination of tones”), “згода в діях, поглядах, почуттях” (“agreement in action, opinion, feeling”); **independence**: “автономія” (“autonomy”), “самовизначення” (“self-determination”); **integrity**: “додержання морально-етичних принципів” (“adherence to moral and ethical principles”), “недоторканність” (“inviolability”), “чистота, чесність” (“fairness”), “єдність” (“unity”); **chastity**: “цнотливість, невинність; целибат” (“virginity; celibacy”), “спосіб життя, що тринтується на релігійних поглядах і не містить сексуальної активності” (“mode of living that does not include any sexual activity, especially for religious reasons”), “стриманість в конструкції або висловах” (“restraint in design or expression”), “простота, скромність” (“simplicity”); **vitality**: “фізична сила” (“physical strength”), “енергія” (“energy”), “пожвавлення, жвавність” (“animation”); **peace**: “мирна угода” (“peace treaty”); **security**: “захист; охорона” (“protection”);

benevolence: “акт прояву доброзичливості” (“an act showing good will”), “милість, ласка” (“favour”), “віра в те, що доброта розповсюдиться в реальності” (“the belief that goodness pervades reality”), “допомога” (“aid”), “примусовий податок у вигляді добровільного пожертвування, що стягувався з населення деякими англійськими монархами без згоди парламента в епоху Середньовіччя” (“in the Middle Ages. a compulsory tax exacted by some English sovereigns without the consent of Parliament”); **goodness:** “праведність” (“righteousness”), “користь” (“benefit”); **prudence:** “повага до власних інтересів” (“regard for one's own interests”), “ощадливе піклування при управлінні ресурсами” (“provident care in the management of resources”), “розсудливість, розважливість, передбачливість щодо практичних питань” (“caution with regard to practical matters”), “економність” (“economy”); **conscience:** “регулювання своїх дій згідно з поняттями добра й зла” (“regulation of one's actions in conformity to the sense of right and wrong”), прозорливість; проникливість (“insight”); **humanism:** “система думок, в якій переважають людські інтереси, цінності та почуття власної гідності” (“a system of thoughts in which human interests, values, and dignity predominate”), “принципи гуманістів” (“principles of the humanists”), “турбота про людей” (“concern for people”), “течія в західноєвропейській культурі епохи Відродження” (“cultural movement of the Renaissance that spread throughout Europe”); **intelligence:** “за релігійними уявленнями – розумна безплотна істота, наприклад, ангел” (“an intelligent being, especially an incorporeal one, as an angel”), “інформація про секретні плани урядів іноземних держав, збройних сил, бізнес-конкурентів або злочинців” (“information about secret plans, especially those of foreign governments, the armed forces, business competitors, or criminals”); **diplomacy:** “сфера діяльності, що пов’язана з врегулюванням міжнародних відносин” (“the profession of managing international relations”), “уміння керувати справами без провокування ворожнечі” (“skill in handling affairs without arousing hostility”), “регулювання відносин між державами мирним шляхом” (“the conduct of the relations of one state with another by peaceful means”), хитрість (“cunning”).

Висновки дослідження. Отже, проведений комплексний аналіз восьми- та семизначних аксіономенів із середнім ступенем полісемії показав, що семантична структура кожного з них виступає системою значень, які певним чином організовані. При цьому лексичні значення одних слів на позначення цінностей духовної культури вступають у семантичні відношення з іншими, встановлюючи перехід від індивідуального тлумачення до трактування в межах інших груп аксіономенів.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в поглибленому вивченні ціннісних парадигм українського, англійського та французького мовних соціумів, досліджуючи багатозначну та моносемічну структуру аксіономенів.

Література

1. Сорока Т.В. Семантика найбільш багатозначних англійських аксіономенів / Т. В. Сорока // Сучасні дослідження з іноземної філології. Зб. наук. пр. / відп. ред. Фабіан М. П. – Ужгород: ПП «Антдор-Шарк», 2014. – Вип. 12. – С. 189-200.

2. Сорока Т.В. Семантична структура англійських аксіономенів із середнім ступенем полісемії / Сорока Т. В. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : «Філологія».: Зб. наук. праць / гол. ред. І. В. Ступак – Одеса, 2014. – Вип. 11. – Том 2. – С. 64-67.
3. Сорока Т.В. Семантична характеристика аксіономенних спільностей (на матеріалі сучасної англійської мови) / Т. В. Сорока // **МОВА І КУЛЬТУРА:** (Науковий журнал). – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. – Вип. 17. – Т. II (170). – С. 288-296.
4. Lyons J. Language and Linguistics. An Introduction / John Lyons. – Cambridge : Cambridge University Press, 1981. – 356 p.
5. Oxford English Dictionary : in 12 vol. / [chief ed. James Murray]. – London : Oxford University Press, 1970. – V. I – 1240 p. – V. II. – 1308 p. – V. III. – 488 p. – V. IV. – 532 p. – V. V. – 758 p. – V. VI. – 820 p. – V. VII. – 1216 p. – V. VIII. – 936 p. – V. IX. – 386 p. – V. X. – 396 p. – V. XI. – 493 p. – V. XII. – 105 p.

Summary

The article deals with the study of the nouns denoting national values in their formalized representation on the material of the English language. The polysemantic axionomens consisting of 8-7 lexical meanings have been taken from the modern English thesauri by means of the step-identification method. Complex analysis of 32 axionomens interpreted with 238 lexical meanings has been made in the present research. In the process of investigation it has been defined that the semantic structure of every analyzed axionomen is regarded as the individual system of lexical meanings organized under certain rules.

УДК 81'42

МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОБРАЗНОСТІ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ ТА СИНЕРГЕТИЧНИЙ АСПЕКТИ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ)

Тарасова О.А.

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми, її визначення та актуальність. Когнітивно-дискурсивний і лінгвосинергетичний підходи до аналізу мовних явищ відкрили нові перспективи щодо інтерпретації художніх творів. У нашій розвідці у фокусі дослідження опиняється французький модерністський поетичний текст як інформаційно зростаючий, напружений і наповнений вербалізований простір, де мегатекстове повідомлення компресується у мовну тканину віршованого твору.

Визначені риси зумовлюються основним показником художньої свідомості перехідного часу, а саме: фактами багаторівневого переосмислення та перерозкладу інформації як творчих експериментів-відкриттів, що й надає можливість розглядати модерністські літературні тексти з позицій лінгвосинергетики – сучасної методології дослідження процесу творення поетичних образів (А.І. Герман, В.А. Маслова, Г.Г. Москальчук, Н.Л. Мишкіна, В.А. Пищальнікова та інші). Синергетична й когнітивна парадигми перебувають у пошуку пояснень закономірностей об'єктивної самоорганізації всесвіту на різних рівнях його ієрархічної системи, що співвідноситься з особливостями циркуляції образів у людській свідомості. Поетичне письмо постає, у свою чергу, як подія, факт існування якої підтверджується її нестійкою, нелінійною самоорганізацією у ході креації образів і процесів породження поетичних смислів. В основі подібного потрактування знаходиться розуміння художньо-естетичної маніфестації як акту творення віртуальної реальності. Таким чином, представлення поетичної інформації у текстах французького символізму розкривається через механізми віртуалізації текстового простору: з боку адресанта, у вигляді моделювання інструментарію щодо аналізу картини світу, під час якого запускається процес стиснення поетичної інформації за допомогою її згортання у площину твору; з позиції адресата, як задіяння власної системи досвідних орієнтирів, ментальних конструктів, що опосередковують сприйняття та усвідомлення механізмів інформаційногорозподілу. При цьому віртуалізація текстового простору слугує вирішенню комунікативних завдань поетичного повідомлення з передачі естетичної інформації, що здійснюється завдяки потугам поетичного слова: поет перебуває поза межами мови, бачить зворотній бік слів, котрі вже не являють собою дещо на зразок вказівників шляхів за межі мови, до світу предметів, проте репрезентуються на кшталт пасток для захоплення реальності, що обминає [3, с.15]. Під час розгляду цієї реальності необхідно відповісти на таке питання: у чому полягає здатність до самоорганізації всіх елементів художнього твору як характеристики складної системи, якою, за своєю сутністю, і є поетичний текст.

Метою нашої статті є відслідковування динаміки розгортання поетичної образності у межах віртуальної реальності французького поетичного тексту доби модернізму. А отже, серед основних **завдань** передбачаємо аналіз побудови дискурсивного простору твору в контексті функціонування у ньому поетичної інформації. **Матеріал** нашого дослідження становить один із ранніх віршів Гійома Аполлінера «Maï», де поет виступає не стільки як автор, близький до футуристичної традиції, скільки як "великий шукач кохання і містифікатор" [4].

Виклад основного матеріалу та отримані висновки. З позицій синергетики розуміння механізмів самоорганізації (у нашому випадку – самоорганізації поетичної інформації у межах текстової віртуальної реальності) вимагає звернення до розкриття сутності механізмів локалізації процесів у певному досліджуваному середовищі у вигляді структур [8, с. 20]. Отже, текстова віртуальна реальність може бути описана у фізико-математичних термінах середовища і структури [8, с. 6-7]: перше визначається як єдинопочаток, котрий

виступає носієм різних форм майбутньої організації, являючи поле неоднозначних шляхів розвитку; у той час як структура – це локалізований на певних ділянках середовища процес, що має здатність до перебудови та пересування у цьому середовищі. На основі сказаного вище у світлі лінгвістичної перспективи концептуальну базу (пере)розкладу поетичної інформації становлять когнітивні конституанти прототипового характеру (наприклад, архетипи, образ-схеми, базові метафори), які відбивають комплексне уявлення (що є певним концептуальним інформаційним середовищем) про глибинні ментальні сутності, а тому виступають орієнтиром осмислення змісту поетичних образів та отримують індивідуально-авторське наповнення (інформаційний вектор – форму організації) у конкретному художньому тексті. Словесним утіленням поетичних образів виявляється комплекс мовних одиниць та конструкція твору, а рушійною силою творення образності – механізми когнітивного моделювання. При цьому варто пам'ятати, що структури мають здатність еволюціонувати (перебудова, добудова, об'єднання, розпад), тобто задіюють внутрішні механізми формування [8, с. 7] за рахунок двох різнорідних начал, а саме: фактора розсіювання (у нашому випадку – поширення поетичної інформації) та вихідного почину створення неоднорідності на фоні суцільного середовища (тут – моделювання та фіксація асоціативно-сміслових відношень текстових одиниць). Відтак, оскільки поетична образність обґрунтовується як складна система, актуальним виявляється питання про представлення структур-атракторів її еволюції [8, с.7]. Це дозволяє констатувати присутність змістових конституентів, котрі притягують та моделюють текстові одиниці. У ролі таких структур-атракторів постають домінантні поетичні смисли.

Ключовим образом, що надає доступ до смислових атракторів розглядуваного нами вірша відносно теми часу, виступає образ річки Рейн, передконцептуальну основу котрого репрезентує архетип Вода. Осмислення змісту образу, його структурації здійснюється читачем індуктивно, через саморефлексію, а орієнтиром постає прототипові концептуальна схема Життя є водна стихія, яка, зі свого боку, через її постійне повторення у поетичних текстах стала укоріненою в художній свідомості за посередництва своїх стереотипних концептуальних схем: Життя є море, Життя є річка [2, с. 203-205]. При цьому варто враховувати оригінальність надання адресантом поетичної інформації щодо плину часу: річка дійсно дорівнює у нашому сприйнятті до життя, яке, однак, потрактовується швидше не як буття, існування у його статичному вимірі розуміння (тобто констатація його наявності, протилежність смерті як фізіологічного стану), проте як життєдіяльність, життєвий процес у своєму динамічному семантичному аспекті (тобто буття у русі та розвитку; ланцюг подій). За відправний розрахунок приймаємо позицію візіонера, що представлено на самому початку вірша – спостерігач перебуває у човні, котрий пересувається за течією. Таким чином, повернення до минулого (*leretoursurlepassé*) – це погляд назад (*leregardenarrière*), і, якщо озирнутися з метою поглянути, що відбулося (у нашому випадку – епізод конкретних любовних стосунків), пейзаж теж застигає

на місці, а разом із ним для ліричного героя зупиняється і час. Подібному розумінню допомагає відкрита кінцівка твору, в основі якої не знаходимо однозначної відповіді на питання: чи шкодує ліричний герой, що час тече, спливає, як вода, чи хотілося б йому залишитися у стані минулого чи полишити своє нерозділене кохання, а в себе зберегти лишень його віртуальну копію-відбиток власної свідомості. За таку інтерпретацію виступає форма трансляції поетичної інформації: час проявляє себе наявністю спогадів ліричного героя, котрі отримують конкретні обриси – пейзажні елементи.

У світлі сказаного вище повернімося до архетипу Вода та його ролі у проясненні механізму інформаційного представлення теми часу, а саме – до вилучення шляхом порівняльного аналізу дескрипцій його концептуальних імплікацій, що здійснюється нами з опорою на теоретико-методологічну працю відомого французького філософа та філолога Г. Башляра «L'eau et les rêves», що її присвячено проблема дослідження актуалізації даного архетипу в контексті творчості французьких (і не тільки) письменників. В аналізованому вірші йдеться про весняні води, які у французькій культурній традиції мають особливе значення: води весни (*eaux printanières*) продукують властивість весняної свіжості, котра виступає силою пробудження [1, с. 58]. Для нас це – сила, що акцентує спогади. Перебування ліричного героя на човні для прогулянок пробуджує до життя марення-спогади за рахунок руху річкової води, оскільки він є "живим, безперебійним, ритмічним" [1, с. 185]. Звідси виникає можливість переформатувати метафоричну перспективу: романтичний човен-коліска як невідоме "включення" звички, від якої слабшає увага [1, с. 185], а отже, відбувається занурення у віртуальне середовище споминів. Це надає "присмак нескінченності", тобто час зупиняється, погляд на події здійснюється ніби з боку – "вода запрошує нас до уявної мандрівки" [1, с. 186]. Відтак, за Г. Башляром, така властивість водіяк "заколисування" плавно перетворюється у наступну – "несомість". Тут має місце динамізація матеріального – завдяки уяві субстанція буття оживляє образи.

Важлива роль концептуального простору пейзажу встановлюється персоніфікованим образом місяця Травня, який пливе річкою: *Lemailejolimai en barques sur le Rhin / <...> Vous êtes si jolie mais la barque s'éloigne*. Зазначимо, субстантив *mais* сприймається як лексема-анаграма, котра, за визначенням проф. Ю.В. Казаріна, може бути фонографічною інтерпретантою поетичних смислів [6, с. 94]. У даному випадку спостерігаємо індивідуально-авторську мовну гру, в її основі – звуковий повтор одиничної морфеми (*mai* (2) – *mais*) у сполучі зепітетом *joli(e)*, які об'єднують інформаційні фрагменти про останній місяць весни та присутній на момент реалізації подій суб'єкт любовної пристрасі. Висунення цього елемента гри слів підпорядковано задачам персуазії [11, с. 248] сприймаючої свідомості слухача. Показово, що в поетичному тексті одиниці звуко-смыслового поля. Показательно, что в поэтическом тексте единицы звуко-смыслового поля розосереджуються у всьому мовному просторі вірша, навмисне повторюючись декілька разів [6, с. 96]. На підтвердження знову зустрічаємо окреслену інтерпретанту в кінцевому катрені: *Lemailejolimai*, що має

явну функцію переконання та демонструє особливий емоційний стан занурення самого адресанта (депресія-рецидив, виникнення якої пов'язується з настанням весни), що викликає у відповідь співпереживання реципієнта. Домінуючий мотив печалі через свою похідну, сльози, підтримується грою слів кінцевого рядка першого катрена: *Quidoncafaitpleurerlessaulesriverains*. Тут звертає на себе акцентуація дієслова *pleurer* (плакати), отриманого з прикметника у складі стійкого виразу *saulepleureur* (плакуча верба). Метою таких трансформацій є zoom-ефект, коли динамізм розгортанні подій перебуває на першому місці та досягається стан присутності, оскільки спостерігачеві вбачається, що він на швидкості віддаляється (*s'éloigne*) від об'єкта. На додачу до цього гра слів проявляється у кодуванні топоніма у складі прикметника: *riverains=rive+Rhin*. Таку загострену увагу до місця локації можна пояснити через підтримку певної художньо-естетичної традиції. Річка Рейн – це культурний феномен 19 століття (термін *Rheinromantik*), що надає код доступу до подальшого розуміння комплексного характеру системи образності вірша. Поява образу весни, місяця Травня у ролі персонажа зачіпає емоційну інформаційну складову та порушує тему сп'яніння. Так, аналізований вірш внесено до збірки «*Alcools*», яка передбачала початкову назву «*Eaudevie*» (дослівно – "Вода життя"; у сучасній французькій мові цей вираз означає "горілка"). На думку французький дослідників творчості Г. Аполлінера [15] рання назва відсилає нас до особливої техніки виконання гравюр: репродукція зображення на мідній пластині шляхом її обробки кислотним розчином. У такий спосіб пізня назва асимілює первинну у природженні смислу-атрактора: алкоголь як проявник, демаскувальник поетичних образів (звідси присутність в останніх п'яти- та чотиривіршах лексем *vignesrhénanes*, *vignevierge*, *fleursnuesdesvignes*). Звернення до діонісійської символічної традиції не є випадковим: вино позначає вічне життя, оспіване античною поезією божественне сп'яніння душі, яке дорівнює стан буття людини та божества [7, с. 112]. Поет як деміург, творець, відкриває глибинну сутність речей та транслює їхній прихований смисл.

Пейзажні елементи активно проявляють себе й у розгортанні теми кохання. У другому катрені введено словосполучуку *vergersfleuris* (квітучі сади), яка є маркером періоду розквіту любовних відносин. При цьому звернення до її семантичного оточення констатує характер завершення кохання у часовому проміжку: дієсловом *sefiger* («*s'immobiliser*») аналогізується із чуттєвим сприйняттям «*semblersecoagulersousl'effetd'uneforte émotion*» [10] та змальовує перебування аналізованого пейзажного елементу у нерухомому стані (як наслідок сильно емоційного потрясіння), через що контекстуально вбачається смисл припинення інтимних стосунків, які так і не віднайшли свого продовження, взаємності. Наступний катрен повністю присвячено актуалізації поетичної інформації щодо об'єкта любовних зазіхань – перифраза *cellequej'aitantaimée*.

Тут адресант займає позицію «*mal-aimé*» ("знехтуваного"), котра є індивідуально-авторським маркером усієї збірки «*Alcools*», навмисне підкреслюючи психоемоційний стан вразливості (*fragilité*), у чому читаємо

"жіночі" (féminins) риси особистості самого письменника [19, с.487]. Таким чином, при розгортанні текстової віртуальної реальності вірша смислом-атрактором виступає жіночність літературної іпостасі Я-поетичного, втілюючи ідею різноплановості особистості індивідууму, що ініціюється авто комунікативним (Ю.М. Лотман) характером поетичного повідомлення. Відносно висунутої позиції апелюємо до комунікативної ситуації Я → ВОНА як ситуації переоцінки своєї ролі, коли адресант шляхом транспозиції набуває іншого статусу, іншого амплау, а саме – « mal-aimé ». Більше того, це є своєрідним способом екстеріоризації особистісних емоцій та переживань.

Подібне розширення асоціативного діапазону досягається введенням звукозображувальних і візуальних аналогів у межах текстової віртуальної реальності, де поетична інформація несе ефект "плернерного" сприйняття за прикладом імпресіоністичного "миттєвого" пейзажу, котрий засновано на атмосферних властивостях світла відносно зображення як віддзеркалення предметів "самих по собі". Нагадаємо, в поезії імпресіоністичні тенденції ведуть до символізму, а у прозі – натуралізму. При цьому у віршованій традиції мова йде про "тоталізацію поезії" (П. Валері), яка стає тропом поетичного настрою, коли автор у слові-переживанні ніби витрачатиме сам себе, викорінюючи "красномовство", прагне до "прози" [9, с.150]. Звідси в поезії проявляє себе психологічний підтекст, притаманний імпресіоністичній прозі, що передається через яскраву деталь, опис [5]. Так, у Г. Аполлінера читаємо: *Les pétales tombés de cerisiers de mai / Sont les ongles de celle que j'ai tant aimée / Les pétales flétris sont comme ses paupières*. Як видно з наведеного прикладу у центрі уваги опиняється деталізований опис образу коханої (синеكدохічний принцип репрезентації жінки через частини її тіла) за посередництва природних явищ, а саме – такої нетривалої фенологічної фази вегетації фруктових дерев як масове осипання пелюсток. Вербальну основу представляють:

-метафора, денігті коханої дорівнено пелюсткам квітки вишні, що опадають (підґрунтя вбачається в концептуальній метафоричній схемі. Люди є рослини у проєкції. Частини рослин є частини комплексної системи, тобто людини [17, с. 99, 126-128]), аналогізуючись за формою й кольором; у зверненні до такої частини тіла як нігті жінки можна віднайти мотив жорстокості (тема відмови від залицяння), що його введено у модерністський поетичний дискурс символістами, серед котрих Ш. Бодлер, С. Малларме [18, с.290];

-порівняння, засхемою якого пелюстки квітки вишні у стані зів'язнення зіставлені із повіками коханої, спільною ознакою постає фактура та її візуально-тактильні особливості – рельєфний характер поверхні предметів; закриті повіки символізують смерть, кінець любовного зв'язку.

З метою розуміння емоційної спрямованості такої словесної зображальності, її інформаційного психологізму необхідно звернутися до ключового образу даного фрагменту – фруктовому дереву вишні (фітонім *cerisier*). Показово, що символізм вишні, останнього за весняною (початок – квітень, завершення – травень) періодичністю цвітіння фруктовому дереву, у

контексті "мови кохання" зведено до відчуття розчарування, засмучення (*déception*) [12]. Таким чином, продукується поетичний смисл-атрактор *espoir non réalisé* (нездійснена надія). У підсумку завдяки імпресіоністичній складовій поетичного дискурсу можемо говорити про те, що у вірші "фізіологія перетворюється на психологію, естетичний досвід" [9, с.150]. Відзначимо, амбівалентність у візуальному малюнку другого катрена цвітіння / в'янення представлено градацією негативної оціночної композанти (*pétales tombés, pétales flétris*), що відображає елементи природи на стадії згасання їх життєвого потенціалу, у чому віднаходить своє втілення індивідуально-авторське сприйняття, кваліфікація стану навколишнього середовища не як весни, а як осені. Це дозволяє вести мову про введення в інформаційну тканину вірша мотиву смерті. Для прояснення подібних контрадикторних тенденцій, коли весна уподібнюється поетом осені, звертаємося до метафоричної концептуальної схеми Емоції є рослини (детальний аналіз метафоридив. [16]), де враховано динамізм розгортання емоцій та сезонних закономірностей циклічних змін об'єктів природи. Саме завдяки "рухливій" властивості афективних станів фітоморфні концептуальні метафори використовуються для опису етапів розвитку емоцій [16], що ми й спостерігаємо в поезії Г. Аполлінера. У результаті прояву динамічного аспекту представлення інформації до аналізу залучаємо такі передконцептуальні конструкти динамічного характеру як образ-схеми. Осмислення актуалізації у вірші концепта "осінь" через вербальні одиниці, асоціативно співвідносні з концептом "весна", результує звернення до образ-схем силової групи (Force group), а саме: Attraction (Притягання) / Repulsion (Відштовхування). Бауємося на структурних елементах образ-схеми: джерело (source) або відправний пункт (starting point); мета (destination) або кінцевий пункт (endpoint); спрямованість (directionality), а також якась сила (some force), що її викликано іншою сутністю, для руху до неї (attraction) або від неї (repulsion). Спираючись на базову логіку під силою можемо розуміти емоцію або іншу абстрактну сутність [13, с.202]. У другому катрені джерелом є весна (фітоніми *vergers, pétales decerisiers de mai*), метою – осінь, спрямованість представлено процесами цвітіння (дієприслівник *fleuris* відносно збірного іменника *vergers*) та в'янення (дієприслівник *tombés, flétris*, ужиті із субстантивом *pétales*), сила – кохання (навзаєм / без відповіді). Відтак, у випадку цвітіння має місце смислове відштовхування інформаційних сутностей весни й осені, а ось у контексті травневого зів'янення пелюсток вишні констатуємо їхнє притягання. Подібні інформаційні вектори підтримуються словесною грою у складі дієприслівників катрену: зіставлення здійснюється з допомогою ідеального структурного спів розташування *fleuris / flétris* (внутрішня рима) епітетів, які мають співзвучну кореневу основу, проте протилежне емоційно-оцінне навантаження. Це являє собою своєрідну градацію фонічних елементів, яка й утворює один з видів мовної гри за посередництва римопарадигми.

Підсумовуючи, зауважимо: поезія Г. Аполлінера реалізує модерні тенденції до синкретизації художньої культури, спрямованої на стимулювання емоцій та

постановку нових естетичних проблем, створюючи тим самим прецедент породження новообразів, котрі дзеркально (прототипові схеми) та, одночасно, okazіонально (на основі чуттєвого досвіду) зіштовхують у просторі поетичного тексту різноманітні інформаційні сутності. У цьому річизі **перспективним** постає напрямок зіставного аналізу художньої образності творів авторів-модерністів – представників різних національних культур.

Література

1. Башляр Г. Вода и грёзы / Г. Башляр. – М.: Изд-во гуманитарной литературы, 1998. – 268 с.
2. Белехова Л.І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект: Дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.04 / Л.І. Белехова. – К., 2002. – 476 с.
3. Браже Р.А. Синергетика и творчество / Р.А. Браже. – Ульяновск: УлГТУ, 2002. – 204 с.
4. Гальцова Е. Между футуризмом и модерном: двуязычное издание Аполлинера / Е. Гальцова // Иностранная литература. – 2002. – № 2. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/inostran/2002/11/gal1.html>
5. Импрессионизм в литературе. – Режим доступа: <http://www.krugosvet.ru/node/32649>
6. Казарин Ю.В. Анаграмма как способ смысловыражения в поэтическом тексте / Ю.В. Казарин // Известия Уральского университета. – 2000. – № 17. – С. 92-99.
7. Керлот Х.Э. Словарь символов / Х.Э. Керлот. – М.: "RELF-book", 1994. – 608 с.
8. Князева Е.Н. Синергетика как новое мировидение: диалог с И. Пригожиным / Е.Н. Князева, С.П. Курдюмов // Вопросы философии. – 1992. – № 12. – С. 3-20.
9. Литературная энциклопедия терминов и понятий / Под ред. А.Н. Николюкина. – М.: НПК «Интелвак». – 2001. – 799 с.
10. Сартр Ж.П. Что такое литература / Ж.П. Сартр. – СПб: Алтея, 2000. – 466 с.
11. Хазагеров Г.Г. Риторический словарь / Г.Г. Хазагеров. – М.: Флинта, 2009. – 432 с.
12. Cerisier. – Режим доступа: www.aujardin.info/plantes/cerisier.php
13. Cervel S.P. Subsidiarity Relationships between Image-Schemas: an Approach to the Force Schema / S.P. Cervel // Journal of English Studies. – 1999. – vol. I. – P. 187-207.
14. www.cnrtl.fr/lexicographie
15. Dulong J. Comprendre Alcools de Guillaume Apollinaire / J. Dulong, Ng. Tatiemzi. – Режим доступа: <http://www.atramenta.net/lire/comprendre-alcools-de-guillaume-apolloinaire/38120>
16. Esenova O. Plant Metaphors for the Expression of Emotions in the English Language / O. Esenova // Beyond Philology. – Vol.5. – Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2008. – P. 7-21.

17. Kövecses Z. *Metaphor: A Practical Introduction* / Z. Kövecses. – N.Y.: Oxford University Press, 2002. – 304 p.
18. Lachmann G. *La Décoration! Figuring the Feminine and the Writing of Mallarmé* / G. Lachmann // *Corps/Décors: Femmes, Orgie, Parodie*. – Rodopi, 1999. – P. 285-302.
19. *Masculin/féminin dans la poésie et les poétiques du XIXe siècle* / sous réd. de Ch. Planté. – Lyon: Presses Universitaires de Lyon, 2002. – 517 p.

Summary

The article represents the model of interpretation of the poetic text "May" by famous French writer-modernist Guillaume Apollinaire based on the theoretical methodologies of cognitive poetics and linguistic synergy. The ways of presenting poetic information, justifying the understanding of a textual reality as a virtual one are analyzed. The poetic text is considered as a dynamic non-linear open system. The author makes an emphasis on a peculiar creative potential of the conceptual field of landscape in the actualization of poetic meanings of the stream of time and romantic relationships represented in the poem. A special attention is given to the consideration of the technique wordplay and its role in revealing figurative transformations within the work.

УДК 811.11-112: 81'42

ПОНЯТТЯ «НОВИНИ ТА ТЕЛЕНОВИНИ»: КОНЦЕПЦІЇ ТА ОСНОВНІ ОЗНАКИ

Чайковська О.Ю.

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»*

Постановка проблеми. Поняття новини має два значення: по-перше, це повідомлення в процесі комунікації, [20: 359] а по-друге, це поняття, яке може бути представлене як журналістська форма подачі інформації: «Новини – це елементарна форма журналістського повідомлення» і «вони інформують нас про події, стан речей та думки інших людей, які для нас є новими або важливими та в обох випадках цікавими» [17: 131].

Стаття присвячена одній з **актуальних** тем мовознавства, а саме: специфіці масової комунікації у медійному просторі завдяки обміну текстами між адресантом і адресатом.

Завдання дослідження полягає у розгляді основних ознак новин та теленовин, та узагальненні ознак німецьких теленовин каналів ARD, ZDF та RTL.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Організовані системи сповіщення виникли досить давно, наприклад, в перській імперії їх використовували ще в 500 р. до н.е. для ведення війни: повідомлення передавались за допомогою вогняних сигналів. Як в античні часи, так і в часи Середньовіччя посланці передавали повідомлення на великі відстані своїм отримувачам. Суспільні зміни в часи Ренесансу, наприклад винайдення книгодруку, сприяли покращенню передачі повідомлень. У кінці XV ст. з'явилися перші друковані брошури. Вони розповідали про весілля князів, війни та незвичні явища природи. У ті часи слово «газета» мало значення новини, чогось нового. Демократичний рух XIX ст. сприяв тому, що була створена система новин, яка вдосконалюється й до сьогодні. Були створені перші агентства новин такі, як Reuters та Associated Press. Саме тоді поняття новини набуло свого теперішнього значення [20: 360-368].

За Роше, сьогоднішні новини складаються з п'яти елементів: актуальність, загальний інтерес, побудова, зрозумілість та об'єктивність [11: 78]. Можна сказати що новини є актуальними, коли вони мають у собі новизну, спонукають адресатів до обговорення, також присутній розважальний елемент [17: 131]. «Актуальність у вузькому сенсі є різницею між вчора та сьогодні, зміною, яка відбулася протягом звітного періоду (декілька годин у радіоновин, 24 години у щоденних газет, 7 днів у тижневих газет)» [11: 83].

Новини мають викликати загальний інтерес. Вони мають розповідатися якомога більшій аудиторії слухачів та глядачів [17: 134]. Загальний інтерес виникає тоді, коли наявні певні фактори, такі як близькість, емоції, конфлікт, тяжкість наслідків та цікавість і таким чином створюється зв'язок з публікою [11: 84]. У побудові новини прослідковується чітка драматургія [17: 138]. Новини структуровані не хронологічно, а ієрархічно. Спочатку йде найважливіша інформація, де, в першу чергу, отримуємо відповіді на запитання Хто? Що? Коли? Де? Як? Чому? [Катарина Менг] Яке джерело? Новини, як правило, завжди мають таку інформацію, яка є не такою важливою і цікавою і, яку за потребою, можна без проблем видалити, не змінюючи значення новини. Однією з вимог, якій повинні відповідати новини, є їх зрозумілість. Обов'язок журналіста, поінформувати реципієнта, виконаний тоді, коли публіка розуміє ці новини [18: 11]. А тут важливу роль відіграє мова, яка і робить ту чи іншу новину зрозумілою.

Поняття об'єктивності в журналістській практиці передбачає, насамперед, професійну норму: новини мають відповідати дійсності, бути повними та збалансованими, не мусять мати будь-якої оцінки подій та уникати пустих фраз [11: 142]. З іншого боку, поняття об'єктивності є теоретичною проблемою. Уперше Вальтер Ліппманн у 20-ті роки минулого століття описав світ «занадто великим, занадто складним та занадто мінливим для того, щоб події в ньому чітко можна було висвітлювати» [12: 18]. Як при індивідуальному сприйнятті, так і у звіті журналіста може бути реконструйована лише спрощена модель реальності. І

тут журналісти змушені не лише відфільтровувати події реальності, а й вибирати, яким чином вони їх представлятимуть. Як наслідок абсолютна об'єктивність неможлива [20: 394].

Лише частинка того, що відбувається протягом дня, потрапляє у вечірні теленовини. Усюди у світі безперервно відбуваються події різного рівня значення, про які чисто теоретично можна було розповісти у новинах. Передачі мають у своєму розпорядженні досить малу кількість часу, щоб повідомити реципієнтам усі новини. І тут перед теленовинами постає проблема: з одного боку, вони мають на меті подавати повні та правдиві новини, з іншого, повинні вміти вдало скоротити обсяг, щоб вкласти в ефір. Та як і за якими критеріями ведеться пошук новин? Чим керуються журналісти CNN або RTL, коли вибирають ту чи іншу новину. Які фактори впливають на потік новин. У роботах з дослідження комунікації, ці питання належать до тих, які найчастіше зустрічаються.

Розрізняють ендогенні та екзогенні фактори впливу на потік інформації. Екзогенний характер має зовнішній вплив на створення новин, їх вибір та розповсюдження. Прикладом можуть слугувати норми цензури. Ендогенні фактори – це фактори, заздалегідь закладені в потік інформації.

Предметом багатьох медіадосліджень є переважно оформлення новин, їх зміст та сприйняття. Багато уваги приділялося особі журналіста. У 50-ті роки останнього століття він відігравав вирішальну роль у виборі інформації з інформаційного потоку. Журналіст виконував роль голкіпера. Девід МенінгВайт досліджував робочий процес редактора новин однієї американської газети. Вайт дійшов висновку, що журналіст на основі власного досвіду, пристрастей та схильностей вирішує, яку інформацію подавати до уваги реципієнтів [21: 12]. «З іншого боку, у новинах більш або менш знаходять відображення політичні та ідеологічні установки, яких, наприклад, дотримуються видавці, і вони у деяких випадках можуть бути вирішальними у виборі тієї чи іншої новини» [20: 388]. Наслідком цього є те, що редактори приймають своє рішення не на основі власних преференцій та досвіду, а в контексті організаторських або технічних розпоряджень редакції або видавництва.

ЕйнарОстгард (1965) увів поняття «фактори новин». Він визначив їх як критерії, які негативно впливають на вільний інформаційний потік. У 60-ті роки він описав три блоки таких факторів: спрощення, ідентифікація та сенсаційність [16: 39]. Інформаційні фактори як основа вибору журналіста представляють соціально та культурно обумовлені конвенції цікавості та важливості. «Журналісти орієнтуються на певні уявлення, які на їх думку відповідають потребам публіки. Інформаційні фактори – це критерії вибору та обробки новин» [20: 13]. ЙоханГальтунг створив теорію значимості новин на основі цього принципу. Він розробив 12 факторів, які відповідають за вибір і сприймання в інформаційному потоці: частота, перехідний фактор, однозначність, значимість, співзвучність, здивування, безперервність, варіація, ставлення до певної нації та до певної особи, персоналізація та негативізм [6: 64]. Чим більше таких інформаційних факторів має подія, тим краще вона оформлена, тим вища її

значимість. А значимість у свою чергу і вирішує, в якому обсязі слід розповідати про певну подію. Вінфрід Шульц розтлумачив інформаційний потік як інтерпретацію дійсності і як вираження саме журналістського сприйняття подій. Він підсумував інформаційні фактори Гальтунга шістьма параметрами: час, близькість, статус, динаміка, валідність та ідентифікація. Ганс Матіас Кепплінгер (1989) охарактеризував інформаційні фактори як узаконення швидше політично вмотивованих рішень за посередництва журналіста. Вибір новин на первинному рівні визначається політичними цілями, інформаційні фактори вживаються для обґрунтування цих рішень.

Міріам Мекель та Клаус Кампс (1998) зменшили загальний перелік критеріїв, характерних для телебачення, до п'яти: візуальність, релевантність, актуальність, співзвуччя та простота [14: 23]. Такий інформаційний фактор як візуальність концентрується на картинках: якщо наявний відеоматеріал, зростає можливість того, що повідомлення потрапить у передачу. У зв'язку з тим, що теленовини транслюються щоденно, вони мають бути актуальними саме в день трансляції. Новини про швидкоплинні події мають більше шансів потрапити до трансляції, ніж новини, події яких тривають більш довго. У процесі створення теленовин важливу роль відіграє фактор адресата, тобто публіка. Новини повинні бути вагомими для глядачів. За цим ховається вимога – новини повинні повідомляти не лише про видатні події, але й торкатися спірних питань, політичних, економічних або суспільних сфер життя, щоб всеохоплююче інформувати аудиторію [14: 24].

Редакція теленовин *tagesschau* створила свої критерії вибору новин, які були дещо схожі на критерії, створені Кампсом та Мекель. Перед усім вони керувалися наступними запитаннями:

- Чи є нове актуальним?
- Що в новому є важливим?
- Що слугує створенню демократичного уявлення про державні органи та громадські організації [15: 33]?

Інформаційні фактори відіграють важливу роль у повсякденному житті усіх медіа. Вони є чинниками, які визначають вибір новин, наприклад, як на передачах *tagesthementa heutejournal*, так і *tagesschau* та *heute*. Виконуючий обов'язки директора телепередачі *heutejournal*, Томас Гейнріх, все ж розрізняє *heutejournal* та *heute* завдяки обсягу інформаційних факторів, які вони містять. «В основному теми, цікаві для телепередачі *heute*, цікаві і для нас. Та все ж ми не так суворо дивимось на актуальні події дня і маємо можливість розповідати новини, які є менш важливими для нас. Наприклад, востаннє *heutejournal* провів інтерв'ю з президентом Ірану Махмудом Ахмадінежадом. Це не було актуальною подією, але ми все одно це зробили». Хоча іранський президент завжди прагне бути в центрі уваги, наприклад, коли мова йде про атомну програму або про їх заклятого ворога Ізраїль, то на момент інтерв'ю не було жодної актуальної події, пов'язаної з ним. Та все ж модератор Клаус Клебер полетів до Тегерану, щоб провести розмову з Ахмадінежадом» [11: 221].

Теленовини – це передачі, які в зазначений час і в установленому ефірному просторі розповідають про найважливіші актуальні події з усього світу [10: 302]. Фаульштїх та Маурер виокремлюють п'ять форм передачі інформації:

- 1) традиційні інформаційні передачі, які протягом усього дня, але за різної тривалості передають найважливіші події (німецькими аналогами є *tagesschau* та *heute*)[5: 80];
- 2) більш уточнюючі журнали теленовин пізнього вечора, а саме: *tagesthemata* та *heutejournal*[13: 63];
- 3) бульварні новини, які основний наголос роблять на плітки, інформацію міксують з розвагами. Наприклад, *hallodeutschland*[5: 80];
- 4) безперервні випуски новин на тематичних каналах, наприклад, *tagesschau24*, *n-tv* або *N24* [5: 637];
- 5) спеціальні випуски з актуального приводу, наприклад, *ARD-Brennpunkt* та *dasZDFspezial*[5: 80].

Теленовини розпочинають вечір глядача і мають змогу спонукати його до перегляду наступної програми цього каналу [2: 283]. Основними властивостями новин вважають: актуальність, правдивість, доцільність, нейтралітет, об'єктивність [7: 8].

Телевізійні новини на різних каналах відрізняються формою презентації та змістом. За Віттвен не завжди легко розрізнити типи форматів теленовин та все ж можна виокремити три основні форми: традиційна програма новин, шоу-новини (*newsshow*) та журнал новин [22: 29].

Віттвен визначає традиційну програму новин наступним чином: у традиційному форматі новини коментуються не ведучим, а журналістом, який знаходиться за кадром, обов'язковою умовою є збереження змісту [22: 30].

Мовний стиль таких новин формальний та сухий, переважають складні речення. Найчастіше розглядаються політичні та економічні теми, подача новин вибудована від найважливішого до неважливого. Журналістські форми презентації новин сильно обмежені, там домінують події та наслідки подій, які не мають коментуватися [22: 30].

Найпопулярнішою традиційною програмою телевізійних новин наразі є *dieTagesschau* німецькомовного каналу *ARD* в Німеччині. Такі новини характеризуються серйозністю та правдивістю викладу і не роблять ставку на розважальні ефекти.

Журнал новин висвітлює події більш поглиблено та надає другорядну інформацію. Представниками таких форматів новин є *dasheutejournal* або *dieTagesthemata*. Новини веде модератор або команда модераторів. Вони визначають порядок, у якому будуть висвітлювати новини. Інколи вони можуть висловити власну думку щодо певної події. Модератор має представляти собою особистість, якій довірятимуть глядачі.

У такій програмі теленовин можна добре розгледіти студію, але ніякої істотної функції вона не має. Цей формат новин має у своєму розпорядженні великий вибір тем, на які подаються новини, наприклад, класична культура,

життєвий стиль, мода, здоров'я, авангард та відомі особистості. Мова ведучих у таких новинах більш проста, допускаються іронія та жарти.

Поняття шоу-новини вперше з'явилося у США. Тут ефективно використовується студія, вживається велика кількість різних типів текстів (вікторина, телефонний зв'язок), модератор відходить на задній план, висвітлюються теми за рівнем зацікавленості реципієнтів, відчутне прагнення до більш сильної інтеграції інформації та спілкування, ніж у інших видів новин.

Відомим прикладом новин такого плану в Німеччині є *RTL aktuell*. Шоу-новини розповідають про те, про що інші роблять лише короткий огляд, вони також аналізують події. Основною ознакою є візуалізація. Шоу-новини намагаються поєднати інформацію та розваги, висвітлюється інформація про останні фільми. Спектр тем виходить за рамки журналу новин. На передньому плані знаходяться вподобання публіки. Ведучий має змогу рухатися в студії. Мова ведучих у таких новинах насичена драматургічними ефектами [22: 31-35].

Інформація про те, що транслюється по телебаченню, повинна бути донесена до аудиторії з необхідною повнотою та виразністю. Часто словесний зміст мусить бути поєднаний зі зображальними формами.

Порівняно з пресою новини на телебаченні здаються глядачам більш достовірними, тому що телебачення має можливість представляти новини використовуючи зображення та звук. Телеглядач має змогу побачити й почути про події, а не просто прочитати про це.

Випуск новин з модератором, який досі існує в Німеччині разом з оглядом дня, – це випуск, де мова йде суто про передачу інформації. Модератор зачитує новини, не висловлюючи власну думку і тримаючись дистанційно. Крім того, існують спеціальні форми новин, наприклад, як дитячі новини *logo!*.

Для усіх цих форм телепередач спільними є актуальність та суспільне значення тем. Наприклад, на каналі ZDF теленовини належать до невід'ємних частин програми, вони створюють імідж телепередачі та зміцнюють суспільно-громадський інформаційний вплив. У Німеччині теленовини – це найулюбленіше інформаційне джерело, понад 30 мільйонів людей щодня переглядають новини [23: 158]. Однією з основних причин такої величезної популярності є правдивість, яка закріплюється за теленовинами. Зображення на екрані відповідає за автентичність, воно передає вочевидь непідроблену реальність [8: 128]. Воно переносить публіку прямо на місце події. Такі зображення дають можливість глядачам задовольняти антропогенну потребу людей в отриманні інформації про світ зручним для них способом [8: 129]. Зображення знаходяться в центрі уваги, звук та текст відіграють другорядну функцію [19: 73]. До публіки звертаються різними способами: зображення передає інформацію, відповідає за автентичність та актуальність. Саме зображення викликає інтерес публіки. Те, що ми чуємо, є заздалегідь написаним текстом теленовин і саме за допомогою такого озвученого тексту телеглядачі можуть більш ретельніше зрозуміти побачене [15: 31].

Простота викладу також має важливе значення. Новина перед усім повинна бути зрозумілою. Слід зазначити, що *Tagesschau* є найстаршою та найуспішнішою

програмою новин у Німеччині. Для неї якраз характерні простота викладу і зрозумілість широкій публіці телеглядачів. З метою популяризації телебачення у Берліні, Потсдамі та Лейпцигу були облаштовані громадські телевізійні кімнати, де публіка могла насолоджуватися навіть переглядом Олімпійських ігор [4: 599]. У 1963 році створюється Друге Німецьке Телебачення ZDF. Заснуванню ZDF передували політичні суперечки. Колишній федеральний канцлер Конрад Аденауер хотів створити телеканал, який би контролювався федерацією. Прем'єр-міністри земель відхилили таку пропозицію, але компромісом стало створення ZDF, а з ним з'явилися і *heute-Nachrichten* (новини сьогодні). За концепцією створення вони були схожі на *tagesschau* (огляд дня). Вони на короткий час виходили в ефір у вечірній час. Обидва канали ARD і ZDF мали пізній випуск новин. У січні 1978 на зміну їм прийшли журнали новин, які поряд з актуальними новинами транслювали другорядні новини протягом 30 хвилин. Програми *Tagesthemen* (теми дня) та *heutejournal* (журнал сьогодні) доповнили список суспільних теленовин [13: 19].

Затвердження подвійної системи радіо- та телемовлення з 1984 року привело до нової фази в історії німецького телебачення та теленовин. Серед комерційних каналів перед усім новини транслювали канали RTL та SAT.1, які створили конкуренцію для ARD та ZDF. Вартою уваги є історія теленовин *RTL Aktuell*: протягом п'яти років ці новини здобули більше глядачів, ніж теленовини *heute* (сьогодні) у перші десять років свого розвитку [13: 36]. У 90-ті роки з'явилися тематичні канали, які безперервно транслювали новини. Канал ZDF транслював теленовини різного типу з годинним інтервалом [4: 637]. До цього ж ще й інтернет став важливою інформаційною платформою новин телеканалів у останні 20 років: *tagesschau.de* та *heute.de* належать до найважливіших способів розповсюдження суспільних новин.

Сьогодні ринок новин став популярним, як ніколи. Та глядачі багато телепередач новин сприймають однаково. Дослідники наголошують, що публіка не розрізняє різні типи новин. Причина полягає в однакових формах презентації [14: 14]. Для теленовин важливо показати власний профіль та відмежувати тим самим себе від усіх інших пропозицій теленовин [17: 134].

Суспільно-правові установи радіо- та телемовлення знаходяться під тиском більш чіткого пристосовування до інтересів глядача. З одного боку, вони хочуть викликати найбільш високий рівень інтересу глядача, тобто отримати високий рейтинг. З іншого боку, вони намагаються виконати своє завдання [22: 13].

Теленовини повинні у демократичній країні, такій як Німеччина, виконувати важливу політичну функцію: вони мають формувати та поширювати новини [1: 225]. Для каналу - це нелегке завдання, тому що телебачення перш за все слугує публіці як носій інформації, та все ж пріоритетно використовується для розваг [14: 27].

У своїй статті в журналі «Медіа перспективи» Геєзе та Цубаір [24: 322] називають новини основними складовими актуальних медіа, не зважаючи на технологічний носій. Вони вважають, що новини незмінно належать до

найважливіших інформаційних джерел громадян. Дослідники навіть провели опитування, де вони попросили людей дати оцінку усім телевізійним передачам і виявилось, що новини є найбільш популярною програмою, яку вони охоче переглядають. А за дослідженням Саша Хьолліг та УвеХазенбрінка [9: 531] можна стверджувати, що серед новин, представлених на різних технологічних носіях (радіо, інтернет, телебачення), саме новини на телебаченні користуються найбільшим попитом.

Таким чином, розглядаючи основні концепції та ознаки новин, можна зробити **висновки**, що вони мають відповідати наступним критеріям: загальному інтересу, об'єктивності, актуальності, зрозумілості та простоті. Новини конструюються так, щоб тримати зв'язок із аудиторією. Вони повинні відповідати дійсності, бути повними і збалансованими.

Також огляд літератури з дослідження основних ознак новин дає змогу чітко зрозуміти, що дотримання абсолютної об'єктивності є неможливим, тому що журналісти мають не лише відфільтровувати події реальності, а й вибрати яким чином їх представити. У цьому їм допомагають так звані «фактори новин». Ці фактори відповідають за вибір і сприйняття в інформаційному потоці, а інформаційний потік – це інтерпретація дійсності і вираження журналістського сприйняття подій.

Новини повинні повідомляти не лише про видатні події, але й торкатися спірних питань, щоб всеохоплююче інформувати публіку і створювати певний рівень довіри до себе.

Проаналізувавши теоретичний матеріал, було виокремлено п'ять основних форм теленовин, до яких належать: традиційні інформаційні передачі, журнали теленовин, бульварні новини, безперервні випуски новин та спеціальні випуски з актуального приводу. На різних каналах теленовини відрізняються за формою, змістом, тривалістю, мовним стилем. Та основною вимогою, якої мусять дотримуватися усі творці теленовин, є логічне поєднання словесного змісту зі зображальними формами.

Література

1. Branahl, Udo. Medienrecht. Eine Einführung/Udo Branahl. VS Verlag. Wiesbaden 2009, 337 S.
2. Brosius, Hans-Bernd. Alltagsrationalität in der Nachrichtenrezeption/ H. Brosius. – Ein Modell zur Wahrnehmung und Verarbeitung von Nachrichteninhalten. Opladen 1995. – 351 S.
3. Brosius, Hans-Bernd. Visualisierung von Fernsehnachrichten/ Hans-Bernd Brosius, In: Kamps, Klaus/Meckel, Miriam (Hrsg.): Fernsehnachrichten. Prozesse, Strukturen, Funktionen. Westdeutscher Verlag. Opladen/Wiesbaden 1998, S. 213-224.
4. Donsbach, Wolfgang. Rundfunk/Wolfgang Donsbach, Jürgen Wilke. In: Noelle-Neumann, Elisabeth/Schulz, Winfried/Wilke, Jürgen (Hrsg.): Fischer Lexikon Publizistik Massenkommunikation. Fischer. Frankfurt am Main 2009, S. 593-650.

6. Faulstich, Werner. Grundkurs Fernsehanalyse / Werner Faulstich. Wilhelm Fink Verlag. Paderborn 2008, 237S.
7. Galtung, Johan. TheStructureofForeignNews.ThePresentationof the Congo, Cuba and Cyprus Crisis in Four Norwegian Newspapers / Johan Galtung, Mari Holmboe Ruge. In: Journal of Peace Research 2/1965. S. 64-91.
8. Gombert Ute. Tradition contra Show/ U. Gombert. – Inhaltsanalyse der Politikberichterstattung in öffentlich-rechtlichen und privaten Nachrichtensendungen am Beispiel von Tagesschau und RTL aktuell. Berlin 2006. – 449S.
9. Halff, Gregor. Wa(h)re Bilder? Zur Glaubwürdigkeit von Fernsehnachrichten / GregorHalff. In:Kamps, Klaus/Meckel, Miriam (Hrsg.): Fernsehnachrichten. Prozesse, Strukturen,Funktionen. Westdeutscher Verlag. Opladen/Wiesbaden 1998. S. 127-134.
- 10.Hölig, Sascha. Nachrichtennutzung im Wandel: Neue Plattformen, Endgeräte und Zugänge / Sascha Hölig, Uwe Hasebrink. In: Media Perspektiven 11/2014. Seite 530-538.
- 11.Kopper, Gerd. Medienhandbuch Deutschland/Gred Kopper. Rowohlt. Reinbek bei Hamburg 2006, 490 S.
- 12.La Roche, Walther. Einführung in den praktischen Journalismus/Walther la Roche. Econ. Berlin 2008, 337 S.
- 13.Lippmann, Walter. Die öffentliche Meinung/Walter Lippmann. Rütten und Loening. München 1964, 28 S.
- 14.Maurer, Torsten. Fernsehnachrichten und Nachrichtenqualität. Eine Längsschnittstudiezur Nachrichtenentwicklung in Deutschland/ Torsten Maurer. Verlag Reinhard Fischer. München 2005.
- 15.Meckel, Miriam. Fernsehnachrichten. Entwicklungen in Forschungund Praxis/Miriam Meckel, Klaus Kamps. In: Meckel, Miriam/Kamps, Klaus (Hrsg.): Fernsehnachrichten. Prozesse,Strukturen, Funktionen. Westdeutscher Verlag. Opladen/Wiesbaden 1998. S. 11-29.
- 16.Mehne, J. *Die Nachrichten journal etagesthemenundheutejournal/* J. Mehne. – SpringerFachmedienWiesbaden 2013, 189 S.
- 17.Östgaard, Einar. Factors Influencing the Flow of News/Einar Östgaard. In: Journal of Peace Research 2/1965. S. 39-63.
- 18.Reumann, Kurt. Journalistische Darstellungsformen/ Kurt Reumann. In: Noelle-Neumann, Elisabeth/Schulz, Winfried/Wilke, Jürgen (Hrsg.): Fischer Lexikon Publizistik Massenkommunikation.Fischer. Frankfurt am Main 2009. S. 129-167.
- 19.Schneider, Wolf. Deutsch für Profis/ Wolf Schneider. Wege zu gutem Stil. Goldmann-Verlag.München 2001, 268S.
- 20.Schult, Gerhard. Der Beitrag des Textes zur Information/ Gerhard Schult. In: Schult,Gerhard/Buchholz, Axel (Hrsg.): Fernseh-Journalismus. Ein Handbuch für Ausbildungund Praxis. Econ. Berlin 2006. S. 73-77.

21. Schulz, Winfried. Nachricht/ Winfried Schulz. In: Noelle-Neumann, Elisabeth / Schulz, Winfried / Wilke, Jürgen (Hrsg.): Fischer Lexikon Publizistik Massenkommunikation. Fischer. Frankfurt am Main 2009. S. 359-396.
22. White, David Manning. The Gate Keeper: A Case Study in the Selection of News/ David Manning White. In: Journalism Quarterly 27/1950. S. 383-390.
23. Wittwen, Andreas: Infotainment. Fernsehnachrichten zwischen Information und Unterhaltung / A. Wittwen. – Bern; Berlin; Frankfurt a.M. 1995. – 236S.
24. Zubayr, Camille. Die Informationsqualität der Fernsehnachrichtenaus Zuschauersicht/ Camille Zubayr, Stefan Geese. In: Media Perspektiven 4/2009. Seite 158-173.
25. Zubayr, Camille. Die Informationsqualität der Fernsehnachrichtenaus Zuschauersicht / Camille Zubayr, Stefan Geese. In: Media Perspektiven 6/2013. Seite 322-338.

Summary

This article deals with the main features and concepts of broadcast and television news. The concept of "news" has many definitions. One definition has interpreted "news" as follows: a form of journalistic message that informs us about the events, things, and thoughts of others. TV news is a transfer of information at an appointed time in a prescribed space that relays important current events about the world. Television news channels come in various form, presentation, and content. All of these forms of television are socially significant and relevant topics to the public.

APPLIED LINGUISTICS, DISCOURSE ANALYSIS AND PRAGMATICS: A RELATIONSHIP

CEHAN ANCA

“Alexandru Ioan Cuza” University of Iași (Romania)

Applied linguistics and discourse analysis

Applied linguistics, discourse analysis and pragmatics have had a multifaceted relationship due the variety of perspectives used by all three in a diverse range of contexts. Both discourse analysis and pragmatics specialists recommend the incorporation of an awareness of these two fields in language education alongside the teaching approach, be it communicative or eclectic. Such a perspective can ensure the enhancement of the teaching of linguistic knowledge, from pronunciation to grammar and vocabulary.

Discourse analysis with a focus on application occupies an important position in applied linguistics as it makes possible the analysis and understanding of real language

data. At the same time, the constantly expanding focus of applied linguistics makes its ties with discourse analysis closer as one recognizes the latter's potential to specify how important language is in the constitution and maintenance of social phenomena. Discourse analysis has led to a trend in language education which moves focus from grammar to language in use and from language analysis to teaching for communication. Moreover, it has often been used as a methodology for investigating the language of instruction (e.g. Cehan, 2008, 2007, 2005). Thus it has become one of the most fully developed interfaces between applied linguistics and language teaching. As such it has been applied to subfields of applied linguistics such as language classroom-based research and interlanguage (e.g. Hatch, 1992; Coulthard, 1977; Cehan, 2002). These perspectives include a range of topics such as: form – function relations of grammatical features, lexical and grammatical characteristics of texts, spoken and written text structure, speech act organization, and others.

Generally speaking, discourse analysis originates in different academic disciplines (i.e. sociology, sociolinguistics, philosophy and linguistics), and studies texts – spoken or written – and is interested in the relationship between texts and the context in which they arise and operate. (For our purposes, context can be defined as the factors and elements that are non-linguistic and non-textual but affect communicative interaction). Discourse analysis deals only with real texts, and in this respect it differs from formal linguistics that deals with constructed examples. It also tends to work with longer passages of text, above sentence level.

Discourse analysis has taken at least two different directions: one is the extension of grammatical analysis to include functional objectives and the other is the study of institutionalized language use within specific contexts. The former, theoretical in nature, is often related to formal linguistics (e.g. van Dijk's 'text linguistics' or Bhatia's 'genre analysis'). The second direction is concerned with describing actual communication within institutionalized contexts (e.g. doctor – patient interaction or classroom interaction), focusing on the participants in the discourse and their relationship, their goals, the meaning that is built in the given context, and the factors that contribute to meaning making.

Through its target on the natural, 'real life' language uses, discourse analysis has been influenced in its turn by communicative language teaching. This approach has always striven for 'authenticity' in classroom communication which could reproduce natural speech events and activities outside the classroom. Benefiting from a better understanding of the classroom and outside-the-classroom language, and developing expectations for materials developers to reflect this concern, language education has gained in the understanding and use of natural language.

Although initially convergent, discourse analysis and communicative language teaching were never articulated to a common research agenda. This explains why in time the original strong link between applied linguistics and communicative language teaching has lost importance. Discourse analysis research has focused more on written language and the teaching of writing, as the written genres can be taught more easily through routine classroom interaction. A sub-discipline of discourse analysis,

conversation analysis has concerned itself with the organization of everyday interactions. It offers elements of fine-grain analysis of conversation exchanges, patterns in turn-taking such as adjacency pairs, the opening and closing moves, the topic-launching and shifting moves, the transition from one turn to the next. In the 1970s, Sinclair and Coulthard tape-recorded L1 English classes, from which they built a model for the analysis of classroom discourse with different levels, from exchanges, to moves and acts. They pointed out that a typical exchange in the lockstep lesson is the 'elicitation' turn, with its three characteristic moves: initiating, responding, follow up (the 'IRF model'). This type of research brought a new awareness of classroom discourse and reinforced the tendency towards naturalness, and the wish to overcome the limitations of the classroom interactional environment. More recent research in classroom discourse analysis focused on typical classroom discourse turns such as clarification requests, confirmation checks, repair sequences and recasts (e.g. Gass, 2003).

In spoken language instruction, the classroom environment affects the characteristics of the language used (cf. Cehan, 2007b, 2008). The analysis of the spoken classroom exchanges reveals what impact the communicative tasks have on classroom interaction and how this compares with out-of-the classroom authentic interaction. As a matter of fact, the IRF sequence, with the teacher initiating and framing most of the turns, makes classroom discourse widely different from authentic conversations. Consequently communicative language teaching, in an attempt to introduce more non-classroom situations and patterns of speech, has adopted patterns of interaction such as pair and group work and activities such as role plays, information gap and jigsaw that allow the participants to assume a variety of interactional roles.

Inspired by recent theoretical and methodological perspectives, classroom discourse analysis has geared towards the link between spoken discourse and other related issues such as cultural expectations, bilingualism, or the immigrants' experience, reflecting the increasingly diverse contexts within which L2 learning occurs. In fact, the only assumption that unifies classroom discourse analysis is that language use is inextricably linked with features of the context, in the sense that language and context are mutually constitutive phenomena [*apud* Goodwin and Duranti, 1992]. Moreover, the notion of context has been expanded to embrace institutional, historical, ideological and cultural dimensions which are reflected and sustained through features of language use.

In conclusion, although not all work in discourse analysis has purposes that converge with those of applied linguistics, discourse analysis remains a central focus within applied linguistics. Much of the work done by discourse analysts is on learner and classroom language, taking into account the ever growing complexity of the contexts in which language learning and use take place.

A few concepts inspired by discourse analysis that have had a significant impact on the design of learning materials and classroom practices include: differences between the written and spoken texts; differences in register (level of formality); genre (communicative purpose, audience, conventionalized style and format) characteristics;

transactional vs. interactional discourse; cohesion; coherence; information structure (theme and rheme or topic and comment); shared knowledge; turn-taking; context, etc.

Moreover, the insistence of discourse analysis on the importance of context has led to a reconsideration of the learning environment together with a redefinition of the teachers' and learners' roles. The former have become more reflective and the latter more autonomous and responsible. The effects of discourse analysis on educational materials are seen in a better modelling of different written and spoken genres with which the learners engage, a more precise delineation of their contexts of use, improved flexibility, enhanced learner autonomy and maximized pedagogic choices. In brief, discourse analysis has offered more true-to-life, context-sensitive descriptions and guidelines for the use of language in the materials, course books, pedagogic grammars and dictionaries.

Applied linguistics and pragmatics

If formal analyses of syntax or semantics do not consider the users of the linguistic forms, pragmatics deals explicitly with the relationships between language forms and their users. It also deals with the language users' beliefs, assumptions, intentions, goals and actions that are performed while using language. Like discourse analysis, pragmatics is also concerned with the situations, contexts and settings in which language is used. Communicative competence includes *pragmatic competence*, which is a set of internalized rules concerning socioculturally appropriate language use, taking into account the participants and the features of the context within which an interaction takes place.

Language, however, is not only a vehicle for exchanging thoughts and ideas; it is also used to perform other social functions. Such social functions performed via utterances as apologizing, complaining, requesting, threatening, and so forth, are part of a situation that provides contextual elements which help one interpret the speaker's intentions. Contextual and social information make it possible for the participants to interpret each other's intentions. Even if terms like 'locutionary', 'illocutionary' and 'perlocutionary meaning' or 'presupposition' and 'implication' have not made their way into the learning materials, these concepts need to be familiar to practitioners. In other words, the combined knowledge of linguistics and pragmatics may ensure a more effective use of language.

All cultures have strategies for maintaining social harmony and rules of politeness comprised in the rules of speech that one acquires as part of communicative competence. A certain amount of pragmatic information concerning politeness is present today in the language of the learning materials and the teachers' job is to raise the learners' awareness and sensitivity to the major features of politeness of L2. Grice's cooperative principle, consisting of the four maxims of quantity, quality, relation and manner, has explained what are the expectations of the participants and the basic assumptions that people follow in their interaction, at least in the Anglo-American culture. Successful communication is seen as taking place when the participants share knowledge, beliefs, and assumptions and when they obey similar rules of cooperative interaction.

Due to pragmatics, notions such as ‘speaker meaning’ and ‘contextual meaning’ have made their way into applied linguistics and teaching materials. ‘Appropriacy’, seen not as correctness but as a conventional, culturally appropriate and socially acceptable use of language has also become a goal of the classroom practice. The materials have been reconsidered from the standpoint of the users’ selection of forms in the negotiation of the mutual understanding of a situation.

Over the last forty years, pragmatics has developed into a science whose definition, like that of applied linguistics, has remained elusive, so that there is no consensus as to the coverage of its domain. However, there is agreement among pragmaticians that the following aspects do fall within the domain of pragmatics: communication involves more than word, phrase or sentence meaning; linguistic choices result in various interpretations; the perception of contextual factors has an influence on the production and interpretation of language.

In terms of influence on language education, and especially on learning materials, pragmatics has underlined the importance of context, the roles and relationships of the interlocutors, the number of people present, the setting of the interaction, and the goal of the communicative event. By identifying such contextual information, learners can become aware of the influence of context on language use. For instance, in the current textbooks one can no more find tasks like “Write an essay about spring”, where the writing purpose and target audience are unclear. Rather, tasks are normally contextualized, with detailed information about the role the writer should assume, the audience, the goal and the context of the writing. Actually, the wealth of information that many recent course book rubrics contain and the abundance of images that accompany the tasks suggest the complexity of communication and help to clarify meanings.

To conclude, as far as L2 education is concerned, it is as important to understand the pragmatics of the target culture as it is to understand its grammar and vocabulary. In other words, discourse and pragmatic competence has to match linguistic competence.

Bibliography

1. Bardovi-Harlig, K. 2010. Pragmatics and Second language Acquisition. In Kaplan, R. B. (ed.). (2nd edn.) *The Oxford Handbook of Applied Linguistics*, 232-243. Oxford: Oxford University Press.
2. Brumfit, C. J., and Johnson K. 1979. *The Communicative Approach to Language Teaching*. Oxford: Oxford University Press.
3. Bygate, M. 2005. Applied Linguistics: A Pragmatic discipline, a generic discipline? *Applied Linguistics* 26, 568-581.
4. Cazden, C. 1987 *Classroom Discourse*. Portsmouth: NH: Heinemann.
5. Cehan, A. 2008. Knowledge and Power in Classroom Discourse. In *Romanian Journal of English Studies*, nr.5/2008, Timișoara: Editura Universității de Vest.
6. Cehan, A. 2007a. Language Metafunctions in Classroom Discourse. In *Romanian Journal of English Studies*, 4/2007, Timișoara: Editura Universității de Vest.
7. Cehan, A. 2007b. Public and Private in Classroom Discourse. In *Communication*

and Agumentation in the Public Sphere, Galați University Press.

8. Cehan, A. 2005a. Mapping Past and Present in Classroom Discourse Analysis. In *Mapping the Future*, Iași: Universitas XXI.
9. Cehan, A. 2005b. The distinctiveness of foreign language classroom discourse. *Analele Universității "Dunărea de Jos" din Galați*, Fascicula XIII, 43-48.
10. Cehan, A. 2002. *Perspectives on EFL Classroom Discourse*, București: Matrixrom.
11. Cook, G. 2003. *Applied Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
12. Davies, A. 1999, 2007. *An Introduction to Applied Linguistics. From Practice to Theory*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
13. Gass, S. M. 2003 Input and interaction. In C. Doughty, and M. H. Long (eds.). *The Handbook of Second Language Acquisition*. 224-255. Oxford: Basil Blackwell.
14. Goodwin, C., and Duranti A. 1992. Rethinking context: An introduction. In C. Goodwin, and A. Duranti (eds.), *Rethinking Context: Language as an Interactive Phenomenon*. 1 -42. New York: Cambridge University Press.
15. Kaplan, R. B. (ed.). 2010. *Oxford Handbook of Applied Linguistics*, 2nd edn. Oxford University Press.
16. Larsen-Freeman, D. (ed.). 1980. *Discourse Analysis in Second Language Research*. Rowley, MA: Newbury House.
17. Widdowson, H. G. 1998. The theory and practice of critical discourse analysis, *Applied Linguistics*, 19/1, 136-151.

Summary

The article is an overview of the relevance of discourse analysis and pragmatics for applied linguistics and particularly for second and foreign language education. It also looks at the influence of these two disciplines on materials design and teaching philosophy.

TEN KEYS TO IMPROVING DOCTOR–PATIENT COMMUNICATION

Černý M.

University of Ostrava (Czech Republic)

Introduction

Looking back to the initial and preparatory stages of my research on doctor–patient communication [Černý 2012], it would be right to say that I was bold to choose a research subject of such broad scope. The plan that I devised was to examine communication between doctors and patients during English medical consultations. The first main objective of the study was to explore to what degree the present-day style of doctor–patient communication reflects on-going social transformations; in this way I

planned either to confirm or (rather) challenge the findings arrived at in previous decades. Secondly, I aimed at making an attempt to examine discourse strategies that are capable of conveying empathy and trust between the participants of the medical encounter; in my opinion these two notions form the springboard for the desired improvement of doctor–patient interaction. Thirdly, I hoped to write a text that would meet both scholarly requirements and, at the same time, the requirements for its future application in medical education and practice.

For the purposes of my analysis, in order to adjust the research data and the methodological approach to the research aims, I decided to take advantage of the spoken section of the British National Corpus, which includes 115 annotated medical interviews. Out of this data, I selected 50 medical interactions, with the total extent of text amounting to 34,376 word items. All of the interviews selected were dyads and were instances of general practice consultations, which gave me access to the most representative type of medical discourse. Having compared and contrasted the most dominant methods of research into doctor–patient interaction (namely the sociolinguistic approach and the medical approach), I adopted a combination of the qualitative aspects of the former approach (represented by ethnomethodological conversation analysis and discourse analysis) with the quantitative perspective of the latter (supported by the calculation of the F-test and the Pearson correlation). The interdisciplinary character of the investigation was supported by anthropologically-oriented field work in the surgery of one Czech general practitioner.

The study was divided into two main parts: theoretical (Chapters 2–6) and practical (Chapters 7–11). Chapter 2 introduced the general practice consultation as a discourse type *sui generis*. Chapter 3 provided an overview of the significance of corpus linguistics for the analysis of medical interviews. Chapter 4 outlined the role of conversation analysis and its related disciplines. Chapter 5 described the selection of topics central to D–P communication investigation. Chapter 6 defined empathy and trust as key concepts in D–P interaction. Chapter 7 focused on questioning and responding practices of doctors and patients. Chapter 8 examined the sequential organization of speech acts. Chapter 9 revisited the use of interruptions and overlaps. Chapter 10 investigated medical and social topics. Finally, Chapter 11 explored the positive politeness strategies manifested by the interlocutors. As part of the study, to strengthen the illustrational potential of the findings presented, I cited 155 examples of authentic language material, plus 18 charts including a variety of information related to the research topic, 10 tables offering a distributional analysis with respect to dialogue interactants, dialogue sections and selected variables, and 20 figures showing relative distributions within the category of either doctors or patients.

The summary of the research findings that I am about to present below consists of four parts. First of all, I will draw a brief comparison between the findings arrived at in the past and more recent findings of my own. Second, I would like to draw attention to more elaborate quantitative viewpoints on the distributions of particular variables under scrutiny. Then, I will offer results of the qualitative interpretation. The final part will be devoted to practical implications of the research outcomes. Hopefully my conclusions,

though largely limited by the character of the selected material, methods, and my qualification, will be of interest to anybody involved in doctor–patient communication and/or its research.

2. Discourse of Medicine Revisited

Most generally, the findings demonstrate that the traditional model of the doctor–patient relationship, being of distinctively asymmetrical character, has shifted in favor of the patient. It is difficult to assert unequivocally what lies behind such a profound social change, but both the literature cited and the language data investigated suggest that the weakening of hierarchies and the redefinition of roles within medical consulting is, on the one hand, due to recent technical innovations (e.g. the internet) which enable patients to access desired medical information without the assistance of the doctor, and on the other hand, due to a more patient-centered approach on the part of doctors. Naturally, both points of explanation are closely interrelated. At the discourse and pragmatic levels, they are manifested by a variety of communicative practices.

As far as questioning and responding practices are concerned, my findings indicate that there still is an unequal distribution of questions between dialogue participants, with the greater number of elicitations initiated by the doctor. However, the disparity in the number of questions posed by doctors and patients is not as great as it used to be. Patients initiate questions and they do so very frequently. Unlike in previous decades, when the proportion of patient-initiated questions was marginal, in my samples patients are very active questioners. Besides, patients use exactly the same question types as doctors do. Moreover, doctors answer questions initiated by patients. If no answer is given, it is owing to specific circumstances (e.g. a phone call).

Regarding the organization of other speech acts, both similarities and differences can be seen. As is evident from the distribution of speech act types, doctors speak more than patients. Furthermore, the analysis has shown that although both interactants use all the speech act categories, certain speech acts are far more frequently initiated by doctors (directives, reactives) and other by patients (expressives). This unequal distribution of speech acts can be explained by the dissimilar social roles that doctors and patients play in the medical encounter and it prevails as one of the conventional (i.e. asymmetrical) features of the doctor–patient relationship. The inequality of some verbal practices of doctors and patients is further supported by the use of the three-part structural unit of doctor–patient interaction, consisting of the doctor’s question, the patient’s response, and the doctor’s reactive, which enables the doctor to claim his power over the patient and thus maintain control over the interaction.

As for interruptions and overlaps, it has been revealed that there is a tendency towards a more balanced nature of doctor–patient interviewing. Interestingly enough, both interactants are active ‘intruders’ into the talk of the other, with slight numerical dominance on the part of the doctor. Doctors as well as patients interrupt throughout the medical consultation, and it is also evident that neither doctors nor patients limit

themselves in the use of any type of interruption. Briefly said, overlapping speech is a common interactional pattern.

Moving to the organization of topicality in medical consulting, it needs to be remembered that often it is not clear whether the purpose of topic initiation is medically- or socially-oriented. However, taking into account several criteria, the examination has yielded the following results. Expectedly, medically dominant topics prevail on the part of the doctor, while socially dominant topics prevail on the part of the patient. It should, however, be added that this (at first sight) asymmetrical distribution is not necessarily related to the asymmetrical character of the doctor–patient relationship. Topic transition activities give evidence that doctors prefer to use reciprocal topic shifts, which are capable of conveying power equality. Patients challenge the asymmetry by providing competent and medically relevant contributions, even within doctor-initiated medical frames; they seem to be much more educated than in previous decades.

Though previous investigations into the phenomenon of linguistic politeness manifested during the medical encounter were either vague or rather fragmented, my analysis has at least contested the opinion that politeness forms are almost entirely absent from the speaking practices of doctors. As is obvious from the data presented in this study, doctors (and patients as well) employ politeness strategies quite frequently, throughout the medical interview, and of all selected types. Importantly in relation to my research aims, it is not only negative politeness which is used by doctors, but also its positive counterpart.

3. Statistical Distributions and Relationships

Having outlined the most general findings arrived at during my search for a more current picture of doctor–patient interaction, let me now continue these concluding remarks with information concerning the quantitative perspective of the analysis. Without going into details that are presented within the individual chapters, I will stress especially the changes along the symmetry–asymmetry continuum (or the patient-centered vs. doctor-centered, equal vs. dominant continuum). In this respect, I want to emphasize the delimitation of dominance by Linnel [1990]. In his view, there are four principal types of conversational dominance: (i) quantitative dominance (the number of words); (ii) interactive dominance (e.g. the distribution of initiatives and responses); (iii) semantic dominance (e.g. who chooses topics); and (iv) strategic dominance (who initiates the strategically most important contributions).

Starting with the classification of questions, it is interesting to see that the distributional order of patient-initiated categories of questions (1. information, 2. confirmation, 3. clarification, 4. agreement, 5. repetition, 6. commitment) corresponds, more or less, to the distributional order of doctor-initiated categories of questions (1. information, 2. confirmation, 3. clarification, 4. commitment, 5. agreement, 6. repetition). If the classification based on tenor by Urbanová [2003] is taken into consideration, the data show that the ratio of patient-initiated questions

representing asymmetrical–symmetrical relations (70% : 30%) is approximately the same as the ratio calculated for doctors (74% : 26%). The quantitative analysis has further revealed that unlike doctors, who are more active ‘investigators’ during the first part of the consultation (during the information-gathering phase), patients make their contributions towards the end of the consultation (during the section of diagnosis and treatment).

As regards the distribution of other speech acts, the most numerous group is the category of statements, while the least numerous group is the category of commissives. Importantly, whereas statements are distributed throughout the consultation, with a slight predominance towards its end, commissives take place exclusively during the treatment phase, regardless of whether they are doctor- or patient-initiated. Also patients’ reactives have prevalence in the section of treatment. By contrast, patient-initiated expressives (the second most numerous patient-initiated speech act type) prevail during the information-gathering phase, most often during the section of physical examination. In terms of directives, doctors usually employ directives in their direct form, while patients in the indirect form.

Turning to interruptions, the quantity data shows that the symmetry-oriented interruptions posed by doctors (i.e. neutral interruptions and those expressing relational rapport) prevail over the asymmetry-oriented interruptions (i.e. competitive and power interruptions) by 80% : 20%. Interestingly, exactly the same distribution – based on the functional classification system suggested by Goldberg [1990] – can be found in the proportion of interruptions employed by patients (again 80% : 20%). Even more surprisingly, the numerical order of patient-initiated interruptions from the most numerous category to the least numerous category follows the same numerical order as that calculated for doctor-initiated interruptions (1. rapport, 2. competitive, 3. neutral, 4. power). This suggests that the claim about interruptions correlating with the asymmetry in the distribution of speech during the medical interview cannot be taken for granted. As is obvious, interrupting does not necessarily relate to asymmetry; instead, it can be viewed as a symmetrical feature of the doctor–patient relationship.

As was mentioned above, the quantity data for the distribution of doctor- and patient-initiated topics were not as surprising as the data for the other variables. Doctors are more productive when initiating medically dominant topics, while patients are more productive for other topics. To put it differently, doctors frame the conversation in medical terms, whereas patients do so in more social terms. Nevertheless, there are instances when patients talk within medical frames, and even initiate medical topics. Moreover, contrary to what was suggested in previous decades, the analysis indicates that patients are given opportunities to introduce topics that are of interest to them, and even to expand on topics selected by doctors.

With respect to the distribution of positive politeness strategies, it can be said that both participants prefer the strategies involving ‘claiming common ground between speakers and hearers’ to the strategies involving ‘cooperation of S & H’ and ‘fulfilling H’s wants’. The explanation appears to be closely connected with the number of substrategies embraced by each category and with the dialogue phases in which it is

natural for the particular strategy to be used. As the former category comprises more than half of the total number of the substrategies involved [8 out of 15 – here I am referring to Brown&Levinson 1987], it could be presumed that it is this variability that supports the language choices. However, it must be added that unlike the latter two strategies, which occur almost exclusively in the treatment section, ‘claiming common ground between speakers and hearers’ is distributed throughout the interview.

Returning to Linnel’s types of dominance and taking into account what has been said so far, I believe that my findings allow me to conclude the following. It is the doctor who seizes more dominance over the medical interview. He is more dominant as far as verbosity, the interaction process, topicality, and strategic advances are concerned. In this way, he achieves the main purposes of the medical encounter, that being to examine, to diagnose, and to cure the patient. However, it is clear that these inequivalences or asymmetries tend to be leveled out, and compared to the situation that existed just twenty years ago, the present-day medical environment is much more balanced. How both the doctor and the patient contribute to the atmosphere of equality will be summarized in the next section.

4. Results of the Qualitative Interpretation

Starting with the category of doctor-initiated questions, it seems that medical practitioners are beginning to realize the advantages of open-ended questioning. This strategy enables them to pursue more effective information-gathering, and gives the patient an opportunity to recount what she considers to be important with few or no restrictions on the part of the doctor. Open-ended questions further function as potent devices leading to more subtle communicative strategies. First of all, they enable the doctor to support the narration of the patient’s medical story. The doctor may also pose open-ended elicitations which are not directly related to the patient’s health but target the talk towards social issues. Also close-ended questions are capable of conveying strategies centered on the empathic relationship with the patient. In this way, doctors can involve patients in the decision-making process, which is viewed as an instance of patient-centeredness, resulting in a more equal relationship between doctors and patients. What is more, the analysis has shown that doctors strengthen empathic ties with their patients by employing questions that incorporate patients’ ideas – so-called circular questions.

In order to discern patients’ share in the successful origination of an ambience of equality, empathy and trust in the consulting room, we have to take into consideration the way in which patients respond to their doctors (rather than the way in which they ask questions, as is the case with doctors’ role). In this respect, there appear to be two relevant discourse strategies worth mentioning. Firstly, the doctor can trust his patient if he knows that his talk is being monitored by her. Secondly, if he finds out that that she complies with his treatment suggestions and advice. As my investigation has shown, the first discourse strategy is dependent on the number of backchannel signals initiated by the patient; these vocal indications inform the doctor that the patient is attentive to what

is being talked about, and thus she is more likely to understand the message. The second strategy can be recognized only in the follow-up visit; here, the patient's compliance is expressed and confirmed via relevant and trustworthy answers. Both strategies enhance doctor–patient interaction and contribute to more positive outcomes.

Proceeding now to the domain of other speech acts, the research results show that the most numerous speech act type is that of statements. The main function of statements employed by doctors is obviously that of informing patients. The information-giving of doctors gives preference to its presentational rather than its persuasional form. In addition, the information-giving frequently uses interpreting and clarifying techniques and is provided via accessible terminology. Evidently, doctors are attentive to patients' needs and worries, and they help patients better understand their health problems and the benefit of the proposed treatment. All this is often performed by doctors in a soft, cooperative and reflective manner, in joint production with their clients. The close affiliation with both the rational and emotional world of patients is also created by other speech act types. Doctor-initiated directives are organized in such a way that they either strengthen patient-centeredness or their imposing character is sometimes mitigated by the utilization of their indirect variants. Expressives communicate emotional reciprocity and entail shifts to a more colloquial style of doctor–patient interaction.

As regards patient-initiated speech acts (apart from questions and answers), there is one important strategy that is capable of conveying empathy and trust – so-called health-related storytelling. To put it differently, the data show that patients are able to give their personal perspectives on the medical problems, which allows doctors to gather relevant information for reaching a responsible diagnosis. In my view, such verbal behavior reinforces the confidence that doctors have in their patients. In relation to this, the fact that practitioners grant patients time to share their stories indicates that the originally asymmetrical nature of the doctor–patient relationship has indeed been modified in favor of the latter.

Doctor–patient communication, of course, does not develop as a series of consecutive sequences that have clear-cut boundaries; much more often one can witness overlapping speech, characterized by frequent interruptions. Importantly, only a minority of interruptions are used by doctors in the asymmetrical manner, with the intent to control the medical consultation. More frequently, interruptions function as discourse devices expressing either support and co-operation, or eagerness and/or signs of interest and empathy. Among the most frequent communicative aims accomplished by cooperative interruptions are those intending to elicit either repairs of patients' preceding utterances or repeats for confirmation of what the patient has suggested. The communicative intention hidden behind the employment of empathic interruptions is to signal high involvement and understanding, and to express positive feedback.

In harmony with their doctors, also patients take the advantage of the types of interruptions that could be labelled as empathic, expressing cooperation, or acting as markers of interest, affection, social closeness, and active listenership.

The organization of topicality within the medical consultation suggests that doctors are quite open as far as the content matter of the interview is concerned. Topic transition activities further indicate that doctors prefer to activate topic shifts that are capable of conveying power equality. In addition, doctors empathize with their patients by giving them a chance to talk about their personal feelings and perspectives, while at the same time disclosing their professional experiences from medical practice and sometimes even broaching more delicate issues regarding their private lives. These discourse strategies reflect doctors' empathic attunement and high involvement in patients' treatment situation. In this regard, patients may perceive doctors as more human in the relationship, and less threatening or remote.

Patients, on the other hand, not only share their private, non-medical, problems, but are also active contributors within the medical frames developed by the doctors, or even sometimes initiate medical topics. They seem to be far more educated than in previous decades (probably thanks to technical innovations responsible for the accessibility of medical information). In this regard, doctors may perceive patients as competent partners who are familiar with certain aspects of the health care system, and are more likely to comply with the treatment advice recommended.

The qualitative interpretation of doctor-initiated positive politeness has revealed that by manifesting positive politeness strategies, doctors support courteous and tactful manners, and thus achieve smooth relations with their patients. More specifically, the analysis has indicated that doctors frequently choose a style of language that patients are familiar with; usually they switch from medical jargon to more colloquial expressions. In other words, they try to build an interactional environment in which the delivery of medical expertise does not conflict with the lay perspective of their patients. The positive talk of medical practitioners is further enhanced by the frequent use of laughter, by showing solidarity and approval, releasing tension, displaying optimism and involving a high percentage of communication with positive content, giving reassurance and offering support, calming patients and promoting trust, initiating safe topics and using informal address forms. Of course, these discourse practices do not occur in isolation; they overlap and combine with each other.

Also the positive talk of patients involves a range of diverse forms. Patients, for example, ask their doctors quite personal questions concerning their family life or the way they feel. Sometimes they tease doctors, thus showing friendliness, initiate humorous atmosphere, resulting in laughter, and make social (non-medical) and informal remarks. Similarly to doctors, the patient-initiated positive politeness strategies enter into a number of varied combinations.

5. Conclusion

Taking into account everything that has been observed so far, I am inclined to conclude that general practice consultation is a dynamic interaction influenced by multiple factors. Though there is a significant degree of uniformity, resulting from the primary function of any medical interview – that being to diagnose and treat responsibly

– the mutual interaction of doctors and patients takes a variety of forms and styles, and the interactants employ a variety of discourse strategies, corresponding to their various interests. Whereas some of the strategies result in conflict, other should be viewed as instances of an empathic relationship.

As the focus of the present study has been placed on the latter, it may wrongly appear that doctor–patient interaction, at least in a general practice environment, is harmonious. In fact, the reality is much more complex. Medical interviews still suffer from deficiencies, misunderstandings, and communicative disturbances on both sides of the interaction. As communicative competence should be a social desideratum in all spheres of human life, including the health care system, educating people about competent verbal behavior as one element of medical practice is a must. It is for this reason that I will now list ten key ‘summary’ suggestions which, in my opinion, contribute to empathic and trusting communication, and support what both doctors and patients long most for – an effective medical process.

(i) **INFORMATION** – effective general practice consultation requires an abundance of information; both main protagonists of the medical interview, at any stage of the interview, should keep each other informed about their own perspectives of the health problem.

(ii) **LUCIDITY** – any piece of information should be presented lucidly, in a style of language that is intelligible to both parties; if opacity occurs, it should be given attention and supplemented with explanation and clarification.

(iii) **OPENNESS** – acquiring the information should be performed in an open, natural, authentic, and transparent manner; both medical and psychosocial issues should be addressed; open-ended questioning is beneficial.

(iv) **STORYTELLING** – doctor–patient interaction should support narrative aspects of the medical visit; the doctor should motivate his patient to tell the story of her illness, and the patient should be willing to expand on her narration related to health.

(v) **LISTENERSHIP** – active listenership is a prerequisite for any successful interaction; make sure that you are attentive to what the current speaker is saying; in this way you show interest and compassion; you are also more likely to gain compliance with advice.

(vi) **MUTUALITY** – or reciprocity, partnership; the doctor and the patient should share similar dominance and control over the interaction. Both participants should have the impression that their contributions are appropriate and appreciated. Shared decision-making is essential.

(vii) CLOSENES – establishing a partnership is not enough; what is desirable in order to create an atmosphere of empathy and trust is emotional closeness which goes hand in hand with emotional care, understanding, safety, intimacy, and reliance.

(viii) REFLECTION – if a doctor (or patient) wants to be viewed as empathic, he (or she) needs to be able to convey his (or her) emotional experience back to the subject of empathy; it is this re-flection that is still lacking in medical practice.

(ix) TOUCHING – though not given attention in the analytical part of this study, it is without any shade of doubt that nonverbal communication plays a vital role in doctor–patient communication; the literature suggests that haptics is the most relevant type of this communication.

(x) HUMANITY – as the last point let me recall that the main goal of medicine is to treat the patient, not merely to cure the disease; the treatment should be about humans, not about pills; also doctors should be treated as humans, not as gods who can do anything.

Medical education, naturally, cannot limit itself to a mere ten ideas derived from research with a restricted scope. Although my interdisciplinary analysis of English medical consulting confirms some of the findings by Cordella [2004] and Wynn [1999], arrived at using Spanish and Norwegian language material respectively, more investigations of both theoretical and empirical character are needed. Only then will we be able to propose more detailed practical implications of use to all protagonists of the medical encounter.

Literature

1. Brown, P., Levinson, S. Politeness. Some universals in language usage. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
2. Cordella, M. The dynamic consultation. A discourse analytical study of doctor–patient communication. Philadelphia: John Benjamins, 2004.
3. Černý, M. Discourse of medicine revisited. On conveying empathy and trust in English medical consulting. Ostrava: University of Ostrava, 2012
4. Goldberg, J. Interrupting the discourse of interruptions. *Journal of Pragmatics* 14, 1990, pp. 883–903.
5. Linnel, P. The power of dialogue dynamics. In Marková, I., Froppa, K. (eds.). *The dynamics of dialogue*. Hemel Hempstead: Harvester, 1990, pp. 147–177.
6. Urbanová, L. On expressing meaning in English conversation. *Semantic indeterminacy*. Brno: Masaryk University, 2003.
7. Wynn, R. Provider–patient interaction. A corpus-based study of doctor–patient and student–patient interaction. Kristiansand: Norwegian Academic Press, 1999.

Summary

The article presents a summary of findings resulting from a long term project aimed at the inquiry into the field of medical interviewing. More specifically, it deals with the meaning and value of empathy and trust in general practice consultations. A more detailed information can be found in the scholarly monograph “Discourse of medicine revisited” on conveying empathy and trust in English medical consulting (2012).

УДК 811.124'367.623

СЕМАНТИКА ТА СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ПРИКМЕТНИКІВ ЖОВТОГО КОЛЬОРУ В ЛАТИНСЬКІЙ МОВІ

Шегедин Н. М.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Постановка наукової проблеми. В ході дослідження якісно нового рівня семантики прикметників кольору в латинській мові класичного періоду як ніколи актуальною постає проблема визначення лексико-семантичного поля певного кольору, яке є складовою загального лексико-семантичного поля прикметників кольору. Основну увагу важливо приділити критеріям формування лексико-семантичного поля.

Стаття присвячена дослідженню семантики прикметників жовтого кольору. **Метою** нашого дослідження є визначення семантичних та стилістичних особливостей прикметників жовтого кольору на матеріалі поетичних творів Горация, Овідія та Вергілія. **Об'єктом** дослідження є прикметники, що позначають жовтий колір у творах даних поетів. **Предметом** вивчення є семантичні особливості та стилістичні функції прикметників, що утворюють лексико-семантичне поле жовтого кольору. Для даного дослідження був використаний матеріал оригінальних пам'ятників [9].

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Найяскравіше колористична культура виявилася за доби античності. Про це стверджує Л. В. Бичкова у праці «Колористична культура античного світу». Авторка зосередила увагу на процесах формування і розвитку колірної культури з урахуванням «динаміки політичних та ідеологічних настанов, що панують у суспільстві» [2]. Досліджуючи проблеми функціонування прикметникових лексичних синонімів у старогрецькій мові, О. І. Малиновська зробила вагомий

внесок у теорію семантичних полів стародавніх мов, з'ясувала специфіку формування синонімічного ряду окремих прикметників, проаналізувала їхню семантичну структуру та особливості функціонування [11]. Питання щодо визначення меж лексико-семантичного поля прикметників кольору в мові Гомера розглянуто у праці Н. К. Малінаускене [10]. Жовтий колір поширений у природі, він асоціюється передусім зі світлом, сонячним сяйвом. Цей колір викликає, як зазначає І. В. Гете [7] бадьорий настрій, як і енергійний жовтогарячий. Співвіднесеність кольору з його еталонним носієм, згідно з теорією, що її запропонувала А. Вежбицька [5], передбачає не абстрактність кольору, а його зв'язок із природними об'єктами, яким властивий той чи інший колір. На думку дослідниці, еталоном жовтого кольору є сонце. Здійснюючи порівняльний опис кольоропозначень у стародавніх та індоєвропейських мовах, Ю. В. Норманська [12, 54] вказує на ряд труднощів, які виникають, коли дослідження проводиться на основі мертвих мов. Зокрема, слід враховувати можливість сполучуваності лексичних одиниць, частоту їх вживання і наявність конотацій. Е. В. Рахіліна зазначає, що «для мертвої мови труднощі полягають ще й у тому, що не можна перевірити, чому певне кольоропозначення не трапилося в тому чи іншому словосполученні» [14, 33].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Психологічне сприйняття жовтого кольору двопланове. У античному суспільстві жовтий колір асоціюється з кольором сонця, веселості. Одночасно йому властиві негативні характеристики внаслідок асоціації з хворобливим відтінком шкіри – він постає символом смерті та хвороби. Як наслідок, прикметники, що позначають жовтий колір, перебувають у семантичній опозиції. Дослідження психолінгвістів [4; 22] указують, що у представників різних національностей виникають різні асоціації при сприйманні одного і того ж кольору, що дає підставу говорити про кольоропозначення як своєрідні «концепти світобачення», «словеснообразні лейтмотиви».

Лексико-семантичне поле прикметників жовтого кольору кількісно багате і семантично розгалужене, оскільки включає лексичні одиниці, які позначають різноманітні відтінки жовтого. Ядерним компонентом аналізованого лексико-семантичного поля є прикметник *flavus*. Хоча А. І. Солопов зазначає, що «поняття 'помаранчевий' і 'жовтий' кілька разів упродовж античного періоду змінювали кольоропозначення (*luteus, flavus, galbinus*), що вказує на відносну нестійкість, а можливо, і вторинність цих понять для латинської системи кольоропозначень» [15, 69]. Навколоядерну зону становлять *auratus, aureus, croceus, flavens, inauratus, luteus*, які виділені в цю групу за диференційною ознакою насиченість кольору. Лексичні одиниці *cereus, fulvus, gilvus, luridus, murreus, pallens, rarus*, у значенні яких жовтий колір втрачає яскравість, тому рівновага вираження колірної ознаки зміщується у бік темного або світлого тону, включатиме периферію поля. У дифузній зоні виділяємо *flammifer, igneus, igniferus*. У значенні цих лексем виділяємо значення 'колір вогню', що пов'язане з прототипом природної реалії. Перелік компонентів лексико-семантичного поля вказує на їхню різноплановість

щодо формального вираження й семантичного наповнення. Об'єкти – носії жовтого кольору та його відтінків у поетичній мові позначені широкою різноплановістю. Аналіз досліджуваного лексико-семантичного поля показав, що конституенти поля сполучаються з іменниками тематичних груп «природні об'єкти», «людина, частини тіла», «предмети», «тварини».

Прикметник *flavus* має значення жовтий, золотисто-жовтий, вогняного кольору, рум'яний. У поезії Горація аналізовану лексему зафіксовано сім разів, в Овідія вона функціонує найактивніше – 34 рази, у Вергілія – 12 разів. Серед низки слів на позначення жовтого кольору В. Г. Гак виділяє лексему *flavus* як таку, що має значення яскраво-жовтого кольору й використовується в піднесеному стилі. Ця лексема, на думку науковця, є «абстрактним, не зв'язаним з конкретними предметами значенням» [2, 144]. Прикметник *flavus* є нейтральним багатозначним словом. Його понятійний зміст має ряд значень, які перетинаються. Словник Й. Дворецького [8, 431] подає такі значення: 1) вогняного кольору, золотисто-жовтий, золотистий; 2) жовтий, мутний; 3) рум'яний. Парадигматично та синтагматично обумовленим значенням є значення 'жовтий'. Саме таке значення реалізує аналізована лексема, сполучаючись із широким колом іменників, які позначають предмети і явища навколишнього світу. Виділяємо іменники таких тематичних груп, як «люди», «міфічні істоти», «водні об'єкти», «предмети побуту», що є контекстними партнерами аналізованої лексеми. Прикметник є епітетом іменників, які позначають богів і міфічних істот. Значення 'жовтий' вказує на світлий колір волосся, який може змінювати відтінок від світло-жовтого, наближеного до білого, і аж до насиченого жовтого, що нагадує колір золота: «*flavus, prorae tutela, Melanthus* (Ov. Met. III 617) – русявий Мелант, вахтовий на носі судна»; «*doluit successu flava virago et rupit pictas, caelestia crimina, vestes* (Ov. Met. VI 130) – обурилася успіхом (Арахни) русява діва і порвала вишиту тканину – образ пороків небесних». Лексема *flavus* є постійним епітетом іменника *Minerva, ae f* (Мінерва). Тут реалізується значення «русява», «жовтокоса», у якому виділяємо диференційну сему «світло-жовтий колір волосся»: «*adspicit hunc oculis isdem, quibus abdita nuper viderat Aglauros flavae secreta Minervae proque ministerio magni sibi ponderis aurum postulat* (Ov. Met. II 749) – на нього Аглавра дивиться такими ж очима, якими недавно бачила приховані таємниці русявої Мінерви, і за цю послугу вимагає для себе чимало золота». Пряме номінативне значення має аналізований прикметник, сполучаючись з іменником *Tiberis, is m* (Тібр). В основному значенні «жовтий» виділяємо потенційну сему «каламутний», таким чином у слові виділяється конотація непрозорості: «*cur timet flavum Tiberim tangere?* (Hor. C. I 8, 8) – чому він (Сибаріс) боїться жовтого Тибру?». Як зазначає І. В. Гете, жовтий колір – «дуже чутливий і справляє неприємне враження, якщо він забруднений або до певної міри зсунутий у бік холодних тонів» [6, 324]. У сполученні з іменником *mel, mellis n* (мед) лексема *flavus* набуває значення «прозора-жовтий»: «*flumina iam lactis, iam flumina nectaris ibant, flavaque de viridi stillabant ilice mella* (Ov. Met. I 112) – то ріки текли молоком, то нектаром, і із зеленого дуба струменіли

каплями жовті меди». Сполучаючись з іменником, який позначає назву речовини, прикметник має домінують диференційну сему «колір речовини». Тобто семантика аналізованої лексеми залежить від семантики означуваного слова і диференційно ним умотивована.

Навколоядерна група лексем (*auratus, aureus, inauratus*), у значенні яких виділяємо диференційну сему «колір золота», належить до традиційної поетично маркованої лексики. Як слушно зауважує Т. Панько, у художньому контексті «слово “золотий” виявляє таку багатоплановість, у якій тісно переплітаються загальнономовні і власне поетичні смислові відтінки» [13, 22]. Семантико-стилістичне навантаження аналізованих прикметників у поетичному мовленні визначається безпосереднім їх зв'язком з ознакою коштовного металу, яка символізує багатство та красу. Лексеми мають здатність сполучатися з іменниками найрізноманітнішої семантики, вільно їх характеризувати способом образного перенесення й метафоричного осмислення. На семантичному рівні у значенні 'золотий' виділяємо сему «величавий», «божественний», «славний»: «*quanto splendidior quam cetera sidera fulget Lucifer et quanto quam Lucifer aurea Phoebe, tanto virginibus praestantior omnibus Herse ibat* (Ov. Met. II 723) – як серед решти зірок виділяється Зірниця, і як меркне Зірниця поряд із золотою Фебою, так найвродливіша з усіх дівчат виступала вперед Герса». Означення золотий вживається з назвами предметних реалій: «зброя», «рослини», «будівлі», «предмети», «небесні об'єкти». Аналізовані лексеми набувають і прямого значення, і вживаються як метафори. Вони сприймаються через відношення до металу і водночас уживаються з якісним значенням. Поряд із потенційною семою «виготовлений із золота» виділяється диференційна сема «кольору золота», яка частково відступає на другий план. Предмети виготовлені із чистого золота своїм означенням вказують не лише на колір, а й на цінність. Тому в аналізованих лексем виділяємо поряд з архісемою кольору потенційну сему «цінний»: «*ornabant aurata monilia collum* (Ov. Met. V 52) – шию прикрашало золоте намисто».

Метафоричний образ золотої гілки зумовлений виникненням нетрадиційного емотивного значення. З'являється двозначність семантики: зеленому кольору протиставлено колір золота, неживого матеріалу: «*non alta fronde virentem ilice detraxit virgam: virga aurea facta est* (Ov. Met. XI 109) – відламав із невисокого дуба гілку зелену, й гілка золотою стала. Загальний зміст метафори надає лексемі позитивне емотивно-оцінне значення.

У дистрибуції з іменниками, які позначають споруди, лексеми *aureus, auratus, inauratus* не втрачають семи кольору, а актуалізують потенційну сему «досконалий», «прикрашений золотом»: «*hinc ad Tarpeiam sedem et Capitolia ducit, aurea nunc, olim silvestribus horrida dumis* (Verg. Aen. VIII 348) – звідси веде він їх до Тарпеї і до Капітолію, що тепер золотий, а колись був укритий дикими кущами терену». Оцінка закладається не в сему номінації, а експлікується в контекстному оточенні.

«Золотий вік» – вираз, що його вперше вжив старогрецький поет Гесіод (VIII- VII ст. до н. е.) у поемі «Роботи і дні» [1]. У переносному значенні – щаслива пора; епоха розквіту – золотий вік відображено у «Метаморфозах» Овідія: «*aurea prima sata est aetas, quae vindice nullo sponte sua, sine lege fidem rectumque colebat* (Ov. Met. I 89) – вік золотий був уперше посіяний, який без жодного примусу, з власної волі, без законів шанував вірність і правду». У синтагмі *aetas aurea* колірна сема аналізованої лексеми поступається місцем потенційній семі 'ідеальний'. Метафорично актуалізується переносне значення 'щасливий', 'безтурботний'.

Значення прикметника *flavens* (жовтуватий) характеризується зменшенням інтенсивності вияву кольору: «*terque quaterque manu pectus percussa decorum, flaventesque abscissa comas* (Verg. Aen. IV 590) – тричі й чотири рази руками ударивши прекрасні груди і розірвавши жовтувате волосся».

Лексема *croceus* (яскраво-жовтий, шафрановий) реалізує пряме номінативне значення. Синтагматичними партнерами аналізованої лексеми виступають іменники тематичних груп «рослини», «одяг», «частини тіла». Позитивно конотований прикметник уживається головним чином для епітетної характеристики забарвлення квітки.

Прикметник *luteus* має значення шафрановий, золотисто-жовтий. Аналіз лексеми показав, що вона виступає постійним епітетом богині Аврори. У такому словосполученні виявляється позитивна оцінність аналізованої лексичної одиниці: «*vertice de summo semper florentis Hymetti lutea mane videt pulsas Aurora tenebris invitumque rapit* (Ov. Met. VII 703) – з вершини завжди квітучого Гімета побачила мене вранці золотиста Аврора і, розвіявши темряву, проти волі повела мене із собою».

Одиничний випадок уживання лексичної одиниці *gilvus* (світло-жовтий, буланний), зафіксований у Вергілія, свідчить про відсутність активного функціонування цієї лексеми, що зумовлено певними як внутрішньомовними, так і позамовними факторами: «*honesti spadices glaucique, color deterrimus albis et gilvo* (Verg. Georg. III 83) – підхожі (коні) каштанової чи сірої масті, найнепридатніший колір – білий і світло-жовтий». Стилістично прикметник має негативно-емотивне забарвлення.

Прикметник *luridus* (блідо-жовтий) на семантичному рівні втрачає сему 'яскравість', і такі фактори відсувають лексему в периферійну зону лексико-семантичного поля прикметників жовтого кольору. Так, прикметник сполучається з іменниками тематичної групи «людина, частини тіла» і має різко негативне емотивне значення. Потенційна сема «гидкий», «хворобливий» доповнює архісему 'колір' та диференційну сему «блідий»: «*reliquit ossa pelle amicta lurida* (Hor. Ep. 17, 22) – залишилися кістки, обтягнуті блідо-жовтою шкірою»; «*et refugit te, quia luridi dentes te turparunt* (Hor. Carm. IV 13, 10) – і уникає він тебе, бо тебе споганили блідо-жовті зуби». Аналізована лексема виступає епітетом бога царства тіней: «*iniecta monstris Terra dolet suis maeretque partus fulmine luridum*

missos ad Orcum (Hor. Carm. III 4, 75) – Земля страждає, чудовиська свої сховавши, і тужить, що блискавка дітей скинула до блідо-жовтого Орка».

Семантика прикметника *fulvus* розширюється із-за широкого спектра сполучуваності з іменниками різних класів. Цей прикметник залежно від семантичної категорії сполучуваного з ним слова реалізує різні відтінки значення. Прикметник *fulvus* розміщується у колірному спектрі на межі жовтого й червоного тону, тому справедливим буде віднесення його до периферійної зони лексико-семантичного поля прикметників червоного кольору. Прикметник *fulvus* набуває значення 'рудий', коли позначає масть тварини. На семантичному рівні поряд з архісемою 'колір' виділяємо диференційну сему 'забарвлення шерсті', яка може вказувати на відтінок насиченості кольору: «*fulvos leones* (Ov. Met. I 304) – рудих левів»; «*fulvum lupum* (Ov. Met. XI 771) – рудого вовка».

Прикметник *pallens* (блідо-жовтий), вказуючи на неповноту вияву ознаки, є означенням кольору шкіри. Семантична диференціація у такому випадку залежить від психофізичного та емоційного стану людини. Тоді лексична одиниця вказує на різні прояви ликової експресії чи то страху, чи то хворобливості, чи інших емоційних факторів. У співвідношенні емоцій і кольорів П. В. Янишин вбачає візуалізацію емоційного досвіду. Зовнішній світ людина суб'єктивно переживає емоціями, які відображуються у формі кольорів, а у формі колориту їй властиво бачити емоції [16, 35]. Унаслідок конкретності й раціональності блідо-жовтий колір здатний акумулювати у своїй внутрішній формі великий обсяг емоційної інформації: «*illam inter caedes pallentem mortem futura fecerat Ignipotens* (Verg. Aen. VIII 709) – бог вогняний зобразив її серед битви, блідою від передчуття смерті». У семантичній структурі лексеми домінує потенційна сема 'мертвий', яка створює сильний ефект експресії поетичних рядків.

Зафіксовано одиничне вживання лексичної одиниці *ravus* (сіро-жовтий) у поезії Овідія: «*si straba, sit Veneri similis: si rava, Minervae* (Ov. Ars amat. II 659) – якщо (дівчина) косоока, хай буде подібна до Венери, якщо світлоруса – до Мінерви». У структурі лексичного значення виділяємо архісему 'колір', диференційну сему 'колір волосся', потенційну сему 'естетично привабливий'.

До складу дифузної зони лексико-семантичного поля жовтого кольору можна зараховувати прикметники-синоніми, пов'язані з вогнем і процесами, що його супроводжують: *flammifer*, *igneus*, *igniferus* (вогняний). Тобто можна стверджувати, що прикметник *flammifer* утворений від іменника *flamma*, *ae f* (полум'я), а *igneus* й *igniferus* – від іменника *ignis*, *is m* (вогонь). Вогонь святий, чистий, а отже очищувальний, тому здавна за його допомогою чинили Суд Божий. Аналізовані лексеми належать до групи слів із низькою частотою вживання, стилістично обмеженою сферою функціонування та вузькою синтагматичною сполучуваністю: «*interea volucres Pyrois et Eous et Aethon, Solis equi, quartusque Phlegon hinnitibus auras flammiferis inplent pedibusque repagula pulsant* (Ov. Met. II 155) – крилаті сонячні коні Трой, Еой, Етон і четвертий Флегон вогняним іржанням наповнюють повітря і б'ють копитами засув».

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, лексика на позначення жовтого кольору в латинській мові визначається своєю національно-культурною забарвленістю. У проведеному дослідженні проаналізовані семантичні особливості та стилістичні функції прикметників лексико-семантичного поля жовтого кольору. Перелік компонентів лексико-семантичного поля вказує на їхню різноплановість щодо формального вираження й семантичного наповнення. Особливо виразними функціонально-стилістичними засобами виявилися полісемія, метафора, епітет. За допомогою цих тропів створюються яскраві художні емоційно-експресивні образи, які привертають увагу читача. У світлі сучасних віянь у сфері взаємодії лінгвокогнітології та культурології можна стверджувати про розширення меж змісту аналізу мовних явищ, що зумовлює ефективність семантичних досліджень. Це відкриває перспективи дослідження лексичних одиниць з позиції лінгвокультурології.

Література

1. Антична література : хрестоматія [Електронний ресурс] / упоряд. О. І. Білецький. – К. : Рад. школа, 1968. – 2-ге видання). – С. 116 –126. – Режим доступу : http://ae-lib.org.ua/texts/hesiod_opera_et_dies_ua.htm
2. Бичкова Л. В. Колористична картина античного світу / Любов Володимирівна Бичкова. – К. : Вища школа, 2003. – 135 с.
3. Бородина М. А. К типологии и методике историко-семантических исследований / М. А. Бородина, В. Г. Гак. – Л. : Наука, 1979. – 231 с.
4. Василевич А. П. Исследование лексики в психолингвистическом эксперименте / А. П. Василевич. – М. : Наука, 1987. – 140 с.
5. Вежбицкая А. Обозначения цвета универсалии зрительного восприятия / Анна Вежбицкая // Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. – М. : Рус. словари, 1996. – С. 231–291.
6. Гёте И. В. К учению о цвете (хроматика) / И. В. Гёте // Психология цвета : сборник. – М. : Рефл-бук; Киев : Ваклер, 1996. – С. 281–349.
7. Гёте И. В. Очерк учения о свете / И. В. Гёте // Гёте И. В. Избранные сочинения по естествознанию. – М. : Наука, 1976 – С. 248–342.
8. Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь / И. Х. Дворецкий. – М. : Русский язык, 1976. – 1096 с.
9. Електронний ресурс. [Режим доступу] – [http://www/perseus.tufts.edu/](http://www.perseus.tufts.edu/)
10. Малинаускене Н. К. Некоторые особенности системы цветообозначений в языке Гомера / Н. К. Малинаускене // Живое наследие античности. – М., 1987. – С. 24–40.
11. Малиновська О. І. Синонімія старогрецьких прикметників зі значенням «нещасний» у трагедіях Есхіла, Софокла та Евріпіда : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Малиновська Оксана Іванівна. – Львів, 2007. – 20 с.

- 12.Норманская Ю. В. Цветобозначения в саскрите / Ю. В. Норманская // Наименования цвета в индоевропейских языках: системный и исторический анализ. – М. : КомКнига, 2007. – 320 с.
- 13.Панько Т. І. Слово «золотий» у поезії І. Франка / Т. І. Панько // Рідне слово. – К. : Наук. думка, 1974. – Вип. 8. – С. 22–26.
- 14.Рахилина Е. В. О семантике прилагательных цвета / Е. В. Рахлина // Наименования цвета в индоевропейских языках: системный и исторический анализ.– М. : КомКнига, 2007.– 320 с.
- 15.Солопов А. И. Цветобозначения в латинском языке / А. И. Солопов // Наименования цвета в индоевропейских языках: системный и исторический анализ.– М. : КомКнига, 2007.– 320 с.
- 16.Яньшин П. В. Эмоциональный цвет. Эмоциональный компонент в психологической структуре / П. В. Яньшин. – Самара : Изд-во СамГПУ, 1996. – 218 с.

Summary

The article is devoted to the complex analysis of semantics and stylistic features of adjectives of yellow color in Latin. The structure of lexical-semantic field of adjectives of yellow color is determined.

УДК 811.111.159.942.5

СТАН ТРИВОГИ ЛЮДИНИ ЯК ВИЯВ ВЗАЄМОДІЇ ЕМОЦІЙ І ТІЛА

Штефанюк Н.С.

ДВНЗ “Ужгородський національний університет”

Постановка проблеми. Під вираженням емоцій розуміємо їхнє опосередкування, маніфестацію в мовленні, що супроводжується внутрішнім та зовнішнім переживанням.

Нейробіолог А. Дамасіо, говорячи про етіологію емоцій/почуттів, має на увазі їхню обов'язкову вкоріненість у тілі – нервових клітинах і ділянках головного мозку, що вводить емоції до складу “тілесного циклу”. Роботу рефлексивної функції тіла він пояснює поступом “емотивного стимулу”, що відбувається на рівні сенсорики тіла, услід за яким мозок автоматично генерує хвилю змін у тілі, в його внутрішніх органах, що і підготовлює тіло до дії (підвищується рівень серцебиття, адреналін надходить до кров'яного потоку та

ін.). Саме таким, на думку А. Дамасіо, є механізм взаємозв'язку наших емоцій і фізіологічних проявів у тілі [15, р. 22].

Філософські погляди на сутність і природу душевних переживань лягли в основу ряду психологічних теорій емоцій. Якщо філософія висунула розрізнені погляди з питання сутності емоцій, то психологія спробувала систематизувати отримані дані. Багато чого у вивченні емоцій є лише окремими аспектами однієї проблеми. Так, досі немає єдиної думки про природу емоцій та механізми їхнього виникнення, відсутня загальноприйнята класифікація і точні методи дослідження емоційних явищ, невпорядкований понятійно-термінологічний апарат.

Мета статті – проаналізувати стан тривоги людини як вияв взаємодії емоцій і тіла в системі наук та розкрити їхню семантику в англійській та українській мовах на матеріалі тлумачних словників.

Поставлена мета передбачає виконання наступних завдань:

- розглянути різні трактування поняття стану тривоги людини в системі наук;
- для дослідження стану тривоги застосувати формалізований аналіз лексичної семантики, виділивши його найхарактерніші властивості;
- проаналізувати семантичні ознаки лексичних одиниць на позначення стану тривоги людини в українській та англійській мовах.

Факт домінування проявів емоцій і почуттів на тлі фізіологічних процесів відзначають і дослідники у сфері когнітивних психологічних студій, що дало підґрунтя для розгляду людського тіла крізь призму концептуальних метафор: тіло – це вмістилище для емоцій /body is a container for the imotions. Більшість подібних досліджень зводяться до опису емоцій через фізіологічні процеси, які вони стимулюють, як-от: підвищення температури тіла, підвищення кров'яного тиску, ритму серцебиття тощо, але, по-перше, відсутні системні уявлення про роль окремих органів і частин тіла людини, які “вміщують” емоції і почуття, в образному просторі художнього тексту, а по-друге, тілесні образи суто метафоричної природи, які використовуються на позначення емоцій та почуттів у контексті художнього тексту, залишались поза увагою лінгвістів.

З теорії емоційного процесу випливає, що вираз обличчя, коли воно відповідає виразу фундаментальної емоції, може грати роль в контролі або регуляції емоційного переживання [5, с. 88].

Чимало видатних теоретиків та дослідників емоцій доходили подібних висновків. Ч. Дарвін стверджував, що вільне вираження емоції (“за допомогою зовнішніх ознак”) посилює її, тоді як придушення зовнішнього вираження знижує (“пом'якшує”) її (Darwin, 1872). Схожі думки висловлювали й інші психологи (Dumas, 1948; Jacobson, 1967; Pessó, 1969; Gellhorn, 1964, 1970). Однак, незважаючи на загальне визнання того, що зміни поз і виразів обличчя змінюють емоційне переживання, майже немає експериментів, що доводять це припущення [5, с. 87].

Виклад основного матеріалу і отримані результати. Сьогодні у сфері природничих наук неподільність взаємозв'язків психічного і фізіологічного не

викликає сумнівів. Про зв'язок соматика та фізіології з почуттєво-емоційною сферою свідчить, зокрема, явище соматизації, суть якого полягає в появі тілесних скарг як виявів психологічного дистресу, коли негативні емоції і почуття призводять до таких фізіологічних проявів, як хвороби. Поняття і факти акцентують увагу на уявленні про емоції як про складний феномен, що має нервовий, виразний і пережитий компоненти. Отже, вивчення емоції може відбуватися на будь-якому з трьох рівнів, який відповідають одному з основних компонентів емоційного процесу. Методи і прийоми дослідження диктуються здебільшого тим, який з компонентів вивчається.

Існують методи вивчення кожного компонента емоції, хоча деякі з них дають надійні дані про всі компоненти відразу або про емоції як про ціле. Експресивний компонент емоції вивчається у формі довільних і мимовільних виразів. Екман, Фрайзен і Томкінс розробили детальний метод вивчення мімічних виразів. Природне спостереження як метод вивчення емоційних виразів у реальній життєвій ситуації містить великі можливості для розуміння континууму проявів у різних соціальних ситуаціях.

Не викликає сумніву той факт, що людська психіка – це складний феномен із багаторівневою організацією [9, с. 60], система взаємопов'язаних механізмів, які не піддаються безпосередньому спостереженню. Саме якості психіки (процеси збудження та гальмування в нервовій системі, емоційні та вольові явища, концентрація уваги, оперування пам'яттю, спосіб організації інтелекту, уява, фантазія) виділяють людину з-поміж іншої природи й зумовлюють такі суто людські властивості, як самоусвідомлення та володіння мовою.

У науковій сфері прийнято розглядати людську діяльність [1, с. 30; 12, с. 106] та буття взагалі [8, с. 18–21] як складну ієрархічну систему функціональних рівнів, кожний з яких складніший за попередній, автоматично «базується» на всіх нижчих, є обов'язковим складовим елементом наступного рівня і, крім того, сам має певну ієрархію підрівнів. Так, «діяльність» предметного світу / світу неживої природи – два основні аспекти матерії: існування (екзистенціальна діяльність) та рух (статика і динаміка) – є підґрунтям «діяльності» рослинного, тваринного та власне людського світу. У діяльності живого світу наступним щаблем виступає фізіологічний рівень (життєдіяльність, сприйняття, бажання), далі ідуть емоційний (афективні стани, переживання, ставлення), мисленнєвий (розумова діяльність) та рівень поведінки. Суто людським надбанням є найвищий рівень системи – мовленнєвий. Межі рівнів дифузні: останній прошарок одного рівня може вже називатися першим наступного. Звичайно, поділ та схематизація є умовними явищами, оскільки, якщо фізіологію і можливо відокремити від мовлення чи поведінки, то відділити емоції, думки, спогади та прагнення в психічній діяльності людини досить проблематично, і здійснюється це тільки для наочності результатів дослідження семантичного простору мови.

Семантичний континуум людської мови також є системою – складною єдністю взаємопов'язаних та взаємозумовлених частин елементів, які втілені в реальну

субстанцію та мають конкретну схему відношень, тобто певну структуру. Сміслові елементи як складові семантичного простору є тією частиною значень слів, де відбувається «переплавлення» зовнішніх для мови факторів – якостей, властивостей, ознак речей та явищ об'єктивного світу – у фактори внутрішньомовні – елементи структури лексичного значення, і, відповідно, ієрархія сем базується на ієрархії речей реального світу [11, с. 37]. Ще Е. Бенвеніст цитував Ф. де Соссюра, звертаючи увагу на той факт, що зв'язок, який ми встановлюємо між речами у певному лінгвістичному матеріалі, в цій сфері існує до самих речей та слугує їхньому визначенню [4, с. 56].

У пошуках можливої моделі семантичного простору людської мови важливим виявилось те, як трактується об'єкт людського пізнання – буття та його організація, як цей об'єкт відображається в системі знання, які вихідні категорії визначають це відображення. Щоб схематизувати це явище, необхідно врахувати наступні факти. З одного боку, буття виявляє три основні рівні – біологічність, психологічність та соціальність, які проявляються в сутності багатомірної природи мови [7, с. 302]. З іншого боку, навколишній світ у плані мовної свідомості має предметно-атрибутивний характер [14, с. 107, 134–135;], у зв'язку з чим номінативні одиниці мов представлені двома розрядами слів та їх еквівалентів: предметними (іменники) та ознаковими (дієслова, прикметники, прислівники). Крім того, у типології виділяють таку мовнууніверсалію, як наявність іменника та дієслова в більшості мов світу.

Аналіз психологічних класифікацій емоцій дозволяє лінгвістам виявити специфіку природи емоційних явищ та врахувати комплекс феноменологічних факторів чи особливостей, які знаходять вираження в семантиці мовних одиниць, що їх позначають. Співвідношення форми і змісту в сучасному мовознавстві найкраще представлено словниками: чим повніший словник, тим детальніше описується це співвідношення, що дозволяє нам здійснювати аналіз мовних одиниць лінгвістичними засобами. При такому підході тлумачні словники являють собою найповніші банки інформації стосовно мовних одиниць, а в процесі вивчення системних відношень слів, їхнього місця та ролі саме вони і виступають основним джерелом фактичного матеріалу, а тлумачення слова в словнику служить базою для опису його значення в «термінах семантичних складників» (Скороходько).

Для всебічного аналізу лексичних одиниць на позначення стану тривоги людини в англійській та українській мовах застосовуємо методику формалізованого аналізу лексичної семантики, що базується на формальному, суто мовному критерії – віднесеності слів, що аналізуються, до однієї частини мови [13, с. 19]. Матричний метод представлення семантичних відношень між словами, що належать до однієї частини мови, розглядаємо як метамову для опису досліджуваних об'єктів аналізу, а матрицю у вигляді таблиці – як модель системи семантичних зв'язків, з одного боку та семантичної структури лексики з іншого. Ця модель фіксує семантичні зв'язки між словами на позначення стану тривоги людини у вигляді стовпчиків та рядків, де представлено співвідношення слів та

їхніх значень. Списки формальних ознак по вертикалі і горизонталі упорядковуються за спадною, що сприяє максимальній концентрації слів в одному з її кутів і протиставленню цього кута протилежному по діагоналі як найменш заповненому.

Структурування лексики стану тривоги людини передбачає виділення її складу і внутрішньої організації, внаслідок чого відбувається її поділ на лексико-семантичні угруповання та встановлюються певні синтагматичні й парадигматичні зв'язки між ними.

Процедура збору фактичного матеріалу і виділення лексичного та семного складу іменників на позначення стану тривоги людини в англійській та українській мовах полягає у таких послідовних етапах:

- з найавторитетніших словників англійської та української мов виписуються іменники, у формулах тлумачення яких містяться експліцитні та імпліцитні вказівки на форми і засоби передачі стану тривоги людини;
- за одержаною таким чином картотекою аналізуються кількісний та якісний склад слів;
- на основі аналізу словниковий дефініцій моделюється матриця, по горизонталі якої розміщується семний склад значень слів, а по вертикалі – їхній лексичний склад; наявність у лексичних значеннях спільної семи позначається значком(*);
- списки слів та сем у матриці групуються по спадній залежно від кількісного вираження сем.

Для опису стану тривоги людини користуємося словниковими дефініціями лексем, які репрезентують його. Так, Словник української мови в 11-ти томах дає наступне визначення тривоги:

1. Неспокій, збентеження, викликані якимсь побоюванням, страхом перед чимось, передчуттям неприємного, небезпечного.
2. Метушня, шарпанина, переполох.
3. Стан, що вимагає активних дій; загроза, небезпека.

Проаналізувавши словникову статтю, простежуємо наявність емоційного складника в трактуванні цього поняття, що дає змогу виділити основні семантичні ознаки досліджуваних лексем на позначення стану тривоги людини.

Отже, людська психіка включає принципово різні механізми: а) ті, за допомогою яких ми переживаємо (душа, серце); б) ті, за допомогою яких логічно опановуємо світ (розум); в) ті, за допомогою яких ми фізично поведимося (тіло); г) ті, які контролюють нашу поведінку (воля) [2, с. 57]. Наскільки тісно переплетені зазначені параметри в процесі функціонування емоційної сфери людини, настільки щільно зливаються їхні «семантичні відповідники» в лексичних значеннях назв емоційних явищ. Воля впливає на переживання, стримуючи їх або їхній прояв. Фізика й хімія людського організму є матеріальною базою психічної діяльності: сучасні наукові здобутки вказують на жорстку залежність емоцій від біохімічного складу внутрішнього середовища мозку [6,

с. 117]. Тіло інколи є єдиним індикатором емоційних переживань: за даними досліджень людина виявляє свої емоції в 55 % випадків за допомогою міміки, у 38 % – голосу і тільки в 7 % – слів [10, с. 2]. І хоча мова симптоматики небагата та нерізноманітна [3, с. 59] – немає однозначного зв'язку між зовнішніми проявами емоцій та суб'єктивними переживаннями – багато вчених виділяють вияв емоції в окрему диференційну семантичну ознаку (дослідження емотивів-дескриптивів проводилися Л. Н. Іорданською, Ю. Д. Апресяном, О. М. Вольф, Л. Б. Нікітіною, В. І. Убийко та ін.). Як результат, аналіз семантики емотивів-номінативів виявляє так звані семи «зв'язаності» у структурі їхніх лексичних значень, тобто семи суміжних семантичних полів: наприклад, у деяких випадках емоції визначаються через фізіологічні стани або через бажання / небажання щось робити.

Література

1. Апресян Ю. Д. Метафора в семантическом представлении эмоций / Ю. Д. Апресян, В. Ю. Апресян // Вопросы языкознания. — 1993. — № 3. — С. 27–35.
2. Апресян Ю. Д. Избранные труды : в 2 т. / Ю. Д. Апресян. — [2-е изд., доп.]. — М. : Школа «Языки русской культуры», 1995. — Т. 1 : Лексическая семантика (синонимические средства языка). — 472 с.
3. Арутюнова Н.Д. Введение // Логический анализ языка. Ментальные действия. М., 1993.
4. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист ; [пер. с фр. Ю. Н. Караулова ; под. ред. Ю. С. Степанова]. — М. : Прогресс, 1974. — 447с.
5. Изард К.Е. Эмоции человека: [Пер. с англ.] / Под ред. Л.Я. Гозмана, М.С.Егоровой. - М.: Изд-во МГУ, 1980. – 440 с.
6. Лалаянц И. Э. Новейшие исследования механизмов языковой функции мозга / И. Э. Лалаянц, Л. С. Милованова // Вопросы языкознания. — 1992. — № 2. — С. 112–121.
7. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология / В. Н. Манакин. — К. : Знання, 2004. — 326 с.
8. Морковкин В. В. Опыт идеографического описания лексики (анализ слов со значением времени в русском языке) / В. В. Морковкин ; [под. ред. Л. А. Новикова]. — М. : Изд-во Москов.ун-та, 1977. — 168 с.
9. Ніжегородцева-Кириченко Л. О. Екстраполяція фрейму на структуру лексико-семантичного поля / Л. О. Ніжегородцева-Кириченко // Науковий вісник Волинського держ. ун-ту ім. Л. Українки. — 2007. — № 4. — С. 90–95. — (Когнітивна лінгвістика).
10. Пиз А. Язык телодвижений (как читать мысли по жестам) [Электронный ресурс] / А. Пиз. — М. : ЭКСМО-Пресс, 2000. — 139 с. — Режим доступа : http://www.pedlib.ru/books/1/0135/1_0135-2.shtml

11. Соколовская Ж. П. Система в лексической семантике (анализ семантической структуры слова) / Ж. П. Соколовская. — К. : Вища школа, 1979. — 189 с.
12. Тарасова И. П. Структура смысла и структура личности коммуниканта / И. П. Тарасова // Вопросы языкознания. — 1992. — № 4. — С. 103–111.
13. Фабіан М.П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах: монографія / Мирослава Петрівна Фабіан. – Ужгород:ІВА, 1998. – 255с.
14. Уфимцева А. А. Лексическое значение : принцип семиологического описания лексики / А. А. Уфимцева ; [отв. ред. Ю. С. Степанов]. — М. : Наука, 1986. — 240 с.
15. Damasio A. The Feeling of What Happens: Body and Emotion in the Making of Consciousness / Antonio R. Damasio. – N. Y.: Harcourt Brace, 1999. – 400p.

Summary

The main idea of the present article is to denote the human state of anxiety as the type of emotions in comparison with the English and Ukrainian languages (cultures). The author concludes that there exists a significant number of universal ideas and visions of the state under study despite certain peculiarities and a lack of direct close contacts between two nations.

УДК [005+008]:398.91

КУЛЬТУРНА Й ОНОМАСІОЛОГІЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ АРХЕТИПІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ АНГЛІЙЦІВ І УКРАЇНЦІВ

Шутова М.О.

Київський національний лінгвістичний університет

Актуальність теми. Сучасна лінгвокультурологія у її тісних контактах із етнолінгвістикою продовжує пошуки відповіді на питання щодо взаємозв'язків мови і культури, мови й етносу, мови й історії, які тісно пов'язані з феноменами колективної та індивідуальної свідомості, архетипів, стереотипів тощо. Ці міждисциплінарні категорії допомагають комплексно розкрити духовне обличчя кожного народу, що, як і фізичне, залежить, насамперед, від його расової субстанції. Водночас власне історія народу, його культурні традиції теж

накладають відбиток на обличчя нації. У цьому сходяться, мабуть, і прихильники, і противники расизму (Г. Гюнтер, Л. Клаусс, К. Кун, Ж. Лапуж, Ф. Раштон) [3, 10, 12, 20, 25], які неодноразово зверталися до проблем вивчення психічного обличчя народів або його різних груп, що, окрім згаданих вище понять, є дотичними до феномену національного характеру.

Обговорення питання про сутність національного характеру продовжує перебувати у площині дискусії представників різних сфер гуманітарного знання (Т. Ванханен, М. Гримич, П. Гнатенко, J. Taylor), яка зводиться до застереження в тому, що, досліджуючи окремих індивідів, не можна скласти об'єктивне уявлення про націю в цілому [2, 6, 5, 30]. Окрема особистість не розкриває в повному обсязі національний характер, адже елементами національного характеру можуть бути окремі соціально-психологічні риси, а не характер окремих індивідів. Індивідуальна ж психологія є лише допоміжною галуззю науки, яка безпосередньо вивчає характери народів.

На думку П.І. Гнатенка, національний характер складається, по-перше, з національних почуттів і, по-друге, з національної самосвідомості [5].

Зважаючи на ці складові, дослідники ще остаточно не диференціювали національний характер у плані віднесення його до конкретної сфери наукового осмислення, зокрема ані до сфери соціальних явищ, ані до сфери культури, ані до етнографічного опису його рис [2, 15, 30] тощо.

Проте, однозначними є переконання вчених у тому, що нація, національний характер – це ті явища, які людський розум здатний пізнавати, а гуманітарна наука перебуває ще на шляху проникнення в їх глибинну сутність, з-поміж яких і когнітивно-семіотична лінгвістика (що вивчає організацію структур свідомості, а оскільки національний характер пов'язаний із самосвідомістю, то, вочевидь, мовне віддзеркалення останньої, її інтерпретація за допомогою мовних феноменів становить одне із завдань цієї сфери гуманітарного знання), і компаративна етнолінгвістика (предметом аналізу якої є реконструкція мовних феноменів із етнокультурним компонентом семантики, перш за все, тих, що маркують різні національні почуття).

Мета статті – здійснити культурну й ономасіологічну реконструкцію архетипів національного характеру англійців і українців, які є підґрунтям етнокультурних стереотипів цих народів.

Виклад основного матеріалу і отримані результати. Уже у 60-ті рр. І. Кон порушив питання про те, чим є національний характер? Міфом чи реальністю? У тогочасних його публікаціях зазначалося, що національний характер є еволюційною субстанцією, яка змінюється у процесі історичних і соціально-економічних умов певного народу. Виникла дискусія і щодо розмежування в національному характері позитивних і негативних рис. Підлягали критиці твердження про те, що національний характер є ніби комплексом лише позитивних якостей [11].

Ураховуючи різні підходи до витлумачення поняття “національний характер”, можна погодитись із українським дослідником П.І. Гнатенком, який

його визначає як сукупність соціально-психологічних рис (почуттів, емоційно-вольових якостей, національно-психологічних установок), властивих нації на певному етапі розвитку, детермінованих соціально-економічними, історичними й географічними умовами її існування, що виявляються в культурі та традиціях. Традиція є основним механізмом стабілізації й інтеграції народів, передачі від покоління до покоління духовних цінностей, ідеалів, які лежать в основі національного характеру [5].

Вияв національного характеру у традиціях і культурі свідчить про його зв'язок із **автостереотипами**. Підтвердження цьому знаходимо у визначенні характеру загалом та національного зокрема. **Характер** (гр. *χαρακτήρ*, спершу “чеканник”: *χαράσσω* “таврувати, рос. клеймить” – М. Маковський) – від гр. “печатка, чеканка” – сукупність стійких індивідуально-психологічних особливостей людини, що складається й виявляється в діяльності та спілкуванні, зумовлюючи типові для особи способи її поведінки [21, т. 11, с. 23]. **Національний характер** – це уявлення народу про самого себе (тобто його автостереотипи) – важливий елемент народної самосвідомості, його суспільного етнічного “Я” [там само].

Е. Дюркгейм, французький дослідник і засновник наукової соціології, свого часу писав, що “у людини є дві свідомості: одна – це стан, властивий індивіду, друга – стан, властивий групі індивідів, які збігаються у тому, що пов'язують індивіда з суспільством. Це суспільство всередині нас, яке існує у вигляді однотипних для людей однієї й тієї ж культури реакцій на звичні ситуації у формі почуттів та станів. Саме це складає національний характер” [9, с. 247]. Виходячи з цього, вивчення національного характеру має здійснюватися не шляхом виявлення специфічних особливостей психіки певного народу і протиставлення їх іншому народу, а шляхом аналізу прояву загальнолюдських цінностей у національних культурах і традиціях. Такі цінності формувалися не одне тисячоліття, а тому мають глибокі коріння [22], які, передусім, онтологічно пов'язані з расовою диференціацією різних народів.

Дослідники зробили припущення, що найрізноманітніші людські раси формувалися на теренах Європи, яку вважають скарбницею людського розмаїття. Можливо, розвитку і збереженню цієї великої різноманітності людських рас тривалий час сприяла відносна географічна ізольованість Європи. Особливо це стосувалося Західної Європи, яка мала дуже вузькі під'їзні шляхи зі сходу, була оточена льодовиками з півночі, перш ніж люди відкрили навігацію Середземномор'я [29, р. 121–122].

Завдяки ізоляції та замкнутості, всі корінні раси Європи належать до однієї раси, одного підвиду – Європеоїдного. Європейське населення складається з декількох різних регіональних расових груп, або географічних рас, риси яких не є сумісними генетично або зникають через схрещування між групами.

Німецький расовий теоретик Г.Ф.К. Гюнтер визначив п'ять основних європейських расових типів: 1) нордійський, 2) середземноморський, 3) динарський, 4) альпійський, 5) східно-балтійський [27], які вплинули на

формування національних характерів європейських етносів, і, як наслідок, їх етнокультурних стереотипів. З огляду на таку постановку проблеми видається доцільним здійснювати реконструкцію національних характерів англійців і українців на широкому тлі формування європейських народів і етносів.

Уперше концепцію Європейських народів – “рас” розробив, як вище було вже згадано, німецький етнолог Ганс Гюнтер (1891 – 1968) у праці “The Racial Elements of European History”, яка була видана у 1927 році. Послугуючись фізіономічно-психологічним інструментарієм, Г. Гюнтер майже всі народи Європи згрупував у чотири категорії (“раси”): 1) нордійці, 2) динарці, 3) середземноморці та 4) остійці, згодом об’єднавши вище названі динарський і альпійський расові типи в одну категорію динарців.

1. *Нордійці* (народи Скандинавії, Великої Британії, Бельгії, Голландії, Північних Німеччини та Франції), як правило, є високими на зріст; мають видовжене з рожевою шкірою обличчя, прямий ніс; упертий, холодний, стриманий характер. Вони лаконічні у висловлюваннях і негативно ставляться до фамільярності, балакучості, емоційності, впевнені у своїх діях, мають здоровий глузд, люблять порядок, розуміють прекрасне. Багатьом із них притаманні аристократичні нахили, творчий дух, вони цінують свободу, дотримуються обов’язку перед собою та людьми, віддані не лише родині, а й суспільству, не байдужі до влади, експансивні, вміють керувати іншими.

2. *Динарці* (народи Сербії, Боснії, Хорватії, Албанії, Греції, Австрії) також є високими на зріст, у їх представників великий загнутий ніс, темне волосся, кремезна статура. Вони схильні до буйних веселощів, співу, дуже вразливі, але добродушні. Їм притаманне почуття гордості, честі та войовничості, патріотизму. Динарці – гарні друзі, люблять життєві насолоди, схильні до гумору. Утім, їм не бракує дисциплінованості, логіки мислення, поміркованості, час від часу вони впадають у крайнощі.

3. *Середземноморці* (мешканці Піренеїв, Корсики, Італії, півдня Франції, півдня Балканського півострова, Північної Америки, іспаномовні народи Латинської Америки) переважно невисокі на зріст, довголиці, мають темне волосся. Їм притаманні неспокійний, одержимий, енергійний темперамент, закоханість у життя, кмітливість, талановитість. Вони дали світові обдарованих і геніальних митців, революціонерів, пророків і апостолів, організаторів духовного життя.

4. *Остійці* (представники багатьох культур Східної Європи) здебільшого не мають чітко вираженої прихильності, сформованих почуттів, витончених естетичних смаків, не вміють володіти собою, схильні до бюрократії, легко піддаються спокусам, гонитві за модою. Їм притаманний конформізм (пристосування до оточення, вступ до партій більшості), нездатність якісно працювати. Під час суперечки вони вдаються до брутальної лайки [27].

При цьому учений робить застереження у тому, що є романські, германські й слов’янські мови, але немає романської, германської чи то слов’янської раси. Хоча мова і раса тісно пов’язані між собою, проте ці зв’язки складно простежити,

бо мовні межі ніколи не є расовими, і навпаки. Ще одна дихотомія є важливою при розкритті поняття національний характер – це співвідношення раси і народу. Народ – історико-цивілізаційне поняття, раса – термін природознавства й описової антропології. Расові дослідження – це, в першу чергу, вивчення фізичних і психічних особливостей людини або окремих людських груп. Народ уособлює людей, які мають одну мову, однакові звичаї, натомість раса – це люди лише з однаковими фізичними і психічними спадковими задатками [27].

Фізичні й психічні особливості раси є однаково важливими для расології. Для того, щоб оцінити психічний склад групи людей, потрібно спочатку чітко уявити собі фізичну різницю цієї групи від інших (на нашу думку, саме це є архетипним підґрунтям етнокультурних стереотипних уявлень одних груп людей про інших). Як писав Г.Ф.К. Гюнтер, у раси слід об'єднувати лише такі групи людей, які завжди відтворюють собі подібних. Він дає визначення раси як групи людей, що за збігом фізичних ознак і душевних якостей відрізняються від будь-якої іншої групи і завжди репродукують собі подібних [27].

Окрім Г.Ф.К. Гюнтера спроби класифікації рас робили й інші учені. Зокрема Й. Денікер (у роботі “Раси і народи Землі”) нарахував у Європі шість основних та чотири другорядні раси. Саме у цій монографії, яку до сьогодні вважають еталоном систематизації природничої інформації, вперше були сформульовані основні антропологічні принципи оцінки відмінностей між людськими расами.

Відтоді в антропологічній літературі активно починає обговорюватися поняття антропологічного типу – константного, незмінного феномена, на який не впливає навколишнє середовище (на відміну від національного характеру). Історичне поєднання антропологічних типів є етносом – продуктом соціального розвитку; і той тип, який домінує, згодом і формує фізичний і духовний вигляд кожної національної громади (це підтверджує наше припущення про архетипні витоки етнокультурних стереотипів, ядром яких є національний характер). Це правило стало базовим для формулювання основних положень расової теорії.

Й. Денікер зробив ще одне важливе відкриття, яке згодом вплинуло на формування політичних тенденцій ХХ століття. Він поставив крапку у суперечці про арійців, яка до того часу дійшла своєї кульмінації. Для цього Йосип Єгорович увів у науковий обіг новий термін, який принципово не мав нічого спільного з тодішніми концепціями лінгвістів. Довгоголову, високу расу зі світлим волоссям він запропонував називати **нордичною**, адже її представники згруповані на півночі Європи. Як наслідок, термін “арійці” відійшов до царини культурології, соціології та релігієзнавства, а термін “нордичний” почав уживатися на позначення корінних народів північної Європи [7].

Американський професор соціології В.З. Ріплі у праці “Раси Європи” виділив три “чисті” європейські раси: тевтонську (або нордійську), альпійську та середземноморську [4]. Зокрема, нордична раса, на його думку, є частково гілкою великої Середземноморської раси. Нордична раса в Європі виникла через змішування ранньої Дунайської Середземноморської раси та пізньої раси змішаного типу [4].

Найбільш компактно класифікацію рас представив Ричард Маккалох, який виокремив три основні регіональні расові групи в Європі.

1. *Південний регіон* (Португалія, Іспанія, Італія, Греція), де Середземноморська расова група тривалий час змішувалася з завойовниками з північних регіонів Європи. Це південно-європейський “плавильний казан”, який розчинив багатьох народів у Середземноморців.

2. *Центральний регіон* Європи, де переважає Альпійська раса (включає Альпійців, Динарців, Ладоганців, що мешкають у південній Франції, північній Італії, Словачії, Угорщині, Балканах, Україні та східній Росії).

3. *Північний регіон*, що представлений Нордичною расою, яку поділяють на дві підгрупи: а) внутрішню, або центральну підгрупу, яка складається з нордичного, англо-саксонського, фальського видів, які населяють Британські острови, Скандинавію, північну Німеччину, Нідерланди та Бельгію) та б) зовнішню, або периферійну, яка складається з атлантико-балтійського виду, представленого мешканцями Британських островів, та середньоєвропейського, субадриатичного (норійського), біломорсько-балтійського та неодунайського видів (Франція, Німеччина, Швейцарія, Австрія, Чехія, Фінляндія, Балтійські країни, Польща, північний захід Росії). Останні населяють расову зону між Центральною нордичною й Альпійською групами і є проміжними видами, які склалися в результаті гібридизації та змішування між цими двома групами, але з домінуванням Нордичного елемента, який є більш чисельним [28].

Типовим представником Нордичної раси у сучасній Британії є Новий Англієць – нащадок колоніальної Британії. Цей високий, стрункий, попелястий блондин – приклад нордичця змішаного типу, що вперше потрапив до Британії у бронзовий період, а пізніше – протягом Залізного Віку формувався як елемент норманських завойовників [25].

Сучасна Англія – це 25% кельтських нордичців (походять від до-римських загарбників); 15% англо-сакси (германські завойовники, поширені на південному сході, особливо у Східній Англії); 60% (разом) нащадки вікінгів, норманів, норвезьких вікінгів, загарбників бронзового віку. Ці підрахунки свідчать про те, що расовий склад **Англії** становлять **100% НОРДІЙЦІВ**, які належать як до внутрішньої/центральної, так і до зовнішньої/периферійної підгруп Північної регіональної расової групи в Європі.

Україна – це 40% неодунайці (найпоширеніші в Західній Україні), 35% – ладоганці, 8% – нордичці, 7% – середземноморці (біля Чорного моря), 5 % – динарці (східна Україна), 5 % – субадриатична підгрупа (норійці) [28]. Такі підрахунки свідчать про те, що расовий склад **України** становлять **53% НОРДІЙЦІВ**, які належать до зовнішньої/периферійної підгрупи Північної регіональної расової групи в Європі.

У 2000 році нордичська раса нараховувала близько 530 млн. людей, що складало 21% від людей європеоїдного типу та близько 9% всього людського населення. З 530 млн. європейців близько 260 млн. є центральними, а 270 млн. – периферійними нордичцями [28].

М. Грант описує нордійців як расу солдат, мореплавців, підприємців і дослідників. Це раса вождів, організаторів й аристократів, що є контрастною до альпійців з їх переважно селянським і демократичним характером (до якої належить і частина расового складу України). Люди північної раси владні, індивідуалістичні, самовпевнені та ревниві до своєї особистої свободи в політичній та релігійній сферах, і тому вони, зазвичай, протестанти. Лицарство та його сучасні пережитки – це винятково нордичні риси; феодалізм, класові відмінності й расова гордість серед європейців простежується більшою мірою на півночі [26, с. 228].

Із нордичною расою М. Грант пов'язує виникнення арійських мов і на чотирьох картах простежує поширення нордійців у Європі та Західній Азії від бронзового віку й до наших часів. Нордійці ще у II і I тисячоліттях до н.е. розселюються в Європі та Західній Азії, скрізь виступаючи в ролі носіїв високих культур. Кіммерійці, скіфи, саки, перси, давні греки, італіки – всі вони на картах М. Гранта позначені стрілками, які виходять із півночі Європи. Пізніше з представників північної раси виокремлюються тевтони, яких М. Грант протиставляє альпійцям [26, с. 228].

Р. Маккалох, про якого йшлося вище, описує представників нордичної раси як таких, що схильні до розсудливості, стійкості у своїх судженнях. Оскільки їм притаманне почуття відповідальності, того ж вони вимагають від тих, хто їх оточує. У спілкуванні вони замкнені й індивідуалістичні, але й не позбавлені лицарства. Вони чудові розповідачі, з почуттям описують природу та ландшафти. Справедливість і надійність є основною чеснотою північних людей. Нордична сміливість, відвага (**bold**) розвивається в деяких північних чоловіках до такої міри, що вони схильні до необережності, легковажності та марнотратства. Для нордійця головне – мати свій власний час на лінощі та безтурботливі прогулянки й подорожі. Життя лише в місті пригнічує нордійців, так само, як і динарців. Вони дуже люблять і цінують жити на природі [28].

Натомість динарський тип складає ядро української нації сьогодення (вище було представлено відсоткові підрахунки расового складу українців, які дорівнюють 53% нордійців, проте не центральних, а периферійних). Такі люди відрізняються чесністю, гордістю, сміливістю, хоробрістю, добродушністю. Вони також шанують свій рідний край, садибу, родину. За Г. Гюнтером, ця раса дістала назву від Динарських Альп. Це люди здорові й мускулясті, дуже гучномовні, з нахилом до розваг та дещо агресивного виявлення своїх настроїв; водночас щирі й відверті [27]. Нордієць як гетеростереотип для динар – це людина безсердечна. А ось автостереотипи нордійців свідчать про протилежне.

Динарець любить життєві насолоди. Там, де у нордійця дисципліна, там у динарця – крайнощі, любов або ненависть; вони веселі й співучі. Також мають почуття гордості, відважність, почуття честі, войовничість. Особливо розвинений у них культ рідного краю, власного стилю життя, звичаїв, хатніх прикрас і приладдя, садиб і взагалі народного мистецтва – так говорить Г. Гюнтер про українців [27]. Динарці – уроджені вояки з вдачею, дуже вразливі, але й

добродушні. Їм бракує чіткості думки й сміливості нордійців. Типовим динарцем Д. Донцов уважає Тараса Бульбу, динарсько-нордійські риси поєднав у собі Богдан Хмельницький [8]. До цієї ж раси належать козацькі типи “Енеїди” І.П. Котляревського. Коли остієць – це тип підлеглого урядовця, то тип динарця – це тип воїна та хлібороба [8].

Ідеалізує цей тип Вадим Щербаківський, для якого це герої культури й хліборобської праці. На його думку, під різними назвами Україну заселяли дві раси, представниці відмінних за характером культур, – норманської і суто хліборобської – альпійсько-динарської. Перші творили пануючу верству, тимчасом другі – підвладну [24].

Розглянувши расову диференціацію людей, яка лежить в основі формування кожного конкретного народу і його національного характеру, перейдемо до осмислення останнього як одного з елементів самоїдентифікації нації. Невипадково вчення про національний характер базується на принципі етноцентризму, властивому кожній нації. Етноцентризм – це світоглядна або психологічна установка, дотримуючись якої, іншу культуру оцінюють крізь призму культурних цінностей власного народу [19, с. 354]. Оцінка іншої культури, її сприйняття носіями чужої культури знаходять вияв у так званих **гетеростереотипах**.

Культурна реконструкція архетипного підґрунтя національних характерів англійців і українців, зокрема нордійського характеру перших і, переважно, динарського – других потребує ще з’ясування мотиваційної основи складників – особливих рис цих характерів – психічного, емоційного, вольового тощо. Оскільки ці складники національних характерів розподілені між представниками націй нерівномірно – від наявності усіх рис до повної їх відсутності, – то варто досліджувати найбільш виразні якості характеру нації через аналіз її традицій, звичаїв, фольклору, вірувань, історії, геополітичних та природних умов буття, тобто того, що стереотипізувалося у свідомості представників нації і знайшло вираження в мові. На основі цих припущень можемо сформулювати робоче визначення національного характеру, який є смисловим ядром (понятійним компонентом) етнокультурного стереотипу, адже становить найбільш стійку сукупність основних для конкретної національної спільноти особливостей сприйняття навколишнього світу та вербальних форм реакцій на цей світ. До цієї сукупності належать емоції, почуття, настрої, способи освоєння світу, а також швидкість та інтенсивність реакцій на певні події, що, безумовно, виражаються в мовних формах.

Про те, що найбагатшим джерелом для вивчення процесу формування етнічної самосвідомості народу й етнокультурних стереотипів поведінки, а також сприйняття інших етносів є мова, писав О. Потебня, який до того ж уважав її не тільки головною етнідиференціовальною, а й етноформувальною ознакою. Аналіз імен, етнонімів, топонімів, астронімів показує глибоку вкоріненість у мові своєрідності середовища проживання людей і тісно пов’язаного з цим мислення народу. Мова відображає як загальну оцінку явищ природного середовища, так і

докладно характеризує тваринний і рослинний світ, клімат і ландшафт місця проживання етносу. Походження назв етносів також є не випадковим, а наочно ілюструє той факт, як предки сприймали і сусідні народи [18, с. 67, 114].

Що стосуються особливостей характеру англійців і українців та їхньої поведінки, то їх реконструкцію спробуємо здійснити на основі середовища їх проживання і тісно пов'язаного з ним тваринного світу. Вочевидь, що особливості поведінки, звички тварин стали мотиваційною основою для їхнього переосмислення і метафоричного позначення характерів англійців і українців, з-поміж яких – ‘хоробрість’ і ‘відважність’.

У процесі культурної реконструкції расової характеристики європейських народів, було виявлено, що і нордійці, представниками яких є англійці, і динарці як ядро української нації відзначаються ‘хоробрістю’ і ‘відважністю’. Спробуємо проілюструвати, як через зв'язки з навколишнім тваринним світом ці мотиваційні ознаки стали основою для образного позначення характерів обох етносів.

Так, легенда про те, що найхоробрішим, найвідважнішим і найсильнішим серед усіх звірів є лев, дійшла і до європейських країн. І хоча ця тварина не є типовою для території як Англії, так й України, але в мовній свідомості представників цих країн відобразилися ознаки хоробрості й відважності як мотиватори образного позначення характерів англійських і українських чоловіків. Зокрема, в обох мовах утворилися образні одиниці, у складі яких компонент “лев” пов'язаний із символом хоробрості: англ.: *to be as brave as a lion* “бути хоробрим, як лев”; укр. *хоробрий, як лев*. Для англійської мови на позначення хороброї людини вживається ще лексема *tiger* (про сильну, рішучу, безстрашну людину). Мотиваційна ознака ‘відважність’ в англійській мові часто доповнюється додатковими ознаками ‘витривалість’, ‘наполегливість’ і навіть ‘агресивність’: *tiger* “тигр” – *a person regarded as aggressive, audacious, or fierce* “людина, яку вважають агресивно налаштованою, відчайдушною, несамовитою”.

Утім, поряд з позитивними якостями національних характерів, архетипне підґрунтя яких реконструюється з культурно-антропологічної [13, 14] характеристики англійців й українців як расових типів, там же знаходимо і негативні якості. І як вище ми зазначали, що коли на расову класифікацію народів не впливають навколишні фактори, то національний характер етносу з плином часу змінюється. Як стверджує Дж. Оруелл, на тлі багатьох високих якостей англійців, їм притаманна така риса, як лицемірство [17]. Чимало з того, що вони роблять, свідчить про їх нещирість і має лицемірний характер. Цю тенденцію Дж. Оруелл пояснює прагненням англійців завжди дотримуватися пристойності, певних норм поведінки. А в побуті це дуже важко, звідси і нещирість. Щодо українців як представників переважно динарського типу, то варто відзначити, що в їх національному характері міцно вкорінилися і риси остійців, яким властиве пристосування до середовища, а відтак, і нещирість, лицемірство тощо.

Мотиваційна ознака ‘лицемірство’ переосмислена через поведінку такої тварини, як лисиця: англ. *to play the fox; cunning as a fox*; укр. *хитрий, як лис*. Згідно з міфологічними уявленнями, лисиця мала здатність зникати, бути

невидимою; пор. лат. *species* “форма, подоба, обриси”. Пор. також англ. *fog* “туман”. Значення “туман, сліпота, зникнення з поля зору” співвідноситься зі значенням швидкого руху (пор. *fjuka* “швидко рухатися”). Корінь (англ. *fox*) співвідноситься зі словами, які мають значення швидкого руху (ісл. *fjuka* “швидко їхати”), що співвідноситься не тільки зі значенням “змінюватися”, а ще й зі значенням чаклунства, злих чарів, руху. Розглянутий корінь співвідноситься також зі семантикою кольору, що часто переходила в значення “чаклунство”: пор. рос. *пунцовый* і англ. *fox* (типологічно пор. англ. *tiver* “фарба”, але нім. *Zauber* “чаклунство”). У даному випадку англійське слово пов’язується з литовськ. *praustis* “хутро тварини”, рос. *пух*, і.-є. **puk-*, **peuk-* “з густою шерстю”: значення “волосся, шерсть” тісно пов’язане зі значенням “фарба, колір” [16, с. 143]. Усе це вказує на характерні для лисиці властивості обманювати, обдурювати (показувати все в іншому кольорі), швидко виходити з будь-яких складних ситуацій, що є результатом кмітливості, а тому це значення може набувати як позитивного, так і негативного відтінків. Образ лисиці / лиса в українському фольклорі є носієм переважно хитрості, підступності, нещирості: укр. *У вічі – як лис, а поза очі – як біс* [23, с. 75 – 76].

Реконструкція як культурно-історичних джерел, так і мовних феноменів дає змогу виявити первісну основу, тобто архетипне підґрунтя механізмів формування етнокультурних стереотипних уявлень англійців і українців самих про себе і з’ясувати мотиви, що міцно вкоренилися у їх національних характерах.

Література

1. Авдеев В.Б., Севастьянов А.Н. Раса и этнос / В.Б. Авдеев, А.Н. Севастьянов. – М. : Книжный мир, 2007. – 160 с.
2. Ванханен Т. Этнические конфликты. Их биологические корни в этническом фаворитизме / Тату Ванханен. – М. : Кучково поле, 2014. – 410с.
3. Ганс Ф. К. Гюнтер. Избранные работы по расологии / Ганс Фридрих Карл Гюнтер : [второе изд., дополн. и проиллюстр.]. – М. : Белые альвы, 2005. – 576 с. — (Библиотека расовой мысли).
4. Геффернен М. Значення Європи. Географія та геополітика: [пер. с англ.] / Майкл Геффернен. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2011. – 464 с.
5. Гнатенко П.И. Национальный характер : мифы и реальность/ Петр Иванович Гнатенко. – К. 1984. – 152с.
6. Гримич М. Два виміри національного характеру / М. Гримич // Наука і суспільство. – 1991. – №8. – С. 27-30.
7. Деникер И. Е. Человеческие расы / Иозеф Егорович Деникер. – Санкт-Петербург : Изданіе А. Большакова и Д. Голова. Типографія Ю.Н. Эрлихъ, 1902. – 724 с.
8. Донцов Д. Націоналізм : [3-тє вид.] / Дмитро Донцов. – Лондон : Укр. вид. спілка, 1966. – 364 с.

9. Дюркгейм Е. Социология. Ее предмет, метод, предназначение : [пер. с фр. А.Б. Гофмана] / Емиль Дюркгейм. – М.: Канон, 1995. – 352 с.
10. Клаусс Л.Ф. Раса и душа. Практическая психоантропология : [пер. с нем. А.М. Иванова] / Людвиг Фердинанд Клаусс. – М. : Белые альвы, 2014. – 384с.
11. Кон И. С. Национальный характер – миф или реальность? / И.С. Кон // Иностранная литература. – 1968. – № 9. – С. 212 – 229.
12. Лапуж Ж.В. Ариец и его социальная роль. L'aryen son Role social : [пер. А. Родионов, Л. Луховицкий] / Жорж Ваше де Лапуж. – М.: Кучково поле, Медиа-группа, 2014. – 384 с.
13. Леві-Строс К. Структурна антропология: [пер. з франц. З. Борисюк]/ Клод Леві-Строс. – К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 1997. – 387 с.
14. Леві-Строс К. Первісне мислення/ Клод Леві-Строс. – К. : Український центр духовної культури, 2000. – 324 с.
15. Лушан Ф. Народы, расы и языки : [пер. с нем. Б. Д. Левина] / Феликс фон Лушан. – М. : Белые альвы, 2014. – 240с.
16. Маковский М.М. Историко-этимологический словарь современного английского языка / Марк Михайлович. Маковский. – М. : Изд. дом “Диалог”, 2000. – 417 с.
17. Оруэлл Дж. Англичане : [Электронный ресурс] / Джордж Оруэлл. – Режим доступа : <http://orwell.ru/library/essays>.
18. Потебня А.А. Мысль и язык / Александр Афанасьевич Потебня. – К. : Синто, 1993. – 192 с.
19. Раса и мировоззрение. Сборник оригинальных философских работ под редакцией В.Б. Авдеева: [пер. с нем.]. – М. : Белые альвы, 2009. – 480 с.
20. Раштон Дж.Ф. Раса, эволюция и поведение. Взгляд с позиций жизненного цикла / Филипп Дж. Раштон. – М. : Профит Стайл, 2011. – 416 с.
21. Словник української мови : у 11 т. – К. : Наукова думка. – 1970-1980.
22. Стражний О.С. Український менталітет : Ілюзії. Міфи. Реальність / Олександр Сергійович Стражний. – К. : Книга, 2008. – 368 с.
23. Талько С.В. Лінгвоаксіологічна семантика антропоцентричних метафор та порівнянь в українській і англійській мовах : дисс. ... канд. філол. наук : 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство / Талько Світлана Володимирівна. – К., 2009. – 197с.
24. Щербаківський В.М. Формація української нації / Вадим Михайлович Щербаківський. – Прага, 1941. – 91 с.
25. Coon S. Carleton. The Origin of Races : [Electronic source]. – Access to the source: http://www.humanbiologicaldiversity.com/Race_Face_Plates.htm
26. Grant Madison. The Passing of the Great Race. – London : Wermod and Wermod, 2012. – 582 p.
27. Günther Hans F.K. The Racial Elements of European History. – London: Methuen and Co., 1927. – 204 p.

28. McCulloch Richard. The Nordish Race : [Electronic source]. – Access to the source: <http://www.racialcompact.com/nordishrace.html#anchor413671>
29. Stringer Christopher, Gamble Clive. In Search of the Neanderthals. – London: Thames and Hudson, 1993. – pp. 121-122.
30. Taylor J. White Identity: Racial Consciousness in the 21 Century/ Jared Taylor. – Oakton, Va. : New Century Books, 2011. – 340 p.

Summary

The different approaches to the interpretation of the notion of “national character” and its connection with racial approach are analyzed in the article. The influence of the national character on the aytostereotypes formation is traced. The cultural-historical sources and linguistic phenomena that are the archetypical basis of stereotypical views of the English and the Ukrainians about themselves and their national character are reconstructed.

УДК 811.14'36

ДО ПИТАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОГО ВЧЕННЯ АПОЛЛОНІЯ ДИСКОЛА

Яцків О.М.

ДВНЗ “Ужгородський національний університет”

Постановка проблеми та її визначення. Стародавню Грецію справедливо вважають колыскою європейського мовознавства. Особливий внесок у розвиток світової лінгвістики належить таким відомим давньогрецьким дослідникам, як Платон, Арістотель, Діонісій Фракієць, Аполлоній Дискол. Саме Аполлонію Дисколу належить чимала заслуга у дослідженні основних аспектів лінгвістики давньої Греції.

Актуальність статті пояснюється відсутністю комплексного вивчення даної проблеми. Окремі, вибірккові дані, що стосується висвітлення цього питання знаходимо у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників: Л.М. Гаврило, А.В. Добіаш, Р. М. Оленич, М. В. Орос, О. В. Сафроняк, А. Buttman, L. Lange.

Мета статті – дослідити наукові праці А.Дискола, що стосуються таких аспектів вивчення специфіки давньогрецької мови, як морфологія, синтаксис та окремих її діалектів.

Завдання дослідження полягає у комплексному вивченні підходу цього відомого олександрійського вченого першої половини II ст. н. е. до вивчення проблем граматики та стилю старогрецької мови.

Матеріалом дослідження є перша граматична праця про синтаксис “Περὶ συντάξεως τῶν τοῦ λόγου μερῶν” (“Про синтаксис частин мови”) в чотирьох книгах, яка збереглась до наших днів. У коло його дослідження входили проблеми морфології, синтаксису, питання діалектів та ін. До нас дійшли лише п'ять праць цього граматака: згадана вище праця “Про синтаксис...”, “Περὶ ἐπιρρήματων” (“Про прислівники”), “Περὶ ἄντωνυμιῶν” (“Про займенники”), “Περὶ θαυμασίων ἄκουσμάτων” (“Про дивовижні звуки”). Зберігся також уривок його праці про прислівники. (Див. Список джерел).

Виклад основного матеріалу та отримані висновки.

Найвищого розквіту давньогрецька граматика досягла у працях Аполлонія Дискола про синтаксис. Він був одним із найвідоміших олександрійських вчених першої половини II ст. н. е. у давній Греції, що досліджував граматику і проблеми стилю. Про морфологічне вчення цього олександрійського граматака можемо судити також на основі аналізу схолій до “Граматики” Діонісія Фракійця та уривків із творів римського граматака Прісціана, для якого Аполлоній Дискол був беззаперечним авторитетом.

Аполлоній Дискол є граматиком тексту, що аналізує вирази і їх форми, але з точки зору їх текстової дистрибуції, характеризуючи морфологічні особливості не ізольовано, а як елементи текстових структур. У першій книзі “Синтаксису” він перераховує частини мови у певній послідовності, зазначаючи, що вона не випадкова. Він перший серед античних мовознавців встановлює строгу ієрархію частин мови, обґрунтовуючи послідовність розташування їх нерівнозначністю [7, с. 54]. Він поділяє частини мови на самостійні та несамостійні. Пріоритетне становище все ж віддається імені, оскільки дія може відбутися лише тоді, коли є дійова особа.

Запозичивши кількість частин мови та їх назви у своїх попередників, Аполлоній Дискол поділяє всі частини мови на групи: πτωτικά ‘ті, що відмінюються за відмінками’ (ім'я, дієприкметник, артикль, займенник); ῥήματα ‘ті, що змінюються за часами і особами’ (дієслова); ἄκλιτα ‘ті, що не змінюються’ (прийменник, прислівник, сполучник). Як бачимо, основою такого поділу є чисто морфологічний критерій, який до Аполлонія Дискола ніде не фіксувався.

Аполлоній дає таку дефініцію імені, – відмінювана частина мови, яка показує загальну або власну якість кожного з наявних тіл або речей. Якщо у Діонісія Фракійця ім'я означає субстанцію, то у Аполлонія служить для позначення субстанції, наділеної певними якостями. Такий підхід засвідчує вплив ідеї стоїчної теорії, згідно з якою частини мови співвідносяться з логічними категоріями, зокрема ім'я відповідає якості. Аполлоній вважав, що рід імен визначається граматичною формою, а не значенням слова і розглядав три роди: чоловічий, жіночий, середній, даючи їм ті ж терміни-назви, що й Діонісій

Фракієць. Діонісієві поняття ‘загальний рід’ та ‘спільний рід’ він об’єднав під терміном κοινός γένος, ‘спільний рід’. Вважаючи однину означеною, а множину неозначеною, цей олександрійський граматики окреслює число як ознаку слова, що має здатність вказувати на різницю у кількості.

Під терміном ῥῆμα ‘дієслово’ автор “Синтаксису” розумів безвідмінкову частину мови, яка особливими формами показує різні часи, виражає дію або страждання, вказує на особи, числа, а також способи. Він іде далі від Діонісія Фракійця, вказуючи на можливість дієслова вживатись у різних способах. Акциденції дієслова у нього ті ж, що у Діонісія: способи, стани, види, числа, особи, часи, дієвідміни. Визначення способу у нього полягає в тому, що це – душевний намір, це – спосіб, у який душа схиляється до чогось. Аполлоній виділяє п’ять способів: дійсний, наказовий, бажальний, умовний, неозначений з тими ж назвами, що і у Діонісія Фракійця. Розгляд дієслівних способів він почав із неозначеної форми дієслова (ἀπαρέμφατος). На відміну від своїх попередників, форму інфінітива він вважає дієслівною, зазначаючи, що вона не має ні чисел, ні осіб, а тільки часи і стани. Оскільки ця форма у певних умовах може замінити інші способи, то вона повинна знаходитись на першому місці серед способів. Серед античних граматиків важко знайти такого, який би так детально і добросовісно занурювався у граматичні аспекти, як Аполлоній Дискол. Розглядаючи форми інфінітива, він на багатьох прикладах показує трансформацію інших способів у інфінітив, зазначаючи, що зв’язок інфінітива з особовими дієсловами не довільний, слова підбираються відповідно до значення, щоб висловлювання мало реальний зміст. Аналіз його вчення засвідчує, що він сприймав складну синтаксичну категорію – складний присудок як семантичну єдність, відчував суб’єктну природу акумулятивів в конструкціях після *verba dicendi*, дієслів, що виражають процес мовлення. Аполлоній зазначав, що дійсний спосіб вживається для позначення ствердження, заперечення та у питальних реченнях.

Для вираження бажання у давньогрецькій мові вживалася спеціальна експресивно-модальна частка εἰδέ, яку граматики називає прислівником. Аналізуючи бажальний спосіб, автор “Синтаксису” помітив направленість цього способу у майбутнє за змістом, виражену в теперішньому і минулому часі. Він зазначав, що форма імператива теперішнього часу теж передбачає відповідне в часі виконання наказу, що також пов’язане із тривалістю дії. На його думку, друга особа наказового способу вживається зі словами ἄγε, φέρε, звертає увагу на те, що перша особа не має наказового способу.

Аналіз функцій кон’юнктива, як і інших дієслівних способів, у нього не повний, – він згадує *coniunctivus prohibitivus* ‘кон’юнктив заборони’. У розгляді конструкцій кон’юнктива помітні зародки вчення про послідовність часів у складному реченні, хоча ще відсутній поділ складного речення на головне і підрядне. Серед найцінніших висновків, до яких дійшов Аполлоній Дискол, досліджуючи дієслівні способи, слід виділити такі: він перший зумів помітити і правильно проаналізувати синтаксичні особливості вживання інфінітива в мові,

йому вдалося виділити дієслівне керування і сформулювати правило про його незмінність у залежних конструкціях, він дійшов висновку, що виразити час дії можливо тільки формами індикатива [2, с. 26].

Аполлоній Дискол не дав у своїх творах визначення дієслівного стану. На глибоке розуміння природи активного, пасивного та середнього стану, які виділяє автор, вказує пророблений ним порівняльний аналіз активних та пасивних конструкцій. Він окремо розглядає середній стан і середні дієслова (μέσα ῥήματα). Середні слова – це ті, які при активних закінченнях можуть мати пасивне значення і навпаки. Від античності аналіз та розмірковування про медіальні або середні дієслова дійшли до нас лише від Аполлонія Дискола. Ілюструючи теоретичні висновки та положення, граматик показує дієслівні форми у складі конструкцій. Поділяючи та характеризуючи дієслова, що належать до активного, пасивного та середнього стану, автор в основу поділу кладе семантику. Його семантична класифікація дієслів у всій олександрійській граматичній науці є єдиною та неперевершеною за повнотою та детальністю викладу [3, с. 15].

Цей олександрійський граматик з позицій синтаксису трактує систему часів. Він визначає дієслово як частину мови, яка показує різні часи. Для визначення часів дослідник вживає терміни діонісійського походження, групує дієслова за ознакою вираження часу, дослідник орієнтується не тільки на час, а й на вид дієслівної дії, приділяє увагу взаємозв'язку способу та часу. Новизна його теорії полягає у тому, що до нього ніхто із дослідників не висвітлював питання про те, що час дієслова найкраще виражається дійсним способом. Подібно до Діонісія, він видо-часову систему стоїків замінив відносно-часовою.

Аполлоній Дискол розташовує дієприкметник у переліку частин мови після імені і дієслова, мотивуючи це його природою, – походить від цих частин мови і пов'язаний з ними, звідси і назва: μέτοχή 'співучасть'. Про погляди Аполлонія стосовно дієприкметника можемо судити на підставі свідчень Прісціана, який, називаючи Аполлонія найбільшим авторитетом у граматичному мистецтві, викладає його вчення на основі втраченого аполлонівського трактату "Περὶ μέτοχῆς" ("Про дієприкметники"). Аполлоній детально описує цю частину мови і розглядає її як таку, що бере участь у акциденціях імені і дієслова. Він зазначає, що дієприкметник має спільні акциденції з іменем (відмінок, рід, число) та дієсловом (час, стан), але йому не властиві особи і способи. На відміну від Діонісія, що обмежується лише визначенням, Аполлоній глибоко розмірковує про дієприкметник, зазначає, що він походить від дієслова та вказує на відмінності цих двох частин мови. ἄρθρον 'суглоб', 'член' він ставить у переліку на четверте місце, зараховуючи до членів артикль та відносний займенник, артикль він називає препозитивним, а відносний займенник – постпозитивним членом. Суть цієї частини мови – у відтворенні раніше згаданої особи, а не у виконанні функції розрізнення роду.

Займенник окреслює як слово, що визначає особи, поставлене замість імені, відрізняється у відмінках і числі, хоча і не визначене за звуковою формою у роді. Вважає, що займенник виконує дві основні функції: дейктичну і

анафоричну; він також ділить займенники за їх утворенням на первинні та твірні. До перших граматик відносить особові займенники, до других – присвійні. Під терміном “займенник” Аполлоній Дискол розумів особові, присвійні, зворотні та вказівні займенники.

Терміном $\pi\rho\acute{o}\theta\epsilon\sigma\iota\varsigma$ ‘прийменник’ (від $\pi\rho\tau\acute{i}\theta\eta\mu\iota$ ‘ставити вперед’) Аполлоній визначає як невідмінювану частину мови, що виступає перед усіма частинами мови у складі слів або окремо. Граматик розглядає прийменник перед прислівником, бо він може стояти і при імені, і при дієслові, а прислівник – тільки при дієслові. Автор “Синтаксису” поділяє прийменники на односкладові і двоскладові, нараховує вісімнадцять прийменників, вказуючи на їх значення, звертає увагу на випадки, коли прийменники входять до складу слів.

Спеціального визначення сполучника у своєму трактаті “Про сполучники” Аполлоній не дає, з його викладу можемо зробити висновок, що він кваліфікує його як окрему частину мови, що не має самостійного лексичного значення, а служить для зв'язку слів і думок у певному порядку. Він зазначає, що сполучники вказують порядок і смислове значення слів, які вони з'єднують. У своїй класифікації автор наводить 15 видів сполучників, даючи їм окремі назви.

Таким чином, аналіз його граматичного вчення засвідчує значну самостійність автора у трактуванні частин мови, їх акциденцій та синтаксичних функцій. Заслуги цього вченого дуже вагомі. Перш за все встановив строгу ієрархію частин мови, поділивши на самостійні та несамостійні, на ті, що змінюються та ті, що не змінюються, поклавши в основу поділу чисто морфологічний критерій, що до нього ніхто не робив. Детально заглиблюючись у дослідження дієслівних способів, проаналізував синтаксичні особливості вживання інфінітива, виділив дієслівне керування та сформулював правило про його незмінність у залежних конструкціях, прийшов до висновку, що виразити час дії можливо тільки формами індикатива; здійснив єдину за повнотою у всій олександрійській граматичній науці семантичну класифікацію дієслів.

Література

1. Античные теории языка и стиля/ Под ред. О. М. Фрейденберг. – М.-Л., 1936.
2. Гаврило Л.М. Учение Аполлония Дискола о глагольных наклонениях// Иноземна філологія: Питання класичної філології. – Львів, 1982. – Вип. 65. – С. 21–26.
3. Гаврило Л.М. Проблемы глагольного залога в александрийской грамматике// Иноземна філологія: Питання класичної філології. – Львів, 1985. – Вип. 80. – С. 15.
4. Добиаш А.В. Синтаксис Аполлония Дискола// Изв. ист.-фил. ин-та. – 1881. – VI.
5. Оленич Р. М. Александрийская грамматическая школа// История лингвистических учений. Древний мир. – Л., 1980. – С. 214–233.

6. Орос М. В. Вчення про синтаксис в античному мовознавстві// Проблеми романо-германської філології. – Ужгород, 1998. – С. 90–98.
7. Сафроняк О. В. Становлення термінів-назв частин мови у давньогрецькій граматичній теорії // Іноземна філологія: Питання класичної філології. – Львів, 1990. – Вип. 99. – С. 50–58.
8. Apollonii Dyscoli. De constructione libri quattuor/ Rec. G.Uhlig. – Lipsiae. 1910.
9. Buttman A. Des Apollonius Dyscolus vier Bücher über die Syntax, übersetzt und erläutert. – Berlin, 1877.
10. Lange L. Das System der Syntax des Apollonius Dyscolos. – Göttingen, 1852.

Summary

The article considers the Alexandrine grammarian Apollonius Dyscolus. The analysis of his grammar study points to considerable independence of the author in his treatment of the parts of speech. He established a rigid hierarchy of the parts of speech, having divided them into notional and functional, those being conjugated and those which don't. He put into practice the only (as to its completeness) semantic classification of verbs. Taking this into consideration, Apollonius Dyscolus is justly considered to be the author of scientific grammar.

УДК 811.111' 373.46+ 81 – 115

СПІЛЬНИЙ ІНВАРІАНТНИЙ КОМПОНЕНТ: ФОРМУВАННЯ СЕМАНТИЧНОЇ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ТЕРМІНА

Алієва О.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Проблема дослідження механізмів термінотворення та зв'язків між семною структурою та спільним семантичним компонентом - інваріантом, вивчення впливу цих багаторівневих взаємозв'язків на процеси функціонування та еволюції терміна у різних терміносистемах займає значне місце у сучасних семантичних дослідженнях. Основну мету термінології можна визначити як виявлення загальних закономірностей термінування понять окремих галузей знання та будова відповідних термінологічних систем.

Сучасні семантичні дослідження подвійності природи терміна, яка була помічена ще на початку розвитку термінології як самостійного напрямку лінгвістики, дозволяють зробити висновки про те, що ця подвійність надає слову-терміну особливих рис, які відрізняють його від слів загальноживаної лексики,

яким притаманна єдність планів змісту та вираження. Так, Канделакі Т.Л. зазначає, що у термінологічних системах окремі одиниці, зберігаючи план змісту, можуть набувати нових смислів, змінюючи таким чином план вираження, що підтверджує та ілюструє явище подвійності термінологічної природи [10]. В.П.Даниленко, аналізуючи групи основних термінотвірних джерел – спеціальні найменування, та іншу велику групу полісемантів, які можуть відрізнятися обсягом інформації та типом значення, також звертає увагу на вищезазначену особливість слова-терміна [9]. Питання структури лінгвістичних об'єктів, яке безпосередньо пов'язує дослідження термінологічної природи з функціонуванням терміна у різних терміносистемах (а також процеси транстермінологізації) досліджуються Ч. Філлмором, Дж. Лакоффом, М. Мінським, М.Толстим та іншими [12; 21; 23; 25]. Так, М.Толстой у структурі семантичних ознак значення розрізняє семи двох видів – опорні (конкретні і немарковані) та супутні (абстрактні і марковані) [21, с. 55 – 71], Ч. Філлмор вважає, що „...Семантичний опис можливий за умов попередньої деталізації концептуальної схеми, яка покладена в основу фрейма” [23, с.49]. Визнання ієрархічної організації значення на основі його диференційних ознак характерно також для досліджень методом компонентного аналізу значень.

У сучасних семантичних дослідженнях велика увага приділяється вивченню явища інваріантності терміна під час аналізу значення терміна в межах одного термінологічного поля та при переході в інші термінологічні поля. Дослідженнями спільного семантичного компонента – інваріанта та семантичної структури слова займалися такі відомі лінгвісти як Ж. Вандрієс [4], Д. Лотте [14], О. Суперанська [20], А. Уфимцева [22], В. Солнцев [16], Д. Шмельов [24], В. Гак [7], С. Гурський [8] та ін. Особливе значення надається зв'язкам семантичного інваріанта із поняттям концепта, яке за останні двадцять років переживає період переосмислення та певного «відродження». В теперішній час у лінгвістичній науці можна виокремити декілька основних напрямів у розумінні поняття концепта. При першому підході концепт розглядається як основна складова культурологічного аспекту, де ментальний світ – це сукупність концептів та їх складних взаємовідносин. Представником такого підходу можна назвати Ю.С. Степанова [17;18]. Другий підхід надає семантиці мовного знака головного значення під час формування змісту концепту. Цей напрям розвивають такі відомі лінгвісти, як Н.Д. Арутюнова, Т.В. Булигіна, А.Д. Шмельов та інш.) [3; 24]. Третій напрям розуміння концепту знаходимо у працях Д.С. Ліхачова, О.С. Кубрякової, І.А. Стерніна та інш., які вважають, що концепт не виникає безпосередньо зі значення та смислів слів, а є своєрідним «інструментом» для пристосування семантики слова до кожної ситуації чи явища у широкому ментальному сенсі [11; 13; 15; 19]. Теорії концепта розробляються також А. Вежбицькою, Ю.Д. Апресяном, У. Чейфом, Дж. Лакоффом, який розвиває ідеї Е. Рош, М. Мінським та інш. [1; 2; 3; 4; 5; 11; 12; 13; 15; 16; 19; 25].

Метою нашого дослідження є вивчення семантичної структури терміна, функцій спільного семантичного компонента-інваріанта та його впливу на

існування та виникнення нових смислів в процесі термінотворення, та зв'язків між цими поняттями та поняттям концепта. Беручи до уваги теоретичний огляд праць, проаналізуємо термін *portrait*. У лексикографічних джерелах [26, с.465; 27, с. 405; 28, с. 1096; 29, с. 2298] подається його опис, який складається з наступних смислів: A n. 1a) A drawing, painting or other delineation of an object, scene, etc., *gen.* – a picture, a design – креслення, малювання чи інакше живописне зображення, картина об'єкту, сцени і т.д., у *широкому сенсі* – картина, малюнок, b) *spec.* A representation or delineation of a person or animal, esp. of the face or head and shoulders, made by drawing, painting, photography, etc., a likeness – *спеціальне* – зображення чи живописне зображення персони (людини) чи тварини, особливо голови і плечей, зроблене кресленням, живописом, фотографією і т.д., портрет, образ, c) A solid image, a statue, an effigy (1570-1599 – 1630-1699) – тверде зображення, статуя, зображення, портрет, 2) The action or art of making a portrait, portraiture – дія чи мистецтво створення портрету, портретний живопис (1570 – 1599р.р.), 3 a) A thing which or person who represents, typifies, or resembles another, an image, a representation, a likeness – річ чи особа, яка представляє, типіфікує чи нагадує інших, зображення, портрет, b) A verbal picture or representation, a graphic or vivid description – усна (словесна) картина чи зображення (опис), графічний чи яскравий (жвавий) опис, B) *adj. & adv.* Of a page, book, etc., or the manner in which it is set or printed: upright, having or in a rectangular shape with the height greater than the width. *Opp.* Landscape *a. & adv.* – про сторінку, книгу і т.д. чи про манеру, в якій вони зроблені чи надруковані: вертикально, прямокутної форми з висотою більшою за ширину – на противагу слову ландшафт (пейзажний живопис). *Portrait v.t.* Now rare or obs. 1) Make a portrait, picture, or image of, = *portray v.* – робити портрет, картину, образ чогось, 2) Draw or make (a picture, image or figure), = *portray v.* – креслити чи робити (картину, образ. фігуру) 3) *fig.* Represent or describe graphically – *фігурально (образно, метафорично)* – зображати чи описувати яскраво, образно, наочно.

Системний підхід до аналізу слова-терміна з метою виокремлення спільного семантичного компонента-інваріанта та визначення семантичної структури передбачає не тільки розгляд лексеми у цілому, але і кореневої морфеми та афіксальних структур, що неможливо, у свою чергу, без урахування взаємодії синхронного та діахронного аспектів розвитку. Аналізуючи розвиток лексем *portrait* – *portray*, префікса *pro-* та кореневої морфеми *trace*, використовуючи метод семантичних опозицій та методику «значення – смисл», виокремлюємо основні семи спільного семантичного компонента-інваріанта. По-перше, виокремлюємо основи семантичних опозицій за спільними ознаками «предмет(чи об'єкт взагалі – у широкому сенсі)» та «дія (та характер цієї дії)». Диференційна ознака *portrait* – сема 1 – «зображення (як предмет і як дія)» (наприклад, опозиції – *portrait:: wiping; cleaning* (портрет :: видалення (с поверхні), портретувати :: видаляти (стирати) з поверхні). Наступною спільною ознакою є «характер (вигляд) зображення (як предмету, і як дії)». На основі цієї опозиції виокремлюємо декілька диференційних ознак – «живий предмет (людина, тварина)», а також

розширення цієї ознаки - «будь-який об'єкт, який типіфікується, уособлюється як образ (це вже може бути не тільки жива істота, але і ситуація, сцена і т.д.)», з якими пов'язана диференційна ознака «вертикальності» (опозиція portrait :: landscape). Тобто ці семи є базовою семантичною сукупністю, яка є інваріантною для досліджуваного терміна. Одночасно можна помітити взаємозв'язок між структурою інваріанта та концептом portrait, який також виражений і у кореневій морфемі trace. Його можна описати як «залишення слідів, відбитків, які залишаються від тягнення, волочби із силою».

Проаналізуємо структуру семантичного інваріанта на основі отриманих даних у лексикографічних джерелах. Якщо у основі протиставлення - матеріальні речі (фарби, холст зокрема), то отримуємо термінологічні смисли у сфері живопису. Якщо в опозиції задіяні емоційна та нематеріальна сфери (словесний опис, наприклад) – то утворені смисли є фігуральними (яскравий, жвавий словесний опис). Тісний взаємозв'язок семної структури інваріанта та концепта дає також можливість існування явища конверсії (portrait = portray).

Аналізуючи дані проведених досліджень, доходимо висновку, що виокремлення спільного семантичного компонента-інваріанта та його зв'язків із поняттям концепта дає змогу простежити формування семантичної структури терміна, та процесу виникнення нових смислів слова-терміна. Перспективи дослідження полягають у можливості прогнозування розвитку термінів та їх семантичної структури. Таким чином, необхідність подальшого дослідження лінгвістичних термінологічних одиниць є важливою як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Література

1. Апресян Ю.Д. Избранные труды: т.2. Интегральное описание языка и системная лексикография. – М.: Школа, 1995. – 767 с.
2. Апресян Ю.Д. Основы семантики. - М.: Школа, 1995 – 390 с.
3. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. - М.: Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
4. Вандриес Ж. Язык. Лингвистическое введение в историю. – М.: Эдиториал, 2004. – 408 с.
5. Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов / Пер. с англ. А. Д. Шмелёва. — М.: Языки славянской культуры, 2001. — 288 с.
6. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. - М.: Русские словари, 1996. - 416 с.
7. Гак В.Г. Сопоставительная лексикология. – М.: Международные отношения, 1977. – 264 с.
8. Гурський С. О. Деякі проблеми семантичної комбінаторики // Іноземна філологія. – Львів : Видавниче об'єднання “Вища школа”, Видавництво при ЛНУ, 1979. – Вип. 53. – с. 3 – 16.
9. Даниленко В.П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания. – М.: Наука, 1977. – 118 с.
10. Канделаки Т.Л. Семантика и мотивированность терминов – М.: Наука, 1977. – 167 с.

11. Кубрякова Е.С. Теория номинации и словообразование. Монография. Изд. 3-е. — М.: Изд-во ЛИБРОКОМ, 2009. — 88 с.
12. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем // Теория метафоры. — М.: Прогресс, 1990. — 415 с.
13. Лихачев Д.С. Теория номинации и словообразование. Монография. Изд. 3-е. — М.: Изд-во ЛИБРОКОМ, 2009. — 144 с.
14. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии. Вопросы теории и методики. — М.: Изд-во Акад. Наук СССР, 1961. — 158 с.
15. Попова З.Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике. — Воронеж: Истоки, 2002. — 192 с.
16. Солнцев В.М. Язык как системно-структурное образование. — М.: Недра, 1977. — 341 с.
17. Степанов Ю. С. В трехмерном пространстве языка: Семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства.— М.: Наука, 1985.— 336 с.
18. Степанов Ю.С. Семиотика. — М.: Наука, 1971. — 146 с.
19. Стернин И. А. Теоретические и прикладные проблемы языкознания. Избранные работы. — Воронеж: Истоки, 2008. — 595 с.
20. Суперанская А.В. и др. Общая терминология: вопросы теории. — М.: Наука, 1989. — 243 с.
21. Толстой Н.И. Некоторые проблемы сравнительной славянской семасиологии // Славянское языкознание. — М.: 1968. — с. 55 – 71
22. Уфимцева А.А. Слово в лексико-семантической системе языка. — М.: Наука, 1968. — 272 с.
23. Филлмор Ч. Дж. Об организации семантической информации в словаре / Филлмор Ч. Дж. — М.: Прогресс, 1983. — 400 с. — (Новое в зарубежной лингвистике; вып. 14)
24. Шмелев Д.Н. Проблемы семантического анализа лексики. — М.: Наука, 1973. — 280 с.
25. Lakoff G. The contemporary theory of metaphor // Metaphor and thought. — Cambridge, 1993. — 245 p.
26. An Etymological Dictionary of the English Language. — Oxford: Oxford University Press, 1991. — 780 p.
27. Bloomsbury Dictionary of Word Origins. — London: Bloomsbury Publishing, 1991. — 583 p.
28. Macmillan English Dictionary. — London: Bloomsbury Publishing, 2002. — 1692 p.
29. The New Shorter Oxford English Dictionary on historical principles. — Oxford: Clarendon Press, 1993. — 3801 p.

Summary

The article deals with the research of semantic structure of a term and common semantic component – invariant. The interdependence between notions of the semantic invariant and the concept is investigated. The system analysis of structural and semantic components of a term is taken into account.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ
METHODS OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING
DIDAKTIK
MÉTHODES D'ENSEIGNEMENT DES
LANGUES ETRANGERES

AUTONOMOUS VOCABULARY LEARNING IN A GLOBAL DIGITAL AGE

Kovach S. B.

Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute

Statement of the problem. In the 21st century, the effect of globalization had an enormous social, political, and economical impact on foreign language learning. As becoming one global community where the boundaries are being gradually eliminated, where the cost of exchanging information has been reduced due to the rapid development of technology, communication continues to intensify, quicken, and become simpler among different nations.

In this modern world, as another influence of globalization, a lot of people started to develop more interest in familiarizing themselves with other cultures. This global age does not just mean to increase the demand of speaking a dominant foreign language (e.g. English), it also means a significant and sustained increase in knowing other languages too. The participants in the interaction not just speak different languages but they also belong to different cultures, have different general knowledge, different social and historical background.

Students require a lot of effort to gain the amount of knowledge they must have in order to be able to fulfil the requirements and formulate communicative efficiency. Most of the students aim at promoting and developing all the skills and competences that are needed to become professional speakers of the target language as quickly as possible. Outside the context of any classroom, all students who are repeatedly exposed to the language, in normal circumstances can “pick it up” unconsciously. But learners who lack the target language environment have less possibilities and they should grab all the opportunities to improve their knowledge outside the school setting. An essential step for reaching their goal is to take control and responsibility for their own learning. Students should be able to make themselves understood, using their current proficiency to the fullest. They should try to avoid confusion in the message due to faulty pronunciation, grammar, or vocabulary, and to observe the social and cultural rules that occur in each communication situation.

Newness of the study. Vocabulary has been given pride of place in studying a foreign language for a long time. Recognizing the communicative power of this knowledge students might reasonably try to acquire a working knowledge of a large number of words [16, p. 73]. Allen [2, p. 5] emphasized the significance of vocabulary in learning a language, as without vocabulary, it is difficult to communicate. She claimed that lexical problems frequently interfere with communication; as a result, the interaction breaks down when people do not use the right words.

In the field of foreign language learning, there is an increasing awareness of the importance of becoming autonomous learners. In higher education, students are expected to become autonomous and independent and make conscious effort to learn

vocabulary outside of the classroom, since exposure to the target language is limited in university classes and they cannot learn all language vocabulary there. However, a lot of undergraduates “struggle to cope with the independent and self directed style of learning expected by higher education tutors” [18, p. 2].

The aim of this article is to focus on this very actual issue involving the reasons to promote and develop autonomous learning in the context of enriching and improving vocabulary through technology, mainly through the opportunities given by modern digital tools, as an innovative use of modern technologies in the process of learning a foreign language.

The task of the present research is to define the influence of digital applications on autonomous vocabulary learning and outline strategies as well as techniques to be incorporated into students’ independent vocabulary learning.

The subject of research. In order to carry out the present investigation numerous studies dealing with relationship between independent learning and vocabulary knowledge were considered.

To fulfil the set tasks, the inductive method which served as a guideline to study the research topic and the comparative method to demonstrate relationship between autonomous learning and vocabulary knowledge were applied.

Findings and discussion. The generally accepted definition of learner autonomy is given by Holec which is “the capacity or ability to take charge of one’s learning” [8, p. 3]. This can be recognised in a wide variety of behaviours as a capacity for detachment, critical reflection, decision-making, and independent action [10, p. 8]. Benson highlights that, when we talk about autonomy in language learning, we usually “refer more to a certain kind of relationship between the student and the learning process.” [5, p. 79]. According to Nunan [13, p.193], “fully autonomous learner operates independently of classroom, teacher or textbooks”. Nation’s [12, p. 16] point of view is in contrast with this; he states that learner autonomy does not mean avoiding any instructions and claims that it is possible to be an autonomous learner with a supportive attitude of the teacher. Teachers can design activities and create a language context where students want to learn and know how to learn. They can teach relevant vocabulary, judge and give instruction in strategies of how to learn vocabulary autonomously.

Learner autonomy has a long lasting influence since it provides the learner with many privileges: it helps to enhance motivation, it provides more opportunities for communication in a non-native environment. In addition, it enhances the learner's willingness towards active learning and it caters to the individual needs of learners at all levels.

To become autonomous learners, students need a desire to take control and responsibility for their learning, to be conscious of what approaches are being taken to reflect on their affects, and to consider other approaches and also to possess the skills and knowledge to be autonomous. The first principles to follow in autonomous vocabulary learning is to set goals, never stop enriching vocabulary size and depth and seek the chances to apply receptive and productive uses of lexical items. Learners

should know what vocabulary to learn, how to learn and use it, and most importantly when can they say that a word has been learnt and be aware of how well it has been learnt [12, p. 9-10]. Word knowledge can be thought of as encompassing three elements: the word's form, meaning and use [17, p. 15]. Knowledge of form might include phonological and orthographical form as well as any recognizable word parts. Beyond the word's definition as given in a dictionary, meaning also encompasses connotation and synonyms. Using the word fluently requires an understanding of appropriate grammatical function, common collocations, appropriacy in different contexts and frequency of use [7, p. 127].

Diverse vocabulary learning strategies and techniques provide ways for students to improve and enrich vocabulary knowledge: [1; 16, p. 89-90; 9, p. 94]

- Extensive reading and guessing unknown words from context are the most effective and natural ways to improve vocabulary.
- Alternative word list provides more information than a simple word list (e.g. translation, grammar, some bright idea to help remember the word). Specific word list helps to prepare for the type of vocabulary one needs. Learning from word cards can also be efficient. Students should know how to apply these direct, decontextualized learning procedures the most affectively. These kinds of learning are a very useful starting points for reflection on their progress.
- Graphic organizers provide students with more exposures to words they are acquiring and will help them solidify the knowledge they have gained.
- Vocabulary trees help to provide context.
- Word spider (or memory map), where connections in meaning or use between different words are visually indicated in the structure of the diagram. Concept of definition map shows the elements of a typical dictionary definition. Word part Web in content areas such as science, are useful to memorize roots that recur. Semantic maps can be used to develop understanding of a particular concept or group of thematically related words.
- Semantic feature analysis is another good way to share content.
- Venn Diagram is useful to compare and contrast related concepts.
- Grid helps to see not only one word but also its relations with the others.
- Word formation chart provides the concept noun, personal noun, adjective and verb forms of key vocabulary.
- Learning a group of synonyms, antonyms, collocations enhance fluency.
- Using a Corpus. By using corpora, a student can find which words are often used together with target vocabulary words. Combining corpora use with vocabulary trees is a great way to learn key vocabulary for specific vocabulary target areas.

One of the hardest aim for learners to achieve is to be able to monitor their progress and use it mostly when they feel the lack of encouragement. Students need to accept that vocabulary learning is a long-term task. Nation [12, p. 16-17] suggests the following ways to control their vocabulary learning progress: to keep a record of how many words have been learnt and how quickly did it happen, make a list of situations

and topics where the target language is used and success is achieved and keep examples of language use at regular intervals.

The emergence of new technical gadgets greatly contributed to provide new creative ways to acquire and develop a language. Moreover, the booming of using the internet, inside and outside school settings also suggests numerous possibilities for enhancing vocabulary. To present all the alternatives are impossible; therefore, to promote autonomous behaviour in foreign language learners, the current study focuses on the applications of web-enabled devices (e.g. smartphones, tablets, iPads, netbooks), which include most of the vocabulary techniques and strategies mentioned above.

Among various applications there are several where vocabulary is just a part of the program, and numerous where the whole application is built on learning vocabulary:

Duolingo offers innovative and addictive exercises having a balance between grammar and vocabulary; *Busu* downloads exercises in advance, and it alternates grammar and vocabulary lessons with listening-comprehension tests and short writing assignments that are corrected by native speakers using *Busuu*; *Livemocha* is an extremely comprehensive language learning community and program; *Lingorami* has a game format and uses visual learning with images, *Mango* offers intuitive language construction including all the four key conversational components such as vocabulary, pronunciation, grammar, and culture; *Mosalingua* is a spaced repetition program that schedules the review system just before the learner is likely to forget what has been learnt previously; *Anki and Memrize* is a flashcard-style program and largely focuses on memorization [4, p. 228-33].

PowerVocab: Vocab Word Game presents different meanings of a word from which the appropriate one should be chosen. Word Challenges not only test the understanding of a word but unlock more words. The review section guides to check the pronunciation of a word, its definition, and a number of sentences showing its usage. *uVocab – Vocabulary Trainer* helps to see the brief meaning of a word, listen its pronunciation, search for more definitions and view the word's page for its forms, synonyms and usage examples. In playing *Miss Spell's Class*, the learner needs to indicate that the given word is correctly or incorrectly spelled. *Dictionary.com Flashcards* offers a set of cards from which students can choose depending on what they would like to study, such as Twelve absolutely ridiculous words, Essential Latin roots or Don't be an oxymoron! The quiz option helps to test how much a word has been learnt. *Test Your English Vocabulary* goes for testing on words that appear on tests. *Vocab Builder* is an effective, and fun way to review for tests [3; 11; 14].

Electronic dictionary is also a great tool to guide learners towards further independent study and enables language learners to check their own knowledge, and to eliminate weaknesses in spelling, pronunciation, grammar and meaning just clicking a button. It provides quick access, interactivity and hypertextuality, multimedia affect and some extra features (video, audio material, corpus examples, games) which all increase the potential of learning and motivate students to learn more. [15, p. 68]. Different types (e.g. monolingual, bilingual dictionaries, bundles, thesauri, etc.) of dictionaries are available to support autonomous vocabulary learning:

Oxford Dictionaries Quick Search is the world's most trusted dictionary available access for free; with *Wordflex Touch Dictionary* to manipulate word trees is quick and easy; *Concise Oxford English dictionary & Thesaurus*, *Oxford Concise Thesaurus* help to pinpoint exactly the right word, *Advanced English & Thesaurus* show how each word is linked to other words in terms of synonyms, antonyms, hyponyms, and more [3; 11; 14].

A paper of this length cannot completely cover the whole topic but it made an attempt to confirm that globalization and the application of digital artefacts greatly affected foreign language learning. As an ultimate goal of education is to produce lifelong learners who are able to learn autonomously, it is vital to promote autonomous learning and train students to realise its benefits. Having a rich vocabulary is crucial in communication; autonomous learners in learning vocabulary should have a continuous desire to improve it and develop their strategic ways of learning. It is not the teachers responsibility to teach all vocabulary but they should support their students by teaching them different strategies and help them to find the necessary resources to carry on their learning outside the classroom.

Literature

1. Абрамова Т. Developing Vocabulary. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://archive.1september.ru>
2. Allen V. F. Techniques in Teaching Vocabulary. – Oxford, 1983. – 136 p.
3. Android apps for improving vocabulary. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.androidauthority.com/best-android-apps-improving-vocabulary-107606/>
4. Barrs, K. Mobility in learning: the feasibility of encouraging language learning on smartphones. // Self-Access Learning Journal, 2011. – Vol. 2 – № 3, 228-233 p.
5. Benson, P. 2010 Measuring autonomy: Should we put our ability to the test? // Paran, A. & Sercu, L. (Eds.), Testing the untestable in language education. – Bristol: Multilingual Matters, 2010. – 77-97 p.
6. Cynthia & Johnson D. Why teach vocabulary? [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.epbooks.com>
7. Ellis N. C. 'Vocabulary Acquisition: Word Structure, Collocation, Word-class and Meaning' // Schmitt N. & McCarthy M. (Eds.) Vocabulary: Description, Acquisition and Pedagogy. – Cambridge, 1997. – 127 p.
8. Holec, H. Autonomy and foreign language learning. – Pergamon: Oxford, 1981.
9. Hollo D., Kontráné H. E. és Tímár E. A krétától a videóig. – Budapest, 1996. – 200 p.
10. Little, D. Autonomy in language learning: some theoretical and practical considerations. // Gathercole, I ed. Learning foreign languages from authentic texts. –Authentik/CiLT: Dublin/London, 1990. – 7-15 p.
11. Mobile apps. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://dictionary.reference.com/apps>
12. Nation, P. Helping learners take control of their vocabulary learning. // GRETA, 1998. – Vol. 6 – № 3, 9-18 p.

13. Nunan, D. *Designing and adapting materials to encourage learner autonomy*. – London: Longman, 1997. – 193 p.
14. Oxford Dictionary apps. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.oxforddictionaries.com/words/oxford-dictionary-apps>
15. Pérez T. I. Accelerated learning strategies in a computer assisted language learning environment. *GRETA*, 2002– Vol. 9 – № 2, 64-72 p.
16. Scrivener J. *Learning teaching a guidebook for English language teachers*. – London, 1998. – 432 p.
17. Thornbury S. *How to teach vocabulary*. – Malaysia, 2007. – 185 p.
18. Wilde, S., Wright, S., Hayward, G., et. al. *Nuffield review higher education in focus groups preliminary report*. – Oxford University: Oxford. 2006. – 73 p.

Резюме

В епоху глобалізації, попит на вивчення мови зріс, і формування автономії учня стало ключовим фактором у цьому процесі. Технологічне розмаїття і нововведення в сфері комунікації забезпечують захоплюючі можливості для полегшення автономного навчання. Роль знання лексики в оволодінні мовою неймовірно велика. Ця стаття пропонує з'ясувати причини, що сприяють автономному навчанню лексики за допомогою цифрових носіїв інформації. Поява нових засобів пропонує величезну кількість ресурсів для самостійного навчання у процесі збагачення словникового запасу.

УДК 811.111'36251

OVERCOMING CHALLENGES IN WRITING

Litak A.M.

Uzhhorod National University

Introduction. One cannot but agree to the fact that the invention of alphabetic writing was a pivotal development not only in the history of writing but also humanity. It allows us to share information, opinions, feelings, etc. We would not be able to find out anything about our past and the antecedent generations.

Writing is one of language skills. Much attention has been paid to speaking and listening, but not writing. Issues related to students' writing skills have been studied by such researchers as Evans, Kellog, Laflamme, Graham, Harris, Zimmerman, Malouff, Rooke, Schutte, etc. I concur with Geiser and Studley that effective writing skills are essential in higher education as well as in the world of work. Notwithstanding the

benefits of writing, students loathe it. Besides, the quality of written pieces is dropping drastically.

Significance. This investigation is of importance since attempts are made to elucidate the underlying reason for students' poor writing and provides them and their teachers with helpful tips.

Objectives. The paper zeroes in on students' writing obstacles and ways of their overcoming.

Discussion and investigation. Writing is a challenging and contradictory process. Writing any piece in one's native language makes a person feel petrified. However, when you are asked to write something in English, it's more complicated. We want our students to write well. But students are not inclined to write well. There are many reasons why students are reluctant to write. Some reasons include boredom, poor knowledge of necessary skills, and lack of interest in the topic. Students who struggle with writing generally dislike practising writing. Frequently students are bored because they are used to the fast-paced stimuli of television and video games. Many of us also blame the lack of homework in school/university or the breakup of a family. Admittedly, the crisis in writing has remained stable for over 100 years. The crisis is believed to have begun with the rise of mass education at the end of the 19th century. But the fact is that the most obvious reason why students do not write well is that they receive a limited amount of instruction in writing and they don't write very much.

My teaching practice shows that writing and reading are interdependent. Laflamme states: "Reading and writing are two analogous and complementary processes that both involve generating ideas, organizing ideas into a logical order, drafting them a number of times to achieve cohesion, and revising the ideas as is appropriate [6, p. 373]". The processes are so closely aligned that some researchers even advocate teaching reading and writing simultaneously, rather than as two separate subjects [Laflamme 1997]. The poor vocabulary prevents students from expressing their thoughts. Reading is one of the ways of enriching our vocabulary. The copious vocabulary facilitates expressing his / her thoughts fully and clearly.

Writing should be approached by students as a process. After selecting the topic, the students need to consider five basic activities: 1. Preplanning and organizing; 2. Writing the draft; 3. Proofreading (looking for errors) and rewriting; 4. Editing (elaborate and enhancing the content) and rewriting; 5. Writing the final. Writing should be characterized by: -clarity; -coherence; -focus. Students state that their biggest problem with a writing assignment is getting started. Allan Gurganus, a novelist, short story writer and essayist emphasizes: "Writer's block is caused primarily by judging your writing before or as you write. If you have perfectionist tendencies, writing may be particularly difficult for you. What is essential to keep in mind is that writing is a process, and a process takes time. If you expect what you write to come out perfectly in the first draft, you will be plagued by writer's block your whole life. The first draft is called a "rough draft" because it is unformed [<http://www.esc.edu/online-writing-center/resources/academic-writing/strategies-for-academic-writing/>]" He insists that a way to think about writing is to imagine that there are three parts of your personality

that have to get involved before any writing project is finished. They are as follows: inventor, reader, editor. At the stage of an inventor, one conjures up ideas, visions, dreams, schemes and plans. One can be messy and disorganized, and write down whatever comes to mind – even if it seems illogical or off the topic. As soon as a rough draft has been cooked up, one should distance from it for a while. Afterwards, an inner reader points out whether you need to develop ideas, add or omit details. On receiving feedback the inventor gets down to revising and rewriting. Then the editor's turn comes. This inner editor detects clunky sentences, spelling mistakes, a weak conclusion. Reading aloud might be helpful. When something sounds awkward, you are most likely to hear this. Polishing a draft is actually the final stage of the writing process.

Writing is often taught in such a way that student failures, rather than successes are focused on. Creative use of language, inventive thinking, a critical reasoning often evoke not praise but hostility. Some teachers even use writing as a form of punishment. Good writing is something they believe they will never be able to achieve. Kellogg stresses that writing well is a major cognitive challenge, because it is at once a test of memory, language, and thinking ability. Graham, Harris, Zimmerman agree upon the fact that composing an extended text appears to require the self-regulation of planning, text generation, and reviewing through meta-cognitive control of these processes. Evidently, if students' thinking skills improve, their writing skills improve too. The methods, designed by Edward de Bono, prove to be helpful, they allow one to order thinking and, consequently, boost writing skills.

Nevertheless, writing skills need to be explicitly taught. Malouff, Rooke, Schutte suggest that the specific strategies can help students improve their writing skills. Each strategy targets motivation, instruction, practice, or feedback. "Academics can help students improve their writing skills by (a) increasing student motivation to have good writing skills, (b) providing instruction in writing processes and rules, (c) providing writing practice, and (d) providing constructive feedback about the students' writing. With high motivation, students will find ways to improve their writing and will persist in the effort. To write well, students need to apply appropriate processes, such as starting early, and to apply the rules of writing, such as grammar rules. Writing practice helps most when students receive clear, specific feedback about what to do the same and what to do differently in the future [<http://www.une.edu.au/about-une/academic-schools/bcss/news-and-events/psychology-community-activities/simple-strategies-academics-can-use-to-help-students-improve-their-writing-skills>]". I've faced one more problem while teaching writing. Students are unaware of their mistakes. I have been checking the third-year students' written pieces over the academic year and I should lay the stress on the fact that even after being corrected they make the same mistakes. It is a valuable idea to make students notice their mistakes and correct them immediately. A teacher simply underlines the sentence which contains a mistake and a student is given the possibility to correct it under the teacher's guidance. It is a student who corrects, not a teacher. I can scarcely express admiration for the words: "I have never "corrected" my students' writing mistakes, at least not in the traditional way. I have always told my students, "If I correct your English, I improve my English; if you correct your English,

you improve yours [<http://www.colorincolorado.org/article/14539/>]. I've employed this way of correcting too. I happen to deliberately read sentences which contain mistakes in front of the group of students. Afterwards, I ask each student whether the sentence sounds correct, if not, what mistakes they detect and what corrections they would make. I do this either with the whole group or individually. It proves to be working perfectly. The only drawback is time constraints.

Research outcomes and perspectives. In conclusion, it ought to be reiterated that writing as well as thinking is a skill, and any skill can be improved. Writing is different from other academic domains in the way its skills come together. Writing is a complex domain to learn and teach because it requires bringing together many skills. So a successful writer must be the ultimate multitasker to maintain attention to many processes and details at once. Students must build and hone their competency in two broad areas: writing mechanics and writing process. Writing any high-quality piece is a time-consuming process. The deliberate writing practice should lie at the heart of writing education. Students' success in writing also depends on how exhaustively he / she is instructed by a teacher. It is to be emphasized that a student should be made prone to self-correction. This becomes feasible providing students notice their mistakes. My observations show that the aforementioned way of correcting mistakes is efficacious. Both teachers and students might find the obtained results useful since these contribute to comprehending the problems they face more clearly and find possible solutions. The further linguistic interest is determined by investigating Dr. de Bono's "Six Thinking Hats" as a technique for improving writing.

Literature

1. Access Centre: Accessing Skills Toward Successful Writing Development, available at: <http://www.readingrockets.org/article/accessing-skills-toward-successful-writing-development>, retrieved: 8.02.2015.
2. Davis, B. G. Helping students write better in all courses, 2002.
3. Ediger, Marlow. Reading and Vocabulary Development. / Journal of Instructional Psychology, 1999. - Vol. 26. - No1, P. 7-15.
4. ESC Online Writing Centre: Strategies for Academic Writing, available at: <http://www.esc.edu/online-writing-center/resources/academic-writing/strategies-for-academic-writing/>, retrieved: 1.04.2015.
5. Improving Writing Skills: ELLs and the Joy of Writing, available at: <http://www.colorincolorado.org/article/14539/>, retrieved: 10.04.2015.
6. Laflamme, John G. The Effect of Multiple Exposure Vocabulary Method and the Target Reading/Writing Strategy on Test Scores. // Journal of Adolescent & Adult Literacy, 1997. - Vol.40. - No.5, P. 372-384.
7. Malouff, Rooke, Schutte. Simple Strategies Academics can Use to Help Students Improve Their Writing Skills, available at: <http://www.une.edu.au/about-une/academic-schools/bcss/news-and-events/psychology-community->

activities/simple-strategies-academics-can-use-to-help-students-improve-their-writing-skills, retrieved: 10.07.2015.

8. Murray, D. M. A writer teaches writing /2nd ed. – Boston: Houghton Mifflin, 1985.
9. Strategies for academic writing, available at: <http://www.esc.edu/online-writing-center/resources/academic-writing/strategies-for-academic-writing/>, retrieved: 5.12.2015.

Резюме

В статті розглядаються труднощі, пов'язані з написанням різних видів письмових робіт, зокрема, творів, есе та ін., англійською мовою. Було виявлено, що рівень їх якості з кожним роком знижується. Одними з головних причин цієї ситуації є те, що студентам бракує практики, також – вони недостатньо ознайомлені з особливостями створення письмових робіт. Спостереження показують, що студенти не усвідомлюють, що написання будь-якої роботи – це процес, який потребує витрат часу. Вміле написання певного письмового тексту є когнітивною складністю, адже включає одночасну перевірку пам'яті, мови, мисленнєвих здібностей. Можна дійти висновку, що покращення мислення веде до вдосконалення письмових навичок. Варто зазначити, що студенти переважно не помічають своїх помилок. Тому зусилля повинні бути спрямовані на те, щоб виховати в них здатність до самокорекції, а це можливо лише в тому випадку, якщо вони навчаться помічати свої помилки.

УДК 81'243: 372.8: 78

МУЗИКА У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Мишко С.А.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Постановка проблеми та її визначення. Світові стандарти сучасної освіти спрямовані на підготовку освіченої, творчо розвиненої людини, здатної адаптуватися в сучасному соціально-економічному оточенні. Вимоги до знання англійської мови, яка є одним із показників успішності та освіченості людини, вимагають підвищення ефективності її викладання у вищих навчальних закладах. Найважливішою умовою, яка забезпечує ефективність процесу навчання і виховання є емоції, які стимулюють пізнавальні процеси людини. Дослідження доводять, що особливе значення для підвищення ефективності та посилення мотивації вивчення іноземних мов має цілеспрямований вплив на емоційну

пам'ять. Одним із ефективних засобів вивчення іноземної мови, який характеризується сильним психофізіологічним впливом, є музика. У роботах Н.Білоножко, О.Карпенко, О.П.Кирпичникової, Г.Синькевич розглядається використання віршовано-пісенних матеріалів у вивченні іноземних мов у середніх школах. Певні аспекти даної проблеми аналізуються у роботах зарубіжних дослідників К.Біер, Д.Гріффі, Т.Мерфі та Дж.Хармера.

Актуальність. Слід підкреслити, що хоча музика і використовується на практичних заняттях з іноземних мов, немає системного підходу до даного методу навчання, а також комплексного теоретичного дослідження та обґрунтування даної проблеми у сучасній вітчизняній методиці викладання іноземних мов. **Метою** нашого дослідження є виявлення ефективності використання музичного матеріалу в процесі викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах, а **завданням** – критичний аналіз використання англійських пісень для розвитку основних видів мовленнєвої діяльності.

Матеріалом дослідження слугували статті українських та зарубіжних дослідників, присвячені проблемам використання музичних матеріалів у вивченні іноземних мов та практика викладання іноземних мов на факультеті «Міжнародної політики, менеджменту та бізнесу» УжНУ.

Виклад основного матеріалу та отримані висновки. Одними з найважливіших факторів при вивченні іноземних мов є зацікавленість студентів та мотивація. Використання музики при вивченні іноземної мови сприяє підвищенню зацікавленості студентів, робить процес навчання більш приємним. Музика є частиною життя студентів, і навіть студенти початкового рівня люблять слухати музику з текстами англійською мовою і підспівують пісні більш вільно, ніж вони розмовляють іноземною мовою, що допомагає зламати мовні бар'єри і дозволяє студентам краще ставитися до свого викладача та сокурсників.

Американські вчені провели дослідження щодо впливу музики на рівень інтелектуального розвитку і прийшли до висновку, що у студентів, які перед тестуванням слухали музику В.А.Моцарта, результати теста IQ були вищими.

Дослідник Д.Кемпбелл стверджував, що музика покращує пам'ять, аргументацію, просторову уяву та логічне мислення. На його думку, під впливом музики, яка підвищує рівень катехоламінів і серотоніну, нейротрансмітери беруть участь у процесах навчання. Дж.Хармер підкреслював, що музика може забезпечити задовільний зв'язок між світом дозвілля та світом навчання [12].

Слід наголосити, що викладачам необхідно ретельно готуватися до проведення практичних занять з використанням музичного матеріалу, відбираючи твори та неодноразово прослуховуючи їх з метою підбору матеріалу, який відповідає темі заняття, при цьому необхідно враховувати рівень володіння мовою та вік студентів для досягнення бажаного результату. К.Біер пропонує цікавий, на наш погляд, підбір музичного матеріалу для роботи з різними видами вправ:

- а) граматичними – В.А.Моцарт, Й.Гайдн, І.С.Бах;
- б) вправи на розвиток уяви – М.Равель, К.Дебюссі;

в) сучасні події – реп та етнічна музика;

г) обговорення «серйозних питань» – Л.В.Бетховен, І.Брамс[6].

Однією з вправ з використанням музичного матеріалу може бути наступна – ми пропонуємо студентам прослухати певний музичний твір, наприклад композитора-романтика, та описати, що вони уявляли, використовуючи певні часові форми дієслів. Подібні вправи сприяють розвитку навичок творчого письма. Студентам даються домашні завдання наступного типу – підібрати музичний матеріал (час прослуховування не більше двох хвилин), описати його та представити для обговорення в групі; кожному студенту підібрати свій матеріал(не більше хвилини), здати описання викладачу та під час прослуховування визначити, який опис відповідає музиці.

Слід зазначити, що під час проведення практичних занять з іноземних мов з використанням музичного матеріалу викладачі частіше всього використовують пісні. Д.Гріффі стверджує, що ніхто не знає, чому пісні настільки потужні, але всі знають, що вони такими є насправді [7, с.4]. Пісні містять в собі як владу музики, так і силу лірики. Вони захоплюють нашу уяву, емоції та інтелект з однаковою силою, незалежно від нашої мовної приналежності [8, с.2]. К.Шопп виділяє наступні причини використання пісень у процесі викладання іноземних мов: емоційні, когнітивні та лінгвістичні, які переплітаються між собою і дозволяють продемонструвати цінність даного виду занять [11].

Викладачі іноземних мов дуже часто використовують пісні з метою введення нової лексики, так як вони сприяють її засвоєнню у контексті. Американськими вченими було проведене дослідження, метою якого було виявлення рівня засвоєння та збереження у пам'яті нового лексичного матеріалу учнями двох груп, при чому в першій групі учнів навчали лексиці традиційними методами, а у другій – за допомогою пісень. Після 12 тижнів навчання учні виконали стандартизовані лексичні тести. Результати другої групи були значно кращими. Дослідники вважають, що саме музика та її компоненти – ритм, мелодія, наголос та звук активізують різні частини мозку, відповідальні за запам'ятовування [13]. Таким чином, слова та фрази, які вводяться за допомогою пісень, легше запам'ятовуються та зберігаються в нашій пам'яті набагато довше.

Однак, необхідно спрямовувати роботу не лише на розширення словникового запасу, а й ставити певні фонетичні та граматичні завдання. Вчені з'ясували, що музичний слух та увага тісно пов'язані з розвитком артикуляційного апарату. Розучування і виконання коротких, нескладних по мелодійному малюнку, але з чітким ритмом, з частими повторами пісень допомагають швидше і надовго запам'ятати артикуляцію, наголоси, вимову звуків і слів.

Використання пісень сприяє покращенню вимови, адже вони є автентичним зразком мови з усіма її «пастками» – різною довжиною голосних звуків, різною вимовою деяких слів, а також особливостями зв'язного мовлення. Слід підкреслити, що дуже часто, особливо на початкових етапах навчання іноземним мовам, студенти вчать слова, вимовляючи їх відокремлено, а не в контексті і, таким чином, звикають до ідеальної вимови. Однак, носії мови, як правило,

з'єднують слова, деякі зі звуків відрізняються від тих, які вивчили студенти, і, таким чином, вони можуть стати більш важкими для розпізнавання. Ми поділяємо думку Ш.Ріксон, яка підкреслює, що не слід занадто концентруватись на вимові окремих слів без контексту [10, с.39]. Крім того, студенти часто вважають скорочення неправильними, такими, що можуть вживатися лише у розмовній мові. Студентам можна запропонувати послухати виконавців із США та Великої Британії та визначити відмінності між варіантами мови. Слід підкреслити, що саме робота з піснями допомагає студентам опанувати навички сприймання на слух різних видів текстів та різновидів сучасної англійської мови. На нашу думку, використання пісень сприятиме розвитку навичок зв'язного мовлення.

Ми вважаємо, що недостатньо уваги приділяється використанню музичного матеріалу, зокрема пісень, при проведенні аудіювання, при чому можуть бути використані ті ж самі види вправ, що і при традиційному аудіюванні, а зацікавленість студентів може бути значно вищою.

Одним із важливих принципів успішного вивчення іноземних мов є принцип повторення. Ми цілком поділяємо точку зору Т.Мерфі відповідно до якої саме пісні можуть активізувати механізм повторення, адже використання інших видів вправ на повторення може зробити практичне заняття нудним, а улюблену пісню можна повторювати знову і знову з однаковим задоволенням. Т.Мерфі підкреслює, що музика має потенціал змінювати атмосферу, маючи на увазі атмосферу в аудиторії. На його думку, музика надає енергії та запалює зображення, коли студенти скаржаться, що не знають, про що писати [9, с.37]

Цікавою, на наш погляд, є методологія, розроблена Г.К.Лозановим з Болгарії – так звана «суггестопедія», яка претендує на створення гіпермнезії, тобто відмінної пам'яті. Навчання іноземній мові, відповідно до цієї методології, супроводжується музикою. Так, наприклад, студентам роздаються тексти та переклад діалогів і надається можливість прослухати їх двічі – у сповільненому та нормальному темпі у супроводі класичної музики. На думку автора, музика може залучати до роботи відповідну півкулю головного мозку і робити навчання більш цілісним досвідом [5].

Ми цілком погоджуємося, що регулярне використання пісень на заняттях з іноземних мов може допомогти зменшити або навіть повністю усунути деякі з негативних чинників, що перешкоджають засвоєнню мов, адже пісні більшою мірою, ніж інші традиційні методи навчання, пробуджують інтерес студентів через їх відмінність від традиційних методів викладання. Вони збагачують вправи і запобігають почуттю одноманітності під час занять [12]. Завдяки використанню музики і ритму значно поліпшується психологічний клімат, зникає напруга, підвищується емоційний тонус студентів, підтримується інтерес до предмета. Студенти відчувають себе більш впевнено і комфортно.

Слід підкреслити, що англійські пісні можна використовувати для розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності. Тематичні пісні можуть стати предметом обговорення і, навіть, початком дискусії по певній проблемі. Особливу увагу слід звернути на культурне підґрунтя пісень. Пісні іноземною мовою завжди

наповнені енергетикою цієї мови, її народу. Кожна мова має свій ритм, свої відтінки звуків, і через музику простіше розкрити красу мови та зрозуміти, як інший народ висловлює різні емоції. Слухаючи англійську музику та виконуючі певні завдання, ми знайомимо студентів з культурою англомовних країн, особливостями традицій та національними рисами народностей, які там проживають. Таким чином, використання пісень на заняттях з іноземних мов можна розглядати як один із засобів знайомства з іншими культурами в рамках полікультурної освіти.

Література

1. Білоножко Н. Використання музичних виражальних засобів у процесі навчання англійській мові // Іноземні мови. - 2001. - №4. – С. 16.
2. Карпенко О. Вивчення іноземної мови через пісню і музику // Англійська мова і література. - 2004. - №12. – С. 2 – 3.
3. Кирпичникова О. П. Роль музики та пісень у навчанні англійської мови // Іноземні мови у школі. - 1990. - № 5. – С. 45 – 48.
4. Синькевич Г. Песня на уроке английского языка // Иностранные языки в школе. - 2002. - №1. – С.52
5. Суггестопедия при обучении иностранным языкам // Методы интенсивного обучения иностранным языкам. – Вып. 1. – М., 1973. – С. 9-17.
6. Beare K. Using Music in the ESL Classroom - English as 2nd Language Using Music in the ESL Classroom - English as 2nd Language.[Електронний ресурс] / Beare K. – Режим доступу: <http://esl.about.com/od/esleflteachingtechnique/a/brainmusic.htm>
7. Griffiee D. T. Songs in Action. – Hertfordshire: Prentice Hall International, 1995. – 105p.
8. Holmes V.L. and Moulton, M.R. Writing Simple Poems: Pattern Poetry for Language Acquisition. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – 86p.
9. Murphey T. Music and Songs. – Oxford: Oxford University Press, 1992. – 160 p.
10. Rixon S. Developing Listening Skills. – London and Basingstoke: Macmillan Publishers Ltd., 1986. – 237p.
11. Schoepp K. Reasons for Using Songs in the ESL/EFL Classroom // The Internet TESL Journal, Vol. VII, No. 2, February 2001 [Електронний ресурс] / Schoepp K. – Режим доступу: <http://iteslj.org/Articles/Schoepp-Songs.html>
12. The song as a special vocabulary teaching tool [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.motivationraising.com/song-vocabulary-teaching-tool>
13. Using Music to Teach Vocabulary Improves Attitude and Retention [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://neuronetlearning.com/blog/using-music-to-teach-vocabulary-improves-attitude-and-retention/>
14. Using Songs in the ESL Classroom [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.esl-lounge.com/songstop.php>

Summary

The article deals with the problems of using music in teaching ESL. The author underlines that English songs can be used for a wide variety of ESL learning and teaching activities as they provide the authentic language with all its „traps“ and can positively influence our students' motivation. Listening to English music and performing certain tasks, we acquaint our students with the culture of the English-speaking countries, their customs and traditions.

УДК – 378:371.315:81'243

ПРОЕКТНА МЕТОДИКА У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Пітра Н.В.

ДВНЗ „Ужгородський національний університет”

У статті розглядаються основні різновиди методу проектів, визначаються характерні особливості методу, аналізуються вимоги щодо організації проектної діяльності студентів. Представлено різні аспекти використання методу проектів, його етапи та види робіт. Проаналізовано вплив методу на комунікативні здібності студентів, рівень їхнього практичного володіння іноземною мовою. Доведено, що саме проектна методика спрямована на розвиток творчих здібностей студента, стимулювання його самостійної продуктивної навчальної діяльності.

Постановка проблеми та її визначення. До викладачів іноземної мови висуваються більш високі вимоги щодо викладання. На сучасному етапі необхідною умовою навчання є впровадження таких методик, які б більш ефективно розкривали потенціал студентів, їх інтелектуальні, творчі та моральні якості та сприяли підвищенню мотивації до вивчення іноземної мови, активізували їх пізнавальну діяльність, спонукали до творчого пошуку та самовдосконалення. Іноземна мова як навчальна дисципліна сприяє створенню умов необхідних для розвитку культурних та особистісних якостей студентів.

Актуальність. Загально відомо, що на різних етапах розвитку суспільства кожне покоління повинно володіти іноземними мовами значно краще, ніж попереднє. На сучасному етапі розвитку України до учнів ставляться нові вимоги щодо володіння іноземною мовою, з'являється необхідність у якісній зміні процесу викладання для покращення професійної підготовки учнів. Сучасний

етап розвитку освіти в Україні потребує все більше нових методів навчання саме для його ж ефективності. Серед інших актуальним є метод проектів. Проектний підхід сприяє посиленню індивідуалізації процесу навчання, пошуку оптимального поєднання теорії та практики, актуалізації наявних знань та умінь студентів, стимулюванню їх до розв'язання власних життєвих проблем. Для такого виду діяльності є характерним кооперативне чи групове навчання, за якого діє принцип "навчаючи - вчуся", бо у процесі цієї діяльності надбання кожного студента неодмінно стають надбанням усієї групи. Він формує у студентів комунікативні навички, культуру спілкування, уміння коротко і доступно формулювати думки, терпимо ставитись до думки партнерів по спілкуванню, розвивати уміння добувати інформацію з різних джерел, обробляти її за допомогою сучасних комп'ютерних технологій, створює мовне середовище, яке сприяє виникненню природної потреби в спілкуванні іноземною мовою. [3, с. 1] Проектна форма роботи є однією з актуальних технологій, що дозволяють учню застосувати накопичення знань з предмету. Учні розширюють свій кругозір, кордони володіння мовою, отримуючи досвід від практичного його використання, вчать слухати іноземну мову і чути, розуміти один одного при захисті проектів. Студенти працюють з довідковою літературою, словниками, комп'ютером, тим самим створюється можливість прямого контакту з автентичною мовою, чого не дає вивчення мови лише за допомогою підручника на заняті [3, с. 1].

Мета статті – довести, що проектна методика може бути продуктивно використаною в практиці навчання іноземним мовам. Саме осмислення і реалізація цього методу в новій соціально-культурній ситуації у світлі вимог до освіти на сучасному щаблі суспільного розвитку дозволяє говорити про проект як про нову педагогічну технологію.

Матеріал дослідження. Засновниками методу проектів, який виник у 20-х роках ХХ ст. в США. були американський філософ і педагог Дж. Д'юї та його учень В.Х. Кілпатрік. В основу методу вони поклали ідею побудови навчання на активній основі, через самостійну критичну діяльність тих, хто навчається, з врахуванням їх особистих інтересів. Зрозуміло, що з часом шляхи реалізації методу змінилися, але його суть залишається тією ж: стимулювати інтерес студентів до певних проблем, вирішення яких передбачає володіння ними відповідними знаннями, а проектна діяльність вказує шляхи практичного їх застосування. У Росії після революції 1917 року метод проектів застосовували широко (діяльність російського педагога С.Т. Швацького), але не завжди послідовно, тому перехід до традиційних методів навчання став першопричиною його заборони у 1931 році. З того часу метод майже не використовувався ні в Росії, ні в Україні. Разом з тим він активно й досить успішно впроваджувався у США, Великобританії, Німеччині, Італії та багатьох інших країнах.

На початку 90-х років в українській педагогіці розпочалося поступове повернення до методу проектів. Завдання вищої школи на сучасному етапі - створити умови, за яких студенти мають можливість реалізувати такі риси характеру як творча сміливість, ініціативність, здатність приймати нестандартні

рішення. Саме використання проектної методики робить це можливим. Необхідність впровадження інноваційних навчальних технологій, однією з яких і виступає метод проектів, у вищих навчальних закладах обґрунтовується у наукових доробках В.В. Гузеєва, О.М. Пехоти, А.З. Кіктенко, І.П. Підласого, В.С. Безрукової, В.П. Беспалько, В.А. Болотова, А.Н. Дахіна, Н.В. Матяш, В.М. Монахова, П.І. Образцова, Г.Н. Подчалімової, В.В. Серікова та інших. Останнім часом метод проектів набуває все ширшого застосування у навчанні іноземних мов, про що свідчать публікації Н.Д. Гальскової, Н.Ф. Коряковцевої, А.В. Конишевої, Є.С. Полат, Е.Г. Арванітопуло та інших.

Проте питання впровадження методу проектів як методичної системи навчання іноземної мови залишається не розробленим. Слід зауважити, що в методиці зараз немає одностайного погляду на сутність цієї методики навчання, так само як і немає єдиного визначення поняття проектної методики і проекту [2].

Виклад основного матеріалу та отримані висновки. На сучасному етапі розвитку України до учнів ставляться нові вимоги щодо володіння іноземною мовою, з'являється необхідність у якісній зміні процесу викладання для покращення професійної підготовки учнів.

Проектна робота є одним із способів активізації пізнавальної діяльності учнів та інтенсифікації навчання. Отже, метод проектів – це система навчання, гнучка модель організації навчального процесу, зорієнтована на творчу самореалізацію особистості, розвиток її можливостей у процесі створення нового продукту під контролем викладача.

Проектна діяльність студентів – це форма навчально-пізнавальної активності, яка полягає в мотивованому досягненні свідомо поставленої мети для створення творчих проектів та в забезпеченні єдності та наступності різноманітних аспектів процесу навчання. Щоб організувати таку діяльність, викладач-предметник знайомить студентів з її особливостями, навчає будувати власну діяльність як повноцінну (*таку, що має три стадії: мотиваційну, операційно-виконавчу, рефлексивно-оціночну*) та усвідомлену.

Характерними рисами методу проектів є те що викладач окреслює загальні риси і напрям роботи, яку повинні здійснити студенти, а студенти розробляють прийоми вирішення практичних задач і проблем, продумують деталі пізнавального процесу, метою якого є досягнення кінцевого результату. Викладач здійснює функцію координатора та надає необхідні консультації. Безперечною перевагою методу проектів є те, що він орієнтований не тільки на самостійну роботу студентів, що теж є позитивним, а й значною мірою на активне використання уже здобутих знань і сформованих навичок. Адже важливим компонентом будь-якого освітнього процесу, власне його ціллю, є не стільки накопичення фактичного матеріалу, скільки вміння його застосовувати. За допомогою методу проектів можна ефективно актуалізувати наявні знання, включивши їх у широкий контекст пошуку нового. Метод проектів дає можливість багатомірного охоплення досліджуваної проблеми, адже за словами

Л. В. Насонкіної, «Проектна технологія включає в себе сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних методів, творчих за самою своєю суттю» [4].

На початковому етапі навчання мови вчитель знайомить учнів з методом проектів як видом роботи. Перш ніж розпочати роботу над проектом, учень повинен оволодіти творчими та комунікативними навичками, тобто він має навчитися працювати з літературою, аналізувати прочитану інформацію, вміти користуватися науковими джерелами, висловлювати свої думки, брати участь у бесіді тощо. Таким чином, для реалізації проектної методики необхідна серйозна підготовка учнів, вивчення значного лексичного матеріалу, формування мовленнєвих навичок учнів на початковому етапі навчання у ВНЗ.

Проектна робота не виконується ізольовано від тем які вивчаються, навпаки вона тісно з ними пов'язана. На першому – підготовчому етапі учні вивчають граматичний та лексичний матеріал, передбачений робочою програмою. Такий етап є дуже важливим, так би мовити фундаментальним, без якого неможливий перехід до наступного. Студент не зможе висловити свої думки без необхідного словникового запасу та будувати граматичні конструкції.

Проекти мають деякі загальні риси:

- використання мови в комунікативних ситуаціях, які наближені до реальних умов спілкування;
- спонукання студентів до самостійної роботи (індивідуальної або групової);
- пошук та вибір теми проекту, яка максимально цікавить учнів, і безпосередньо пов'язана з умовами, в яких проект виконується;
- пошук мовного матеріалу, видів завдань та послідовності роботи згідно з темою та метою проекту;
- візуальний показ кінцевого результату.

Проектні роботи можуть бути різними за часом виконання:

- 1) короткотривалими протягом 1 або 2 занять – конкретні завдання розподіляються між групами учнів для обговорення можливих способів вирішення;
- 2) творчими - самостійна або групова робота учасників проекту над дослідницькими творчими завданнями;
- 3) інформаційними монопроектами – учень збирає відповідну інформацію з будь-якої проблеми, аналізує, узагальнює отримані дані та потім інформує учнів щодо отриманих відомостей.

Проекти пропонуються для презентації по закінченню вивчення теми на етапі творчого осмислення та використання матеріалу.

Слід зазначити також, що навчання іноземній мові на основі проектів відбувається в чотири етапи: підготовчий, виконавчий, презентаційний та підсумковий. Відповідно, система вправ з навчання іноземної мови на основі проектною методики реалізується в чотири етапи і містить такі групи вправ: на підготовчому етапі – для планування ходу проекту, для формування лексичних, граматичних, інтонаційних навичок мовлення; на виконавчому етапі – для

розвитку вмінь аудіювання, читання, письма та говоріння, для організації пошуку письмової інформації, для навчання укладання анкети, для навчання планування і проведення інтерв'ю, для організації проведення опитування, для навчання написання доповіді; на презентаційному етапі – для навчання усної презентації проектів та для організації презентації проекту; на підсумковому етапі – для контролю сформованості мовленнєвих навичок говоріння, аудіювання, читання і письма та для оцінювання проектів. Загальна оцінка проекту, на думку Є. С. Полат, включає аналіз значущості й актуальності обраної проблеми; коректність обраних методів дослідження і методів опрацювання одержаних результатів; активність кожного учасника проекту у відповідності до його індивідуальних можливостей; колективний характер рішень, що приймаються; характер спілкування і взаємодопомоги; необхідна і достатня глибина проникнення в проблему; доказовість рішень, що приймаються, вміння аргументувати свої висновки; естетика оформлення результатів проекту; вміння відповідати на запитання опонентів, лаконічність та аргументованість відповідей кожного члена групи [5]. А ми додамо до вище перелічених параметрів ще один: якість мовного і мовленнєвого оформлення проекту.

Метод проектів набуває останнім часом усе більше прихильників. Він спрямований на те, що б розвинути активне самостійне мислення та навчити застосовувати знання на практиці. Проектна методика передбачає високий рівень індивідуальної та колективної відповідальності за виконання кожного завдання у розробці проекту. Тема проекту може бути пов'язана тільки з одним предметом чи носити міждисциплінарний характер. У процесі підбору теми проекту викладач повинен орієнтуватися на інтереси і потреби студентів, їхні можливості і особисту значимість майбутньої роботи. Виконаний проект може бути представлений в самих різних формах: стаття, рекомендації, альбом, колаж тощо. Різноманітними мають бути і форми презентації проекту: доповідь, конференція, конкурс, свято. Доцільно комплексне, інтегративне використання в навчальному процесі оволодіння міжкультурним спілкуванням усіх вищезазначених технологій навчання. Так творчі завдання проекту засобами Інтернет інформації, у формі буклету, навчального додаткового матеріалу, інструкцій, модульного тесту, роботи з мовним портфелем (заповнення мовного паспорта, біографії, досьє) дозволить здійснити моніторинг автономної навчальної діяльності у вищому навчальному закладі. Будь-яку дію, що виконується індивідуально, в групі, за підтримки викладача, студенти повинні спочатку спланувати, виконати, а потім проаналізувати й оцінити. Викладач тільки створює ситуації для творчої активності студентів на занятті. Звичайно, це урізноманітнює рутинний навчальний процес, сприяє диференціації та індивідуалізації навчання.

Метод проектів надає нові можливості вирішення складних методичних завдань. Для успішного впровадження проектів у навчальний процес необхідно урахування специфіки конкретної навчальної дисципліни та особливості кожного типу проектів. Становлення нової генерації висококваліфікованих випускників

вузів, що володіють проектними здібностями, є одним із стратегічних орієнтирів у модернізації освіти.

Отже, реалізація проектної методики при навчанні іноземної мови дозволяє удосконалити навчальний процес, підвищити мотиваційний потенціал студентів, їхній рівень володіння іноземною мовою.

Метод проектів підвищує комунікативні здібності студентів, рівень їхнього практичного володіння іноземною мовою. Реалізація цього методу у вимогах до вищої освіти дозволяє говорити про проект як про педагогічну технологію, що дозволяє ефективно вирішувати завдання особистісно-зорієнтованого підходу в навчанні міжкультурного спілкування. Саме такий метод у поєднанні з іншими технологіями навчання здатний вирішити завдання поступового формування й подальшого розвитку самостійного мислення студентів, володіння ними певними інтелектуальними, творчими та комунікативними вміннями.

Література

1. Арванітопуло Е.Г. Особливості навчання іноземної мови за проектною методикою // Вісник Київського національного лінгвістичного університету: Серія педагогіка та психологія. Вип. 5. - К.: Видавничий центр КНЛУ, 2002. - С. 230- 236.
2. Бегьом Ф. Проект на уроці іноземної мови / Ф. Бегьом // К.: Основа, 2007. – 35с.
3. Бобрович Г.А. Метод проектов как способ организации самостоятельных занятий // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, досвід, проблеми: Зб. наук. пр. – Випуск 5 / Редкол.: І.А. Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2004. – С. 23-28.
4. Насонкина Л.В. Метод проектов как средство реализации личностно ориентированного подхода при изучении иностранных языков. – Режим доступа: www.yspu.yar.ru/vestnik/pedagoga_i_psichology/13_4.
5. Полат Е.С. Метод проектов в современной школе // Информатика и образование. – 2001.– № 4. – С. 18-20.

Summary

The article is devoted to the investigation of main types of method of projects, characteristic traits of it are defined, peculiarities of organization of project activities are analyzed. Various aspects of design methodologies, the stages and kinds of its activity are given. The influence of the method on students' communication skills and the level of their practical knowledge of a foreign language are analyzed. The aim of design methodologies is the development of students' creative abilities and encouraging of their independent productive learning activities. In the author's opinion, the implementation of design methodologies for teaching foreign language allows to improve the learning process, increase both the students' motivation potential and their command of a foreign language.

RELIGION IN THE BRITISH EDUCATION SYSTEM

Rozenfeld J.

Pavol Jozef Šafárik University in Košice (Slovakia)

Christianity has contributed to the evolution of culture, politics and social development of the United Kingdom. The objective of this article is to analyse the impact of Christian faith in education in the UK. This text focuses on the period the beginning of which is marked by the 1944 Education Act and its main aim is to present and analyse the major changes that took place in the post-war period and are influencing the British system of education in connection with religious education (formerly known as 'religious instruction').

Christianity, from its very early times has closely been attached to the state-building efforts of the sovereigns and Anglicanism has become an important British identity marker [Gilley and Sheils, 1994]. Right after the Elizabethan settlements religion was taught, advertised and propagated at every level of British society. Despite the fact that Britain developed into a modern, heavily industrialized and scientifically enlightened capitalistic society by the turn of the 19th and 20th century, the generally accepted and propagated world-view remained rooted in Christian morality and teaching. The Church has traditionally been active in providing education for centuries enforcing and recreating 'a natural right' to express an opinion in questions concerning and influencing further development of education [Harrison, 2009]. By the end of the 19th century, due to the rapid industrial development and urbanisation the British society radically transformed and the Church alone could not cope with the demands. Since 1944, non-denominational Christian religious education is legally compulsory in state primary and secondary schools in England and Wales. The school day is supposed to start with an act of collective worship and religious lessons should be provided, which concentrate on Christianity as the main religious tradition of the country. Alberts states that "Until the mid-1960s, religious education in England was about Christianity only" [p. 87]. It is also important to emphasize, however, that the so-called Cowper-Temple Clause states that "no religious catechism or religious formulary which is distinctive of any particular denomination shall be taught in the schools" as Jackson underlines [p. 87]. The 1944 Education Act as Albert adds "transfers the responsibility for Religious Education from the churches to the state, which means, for example, that the Religious Education teachers do not need approval from the church any longer" (p. 88). The act requires religious education to be taught according to an agreed syllabus which must be the result of an agreement among the Local Educational Authorities, representatives of the Church of England, other denominations and the teachers' organisations. The 1944 Act is seen as an important landmark since this first provided compulsory education for all children between the ages of 5 and 15. This also introduced the tripartite system in state education first grouping schools into three main categories: grammar schools, secondary modern schools and technical schools. Beyond the basic tripartite system, the 1944 Education Act recognised country schools and

voluntary schools, which were further divided into: voluntary controlled-, voluntary aided-, and special agreement schools. As Paul Meredith claims, “The vast majority of country schools [...] were non-denominational in terms of collective worship and religious education” [p. 157]. On the other hand, voluntary schools were established, financed and managed by church authorities “and the precise nature of requirements for religious education and collective worship depended upon whether the school was voluntary controlled, special agreement or voluntary aided” [ibid, p. 157].

The inclusion of the statutory obligation for religious education was a new feature in the 1944 Education Act, which declares that religious instruction “shall not include any catechism or formulary which is distinctive of any particular religious denomination” (s.26). This act contributed to the transformation of other syllabuses in England and Wales so that the changes reflect the needs of a multi-ethnic and multinational society that Britain already was in the 1970s. Multi-faith syllabuses include non-religious worldviews and strive to offer the students a more comprehensive overview of the religions of the world – and of the UK – they can get in contact.

The 1979 elections in the United Kingdom brought the victory of the Conservatives and Margaret Thatcher became the prime minister. The new government was committed to reforms and education could not be an exception from that. The reform was manifested in the development of a ‘national curriculum’ that would be applicable for all state-maintained schools allowing competition and comparison of the schools. This idea was manifested in the 1988 Education Reform Bill, “which may legitimately be regarded as the most comprehensive reform of the school education system in England and Wales since 1944” according to Meredith [p. 159]. As Meredith states, it was the first time that the new regulation “made provisions for a national curriculum for secular education” [ibid, p. 159]. It declared, among others, that collective worship in non-denominational schools should be broadly of Christian character, when ‘broadly’ meant that though the character of it should reflect the broad Christian traditions but should not concentrate on the teaching of one particular denomination. These provisions still represent the bases of religious education in England and Wales. Thus, a greater emphasis is put on the multi-ethnic and multicultural character of the given area allowing the students to gain a better insight into the religious diversities and different world-views.

Religious education is thus statutory for all registered pupils, though subject to a right to parental withdrawal under section 71 of the 1998 School Standards and Framework Act. As Meredith underlines “while the national curriculum is formulated centrally by the Secretary of State, the religious education syllabus is locally determined, subject to certain statutory constraints, and may take into account the particular ethnic and cultural complexion of the area concerned” [p. 161]. It is also important to clarify that not every act of collective worship has to be of ‘broadly Christian character’.

Regardless the series of criticism that have appeared in connection with the different education acts that controlled this area the British system of education seems democratic, well organized and expresses the will and effort of the different

governments to ensure balanced education for the next generations providing the widest possible range of information while supporting the right for free choice.

Literature

1. ALBERTS, W. 2007. Integrative Religious Education in Europe. A Study-of-Religions Approach. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co. KG. ISBN: 978-3-11-019661-0
2. GILLAY, S. – SHEILS, W. J. (eds.) 1994. A History of Religion in Britain, Practice and Belief from Pre-Roman Times to the Present, Blackwell: Oxford, ISBN: 0-631-19378-2
3. HARRISON, B. 2009. The New Oxford History of England, Seeking a Role, The United Kingdom 1951-1970, Oxford University Press, Oxford, ISBN: 978-0-19-820476-3
4. MEREDITH, P. 2006. Religious education and collective worship in state schools: England and Wales. In: LÓPEZ-MUNIZ, J. L. M. – GROOF, J. D. – LAUWERS, G. (Eds.) Yearbook of the European Association for Education Law and Policy, Volume IV, Dordrecht, The Netherlands: Springer. ISBN-10 1-4020-3862-3.

Summary

This paper discusses some aspect of the evolution of religious education in the United Kingdom. The authors objective is to provide a brief overview of the factors that contributed to the contemporary relationship of state, religion and education.

УДК 378.147:373.3

СИТУАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Сідун М.М.

Мукачівський державний університет

Постановка проблеми. Оволодіння іншомовним спілкуванням в умовах сучасної школи має певні проблеми. Насамперед, вони зумовлені мережею годин, визначених навчальним планом, проте мета повинна виконуватись, чому мають сприяти доцільно дібрані засоби. Відомо, що таке засвоєння мовлення здійснюється на досить обмеженому мовному матеріалі, до оволодіння яким необхідно ставитися не як до мети навчання, а як до засобу розв'язання комунікативних завдань. Як зазначає Г.В.Колшанський, незалежно від рівня

володіння мовою як знаковою системою знання окремих її елементів (ізолюваних слів, речень, звуків) не може характеризувати поняття “оволодіння мовою як засобом спілкування”, а тому в початкових цілях незалежно від різноманітних видів і форм діяльності, *оволодіння мовою має розглядатись як здібність брати участь в реальному спілкуванні, а не як знання окремих елементів мови* [4]. На думку деяких учених, ця мета може бути реалізована за рахунок зміни характеру мотивації навчальної діяльності учнів і перегляду її структури [1]. У зв'язку з цим, педагогічний процес, зорієнтований на спілкування як мету може бути ефективним лише за умови, що засобом навчання також буде саме спілкування. Навчання спілкування передбачає усвідомлене засвоєння не тільки лексичних одиниць і граматичних явищ, але й тих психологічних процесів, які породжують мовлення [10]. А така діяльність об'єктом навчання розглядає формування здібностей висловлювати комунікативні наміри, а також навчання змістового програмування тексту [3]. Визначення навчання іншомовного спілкування практичною метою оволодіння іноземною мовою забезпечує широкі можливості для виконання освітніх, розвивальних і виховних цілей.

Аналіз останніх досліджень. Сучасна педагогічна наука розглядає спілкування як педагогічну категорію, яка виражає суб'єкт-суб'єктні відношення, що суттєво впливають на весь процес формування, виховання і розвитку особистості [7]. Навчання спілкування визначається як процес, який забезпечує передачу цінностей суспільства, вплив учителя на учня як об'єкт не тільки навчання, але й виховання та розвитку [11].

Категорія «навчання» за своєю сутністю є комунікативною, оскільки характеризує організований процес взаємодії двох видів діяльності – навчання й учіння, що здійснюється під час взаємодії суб'єктів цих діяльностей – учителя й учня на чітко визначеному програмі матеріалі: сфери, теми, ситуації спілкування, мовні засоби, форми, методи організації спілкування тощо [3]. Тематика іншомовного спілкування, передбачена програмою, відтворює різноманітні аспекти життєдіяльності школяра і в такий спосіб сприяє формуванню його ціннісних орієнтацій: ставлення до життя, праці, навчання, до оточуючого світу, до самого себе тощо. У зв'язку з цим у процесі навчання іноземної мови спілкування можна розглядати в трьох аспектах: 1) як *мету* навчання, 2) як *засіб* досягнення цієї мети, 3) як *загальнопедагогічну категорію*, що забезпечує формування учня як особистості та члена суспільства [7].

Практика показує, що іншомовна освіта ще не повною мірою зорієнтована на навчання учнів іншомовного спілкування. Проведений нами аналіз результатів опитування в усній і писемній формах шкільних педагогів (взяло участь 576 вчителів різних регіонів України) дозволяє виокремити дві основні причини такого стану: 1) не всі вчителі адекватно розуміють особливості комунікативного підходу до навчання іноземної мови (певна кількість педагогів сприймають його як формування механізмів лише усномовленневої діяльності), 2) значна кількість учителів (здебільшого із великим практичним досвідом – мабуть, цій категорії педагогів важко переорієнтуватися на нові вимоги) у своїй навчальній діяльності

віддають пріоритети навчанню мовних аспектів спілкування та відтворенню учнями готових одиниць різного рівня, тематично організованому матеріалу (так званім «топікам»). У зв'язку з цим одна з провідних тенденцій сучасної теорії та практики навчання іноземних мов – це пошук таких методів і форм навчання, що якнайповніше відповідали б визначеним цілям [2].

Постановка завдання. Розкрити роль навчальних мовленнєвих ситуацій як засобу формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови.

Виклад основного матеріалу і отримані результати. Одним із важливих засобів, який, за свідченням практики, забезпечує ефективність вивчення іноземної мови, є навчально-мовленнєві ситуації. Пріоритетність їх використання зумовлюється сутністю комунікативного підходу до навчання іноземних мов і, насамперед, його діяльнісним характером. В сучасній методиці ситуативний підхід розглядається як засіб реалізації комунікативного методу навчання [6;8]. Під ситуативним навчанням ми розуміємо не одноразове використання ситуацій у навчальній діяльності, а такий процес навчання іншомовного спілкування, в якому системно, методично і дидактично доцільно використовуються ці засоби як його постійний компонент.

В науковій літературі існує кілька визначень мовленнєвої ситуації (А.А.Алхазишвілі, В.А.Бухбіндер, О.О.Леонтьєв, Ю.І.Пассов, В.Л.Скалкін тощо). Проте всі автори єдині в тому, що змістова і структурна особливість цієї категорії різнобічно залежить від кількох взаємопов'язаних чинників: *мотивів* мовленнєвого спілкування, *умов* визначення мовленнєвої дії, у тому числі меж, у яких відбувається спілкування, та *вірогідного прогнозування* мовленнєвої діяльності, що залежить від чинних обставин і попереднього досвіду комуніканта/комунікантів.

Зазвичай, процес навчання іноземної мови зорієнтований на виконання двох методичних функцій: 1) навчальної та 2) комунікативної, а тому діяльність на занятті, в якій застосовуються мовленнєві ситуації, можна розглядати як модель реального спілкування. За результатами наших спостережень за навчальною діяльністю на заняттях іноземних мов і вивчення змісту сформульованих навчально-мовленнєвих ситуацій, уміщених у чинних підручниках з іноземних мов, можна зробити висновок, що більшість ситуативних завдань, які пропонуються студентам, спрямовані на реалізацію навчальної функції: активізацію у мовленнєвій практиці вивчених мовних одиниць – лексики та граматики. Звичайно, такий підхід нами не заперечується, проте він не повною мірою забезпечує розвиток творчих здібностей студента - майбутнього вчителя іноземної мови - засобами іноземної мови: увага більше спрямована на мовний аспект висловлювання, а не на його зміст. Мабуть, тому небезпідставним можна вважати твердження окремих учених про те, що на сьогодні комунікативна функція реалізується в навчальному процесі дещо однобічно, здебільшого як інформаційно-комунікативна [6]. Для того щоб навчальна модель спілкування повніше відтворювала модельований об'єкт, необхідно суттєво посилити роль

мовленнєвої взаємодії, завдяки якій забезпечується реалізація регулятивної функції спілкування, котра надає можливість певним чином управляти діями партнера у спілкуванні. Для цього доцільно збагачувати навчально-комунікативний досвід студента відповідними мовленнєвими зразками, характерними для різноманітних умов і цілей спілкування та які йому знадобляться під час подальшої педагогічної діяльності в початковій школі.

Наближення навчальної моделі спілкування до реальних умов вимагає також посилення його мотиваційного аспекту шляхом використання пізнавальних, комунікативних, естетичних і емоційних мотивів [5]. Акт спілкування виникає на певних матеріальних засадах і під впливом сукупності певних обставин, до яких відносять мовні та змістові характеристики мовленнєвого акту.

На думку Ю.І.Пасова, навчально-мовленнєва ситуація – це основне ядро змісту освіти, навколо якого організовується навчальний матеріал. У зв'язку з цим ситуації можуть виконувати різноманітні дидактичні функції: компонента змісту навчання, прийому навчання на різних етапах формування мовленнєвих дій, механізму управління навчальною діяльністю учнів, засобу організації роботи вчителя, сприяти виконанню практичних (комунікативних), освітніх і виховних цілей [8].

Основне завдання використання навчально-мовленнєвих ситуацій у процесі формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови можна вбачати в тому, щоб антиципіювати реальні мовленнєві ситуації і, в такий спосіб, готувати його до реальної мовленнєвої комунікації під час уроку іноземної мови в початковій школі, забезпечити перенос мовленнєвих дій з умовно-мовленнєвих вправ у мовленнєву практику. Проте варто наголосити, що можлива наближеність навчально-мовленнєвої діяльності до реального (не навчального) спілкування ще не означає їх тотожності.

Однією з найважливіших вимог, які пред'являються до навчально-мовленнєвих ситуацій – це їх *типовість* і *нормативність* [9]. Вимога *типовості* передбачає відповідність змісту навчально-мовленнєвої ситуації соціальному контексту (умовам), в якому вона виникає і розв'язується. А тому такі ситуації під час підготовки майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи мають наближатися до реальних умов, які існуватимуть під час проведення уроку, якомога більше їх інтерпретуючи. Вимога *нормативності* забезпечується доцільно дібраними до змісту ситуації і адекватно використаними в ній мовними і мовленнєвими засобами. Тут варто зазначити, що майбутній вчитель повинен вміти раціонально диференціювати засоби вираження різноманітних думок (вербальні та невербальні), які використовуються в різних країнах (часто і в регіонах однієї країни). У зв'язку з цим необхідно наголосити, що знання майбутнім вчителем особливостей використання мовних і мовленнєвих одиниць у різних країнах, для яких спільною є одна державна мова, – дуже важливе питання.

На думку деяких учених, об'єктом моделювання навчальної діяльності потрібно обирати (формулювати) такі ситуації, в яких учні певного віку з

натхненням і багато говорять [9]. Тому, на нашу думку, під час формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови виникає потреба у виборі таких їх типів, знання яких сприятиме більшій ефективності подальшого педагогічного процесу.

Під час професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови важливим є його усвідомлення того, що за допомогою використання навчальних мовленнєвих ситуацій можливо забезпечити курс навчання іноземній мові системою комунікативних завдань, що природно вписуються у близькі для учнів сфери діяльності, та які забезпечують формування у них мовленнєвих умінь і навичок іноземною мовою. Завдання ж використання навчальних ситуацій у процесі такої підготовки вчителя іноземної мови вбачають нами у тому, щоб передбачати реальні ситуації подальшої його педагогічної діяльності й, таким чином, готувати майбутнього вчителя до реальної роботи в умовах школи, забезпечити перенос педагогічного досвіду з умовних вправ у практику.

Можлива наближеність навчальної діяльності в умовах вищого навчального закладу до умов школи не означає, однак, їхньої тотожності. Так, проведені нами дослідження засвідчують, що не завжди навчальний процес засобами мовленнєвих навчальних ситуацій в умовах школи реалізується ефективно. Виникають деякі причини, що гальмують успішність навчання суто цим засобом. Серед них основними можна назвати такі: спрямованість ситуативного завдання на одного учасника спілкування, пріоритети у спілкуванні надаються режиму “учень-учитель” або “учитель-учень”; недостатня вмотивованість навчальних дій учнів; домінуюча роль учителя у спілкуванні; деяка відсутність свободи у виборі учнями партнерів для спілкування; досить штучне формулювання мети для ситуативного спілкування; недостатній репертуар використовуваних лінгвокраїнознавчих моделей спілкування, що не завжди надає йому реального вигляду характерних для носіїв мови, що вивчається. Окрім того, на успішність іншомовного ситуативного спілкування впливають інтереси учнів, потреби та мотиви, навички в самооцінюванні, стосунки з прогнозованими комунікантами, рівень розвитку психологічної структури особистості [16]. А вони в учнів початкової школи – різні, що зумовлює різний рівень успішності процесу навчання.

Висновки. Проведені нами дослідження дозволили визначити раціональну послідовність структурування процесу застосування мовленнєвих ситуацій. Значною мірою вона залежить від вікових, психологічних особливостей учнів, їхнього навчального досвіду та комунікативних потреб спілкування.

Моделювання іншомовного спілкування за допомогою навчально-мовленнєвих ситуацій – це, на нашу думку, один із ефективних способів реалізації комунікативно-діяльнісного підходу до навчання іноземної мови в початковій школі. А тому методично доцільне їх використання під час професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи сприятиме успішному виконанню практичної мети – формуванню високого рівня його професійної компетентності.

Література

1. Алхазишвили А. А. Психологические основы обучения устной иностранной речи / А. А. Алхазишвили – Тбилиси, 1974. – 159 с.
2. Блинов В. М. Эффективность обучения : [моногр.] / В. М. Блинов. – М. : Педагогика, 1976. – С. 29.
3. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учебник для вузов / И. А. Зимняя. – М., 2001. – 384 с.
4. Колшанский Г. В. Лингвокоммуникативные аспекты речевого общения / Г. В. Колшанский // Иностр. языки в школе. – 1985. – № 1. – С. 14–15.
5. Леонтьев А. А. О речевой ситуации и принципе речевых действия / А. А. Леонтьев // Русский язык за рубежом. – 1968. – № 2. – С. 26–27.
6. Мильруд Р. П. Компетентность в изучении языка / Р. П. Мильруд // Иностранные языки в школе. – 2004. – № 7. – С. 30–36.
7. Мудрик А. В. Активные методы подготовки школьников к общению / А. В. Мудрик // Активные методы обучения общению и его оптимизации. – М. : НИИ ОПП АПН СССР, 1983. – С. 76–84.
8. Пассов Е. И. Основы методики обучения иностранным языкам / Е. И. Пассов. – М., 1977. – С. 28.
9. Скалкин В. Л. Ситуация, тема и текст в лингвометодическом аспекте / В. Л. Скалкин // Русский язык за рубежом. – 1983. – № 3. – С. 25–29.
10. Стронин М. Ф. Речевое действие как основа обучения устной иноязычной речи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Михаил Федорович Стронин. – М., 1985. – 25 с.
11. Якиманская И.С. Личностно-ориентованное обучение в современной школе / И. С. Якиманская. – М. – 1996. – 68 с.

Summary

The article determines and investigates the role of educational speaking situations as a means of forming professional communication of future foreign language teachers. The author emphasizes the importance of educational situations' usage in the process of future foreign language teachers' professional pedagogical training that brings to further successful high level of their professional communication competence.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЗДІБНИМИ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Худзей О. О.

ДВНЗ „Ужгородський національний університет”

Постановка проблеми та її визначення. Рушієм прогресу кожного суспільства є його інтелектуальний потенціал. Громадяни, які знайшли своє місце у житті, реалізували себе в особистісній та професійній сфері здатні творчо розв'язувати завдання не лише сьогодення, але й майбутнього. Отже стає зрозуміло, що визначальним чинником розвитку суспільства є здатність до збереження і примноження його інтелектуального потенціалу.

Актуальність. Одним з пріоритетних напрямів державної політики в Україні має бути постійна підтримка обдарованих дітей та молоді, створення умов для всебічного розвитку їх здібностей та талантів. На жаль, цей процес в Україні до недавнього часу відбувався стихійно, завдяки підтримці окремих педагогів, вчених, політичних чи громадських діячів. Ця проблема поглиблюється ще й тим, що обдаровані діти відчують труднощі адаптації до навколишнього світу та зустрічають нерозуміння з боку інших людей.

Педагог, який працює з цією категорією дітей, повинен бути готовим до застосування розвивальних технологій навчання, а також здійснення індивідуального підходу до кожної дитини.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей підготовки майбутнього вчителя до роботи з дітьми, здібними до вивчення іноземних мов.

Для реалізації мети було поставлено такі **завдання**: 1) охарактеризувати сутність поняття «здібності до вивчення іноземних мов»; 2) відповідно до психологічних характеристик осіб, здібних до вивчення іноземних мов, сформулювати вимоги до підготовки вчителів іноземних мов.

Матеріал дослідження. Питання здібностей до вивчення іноземних мов стали предметом досліджень Б. Беляєва [0], Н. Гальскової [2], М. Каспарова [4] та ін. Проблеми, що виникають у процесі навчання обдарованих дітей були проаналізовані як психологами, так і педагогами, зокрема, Н. Лейтесом [0], О. Савенковим [7], Д. Ушаковим [10] та ін. Насамперед вони звертали увагу на проблеми адаптації обдарованих дітей до шкільного колективу, а також на нерівномірність розвитку психічних функцій таких школярів. Науковці намагалися обґрунтувати стратегії навчання здібних дітей, які все ж, поряд з позитивними, мали й негативні сторони.

Виклад основного матеріалу та отримані висновки. Насамперед з'ясуємо сутність поняття «здібності до іноземних мов». Психологи вважають, що в основі здібностей до іноземних мов лежать когнітивні здібності. Відтак виділяють принаймні чотири спеціальні когнітивні здібності, які детермінують успішне

вивчення іноземних мов. Здібність до фонетичного кодування є різновидом мнемонічної здібності, завдяки якій людина сприймає звуки іноземної мови і звукові форми слів та виразів, «кодує» їх у довготривалій пам'яті, а надалі відшуковує й відтворює їх. Граматична чутливість чи здібність сприймати граматичні відношення в іноземній мові і розуміти роль граматики у перекладі висловлювань та речень. Механічна асоціативна пам'ять необхідна для засвоєння великої кількості довільних зв'язків між словами та їх значеннями, які належить засвоїти. Індуктивна здібність – це здатність бачити і формулювати правила, які керують формуванням патернів стимулів [9].

Російський вчений Б. Беляєв виділяє іншомовно-мовленнєві здібності, які поділяє на мовні та мовленнєві, а в їх межах виокремлює: а) фонетичні (дають змогу ефективно оволодіти фонетикою іноземної мови); б) лексичні (забезпечують успішне опанування іншомовної лексики); в) граматичні (відповідають граматичним особливостям іноземної мови); г) стилістичні (сприяють здатності узагальнювати лексичні і граматичні особливості певного стилю, а також розпізнавати та відтворювати різноманітні стилі в усному й писемному мовленні. Центральними іншомовними здібностями вчений вважає мислення іноземною мовою і почуття мови [0, 192].

Натомість колектив науковців під керівництвом Є. Голубєвої стверджує два види здібностей до іноземних мов: комунікативні (індивідуально-психологічні та психофізіологічні особливості особистості, які забезпечують її успішну взаємодію з іншими людьми та ефективне розв'язання комунікативних завдань), а також лінгвістичні (індивідуальні психофізичні особливості, які є умовою успішного оволодіння мовою) [8, 108].

Зі свого боку, М. Каспарова поняттям «іншомовні здібності» позначає сукупність індивідуально-психологічних якостей інтелекту, що визначають легкість засвоєння навчального матеріалу та його використання у мовленнєвій діяльності іноземною мовою. Вчена виділяє низку компонентів іншомовних здібностей, до яких належать вербальна пам'ять, вербальне мислення, слухове сприйняття (інтелектуальний бік іншомовних здібностей, ядром яких виступають мислення, слухове сприйняття, пам'ять) [4, 26].

Поділяючи точку зору О. Леонтєва, Н. Гальскова стверджує, що поняття «іншомовні здібності» втілює: 1) комплекс особливостей типу вищої нервової діяльності й інші індивідуальні особливості, що визначають психологічні процеси (загальний тип нервової системи, темперамент, характер); 2) індивідуальні відмінності у протіканні процесів пам'яті, уваги, сприймання, мислення, уяви тощо; 3) відмінності в особистісних особливостях, пов'язаних з процесом спілкування (толерантність, розкутість тощо).

Основними компонентами іншомовних здібностей, які можуть бути розвинуті у дітей у процесі вивчення іноземних мов, учена називає пам'ять, увагу і мислення. Саме рівень їхнього розвитку визначає успішність формування навичок та умінь іншомовного спілкування, легкість і швидкість їх набуття [2, 63]

У контексті сказаного важливо пам'ятати, що нема людей без будь-яких здібностей, але є люди зі слабо вираженими здібностями. Вони при їх якісній (порівняльній!) характеристиці називаються нездібними, тобто не володіють можливістю досягнути високого результату у будь-якій діяльності [3, 127]. Скажімо, малоздібний до вивчення іноземних мов учень – це дитина, в якій слабо розвинені пам'ять, мислення і увага [2, 63].

Загалом, Н. Гальскова з рівнем розвитку іншомовних здібностей співвідносить поняття «сильний», «середній» та «слабкий» учень, які є відносними і залежать від певного еталону. «Сильний», на її думку, – це учень, який володіє раціональними прийомами навчальної діяльності, має значний обсяг вербальної пам'яті, добре розвинені аналітико-синтетичні операції мислення і високий рівень уваги. «Середнім» може виявитися учень, який не володіє значним показником вербальної пам'яті, а також здатністю до вірогіднісного прогнозування, не має сильної внутрішньої мотивації та волі. Проте часто буває, що такі учні мають іншомовні здібності, але недостатньо володіють прийомами навчальної діяльності. «Слабким» є учень, у якого погано розвинені навички навчальної діяльності, слухова пам'ять, аналітико-синтетичні операції мислення, увага характеризується низьким рівнем стійкості і концентрації [2, 64].

З поняттям здібностей пов'язане поняття обдарованості. Ми вважаємо, що обдарованість до вивчення іноземних мов – це індивідуальна потенційна своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у опануванні ними. Вона визначається взаємодією провідної ролі пізнавальної мотивації, інтелектуальним розвитком, творчою активністю, розвитком іншомовних здібностей, особистісними проявами.

З огляду на це, кожен майбутній педагог повинен бути обізнаним з психологічними особливостями обдарованих дітей, що дозволить йому забезпечити індивідуальний підхід до кожної дитини.

В умовах масової школи педагог повинен бути готовим забезпечити дитині, здатній до вивчення іноземних мов, завдання високого рівня, розв'язуючи які вона працювала б на межі своїх можливостей. Безумовно, це ускладнить роботу педагога, проте обдарованій дитині забезпечить можливість для розвитку усіх здібностей. Дещо краща ситуація зустрічається у спеціалізованих школах з поглибленим вивченням іноземних мов, де передбачається, що всі діти в межах класу матимуть приблизно однаковий рівень розвитку. Проте це не зовсім так, а тому відмовлятися від індивідуального підходу у цій ситуації недоречно.

Погоджуємося з Д. Ушаковим, що робота спеціалізованих закладів з поглибленим вивченням окремих предметів, у т.ч. й іноземних мов, повинна базуватися на низці принципів задля успішної адаптації обдарованих дітей до шкільного навчання. Проте вважаємо, що вони є актуальними і для масової школи, в якій також навчається велика кількість здібних дітей. Назвемо їх.

1. У процесі навчання і виховання дитини важливо знайти точку росту. Для успішної роботи з обдарованою дитиною школа повинна знайти її сильну сторону

і дати їй можливість проявити її, відчути смак успіху і повірити у свої можливості.

2. *Потрібно виявляти індивідуальні особливості.* Оскільки обдарованість може бути й прихованою, важливо за допомогою діагностичних методів якомога раніше її виявити.

3. *Доцільно планувати заняття за індивідуальним розкладом.* Мета підтримання дитини у її точках росту передбачає можливість індивідуальної швидкості просування по різних навчальних предметах. Дитина повинна мати можливість займатися математикою, рідною чи іноземною мовою тощо не зі своїми ровесниками, а з тими дітьми, які перебувають на такому ж рівні знань та вмінь.

4. *Необхідно забезпечувати малі розміри навчальних груп.* Бажано, щоб навчальні групи не перевищували 10 осіб. Тільки в цьому випадку можна досягти індивідуального підходу до кожної дитини та забезпечити індивідуальний розклад учням.

5. *Не варто квапити учнів.* Не слід форсувати навчання у тих галузях, де дитина зустрічається з труднощами.

6. *Потрібно надавати спеціальну допомогу.* Дисинхронія розвитку може виражатися у специфічних порушеннях, притаманних обдарованим дітям – дисграфії і дислексії. Умовою успішної педагогіки обдарованості є надання допомоги при цих розладах, яка передбачає як індивідуальні заняття зі спеціалістами, так і спеціальні засоби на заняттях.

7. *Здійснення підготовки особистості, а не професіонала.* Надто рання професіоналізація призводить до звуження інтересів і перешкоджає формуванню повноцінної особистості. Треба пам'ятати, що видатні досягнення дітей забезпечуються іншою структурою здібностей, ніж такі ж досягнення дорослих. Тому визначати сферу майбутньої професійної діяльності потрібно не дуже рано.

8. *Акцентування на вихованні лідерських якостей.* Творча особистість характеризується вмінням самостійно вибирати сферу своєї діяльності і рухатися вперед. Цьому також може сприяти і добра розробка навчальних програм, призначених не лише для передачі знань, але й для вироблення «уміння мислити».

9. *Розробка навчальних програм, які відкривають простір для творчості.* Програми для навчання обдарованих дітей повинні відкривати можливості для самостійної роботи і розгляду складних світоглядних проблем.

10. *Організація занять за типом «вільного класу».* Цей тип занять допустимий при невеликих розмірах навчальних груп, передбачає можливість переміщення учнів по класі під час занять, створення груп, які зайняті різними питаннями, і відносно вільний вибір робіт дітьми. Обдаровані діти при правильній організації навчального процесу володіють підвищеною пізнавальною мотивацією, що дозволяє відмовлятися від дисциплінуючих заходів під час занять.

11. *Стиль вчителя – спільна творчість з учнями.* Вчитель у роботі з обдарованими учнями повинен прагнути не стільки до того, щоб передати певну сукупність знань, скільки допомогти учням робити власні висновки і відкриття.

12. *Організація загальношкільного педагогічного семінару.* Семінар дозволяє створити у школі колектив однодумців. Серед його завдань – обговорення успіхів кожного учня з різних дисциплін, його потенційних можливостей. Воно сприяє розумінню вчителями інтелекту кожного учня як багатомірного утворення.

13. *Підбір вчителів.* Підбір вчителів повинен базуватися не лише на їх компетентності і вмінні знаходити підхід до учнів. Він повинен враховувати також і фактор творчості та яскравості кандидата.

14. *Робота з батьками.* Батькам потрібно надавати максимум інформації про дітей, їх сильні і слабкі сторони та перспективи розвитку.

15. *Формування коректних стосунків між учнями.* Установка на лідерство і на змагання не повинна переходити в агресивні форми поведінки учнів. Рішуче табу повинно бути накладене на будь-яку вербальну чи фізичну агресію.

16. *Індивідуальна психологічна допомога.* Навіть при найраціональнійшій організації навчального процесу не можна виключити виникнення особистісних проблем у обдарованих учнів. У цьому випадку їм потрібно надавати допомогу професійного психолога [10].

Дотримання цих принципів, безумовно, спростить адаптацію обдарованих дітей до навчання у школі та забезпечить високу ефективність їх навчання. А їх знання майбутніми педагогами дозволить їм ефективно організовувати навчально-виховний процес як в межах масової, так і спеціалізованої школи з поглибленим вивченням окремих предметів.

Отже, підготовка майбутніх вчителів іноземних мов повинна бути спрямованою на забезпечення їх знань та вмінь працювати з різними категоріями дітьми, у тому числі й обдарованими, забезпечуючи їм максимальний розвиток. Адже подолання проблем, з якими зустрічаються здібні учні у процесі навчання, дозволить їм максимально зосередитися на навчальній діяльності, а також на розв'язуванні світоглядних проблем.

Література

1. Беляев Б. В. Очерки по психологии обучения иностранным языкам : [пособие для преподавателей и студентов] / Б. В. Беляев. – М. : Просвещение, 1965. – 227 с.
2. Гальскова Н. Д. Теория и практика обучения иностранным языкам. Начальная школа : [методическое пособие] / Н. Д. Гальскова, З. Н. Никитенко. – М. : Айрис-пресс, 2004. – 240 с.
3. Ильин П. Е. Психология творчества, креативности, одаренности / П. Е. Ильин. – СПб : Питер, 2009. – 435 с.

4. Каспарова М. Г. О некоторых компонентах иноязычных способностей и их развития у школьников / М. Г. Каспарова // Иностранные языки в школе. – 1986. – № 5. – С. 25–29.
5. Лейтес Н.С. Ранние проявления одаренности / Лейтес Н.С. // Вопросы психологии. – 1988. – № 4. – С. 98–107., с. 98 – 99
6. Матюшкин А.М. Одаренные и талантливые дети / Матюшкин А.М., Сиск Д.А. // Вопросы психологии. – 1988. – № 4. – С. 88 – 97.
7. Савенков А.И. Одаренные дети в детском саду и школе / Савенков А.И. – М. : Издательский центр „Академия”, 2000. – 232 с.
8. Способности и склонности : Комплексные исследования / [под. ред. Э.А. Голубевой].– М. : Педагогика, 1989. – 200 с.
9. Способности к иностранным языкам [Электронный ресурс] // Академик. – Режим доступа : dic.academic.ru
10. Ушаков Д.В. Психология одаренности: от теории к практике / Ушаков Д.В. – М. : ПЕР СЭ, 2000. – 352 с.

Summary

The article analyzes the gifted children characteristics important to consider during their education. The author shows the ways of training future teachers of foreign languages to work with such children in terms of mass and schools with advanced study of foreign languages in order to ensure the full development of the growing up personality.

УДК 378.147:81'243

РОБОТА НАД ТЕРМІНОЛОГІЧНОЮ ЛЕКСИКОЮ ПРИ НАВЧАННІ ПИСЬМОВОГО ПЕРЕКЛАДУ КУРСАНТІВ НЕМОВНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

Цвяк Л.В.

*Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького*

В сучасних умовах інтенсивного міжнаціонального спілкування значення перекладацької діяльності відчувається особливо гостро, що призводить до зростання необхідності досліджень у галузі перекладу. При цьому проблеми перекладу вивчаються не лише в лінгвістиці, але й у психолінгвістиці, соціології, фізіології мовлення, культурології, теорії комунікації та інших науках.

Міжнародне професійне спілкування вимагає кваліфікованої перекладацької діяльності і в рамках професійної комунікації, що слугує причиною посилення інтересу до галузі спеціального перекладу. У зв'язку з цим до практичних завдань навчання іноземної мови в вищій школі додається формування умінь вилучати необхідну інформацію з текстів за фахом і перекладати її.

Аналіз досвіду викладання німецької мови курсантам немовних факультетів («Правознавство», «Інженерна механіка», «Охорона та захист державного кордону») свідчить про те, що на сьогодні рівень підготовки їх як випускників часто не відповідає вимогам програми, яка передбачає необхідність оволодіння курсантами уміннями здійснювати письмовий переклад з іноземної мови. При перекладі текстів за фахом курсанти стикаються із значними труднощами, які зумовлені такими причинами: по-перше, введення у спеціальність починається з третього курсу, а кількість годин на вивчення німецької мови протягом останніх двох років навчання є обмеженою, отже, курсанти відчують нестачу знань зі спеціальності і відсутність особистого професійного досвіду; по-друге, для курсантів, що володіють навичками фрагментарного письмового перекладу навчальних текстів перехід до автентичних професійно спрямованих текстів є справою непростю, оскільки такий текст насичений складними граматичними структурами, термінами, професійно-орієнтованою лексикою, безеквівалентною лексикою, яку необхідно перекладати, використовуючи перекладацькі трансформації.

Проблема навчання студентів читанню і перекладу професійно-орієнтованих текстів відображена у працях таких вітчизняних та зарубіжних дослідників, як Г. В. Барабанова, Н. А. Бараненкова, Т. В. Бочарова, С. Г. Вавіліна, А. Б. Гусейнова, З. В. Малюська, О. О. Стеценко, W. Grabe, M. Gilmour, S. Marshal, P. Strevens та ін.

Проблемами термінології глибоко та ґрунтовно займалися такі лінгвісти як Д. С. Лотте, Т. Л. Канделаки, В. П. Даниленко, Г. О. Винокур, К. Я. Авербух, В. І. Карабан та інші. Значна кількість вчених та лінгвістів у різні роки вивчали проблематику перекладу інтернаціональної лексики, а саме: В. В. Акуленко, А. Д. Швейцер, Р. А. Будагов, Л. І. Борисова, В. М. Комісаров, І. В. Корунець та інші. Методологічні засади вивчення термінології досліджуються в наукових працях Т.І. Панько, З. Куньч, Ю. А. Зацного, Т. О. Пахомової, О. В. Столярської, О. О. Баловневої та інших.

Актуальність нашого дослідження визначається тим фактором, що при навчанні курсантів немовних факультетів перекладу текстів за фахом іноземною мовою перед викладачем постає завдання розробки ефективних методичних прийомів, які дозволять в стислі терміни засвоїти термінологію, що відображає основні поняття цієї спеціальності.

Об'єктом нашого дослідження є процес навчання майбутніх охоронців кордону термінологічної лексики, необхідної для подальшого письмового перекладу спеціальних текстів, а **предметом** ми обрали методичні прийоми, що

використовуються в процесі навчання курсантів термінологічної лексики, допомагають відпрацювати технічні прийоми перекладу, розвивають перекладацькі навички та уміння.

Метою нашої статті є теоретично обґрунтувати необхідність оволодіння курсантами-нефілологами термінологічною лексикою за фахом та запропонувати комплекс вправ, націлених на формування у них мовних термінологічних навичок.

Професійно-орієнтований переклад у процесі навчання є важливим засобом одержання інформації. Проблема еквівалентності при здійсненні такого роду перекладу набуває найбільшої актуальності, оскільки метою цього перекладу є передача змісту тексту з великою точністю. Еквівалентність перекладу досягається передачею різного роду значень: лексичних, граматичних, стилістичних, фразеологічних [6, с. 42]. При перекладі текстів з німецької мови на українську курсанти вчаться виконувати аналіз тексту і виробляти стратегію перекладу, аналізувати зміст і форму тексту, вибирати прийоми і методи перекладу, використовувати стандартні та здійснювати пошук оригінальних перекладацьких рішень [5, с. 25].

Аудиторна робота над перекладом може проводитися за участю всієї групи. Такий вид роботи може супроводжуватися обговоренням варіантів перекладу і коментарем викладача з приводу типових, а також специфічних для конкретного тексту перекладацьких труднощів. З метою формування перекладацьких навичок сьогодні використовується низка вправ, а також проблемні завдання на визначення правил перекладу певних мовних структур, як під керівництвом викладача, так і з опорою на посібники з ключами. Багато методистів і теоретиків бачать цінність і необхідність завдань для перекладу на заняттях, де використовується комунікативний підхід.

Досить корисною та інтенсивною є робота з вивчення оригінального тексту і тексту перекладу (трансляту), виконаного професійним перекладачем у зіставленні з варіантами перекладу цього самого тексту, який зробили курсанти, а також переклад паралельних текстів рідною й іноземною мовою в рамках однієї тематики. Обговорення подібностей і розбіжностей у процесі перекладу допомагає курсантам зрозуміти взаємодію двох мов (рідної та іноземної, яку вони вивчають). Переклад може бути корисним при виконанні письмових завдань, особливо для курсантів з низьким рівнем володіння мовою. Для багатьох з них розвиток навичок перекладу є природним і логічним способом досягнення вищого рівня володіння мовою, що являє собою чудовий мотиваційний момент.

Робота з текстами за фахом здійснюється на третьому курсі, коли вже сформовані основні граматичні навички і частково опрацьований лексичний матеріал з цієї спеціальності. Перешкодою на шляху до адекватного перекладу часто стає недостатнє володіння термінологією спеціальності, що вивчається. Для перекладу текстів за фахом курсантам потрібний великий словниковий запас. Тому проблема навчання термінології була і залишається однією з

найактуальніших проблем методики навчання іноземної мови в немовному вузі або на немовних факультетах. Ця проблема охоплює вирішення таких завдань:

- вибірка термінів і складання ефективного словника-мінімуму;
- формування потенційного словника;
- розробка методики навчання лексики.

Аналіз еквівалентів німецьких загальнонаукових слів, що викликають труднощі при перекладі, свідчить про те, що перекладні еквіваленти цих слів інколи повністю, інколи частково не збігаються з словниковими. В результаті аналізу цієї лексики ми поділили слова, що викликають труднощі при перекладі спеціальних текстів, на чотири групи:

1) терміни, що відсутні в більшості загальних перекладацьких словників. Це можуть бути неологізми або слова, створені за традиційними моделями словотвору німецької мови, але при перекладі на українську виникають труднощі, при цьому значення однокореневих слів, які включені до словників, не допомагає: *die Schleuserkriminalität – нелегальна переправна діяльність, grenzrelevante Information – інформація стосовно охорони кордону, die Mannstunde – людино-година, der Sonderverband – частина спеціального призначення, der Fahndungsaufgriff – затримання осіб, що знаходяться в розшуку, der Grossaufgriff – великомасштабна операція, der Grenzaktennachweis – перелік справ, порушених на кордоні, das Waffenwesen – стрілецька справа;*

2) слова широкої семантики, у них, як правило, багато перекладацьких еквівалентів значення. Вони мають як стійкі перекладні еквіваленти, характерні для спеціальних текстів, так і широкий спектр найрізноманітніших нерегулярних еквівалентів, вибір яких зумовлює контекст. Наприклад, найбільш сталим еквівалентом перекладу словосполучення «*die Wahrnehmung der grenzpolizeilichen Aufgaben*» є «*виконання поліцейських завдань (або завдань поліції)*». До регулярних еквівалентів іменника „*die Wahrnehmung*“ належать «*спостереження*», «*дотримання (строків, інтересів)*», «*сприйняття*»; інші приклади: *die Sonderlage* → *die Vorbeugung polizeilicher Sonderlagen* – *запобігання поліцейських надзвичайних ситуацій*; *der Einsatz* → *die Zahl der Einsätze* – *кількість операцій*, *die Einsatzkräfte und -mittel* – *оперативні сили і засоби*; *sich betätigen* → *sich kriminell betätigen* – *займатися злочинною діяльністю*; *die Aktivität* → *die geheimdienstliche Aktivität* – *секретна діяльність*;

3) слова і словосполучення з вузькою тематикою, які не часто зустрічаються. Вони можуть не позначати власне військових чи прикордонних понять, однак вживаються майже виключно у військовій сфері, а в загальному вживанні є маловідомими, наприклад, *eiserne Portion* – *недоторканий запас харчів*, *Schiffchen* – *пілотка*, *Armzeichen* – *шеврон*.

Активізація термінологічної лексики здійснюється за допомогою вправ, які спрямовані на вироблення навичок перекладу як простих, так і складних термінів у спеціальних наукових текстах. Крім цього, велике значення при навчанні спеціальної лексики курсантів немовних факультетів відіграє заучування слів напам'ять. Цей процес підпорядковується головному завданню навчання

курсантів – активне оволодіння іноземною мовою як засобом комунікації. Наявність в пам'яті курсанта певного набору мовних засобів різного рівня є необхідною передумовою для виконання мовленнєвих вправ та письмового перекладу.

Як свідчить досвід, перш ніж розпочати роботу над термінологічною лексикою, необхідно дати курсантам немовних факультетів загальні відомості про терміни, оскільки цю теоретичну інформацію курсанти-філологи опрацьовують під час вивчення дисципліни «Теорія перекладу німецької мови». Слід пояснити, що терміни об'єднуються в певні термінологічні системи, де вони утворюють групи, сформовані за приналежністю або до класу процесів, властивостей, явищ, або до класу предметів. Після ознайомлення курсантів з цією інформацією можна перейти до виконання мовних вправ на рівні слів і словосполучень, що приведуть до формування мовних термінологічних навичок. Головна увага при цьому приділяється активізації значення іншомовних термінів, що необхідно для встановлення міжмовних відповідників. Ми використовуємо на заняттях такі вправи:

1) з поданих слів випишіть терміни, що стосуються прикордонної служби:
die Verbrechensbekämpfung, die Unterlagen, absolute Mehrheit, der Abgeordnete, die friedenserhaltende Mission, die Verwendung, das Bundeskriminalamt, der Beitrag, anwenden, mitwirken, die Kriminalpolizei;

2) випишіть з тексту визначення до поданих німецьких термінів:
die Wasserschutzpolizei, das öffentliche Recht, die Interpol;

3) використовуючи інформацію з тексту доповніть речення:
Die Grenzwahe dient für ...

Das Bundeskriminalamt hat seinen Sitz in ...

Die Bundespolizei untersteht ...

Die wichtigsten Aufgaben des Bundestags sind ...

4) знайдіть в кожному переліку зайвий термін, поясніть свій вибір:
die Landgrenze, die Seegrenze, die Staatsgrenze, die Grenzsperrre, der Schwerpunkt; die Schleuserkriminalität, der Schutz, die Kfz-Verschiebung, die Rauschgiftkriminalität, die Urkundendelikte, die illegale Zuwanderung; die Grenzübergangsstelle, der Grenzverletzer, das Verfassungsgericht, die Hundedienstgruppe, die Ingenieuranlage;

5) підберіть до німецьких термінів українські еквіваленти серед поданих нижче:

die Polizeiaktion, der Polizeiapparat, die Polizeistrafe, die Polizeiaufsicht, die Polizeibehörde, der Polizeichef, der Polizeieinsatz, die Polizeiverordnung, die Polizeistreife – орган поліції, начальник поліції, розпорядження поліції, поліцейський патруль, поліцейська акція (операція), поліцейський апарат, поліцейський нагляд, поліцейський штраф, використання поліції;

6) перекладіть подані словосполучення: ein Gutachten (über jmdn./etw.) anfordern; ein Gutachten erstellen; ein Gutachten vorlegen; bei jmdm. ein Gutachten

einholen; zuständig sein (für etw.); Beweise erbringen; jmdm. sein Geheimnis anvertrauen; die Strafverfolgung wahrnehmen.

Запам'ятовування значення нового слова може відбуватися через наведення до нього синоніму, наскільки це можливо, адже підібрати синонім до терміну переважно досить складно:

ein Gesetz verabschieden = ein Gesetz erlassen
verkündigen = proklamieren
der Ministerpräsident = der Premierminister
verantwortlich sein = Verantwortung tragen
die Gewaltenteilung = die Gewaltentrennung
die Grundlage = das Kernstück

На закріплення опрацьованої лексики можна запропонувати курсантам підібрати пари слів-синонімів серед наведених: das Delikt, der Kriminelle, der Kriminalpolizist, die Gefahr, der Kriminalist, die Strafe, das Verbrechen, die Überwachung, der Täter, die Straftat, die Gesetzlichkeit, der Kriminalbeamte, die Aufklärung, der Verbrecher, der Kriminalfall, die Vernehmung, die Fahndung.

Оскільки при перекладі письмових текстів за фахом важко перекладати складні терміни (терміни, що складаються з двох і більше слів), доцільно виконати вправи на словотвір з такими типами завдань:

1) прочитайте подані іменники, знайдіть компоненти, з яких вони складаються:

die Falschgeldherstellung, die Verkehrspolizei, der Polizeivollzugsbeamte, die Verbrechensbekämpfung, das Bundeskriminalamt, der Nachrichtendienst, sicherheitsgefährdend, der Datenschutzbeauftragte, der Mannschaftstransportwagen;

2) складіть письмово якомога більше складних слів з компонентом *die Grenze, die Polizei, der Schutz, das Recht, der Bund*;

3) утворіть складні терміни за зразком та перекладіть їх:
зразок: das Verbrechen + bekämpfen = die Verbrechensbekämpfung
das Verbrechen + ermitteln, das Verbrechen + die Form, das Verbrechen + das Opfer, das Verbrechen + die Ursache, das Verbrechen + vorbeugen, das Verbrechen + die Methode, das Verbrechen + das Merkmal;

4) поясніть утворення складних слів та перекладіть їх:
das Verfassungsgericht, der Verfassungsbruch, verfassungstreu, das Verfassungsrecht, die Verfassungsordnung, die Verfassungsverletzung; der Staatsschutz, die Staatsgewalt, der Staatsbürger, staatsbürgerlich, die Staatsflagge, staatsgefährdend, staatsrechtlich, das Staatswappen, staatswidrig, die Staats- und Rechtstheorie, die Staatsverteidigung.

У військових, юридичних та інших спеціальних текстах часто використовуються як аббревіатури, так і термінологічні скорочення, які теж викликають труднощі при перекладі. Точність і однозначність аббревіатури є важливими в будь-якій галузі науки, але у військовій справі ця проблема є життєво необхідною, адже від правильного перекладу скороченого слова може залежати і прийняття важливого рішення, і життя людини. Аббревіатура, як

правило, однозначна, і це полегшує її переклад. Курсанти можуть самостійно працювати над скороченнями, уточнювати їхнє значення в словнику або ж виписувати окремо та формувати свій словник: die Kripo – die Kriminalpolizei, das BKA – das Bundeskriminalamt, die Schupo – die Schutzpolizei, die BPol – die Bundespolizei, das GG – das Grundgesetz, der Art – der Artikel, die EU – die Europäische Union, die WEU – die Westeuropäische Union, die VN – die Vereinten Nationen, der SPz – der Schützenpanzer, der MTW – der Mannschaftstransportwagen.

Під час занять слід привчити курсантів максимально використовувати можливий контекст для розкриття значення слова. Запам'ятовувати значення слів не ізольовано, а через використання їх у реченні є цікавішим і доцільнішим. Для цього пропонуються вправи на формування власних речень з опрацьованою лексикою або ж такі:

1) підберіть для кожного речення дієслово, що йому підходить, з поданих нижче:

Das Parlament ... Gesetze und ... die Regierung.

An der Spitze der Regierung ... der Regierungschef.

Zu den Organen der Rechtsprechung ... Gerichte.

Die Politik wird von den dafür zuständigen Staatsorganen ...

Verben: betreiben, gehören, erlassen, stehen, kontrollieren;

2) утворіть речення з поданого матеріалу:

Aufgegriffen, Schlepper, an, den, Grenzen, deutschen, wurden, 1788.

War, Asylbewerber, die, von, Rückführung, unberechtigt.

Die Bekämpfung, führt, die Bundespolizei, von, Urkundendelikten, auch.

Leitet, zuständigen, sie, erstellten, Behörden, die, an, Ermittlungsvorgänge.

Erlaubt, durchzuführen, diese Ausstattung, die, Fahndungsabfragen, polizeilichen.

Наведені вправи не вичерпують переліку всіх можливих вправ і завдань на активізацію термінологічної лексики. Велику роль для навчання спеціальної термінології мають ситуативні вправи. Ситуація як фрагмент дійсності дозволяє курсантам поєднати свої знання іноземної мови з типовими службовими обставинами. При необхідності висловлюватися з поставленої проблеми курсант використовує всю активну лексику, що опрацював раніше, і пасивний запас, що отримав у результаті роботи зі спеціальними текстами. Важливою особливістю цього підходу є створення глибокої мотивації вивчення іноземної мови, яка зумовлена безпосереднім поєднанням курсу навчання німецької мови з майбутньою професійною діяльністю курсантів.

Висновки:

1) письмовий переклад є важливою і необхідною стратегією для формування перекладацьких умінь і навичок курсантів немовних факультетів;

2) перешкодою на шляху до адекватного перекладу часто стає недостатнє володіння термінологією спеціальності, вивченню якої слід приділяти особливу увагу як на заняттях, так і в позааудиторний час;

3) специфіка навчання термінологічної лексики курсантів немовних факультетів зумовлена сучасними вимогами до рівня володіння іноземною мовою високо кваліфікованого фахівця;

4) перед викладачем постає завдання розробки ефективних методичних прийомів, які дозволять майбутнім охоронцям кордону в стислі терміни засвоїти термінологію, що відображає основні поняття цієї спеціальності;

5) задля засвоєння курсантами термінологічної лексики викладач використовує комплекс лексичних та перекладацьких вправ, націлених на формування у них мовних термінологічних навичок, що допоможе відпрацювати технічні прийоми перекладу та розвиватиме перекладацькі навички та уміння.

У подальших розвідках варто детальніше зупинитися на системі проблемних ситуацій в ході вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням, адже доведено, що особливо повно і наочно творчі здібності особистості проявляються в неочікуваних і нетипових ситуаціях, що є дидактичною умовою розвитку її пізнавальної активності.

Література

1. Барабанова Г. В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання у немовному ВНЗ / Г. В. Барабанова. – К.: Фірма «ІНКОС», 2005. – 315 с.
2. Вакуленко М. О. Сучасні проблеми термінології та української наукової термінографії / М.О.Вакуленко. – К.: ВПЦ Київський університет, 2009. – 64 с.
3. Володина М. Н. Термин как средство специальной информации. – М.: Изд-во МГУ, 1996. – 80 С.
4. Галанза Л. П. Немецкая юридическая терминология и особенности ее перевода (на материале терминологии уголовного права) // Правоведение, 1996. – С. 23-25.
5. Комиссаров В. Н. Теоретические основы методики обучения переводу. – М.: «РЕМА», 1997. – 110 с.
6. Латышев Л. К. Перевод: теория, практика и методика преподавания / Л.К. Латышев, А.Л. Семенов. – М.: «Академия», 2003. – 192 с.
7. Образцов П. И. Профессионально-ориентированное обучение иностранному языку на неязыковых факультетах вузов: учеб. пособие / П. И. Образцов, О. Ю. Иванова. – Орел: ОГУ, 2005. – 114 с.
8. Парпаров Л. Ф., Артемов А. П., Азарх Л. С. Немецко-русский военный словарь. – М.: Воениздат, 1978. – 1192 с.
9. Райко В. В., Цвяк Л. В., Палагнюк М. Г. Державно-правова система і Федеральна поліція Німеччини: Навчальний посібник (МОН). – Хмельницький: Вид-во Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2008. – 159 с.

- 10.Столярская Е. В. Особенности перевода терминов в научно-технической литературе / Е. В. Столярская. – К.: Национальный Гірничий Університет, 2007. – 256 с.
- 11.Цвяк Л. В. Навчання курсантів інтерпретації професійно орієнтованих текстів на заняттях з іноземної мови // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка. Соціальна робота». – Вип. 27 – Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2013. – С. 222-225.
- 12.Grabe W. Teaching and Researching Reading / W. Grabe, F. Stoller. – London: Pearson Education Longman, 2011. – 291 p.
- 13.Schott Tilmann. Grenzpolizeiliches Wörterbuch (Aufenthaltsrecht und Ausweisrecht) für den grenzpolizeilichen Vollzugsdienst der Polizeien des Bundes und der Länder. – Lübecker Medien Verlag. – Lübeck 2007. – 205 S.
- 14.Zwjak L. Wortbildung der grenzpolizeilichen Termini in der deutschen Sprache // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць / наук. ред. Левицький В.В. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. – Вип. 531: Германська філологія. – С. 81-94.

Summary

The importance of teaching the future border guards the professionally oriented translation of texts as an important means of information obtaining has been emphasized in the article. The necessity for the non-linguistic faculty cadets to master the professional terminology, the ignorance of which often acts as an obstacle in the translation process, has been substantiated theoretically and the set of lexical and translation exercises, which are aimed at their translation skills and abilities forming as well as the translation techniques practicing, has been propounded.

ЛИТЕРАТУРОЗНАВСТВО
LITERATURE STUDIES
LITERATURWISSENSCHAFT
ÉTUDES LITTÉRAIRES

СПЕЦИФІКА ХУДОЖНЬОГО ОСМИСЛЕННЯ ІСТОРІЇ В РОМАНІ
ДЖ. БАРНСА "ІСТОРІЯ СВІТУ В 10 ½ ГЛАВАХ"

Гаврило І.В.

ДВНЗ „Ужгородський національний університет”

Актуальність теми. Роман "Історія світу в 10 ½ главах" (1989) вважається другим визначним романом Джуліана Барнса після "Папуги Флобера" (1984). Та як стверджує Джойс Керол Оутс: "П'ята книга Барнса не є ні романом, в прийнятому розумінні слова, ні поп-історією світу, як передбачає заголовок." [2, с. 12], з чим не згідна Кейт Сандерс: "Історія світу в 10 ½ главах" – якраз те, що нам пропонує заголовок – це художня історія світу" [3, с. 8] Опрацювавши праці цих авторів, а також Рушді С., Гігнері В., ми помітили недостатньо широке дослідження проблеми художнього осмислення історії в романі, тож і взяли собі за мету дослідити її. Ми ставили перед собою наступні **завдання**: дослідити метод письма автора, висвітлити децентрацію автором «об'єктивної» істини. **Предметом** нашої праці є роман Дж. Барнса "Історія світу в 10 ½ главах". **Об'єктом** є дослідження специфіки зображення історії в романі. Ми використовували описовий та порівняльний методи дослідження.

Виклад основного матеріалу і отримані результати. Слід зазначити, що певні історичні події знайшли своє відображення в романі. Це і корабельна аварія "Медузи" 1812 р., «Титаніка» 1912 р., землетрус в Аргурі в 1849 р., трагедія 937 пасажирів на борту Сент-Луїса в 1939 р., викрадення круїзного лайнера "Ачіль Лауро" в жовтні 1985 р. та Чорнобильська катастрофа 25 квітня 1986 р. Нотатки автора в кінці книги дають зрозуміти, що автор консультувався з певними історичними довідками та користувався допомогою людини, яка робила для нього певні дослідження. Як слушно зауважив Салман Рушді: "те, що (Барнс) пропонує нам, є роман як виноска до історії, як підривна діяльність поданому" [5, с. 241] Як каже сам Дж. Барнс про свій роман: «Мне хотелось выстроить неофициальный, личный, нелинейный рассказ» [7].

Дж. Барнс навмисно змішує вигадки та історію, підкреслюючи їхню дискурсивні та оповідні виміри, їхню фіктивну та набуту сутність. Він це робить для того, щоб зруйнувати впевненість в історичній науці і визначає історію як фабуляцію. "Мы придумываем свою повесть, чтобы обойти факты, которых не знаем или которые не хотим принять; берем несколько подлинных фактов и строим на них новый сюжет. Фабуляция умеряет нашу панику и нашу боль; мы называем это историей" [6, с. 294] В інтерв'ю, автор звернув увагу на клінічне значення терміна "фабуляція": "це медичний термін, який означає що робить людина, коли велика частина її мозку була пошкоджена або від удару, або від алкоголізму. Людський розум не може існувати без цілої історії. Тому він придумовує з того, що на його думку він знає напевно, а потім робить

переконаючи зв'язки між ними" [1, с. 64] В четвертій частині роману "Історія світу в 10 ½ главах", "Уцелевшая", лікарі сперечаються стосовно того чи Кетрін Ферріс придумала ядерну катастрофу, щоб заперечити розрив відносин з Грегом і уникнути відчуття болю. Така фабуляція має на меті самозбереження. Тут вона виконує функцію очищення, оскільки послаблює страх, брутальність та свавілля історії світу.

Згідно з поглядами Дж. Барнса, історик повинен змішувати факти з фікцією: "історія, якщо вона намагається бути більше ніж просто описом документів, описом артефактів, повинна бути схожою з літературою" [1, с. 63] Письменник імітує цей метод навіть в самій назві книги, яка вказує як на свою історичну природу "Історія світу...", так і на літературну "... в 10.5 главах", і звертає увагу як на літературну, так і на когнітивну форми. Він задається питанням: чи можемо ми взагалі знати минуле. Як ми його усвідомлюємо? Автор ділить свою історію на десять частин, звертаючись до нашої системи числення, де десять означає завершеність, певну цілісність. Але в той же час "Інтермедія", як пів-глави, зводить нанівець уявлення про довершеність універсальної історії.

В "Інтермедії" оповідач підкреслює недолугість позитивістських уявлень про об'єктивність, правду та історію: "Все мы знаем, что объективная истина недостижима, что всякое событие порождает множество субъективных истин, а мы затем оцениваем их и сочиняем историю, которая якобы повествует о том, что произошло "в действительности"; так сказать, с точки зрения Бога" [6, с. 298] Таким чином, книга не є абсолютною, цілковитою та монологічною історією світу (на це вказує також неозначений артикль в назві книги), а представляє собою часткову, суб'єктивну та багатовекторну версію подій, яка не є авторитарною. Як висловився Рубінсон – це "поляризований диспут між лагерьми інтерпретацій" [4, с. 167] Читач сам вирішує чи вірити інтерпретації історії Дж. Барнса чи сліпо вірити офіційній історії.

Слід зазначити, що Дж. Барнс не відкидає можливість досягнення об'єктивної історичної істини. Він ставить питання про сенс історичного знання: "Все мы знаем, что объективная истина недостижима, ... Но даже понимая это, мы все-таки должны верить, что объективная истина достижима; или верить, что она достижима на 99 процентов; или, на худой конец, верить в то, что истина, объективная на 43 процента, лучше истины, объективной на 41 процент. Мы должны в это верить – иначе мы пропадем, нас поглотит обманчивая относительность, мы не сможем предпочесть слова одного лжеца словам другого, спасуем перед загадкой всего сущего, вынуждены будем признать, что победитель имеет право не только грабить, но и изрекать истину" [6, с. 298] Ця позиція автора є парадоксальною, тому що ставить автора в опозицію філософам постмодерну, таким як, Жан-Франсуа Ліотар, який заперечує саму ідею доступності істини. Але якраз цей прийом деконструювання поняття об'єктивної істини, а потім переписування її і відносить Барнса до когорти постмодерністів.

Цікавим є також те, як Барнс висвітлює зв'язок між історичним знанням та політичною силою. Офіційна історія зазвичай пишеться з точки зору домінуючої

групи (колонізатори, переможці, чоловіки...), в той час як меншість приречена на забуття. Але Барнс відмежовується від прийнятої версії історії і представляє апокрифічну версію подій. Таким чином книга протистоїть монологічним та тоталітарним аспектам канонізованої історії і дає змогу висловитися багатьом маргінальним групам (жертвам, жінкам, навіть деревному черв'яку), чиї оповіді були виключені з легітимного історичного дискурсу. Автор намагається децентрувати встановлений авторитет "об'єктивної" Західної версії історичних подій.

Дж. Барнс деконструє не тільки історію, а й сакральне. В першій главі, "Безбілетник," оповідач, який виявиться деревним черв'яком, пропонує іншу історію святого Письма, особливим чином епізоди історії Ноевого Ковчегу та Потопу. Ці біблійні події є частиною колективної культури і читач повинен би їх знати. Оповідач деконструє біблійні події і, з одного боку, заповнює прогалини в офіційній оповіді, а, з іншого, відкрито суперечить фактам авторитарного дискурсу. Ціллю черв'яка є не тільки компенсувати неадекватність офіційного документу та виправити помилки, а й встановлення нової правди, яка є апокрифічною, але виглядає вірогідною. Він займається підривом авторитету, коли пише про Ноя як про обмеженого, деспотичного пияка і десакралізує фігуру патріарха. Деревний черв'як деконструє канонізовану історію, зриваючи поетичний наліт, який спотворює події. Він запевняє, що істинна версія подій була змінена, щоб зробити офіційну версію більш прийнятною. Тим, хто не може прийняти правду, паразит демонструє явища дискримінації, відбору, відділення чистих від нечистих, що буде знаходити своє перевтілення в інших частинах роману, а брало виток з Ноевого Ковчегу та Біблії. Він подає деталі пригноблення, диктаторства, тиранії Ноя на Ковчегу, що знайде своє відлуння в історії світу через релігію, тероризм, ядерну війну та Голокост.

Та все ж таки версія подій, представлена деревним черв'яком, є також частковою істиною. Ціллю автора є не замінити одну істину, один міф, один метанаратив іншим, а підірвати дискурс авторитету. Розповідаючи про страждання, утиски та експлуатацію, він підриває віру в історію як процес сталого прогресу та емансипації. "История – это ведь не то, что случилось. История – это всего лишь то, что рассказывают нам историки. Были-де тенденции, планы, развитие, экспансия, торжество демократии; перед нами гобелен, поток событий, сложное повествование, связанное, объяснимое. Один изящный сюжет влечет за собой другой. Сначала это были деяния королей и архиепископов с легкой закулисной коррекцией божественных сил, потом это был парад идей и движение масс, потом мелкие события местного значения, за которыми якобы стоит нечто большее; но это всегда связи, прогресс, смысл, одно вытекает из другого, третье ведет к четвертому" [б,с.293]

Оповідач також різко виступає проти ілюзії прогресу, створеної історичними датами. "Мы боимся истории; мы позволили датам запугать себя.... Даты не говорят правды. Они только и знают, что орать на нас: налево, направо, налево, направо, а ну пошевеливайся, ты, жалкий позер. Они хотят заставить нас

верить в прогресс, в неуклонное движение вперед." [6, с. 292] Та ж теорія Дарвіна про виживання найпристосованіших, не може бути моделлю людської історії. В романі, навпаки, стверджується думка, що виживають найхитріші. "ученые утверждали, будто жизнь есть выживание самых приспособленных; разве случившееся с Бизли не доказывало, что "самые приспособленные" суть просто-напросто самые хитрые? Герои, крепкие люди йоменских добродетелей, лучшие представители рода, даже капитан (особенно капитан!) – все отправились на дно вместе с кораблем; в то время как трусы, паникеры, обманщики нашли способ улизнуть в спасательной шлюпке. Разве не было это убедительным подтверждением того, что генетический фонд человечества постоянно беднеет, что дурная кровь забивает добрую?" [6, с. 209] Читач отримує не історичну книгу, бо вона є симбіозом історії та художніх форм вираження. "Історія світу в 10 ½ главах" деконструє раціоналістичну, послідовну та зрозумілу модель розвитку історії і замінює її поняттям ентропії. "В нашу современную модель вселенной входит понятие энтропии, что на бытовом уровне переводится так: чем дальше, тем больше путаницы." [6, с. 299] Метанаративи, які надають значення та раціональності подіям, вже більше не існують і зміщені різноманітними історіями, поліфонією голосів, плюральністю версій. В романі знаходять своє втілення різні стилістичні манери письма, змішання протилежних версій точок зору на історію, оповідачів, таким чином запитуючи, що таке історія та її трактування.

Література

1. Guignery Vanessa 'History in question(s): An Interview with Julian Barnes', Sources, 8 'History in question(s)' (2000), p. 64.
2. Joyce Carol Oates, "But Noah was Not a Nice Man", New York Times Book Review, 94 (1 october 1989), p.12
3. Kate Saunders, "From Flaubert's Parrot to Noah's Woodworm", Sunday Times, 8601 (18 June 1989), p. G8.
4. Rubinson Gregory J. 'History's Genres: Julian Barnes's A History of the World in 10 ½ Chapters', Modern Language Studies, 30:2 (2000), p. 171.
5. Salman Rushdie, Imaginary Homelands: Essays and Criticism, 1981–1991 (London: Granta Books, 1991), p. 241.
6. Барнс Джулиан История мира в 10 ½ главах. М: Транзит Книга, 2006. – 384 с.
7. <http://www.izvestia.ru/interview/article3105838/>

Summary

The article deals with the problem of history representation in the novel of Julian Barnes "History of the world in 10 ½ chapters". The author enlightens the attitude of the writer to the history and the peculiarity of its art reflection in the novel.

НОВАТОРСЬКІ АСПЕКТИ У ТВОРЧОСТІ МІРЧА ЕЛІАДЕ

Марина Д.О.

ДВНЗ „Ужгородський національний університет”

Постановка проблеми та її визначення. У працях ряду авторів: Сасу А., Вартік М., Глодеану Г., Манолеску Н., Сіміон Є., Калінеску Г. та ін. значне місце відведено творчості Мірча Еліаде.

Однак, незважаючи на значну кількість публікацій, питання щодо сучасності прози Мірчі Еліаде та аналізу деяких його романів залишаються дискусійним.

Актуальність статті зумовлена тим, що дослідження творчості Мірча Еліаде посідає особливе місце в румунській літературі, оскільки автор відкриває новий напрям в румунській прозі в період між двома Світовими війнами, сприяючи її синхронізації з великим європейським романом. Проте, попри великий внесок, який Еліаде зробив для румунської літератури його плідна творчість досліджена не в повній мірі та існують певні непорозуміння й неоднозначність трактування його романів.

Мета дослідження – аналіз сучасності прози М.Еліаде та розгляд найвизначніших романів і повістей прозаїка.

Завдання даної статті полягає у комплексному дослідженні найпопулярніших тем, якими Мірча Еліаде збагатив румунську та світову літературу.

Матеріалом дослідження слугували авторитетні румунські монографії (див. Список літератури).

Виклад основного матеріалу та отримані висновки.

Мірча Еліаде – румунський письменник, історик релігій і дослідник міфології, професор Чиказького університету. Його перу належать праці, присвячені шаманізму, йозі, космогонічним міфам і «примітивним» релігійним віруванням.

Життєвий шлях Мірча Еліаде вражає своєю динамічністю, адже за життя Мірча встиг і відбутися ув'язнення, і пожити в гімалайському монастирі, і написати більш як 30 книг із філософії. Роки молодості Мірчі припали на час війн та загального духовного піднесення, як результат пошуку втечі від оточуючих невтішних обставин існування.

Творчість Мірча Еліаде може дати поштовх для роздумів з приводу багатьох тем і запитань. Є серед них і суто наукові, що представляють інтерес лише для вузькоспеціалізованих фахівців. Але є й такі, що представляють інтерес для широкого кола читачів.

Схильність до метафізики та онтології, стану людини і міфу, оновлення старої структури оповіді, нового стану персонажів, які стають головними героями

романів, - це лише деякі з основних деталей, які успішно використовував М.Еліаде.

Літературна творчість Мірча Еліаде має два різних напрямки. Перший - охоплює фантастичну прозу (міфічну), яка складається з серії оповідань, таких як «Міс Христина» (1936), "Змія" (1937), "Таємниця доктора Хонігбергера" (1940), "До циганок" (1959), "Ніч на Івана Купала" (1955), "Ночі в Серампурі" і т.д. До другого напрямку відносяться екзистенціалістські романи такі як: "Майтрей" (1933), "Світло, що гасне" (1934), "Хулігани" (1935), "Весілля в небесах" (1939), "Роман короткозорого підлітка" (написаний в період між 1921-1924, опублікований посмертно в 1989 році) і "Gaudeamus" (від 1928, але опублікований посмертно в 1989). Насправді, вони доповнюють один одного, переплітаючись [4, с.24].

Сьогочасне бачення румунської прози можемо віднайти навіть у новій назві роману Мірчі Еліаде - «океанографічний роман». Це означає, що "сучасні" та "цивілізовані" люди повинні бути представлені "в тому ж нейтральному кольорі, маючи ті же думки, інтелектуальні можливості та словесні вирази [5,с.156]. Лише біологія їх розділяє, в її коротких проявах у теперішньому житті. "Автентичність сучасної людини не повинна бути ідентичною самою по собі, а містити тільки псевдо-психічні схеми та оцінюючі судження. Її реальність мусить полягати в особистій абстракції. Такою є її природа і той, хто бажає внести новизну в роман, повинен забути і про Стендаля, і про Пруста, практикуючи лише деякі напрями океанографії ... "[5,с.158].

Якщо раніше література була прирівняна зі стилем, то в творах Мірчі Еліаде спостерігаємо, що автор не дуже звертав увагу на лексичні недоліки. Його мета полягала в тому, щоб висвітлити життя таким, яким воно є та не описувати те, що є не актуальним.

Романи Мірча Еліаде є глибоко-психологічними, герої яких завжди проживають вирішальні події в їхньому житті. У цьому контексті, передмовою до книги " Океанографія » є новий напрямок, присвячений автентичності.

Як і багато колег свого покоління Мірча Еліаде писав те, що відчував, поспішно та драматично.

Не була відсутньою й критика літератури Еліаде. Даний факт прослідковується в румунському романі «Ноїв ковчег» Миколи Манолеску, де автор зазначає протиріччя між «поглядом та методом», «проблематикою та її розглядом» в ранніх романах Мірчі Еліаде [3, с.201]. Критик також зауважив схильність до метафізичного та онтологічного, людського стану та міфу, в той час як методика залишається реалістичною та психологічною.

Мірча Еліаде, в першу чергу, бажав відродити румунський роман шляхом впровадження духовності та оновлення моральної сторони особистості. Автор наголошує на екзистенціалістській конкретиці, дивній пригоді, аналіз якої є ідеалізацією уваги. В творах автора люди розглядаються через призму існування паралельних доль.

Заслуговує на особливу увагу той факт, що Мірча Еліаде прагнув модернізувати структуру румунської прози, шукаючи нові методи та нав'язуючи сучасну типологію. Найбільше нових речей він черпав з англійського та італійського романів, використовуючи помірність внутрішнього монологу, виключаючи самоаналіз та наголошуючи на ідейному діалозі.

В концепції Еліаде «роман - це книга з людьми»; «може бути написаний великий роман без випадковостей та конфліктів, в традиційному сенсі; недостатньою є присутність всього однієї людини в ньому; бажано, аби фігурували визначні особистості, драма існування яких була б розкрита в усій повноті».

Мірча Еліаде ввів у роман героя, який проходить через духовну драму та може померти від любові до певної ідеї («Міс Христина», «Майтрей», «Ізабель та води сатани», «Весілля на небесах»). Він вважав, що людина визначається не тільки через екзистенційні драми, але й свої ідеї.

Поряд з романами про кохання визначними творами Еліаде є ті, в яких фігурують фантастичні особистості. Їх особливе значення полягає в неймовірній здатності автора створювати загадкове, дивне враження, вселяючи почуття таємничості, а іноді й страху.

В повісті «Міс Христина», яка безпосередньо пов'язана з румунським фольклором, Еліаде використовує демонічний розвиток, ймовірно, перебуваючи під тиском суб'єкту, побудованого на ідеї можливого контакту між демоном та живими людьми. В творі зустрічаємо молодиків та юних дівчат, які відчайдушно живуть з безпорадним почуттям смерті в душі.

Техніка таємничості ще в більшій мірі прослідковується в романі «Ночі в Серампурі», в змісті якого ми опиняємось разом з головними героями ніби в магічному колі, виходячи з реальності та транспортуючись в іншу реальність, а потім знову ж непомітно повертаємось в початкову точку відліку, при цьому не відчуваючи нічого в нашій свідомості.

Стан ворожіння зустрічаємо також в невеликому романі Мірча Еліаде «Змія», в якому Андронік, маг змій, зачаровує жінок, так само як уміє приборкувати змій. Безглузда гра, яку він затіяв у темному лісі постає гротескною виставою, яка складається з езотеричних ритуалів.

Своєрідний шарм прослідковуємо в фантастичному оповіданні М. Еліаде «До циганок». Позбавлений будь-якої екстра артистичності, роман містить тонку ідею того, що час є ілюзією. Гаврилеску, викладач фортепіано, вважає, що перебуває у циганок лише декілька годин, однак, коли виходить від них розуміє, що пройшло аж дванадцять років відколи пропав для знайомих без сліду. Що ж з ним трапилось? Ми можемо припустити, що заходячи до помешкання циганок, Гаврилеску «вийшов» з реального часу, входячи в царство мистецтва, в святиню краси, на Олімп.

Еліаде - прихильник звільнення міфу від історії, яка, як він вважає, більш поверхнево, аніж міф пояснює суть людського життя. Сам міф Еліаде розуміє не як «казку», «вигадку», «фантазію», а так, як його розуміли в первісних і

примітивних суспільствах, де міф позначав, якраз навпаки, «справжню, реальну подію» і, що ще важливіше, подія – це сакральне, значне, первородне одкровення, що служить прикладом для наслідування.

М. Еліаде зазначає, що «деякі аспекти і функції міфологічного мислення утворюють важливу складову частину самої людської істоти». Міфологічне мислення існувало завжди, існує і в наш час. «Міфологічне мислення, – пише Еліаде, – може залишити позаду свої колишні форми, адаптуючись до нових культурних мод. Але воно не може зникнути остаточно» [8, с.24].

Еліаде вважає, що есхатологічний міф являється істотною складовою частиною ролі та місії засновників і керівників сучасних тоталітарних рухів, насамперед, комунізму та соціалізму.

Міфологічний дискурс виявився зручним кодом для опису природи і суспільства завдяки властивим йому символічності, цілісності світосприйняття, космізуючому значенню. Як свідчить Мірча Еліаде, в літературі більше, ніж в інших мистецтвах, помітний бунт проти історичного часу, бажання виявити й знайти інші часові ритми, ніж ті, в рамках яких ми вимушені жити і працювати» [7, ст.190].

М. Еліаде неодноразово зазначає у своїх працях, що кожна людина апіорі має досвід сакрального. Можливо, такий тезис відсилає нас до відчуттів Еліаде, отриманих внаслідок перебування в Гімалаях – гострого пробудження почуття “космічного рівню” в людській свідомості [7].

Якщо розглядати порівняння Мірчи сучасного та архаїчного суспільств, то він досить чітко зазначає, що “людина архаїчного суспільства відчуває себе нерозривно пов’язаною з Космосом та космічними ритмами, у той час як сучасна людина – з Історією”. В свою чергу, космічні ритми є циклічними та зворотними, а от історія є лінійною та незворотною. Тим самим, філософ дає зрозуміти наскільки обмеженими стали люди внаслідок гонитви за кількістю [8].

Внаслідок своїх досліджень Еліаде натрапляє на схожість в усіх культурах одного феномену. Це архетип про Вічне повернення, про абсолютність Життя, про можливе здолання смерті. Початок часів був раєм, а в кінці часів – буде “велике відновлення”, котре співпадає з раєм наступного циклу [8].

Висновки. Отже, внесок Мірча Еліаде в румунську літературу є неоціненний. Він не лише відродив румунський роман шляхом впровадження духовності та оновлення моральної сторони особистості, а й відкрив новий напрям в румунській прозі в період між двома Світовими війнами, сприяючи її синхронізації з великим європейським романом.

Вихід з реального часу, опис міфічних речей, сакральність в незначних фактах життя, існування в двох паралельних площинах або співіснування людей з різних світів і т.д. є найбільш розповсюдженими темами автора, які користуються надзвичайною популярністю та любов’ю читачів в румунській літературі.

Література

1. Sasu A., Vartic M. Batalia pentru roman / Aurel Sasu, Mariana Vartic.- Cluj-Napoca: Editura ATOS, 1997.- 177p.
2. Glodeanu G. Coordonate ale imaginarului în opera lui Mircea Eliade / Gheorghe Glodeanu.- Cluj-Napoca: Editura Dacia, 2006.- 323p.
3. Manolescu N. Jocurile Maitreyiei / Nicolae Manolescu.- Bucuresti: Editura 100+1 Gramar, 2003.- 188-219p.
4. Simion E. Mircea Eliade, spirit al amplitudinii/ Eugen Simion.- Bucuresti: Editura Demiurg, 2005.-28p.
5. Eliade M. Jurnal / Mircea Eliade.- Bucuresti: Editura Humanitas, 1933.- 210p.
6. Еліаде Мірча. Мефістофель і андрогін / Мірча Еліаде. - К.: Основи, 2001.- с.303-467.
7. Еліаде Мірча. Міфи, сновидіння і містерії / Мірча Еліаде. - К.: Основи, 2001.-с.117-301.
8. Еліаде Мірча. Священне і мирське / Мірча Еліаде. - К.: Основи, 2001.- с. 5-116.

Summary

The article analyzes the contemporaneity of Mircea Eliade 's prose , particularly highlights the most significant novels and stories of the writer and outlines the main topics that have an extraordinary popularity and love of readers in the Romanian literature.

УДК 82.091:[81'255.4ФранкоІ.:81'243'42](477:100)

ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ ДОРОБОК ІВАНА ФРАНКА: НОВІ ВИМІРИ

Теплий І.М.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Актуальність теми. У творчості І.Франка, людини-епохи, творчої особистості, яка, без перебільшення, заступила собою діяльність цілої академічної установи свого часу, розрізняють оригінальну і перекладацьку творчість. Говорячи, однак, про перекладацьку творчість Каменяра, доцільно не ізолювати її від інших форм засвоєння іншомовного тексту, як-от рецепції та міжлітературних зв'язків, інтертекстуальності загалом.

“Проникненню у глибинні процеси взаємодії національних культур – наголошує М.Зимомря – сприяють передусім такі її найхарактерніші магістральні лінії, як міжлітературні зв’язки, рецепція та переклад”, де останній, до слова, виступає як найпродуктивніша ланка перших. І міжлітературні зв’язки, і переклад – одна з головних домінант взаємозбагачення національних культур, взаємопроникнення національного та інтернаціонального у світовому літературному процесі [11, с.27]. Одна із провідних функцій перекладів – забезпечувати внутрішню співвимірність художніх цінностей літературних систем, що розвиваються: “Ми відносимо переклад – як один із найважливіших проявів міжлітературного співіснування – до сфери генетичних контактів, оскільки головна його функція полягає в тому, щоби підтримувати зв’язок вітчизняної літератури з інонаціональним літературним процесом і забезпечувати внутрішню співвимірність художніх цінностей двох чи кількох літературних систем, що розвиваються” [9, с. 127]. Цей же автор вважав порівняння гносеологічною категорією, основою інтеграції, способом мислення / не-мислення, компаративістику як передісторію глобального мислення, а вплив – як онтологічну проблему [41, с.25-33]. “І треба говорити взагалі, коли ми говоримо про переклад – стверджує М.Гольберг – про велику культуротворчу місію [курсив наш – І.Т.] І.Франка, який розглядає культуру як складну, динамічну, суперечливу, але водночас і цілісну систему. Коли ми говоримо про І.Франка, ми не повинні говорити про те, чи він досяг, чи він не досяг, чи він дотягнувся, чи він не дотягнувся, ми повинні говорити про великий культурний феномен, і з цього випливає і те, що торкається перекладу” [5, с. 298]. У цих словах – методологія проблеми “І.Франко-перекладач”. Такий підхід потребує розвитку. Він не виключає перекладознавчого аналізу, але синтезує щонайменше обидва – перекладознавчий і культурософський. Про зв’язок перекладу й культури по-новому висловився свого часу В.Радчук: “Переклад – це рух культури. Це саме ество її – і дух, і тіло” [29, с. 162].

Постановка проблеми і мета. Загалом же “процес взаємодії автора з “чужим” словом сьогодні розглядають як своєрідний діалог. Діалогічна взаємодія між сучасними та попередніми текстами, між текстами одного часу, але різних культур – це проблема щодо формування інтертекстуальності, проблема теорії міжкультурної комунікації, що знайшло яскравий відбиток у творчості І. Франка, але яка потребує докладного й послідовного вивчення в проекції на весь творчий доробок великого письменника” [18, с.69]. Проблема вимагає ширшого розгляду у порівняльно-літературознавчому плані з огляду на те, що самими перекладами, хоча вони й посідають провідне місце, не обмежується творча взаємодія І.Франка з іншими літературами, ширше – культурами. Такою дисципліною видається порівняльне літературознавство [4;16,40,42;45], а також з погляду комунікативної компетенції [17], адже “генеральною темою компаративістики” (Д.Наливайко) є “зустріч “свого” й “іншого” та процеси, що при цьому відбуваються, експлікація того, як “інше” стає “своїм”. У наш час ці процеси набули глобального характеру й величезної

значущості, що підіймає статус компаративістики і водночас її актуальність у сучасному світі” [24, с. 42; див. також 34]. Слушно ставиться на монографічному рівні питання про “міжнаціональні горизонти і компаративістичний дискурс сучасних літературознавчих студій” [21], що й скеровує наше дослідження у вказаному напрямі. У ракурсі проблеми “Переклад як засіб міжкультурної комунікації” переклад розглядають як “семіотичну систему культури” (О.Довбуш) з відповідним “механізмом перекодування і транспортування при перекладі текстів іншої національної культури, врахувавши при цьому дію компаративного чинника” [8, с. 366]. Форми засвоєння іншомовного тексту у творчому доробку І.Франка висвітлено в окремому дослідженні автора [32]. З огляду на все сказане вище можна тепер говорити про власне переклад, звісно, у контексті велетенської діяльності І.Франка загалом, а також поставивши його перекладацьку діяльність у філософсько-культурологічний контекст [28]. Характеризуючи діяльність І.Франка з позицій сучасності, О. Пахльовська вирізняє, зокрема, три головні “вузли”, розв’язання яких, власне, і зробило його великим “стратегом” національної культури: а) секуляризація галицької культури; б) послідовна і цілеспрямована європеїзація української культури загалом, прилучення її до тем і моделей загальноєвропейського і світового літературного процесу. Йшлося про і н ф о р м а т и в н е н а с и ч е н н я [вирізн. О.П.] знанням про зовнішню реальність культури, відірваної через політичні обставини від світу, а зовсім не про орієнтацію цієї культури на чужі моделі. Тактика цієї європеїзації була фактично підпорядкована важливій культурологічній концепції світової літератури І.Франка як фрагменту історії цивілізації, відтак історії національної літератури як фрагменту цивілізації світової, і, врешті, в) третім вузлом авторка вважає цілком новаторську концептуалізацію політичної та культурної перспективи України як цілісного культурно-історичного феномена [28, с. 21-22].

Виклад основного матеріалу і отримані результати. Доробок І.Франка, людини, яка сама створила епоху в історії власного народу, величезний. З погляду на різnorodність та багатство своїх починань письменника зараховують до найусебічніших творців у європейській культурі. Бібліографію праць І.Франка складають поетичні, прозові, драматичні твори, історико-літературні, філософські, етнографічні, літературно-критичні, фольклористичні студії. До того ж, І.Франко був наддивовижу плідним і полум’яним публіцистом, прекрасним текстологом і бібліографом, блискучим мовознавцем та економістом, визначним перекладачем, громадсько-політичним діячем та організатором літературно-наукового життя в Україні [44, с.158]. І.Франко належить до ряду найгрунтовніше освічених та найкультурніших письменників усієї Слов’янщини, –зазначає М.Якубец. Однаково вільно писав про польську та українську літературу, російську і чеську, сербську, а також французьку, італійську і англійську, про літератури класичні та східні. Прекрасно орієнтувався у фольклорі багатьох народів. Публікував українською мовою майстерні переклади віршів і поем старогрецьких та латинських, Данте,

Міцкевича і Пушкіна, Гете і Шиллера, Гейне і Шекспіра та ін., не беручи до уваги десятки інших повістярів, романістів та поетів. Він ретельно ознайомлював світ з життям і культурою свого народу, водночас розуміючи вартість співпраці письменників різних національностей [43, с.600-601]. Вражає “огром Франкового доробку” (В.Мелешко). Так, у царині художньої літератури, як стверджує дослідниця, він залишив близько шести тисяч творів, з-поміж них десять романів і повістей; понад сто оповідань, новел, образків, нарисів, казок; одинадцять прижиттєвих збірок, півтисячі поезій поза збірками; понад двадцять оригінальних п’єс. Якщо, – підсумовує дослідник, – все ним написане поділити на дні його життя, то одержимо колосальний результат: двадцять сторінок щодня [20, с. 61].

Як стверджує Л. Григор’єва, “за обсягом перекладених творів народів світу різних епох Іван Франко взагалі не мав собі рівного перекладача у жодній літературі. Він перекладав українською мовою близько двохсот творів, починаючи з шедеврів античності, середньовіччя і закінчуючи кращими зразками художнього слова на початку ХХ сторіччя (з німецької літератури – близько 30 великих творів, незчисленну кількість віршів; з англійської літератури – понад 40 прозаїчних та драматичних творів, а також велику кількість віршів та балад; з французької літератури – близько 20 прозових та 60 поетичних творів; з російської – близько 30 прозових та 30 поетичних творів)” [6, с. 46]. Це твердження, хоча, може, дещо й категоричне (див. наст.стор.), все ж увиразнює велетенський обсяг звершеного. О. Хрустовська зазначає, що “Франко через переклад прилучив твори шістдесятьох письменників світу до української літератури” [38, с.56] або “шістдесят письменників світу збагатили скарбницю української культури своїми кращими творами завдяки перекладам І.Франка” [7; с.46]. Він переклав українською мовою найкращі твори *дванадцяти мов* [курсив наш – І.Т.] 60 авторів зі світовим ім’ям [25, с.218]. У тридцятилітньому періоді розвитку українського перекладу (1890-1919), за даними М.Москаленка, близько двадцяти п’яти років із цього тридцятиріччя припадає на перекладацьку працю саме І.Франка. “*Франко як перекладач не має в нашому письменстві рівних ані за потужністю і широтою охоплення явищ світової літератури, ані за глибиною мистецької ерудиції, ані за напругою творчої волі* [курсив наш – І.Т.], спрямованої на граничне розширення духовних обріїв української культури. Перекладацький доробок І. Франка останніх двадцяти п’яти років його життя не просто охопити єдиним поглядом, і тим більше – схарактеризувати як певним чином організовану художню цілість. Проте без усвідомлення визначної ролі І. Франка як ключової постаті в українському перекладацтві 1890–1910-х років неможливо скласти адекватне уявлення про сутність процесів, що відбувались у вітчизняному перекладному письменстві цього періоду” [23, с. 181; 31].

“Якби зібрати всі переклади Івана Франка (закінчені і незакінчені), то вийшла б колосальна антологія світової поезії, що починається зразками поетичної творчості народів стародавнього Сходу, продовжується античністю, поетами середньовіччя, поетами Англії, Німеччини, Франції, Італії, скандинавських

країн, Угорщини, Румунії, слов'янських країн на чолі з Росією. Поряд з поетами була б широко представлена народна творчість різних народів, що особливо привертала увагу І.Франка. В антологію ввійшла б і художня проза різних часів та народів. Поряд з видатними письменниками в ній були б і другорядні, які мають не стільки естетичну, скільки історико-пізнавальну цінність. Це було б щось більше, ніж знаменитий в свій час збірник Гердера “Голоси народів”, і не менше, ніж величезна робота в галузі поетичних перекладів Я.Врхліцького, відомого чеського поета ХІХ сторіччя”, – писав акад. О.І.Білецький [2, с.163]. “Франка зближувало з Врхліцьким – за словами М.Неврлі – незвичайне багатство фантазії, творчої винахідливості, досконале знання іноземних мов, добра обізнаність із світовою літературою, широка перекладницька діяльність, а також і невтомна працьовитість. Франко і Врхліцький для своїх народів були *найсильнішими ланками в міжнародному обміні літературних надбань* [курсив наш – І.Т.]. Щодо багатства і діапазону літературної спадщини, яку вони залишили своїм народам, ці велетні мають мало рівних собі в історії світової літератури” [25, с. 229]. Подібного погляду дотримується й Л.Рудницький: “Коли б зібрати усі його переклади, то таке зібрання могло б бути своєрідною антологією світової літератури, починаючи від старовинних індійців і греків, і закінчуючи на провідних європейських, головню – німецьких, письменників раннього двадцятого століття. *І.Франко завжди намагався подати цілість предмету свого дослідження* [курсив наш – І.Т.]. Очевидно, у справі літератури ця цілість мусить бути обмежена, але вона має охоплювати все найсуттєвіше” [30, с.797]. Важливо підкреслити, що “І.Франко своєю поетичною творчістю *прищеплював на українському ґрунті загальнолюдські ідеї, а також мотиви, жанри і форми, вироблені європейською і світовою художньою практикою* [курсив наш – І.Т.]” [13, с. 322], що було б неможливим без перекладів.

Як зауважив свого часу О.Білецький, “дух І.Франка перебував у стані безперервного кипіння, невпинної жадоби пізнання всіх досягнень людства в минулому і теперішньому. Його чуйність до цих досягнень була справді незвичайною. Про неї свідчить, зокрема, його діяльність як перекладача художніх творів світової літератури. Вона в усьому обсязі ще не виявлена і не вивчена” [3, с.453]. І.Франко, як і М.Драгоманов, був проти дослідження української літератури як самоізолюваного й достатнього в собі явища, адже, як вдало зауважив Ю.Янковський, перебував під перехресними впливами західноєвропейської, російської, української та східних літератур [39, с.171-172].

Обсяг перекладацької діяльності І.Франка величезний. Своїми перекладами та дослідженнями він охопив літератури майже всіх віків і народів, збагатив зображувальні засоби української літературної мови, підняв рівень перекладацького мистецтва [15, с.539]. Із 6000 творів Франкової спадщини 1130 (за даними 50-томника – 1102, проте ці дані неповні) припадає на художні переклади, а це 3781 сторінка, що обіймає 7 томів із 50-ти: тт.8-13 і 25 або 347 творів, тобто 19%. Однак, з'ясовується, до 25-го тому увійшли не всі прозові переклади І.Франка. Тут обсяг всього перекладеного становить 528 с. “Відомо, –

пише Н.Ануфрієва, – що у 8-13 томах 50-томного зібрання творів І.Франка вміщені переклади та переспіви творів 140 авторів (не враховуючи безіменних) та численні зразки народного епосу і народної поезії більш як двадцяти народів. Перекладацький доробок митця охоплює чотири континенти та XXVI століть” [1, с.244].

У додаткових томах до 50-томного Зібрання творів, які недавно побачили світ [35, с.696-730, 36, 37], опубліковано твори, що їх раніше свідомо не включили до 50-томника або не віднайшли. Загалом обсяг надрукованого у 51-му Додатковому томі (проза) становить **826** сторінок, а поетичні переклади (52-й том) – охоплюють **444** сторінки) [36]. Отже, з урахуванням віднайденної перекладної поезії та прози І.Франка обсяг перекладеного зростає на 1270 одиниць і становить: $3781 + 1270 = 5051$, однак і ці дані, мабуть, ще не остаточні. З іншого боку, вони дають куди повніше уявлення про обсяг зробленого у царині перекладу та рецепції іншомовного тексту загалом. Вражає й діапазон як прозових, так і поетичних перекладів, нещодавно опублікованих: поетичні переспіви Біблії, єгипетський фольклор, єврейський фольклор, давньоіндійський епос, давньоримська література, давньогрецька та візантійська література, давня українська література, німецька та австрійська література, помітно зросла навіть у порівнянні з ваговитим 13-тим томом: тут їй присвячено ще 213 сторінок прози та 107 сторінок поезії! Чимало додано з французької та старофранцузької літератури (310 сторінок), дещо з англійської, американської, чорногорської, чеської, шведської, польської, сербської, італійської, нідерландської та ін. А ще ж і перекладено з української мови на польську дві поезії (Т.Шевченка і С.Руданського) та з української мови на німецьку 25 поетичних творів (23 поезії Т.Шевченка, один вірш М.Некрасова і один – П.Куліша). У 51-му томі представлено 91 твір із 17 літератур, 40 авторів, з них 8 невідомі [35]. Як пишуть упорядники, “Том 52-й, що виходить у світ, розглядаємо як спробу суттєво доповнити поетичний і перекладацький (у частині поезії) доробок Франка, поданий у 50-томнику. Слід відзначити, що в цьому томі здійснюється перша публікація близько 130 поетичних творів (з них 47 – оригінальні твори Франка та понад 80 перекладених)” [36, с.7- 8]. Тут представлено творчість 46 авторів (з них 16 – невідомі або колективні) із 16 літератур. Отже, побачили світ ще понад 80 нових перекладних поетичних творів та 91 прозовий, а це понад 40 авторів-прозаїків та 46 авторів-поетів, серед яких й безіменні, що складає понад 170 творів (171) та 86 авторів. Не володіючи, звісно, такою статистикою, Є.Кирилюк, проте, пише: “Іван Франко проводив величезну перекладницьку роботу, збагачуючи цим національну культуру українського народу. Величезна заслуга Івана Франка полягає в тому, що він почав будувати цей золотий міст, а збудовано його тільки в наш час” [14, с.15].

Попри неодноразові спроби підійти до цієї проблеми як з перекладознавчого, так і літературознавчого погляду, досі, на жаль, актуальні слова О.Мороза, написані півстоліття тому: “У повоєнний період до цього питання зверталися Ю.Ступак, М.Шаповалова, М.Білик, А.Кулінич, О.Фінкель,

Я.Ярема, Ф.Неборячок, О.Домбровський, Т.Пачовський та інші, але жаль, що й досі немає праці, в якій би всебічно і глибоко була досліджена ця важлива проблема” [22, с.14; 12; 26; 19; 27]. “Діяльність Франка як перекладача і популяризатора зарубіжних літератур була такою великою і різноманітною, що її важко охопити одному досліднику. Монографія, присвячена цій проблемі, має показати різноманітність перекладацької діяльності письменника, розкрити естетичні принципи Франка як перекладача” [10, с.20]. Такий підхід, ймовірно, вичерпав себе: досліджувати іншомовний, а точніше різномовний дискурс І.Франка доцільно під одним кутом зору, взявши до уваги матеріал всіх мов, а не однієї, як це було здебільшого дотепер. Іншими словами, час синтезувати напрацьований матеріал, головню аналітичний, у світлі сучасних концепцій гуманітарного знання [33].

Попри огрому перекладацької спадщини І.Франка, є спроби “розшарувати” її, тобто вирізнити суто переклади, переспіви та ін. По-перше, варто виокремити ті речі, які він намагався перекласти, відтворюючи і зміст і форму, й естетичний рівень першотвору” [31, с. 58]. З огляду на викладене вище цей процес розшарування не суто перекладознавчий, а повинен охопити ширше коло питань, включно з інтертекстуальністю і культурологічним підходом [5].

Висновки. Розгляд питання про титанічний перекладацький доробок І.Франка, як нам видається, належить проводити у контексті порівняльно-літературознавчого підходу адже порівняння – це гносеологічна категорія, основа інтеграції, а компаративістика – передісторія глобального мислення, вплив – онтологічна проблема. З іншого боку, такий підхід відкриває перспективу інтертекстуального висвітлення неоднозначної з погляду тлумачення, тобто опису навіть оригінальної творчості І.Франка, не кажучи вже про перекладацьку, трактовану найширшому розумінні слова. Саме культурознавчий погляд на проблему дає змогу висвітлити її різнобічніше. Цей новий вимір дає змогу випукліше показати проблему, не обмежувати її суто аналітичним, мікроконтекстуальним аспектом. По-друге, час вже оприлюднити нові дані, які доповнюють до того немалий перекладацький огрому І.Франка. Цим новим даним завдячуємо виходом у світ нових додаткових томів (тт.51-53). Отже, ці три моменти складають нове прочитання перекладацького дискурсу І.Франка. Що більше, наш погляд на переклади І.Франка ґрунтується на суцільному прочитанні всіх його перекладацьких дискурсів (англомовного, німецькомовного та ін., всього – до 25), незалежно від тієї чи іншої мови. Тут потрібно говорити про творчий метод І.Франка як перекладача. Синтетична монографія на тему іншомовного дискурсу І.Франка, у якому провідне місце належить саме перекладу, дала б відповідь на ці та інші питання.

Література

1. *Ануфрієва Н.* Дискурсивна практика Івана Франка як перекладача // Рецептивні моделі творчості Івана Франка. Збірник наукових праць на

- пошану професора Романа Гром'яка з нагоди його 70-ліття / За ред. проф. М.П.Ткачука. – Тернопіль: ТНПУ, 2007. – С.242-253.
2. *Білецький О.І.* Світове значення Івана Франка // Вінок Івану Франкові. Збірник. – К.: Радянський письменник, 1957. – С.159-168.
 3. *Білецький О.І.* Українська література серед інших літератур світу // Сучасна літературна компаративістика: Стратегії і методи: Антологія / За заг. ред. Дмитра Наливайка. – К.: Вид.дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – С.434-473.
 4. *Брунэль П. і інші.* Што такое параўнальнае літаратуразнаўства? / Брунэль П., Пішуа К., Русо А.-М. Пер. с фр. А.Дынька, С.Барысевіча. Под ред. В.Булгакава. – Мн.: Эўрофорум. Бел.Фонд Сораса, 1996. – 240 с.
 5. *Гольберг М.Я.* [Обговорення] // Іван Франко і світова культура: Матеріали міжнародного симпозиуму ЮНЕСКО (Львів, 11-15 вересня 1986): У 3 кн./ Упоряд. Б.З.Якимович. – К.: Наук. думка, 1989 – Кн. 2. – С.298-300.
 6. *Григор'єва Л.М.* Погляди І.Франка на переклад та його перекладацька діяльність в аспекті ксенології // Вісник Харківського держ. ун-ту. – №390. Актуальні проблеми теорії комунікації та викладання іноземних мов – Харків: Приватне вид-во „Константа”, 1997 – С.43-46.
 7. *Гуць М.В.* І. Франко – перекладач південнослов'янського гайдуцького епосу // Іван Франко. Статті і матеріали. – Збірник одинадцятий. – Львів: ЛДУ, 1964. – С. 142-150.
 8. *Довбуш О.* Переклад як засіб міжкультурної комунікації // Гуманітарний вісник. Серія: Іноземна філологія: Всеукр. зб-к наук. праць. – Черкаси: ЧДТУ, 2005. – С. 366-369.
 9. *Дюришин Д.* Теория сравнительного изучения литературы. – Москва: Прогресс, 1979. – 320 с.
 10. *Журавська І.Ю.* Іван Франко і зарубіжні літератури: Монографія. – Відп. ред. акад. О.І.Білецький. – Київ: Вид-во АН УРСР, 1961. – 383 с.
 11. *Зимомря М.І.* Переклад як ідейно-художня структура у творчій концепції Івана Франка // Українське літературознавство: Республіканський міжвідомчий науковий збірник. – Вип.54. Іван Франко. Статті і матеріали. – Львів: Вид-во „Світ”, 1990. – С. 27-32.
 12. *Зорівчак Р.П.* Внесок Івана Франка в розвиток перекладознавчої думки в Україні // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: Матеріали Міжнар. конф., присв. 140-річчю від дня нар. Івана Франка (Львів, 25-27 вересня 1996 р.). – Львів: Світ, 1998. – С.41-46.
 13. *Ільницький М.* Акорди української поезії // Акорди: антологія української лірики від смерті Шевченка / Упоряд. І.Франко; Іл.Ю.Панькевича; [Післям. і прим. М.Ільницького]. – Репринт вид. з дод. – К.: Росинка, 2005. – С. 320-324.
 14. *Кирилюк Є.* Значення Івана Франка для слов'янських літератур // Дукля: Літературно-художній та громадсько-політичний альманах. Орган українських письменників Спілки словацьких письменників. – 1956. – №3. –

- Пряшів: Вид-во Культурної Спілки українських трудящих, 1956. – С. 6-16.
15. *Коментарі* // Іван Франко. Зібрання творів: У п'ятдесяти томах. – Художні твори. Томи 1-25. – Том 25. Прозові переклади (1877-1913). – К.: Наукова думка, 1980. – С.539-553.
16. *Корнійчук В.* Іван Франко та Ян Каспрович: поетичний дискурс // Українсько-польські мовні контексти. Київські полоністичні студії. – Том IV. – Київ, 2003. – С.221-238.
17. *Космеда Т.А.* Комунікативна компетенція І.Франка: конфліктні ситуації та гумор // Лінгвістичні дослідження: зб-к наук. праць. За заг. ред. проф. Л.А.Лисиченко. – Харків, 2006. – Вип. 20. – С.126-133.
18. *Космеда Т.А.* Текст І. Франка у фокусі інтертекстуальності // Лінгвістичні дослідження: Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди – Випуск 27 – Харків: ХНПУ, 2009 – С. 62-70.
19. *Кулінич А.В.* Російська поезія в перекладах Івана Франка // Наукові записки Київського державного університету ім.Т.Г. Шевченка. – Том XV. – Вип. VII – Збірник філологічного факультету №9. Присвячений 100-річчю з дня народження Івана Яковича Франка. Відп. ред. проф. О.І.Білецький – К.: Вид-во Київ. держ. ун-ту, 1956. – С.19-33.
20. *Мелешко В.* Автобіографічна основа поезії Івана Франка // Рідний край: Науковий публіцистичний художньо-літературний альманах. Голов. ред. В.Пащенко. – №1(16) – Полтава, 2007. – С.61-64.
21. *Міжнаціональні горизонти і компаративістичний дискурс сучасних літературознавчих студій: Монографія / За ред. Р.Гром'яка.* – Тернопіль: Ред.-видавнич. відділ ТНПУ, 2005. – 320с.
22. *Мороз О.Н.* Маловивчені та недосліджені питання франкознавства // Іван Франко. Статті і матеріали. – Збірник дванадцятий. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1965 – С.5-16.
23. *Москаленко М.* Нариси з історії українського перекладу // Всесвіт: Незалежний літературно-мистецький та громадсько-політичний місячник – К.: Видавничий Дім «Всесвіт», 2006 – №5-6. – С.174-194.
24. *Наливайко Д.С.* Компаративістика й історія літератури – Х.: Акта, 2007 – 426 с. – (Універ. лекції).
25. *Неврлі М.* Іван Франко і чеська культура // Іван Франко. Статті і матеріали. Збірник п'ятий. – Львів: Вид-во Львівського університету, 1956. – С.216-249.
26. *Новосядла Е. И.* Иван Франко и англоязычные литературы (К истории культурных связей Украины и англоязычных стран конца XIX – начала XX столетий) /. – Спец. 10.01.03 – Литература народов СССР / Украинская литература /: Диссертация...канд. филол. наук. – Львов: ЛГУ им. Ивана Франко, 1979. – 193 с.
27. *Паляниця Х. В.* Іван Франко – критик, популяризатор і перекладач французької літератури XIX ст. на Україні: Дис.... канд филол. наук. –

- Львів: МВССО, Львівський ордена Леніна політехнічний ін.-т, 1967. – 214 с.
28. *Пахльовська О.-Є.-Я.* Творчість Івана Франка як модель культурно-національної стратегії // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: Матеріали Міжнар. наук. конф., присв. 140-річчю від дня нар. Івана Франка (Львів, 25-27 вересня 1996 р.). – Львів: Світ, 1998. – С.19-31.
29. *Радчук В.* Рудий Панько М.Гоголя в дівчачому люстерку Лесі Українки: конгеніальність тлумачки і звітність репортерів // Леся Українка і сучасність: Зб-к наук. праць. – Том 4. – Кн.2. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волинського національного ун-ту імені Лесі Українки, 2008. – С.161-189.
30. *Рудницький Л.* Балади Гете в перекладі Івана Франка // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 140-річчю від дня народження Івана Франка (Львів, 25-27 вересня 1996 р.). – Львів: Світ, 1998. – С.792-797.
31. *Стріха М.* Перекладацький феномен І. Франка // Записки «Перекладацької майстерні 2000-2001. Том 2: Історія й сьогодення українського художнього перекладу (XII-XX ст.)» / Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка Центр гуманітарних досліджень; упорядник М. Габлевич. – Львів: Простір-М, 2002. – С.58-60; 119-134.
32. *Теплий І.М.* Форми засвоєння іншомовного тексту у літературно-науковій діяльності Івана Франка // Парадигма: збірник наукових праць на пошану Миколи Ільницького. Вип. 5. – Львів: Інститут українознавства імені І.Крип'якевича НАН України, 2010. – С.107-128.
33. *Теплий І.М.* Іншомовний дискурс Івана Франка: концептуальні засади // Вісник Львівського університету. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка. – 2011. – Вип.55. – С.271-288 (Серія філологічна. Франкознавство).
34. *Тетеріна О.* Художній переклад як проблема українського порівняльного літературознавства ХІХ – початку ХХ століття // Національні варіанти літературної компаративістики / Національна академія наук України; Ін-т літератури ім. Т.Г. Шевченка; Д.С. Наливайко, Т.Н. Денисова, О.В. Дубініна та ін. – К.: Видавничий дім «Стилос», 2009. – С.374-386. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [www. reelc. net /.../ national _versions of_the_comparative _literature](http://www.reelc.net/.../national_versions_of_the_comparative_literature).
35. *Франко І.* Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах / Редкол.: М.Г.Жулинський (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2008. – Том 51: Прозові переклади, 1876-1912 / Ред. тому Є.К.Нахлік. – 992 с.
36. *Франко І.* Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах / Редкол.: М.Г.Жулинський (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2008. – Том 52: Оригінальні та перекладні поетичні твори / Ред. тому М.П.Бондар. – 1040 с.
37. *Франко І.* Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах / Редкол.: М.Г.Жулинський (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2008. – Том 53: Літературознавчі, фольклористичні, етнографічні та публіцистичні праці, 1876-1895 / Ред. тому Є.К.Нахлік. – 832 с.
38. *Хрустовська О.П.* Іван Франко і Леся Українка на ниві перекладацької

- роботи // Українське літературознавство: Республ. міжвід. збірник. – Вип.15. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1972. – С. 56-61.
39. Янковський Ю. Великий Каменяр і «країна чудес» // Всесвіт. – 1986. – №8. – С. 170-173.
40. *Colloque International “Perspective Comparatiste Orient – Occident en théorie littéraire” / International Colloquium “The Orient – West Comparative Perspective in Literary Theory”*. Institute of the Theory of Literature, Theatre and Film, Dpt. of Literature, University of Łódź, Łódź, 16-17. X. 1990. Ed. by Sławomir Cieślowski et Teresa Cieślowska. – Łódź: Ed. *BiblioTeKa*, 1993. – 220 p.
41. Červeňak A. Život a dielo. Tridsať statí o slovenskej literature. 1. vyd, slovensky / Andrej Červeňak. – Nitra, Bratislava: Filozofická fakulta UKF, Spolok slovenských spisovateľov, 2007 – 127 s.
42. Dumoulié C. Litterature comparée, philosophie et psychanalyse // [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.revues-silene.com/.../30/extrait_68.pdf / – 14 Sept. 2012.
43. Jakóbiec M. Iwan Franko (1856-1916) // Franko I. Utwory wybrane. – Tom II. Tłumaczyli Zofia i Stanisław Głowiakowie. Posłowiem opatrzył Prof. Marian Jakóbiec. – Warszawa : Spółdzielnia wydawnicza “Czytelnik”, 1955. – S. 569–601.
44. Kozak S. Iwan Franko po polsku // Warszawskie zeszyty ukrajinoznawcze 23–24. Spotkania polsko-ukraińskie. Uniwersytet Warszawski – Iwanowi France. – Studia Ucrainica. Pod redakcją Stefana Kozaka. Przy współpracy Walentyny Sobol, Bazylego Nazaruka. – Warszawa, 2007. – S.158-184. Режим доступу: <http://www.wzu.ukraina.uw.edu.pl> – 14 бер.2012.
45. Reis, J. E. Comparative Literature: a discipline under construction [Електронний ресурс]. Режим доступу: [repositories.utad.edu/Pt/.../Comparative % 20 Liter... /](http://repositories.utad.edu/Pt/.../Comparative%20Liter.../). – 14 Spt. 2012.

Summary

The paper attempts at an assessment and evaluation, as well as conceptualization of I. Franko's legacy as translator. It is suggested that the research of the problem should be done within the framework of Comparative Literature, thus making it possible to adequately describe the scope of I. Franko's foreign-language discourse in the broadest sense of the word, including translation, reception, inter-literary ties, particularly the issue of intertextuality. The translation activity of the man of letters, scholar and public figure should be interpreted in a philosophic and cultural context of nation-building aimed at dismantling the view of Ukraine as *terra incognita*. On the other hand, the new statistics owing to the publication of the new volumes to the Complete 50-Volume Edition will substantially enhance the scope of the translated *oeuvre* accomplished by I. Franko and make way for still more tenable conclusions.

LE ROMAN FRANCAIS DES ANNEES 30 DU XX SIECLE

Chepa N.S.

L'Université Nationale d'Oujgorod

Formulation du problème du roman. En 1935, Thibaudet constate l'effet générationnel qui a conduit une série d'écrivains, la "classe de 1905", à entreprendre des romans de longue haleine. La mention prétéritive de Romain Rolland et Proust souligne plus une continuité qu'elle ne signale une rupture. Voilà donc réunis les acteurs d'une aventure ou d'un avatar du roman aujourd'hui largement oublié. Claude-Edmonde Magny dans son *Histoire du roman français depuis 1918 en 1950* dit que l'année 1930, point cardinal dans l'évolution de la littérature, et en même temps une année tournante pour les destinées du roman: c'est vers ce moment que surgit et prolifère cette variété géante de l'espèce roman à laquelle on a donné le nom de "roman-fleuve".

Actualité. Jules Romains, George Duhamel, Martin du Gard: tels sont les auteurs que nous nous étonnons de voir négligés. Fort lus au moment où ils publient leurs romans, reconnus par leurs pairs, les auteurs de romans-fleuves sont bien intégrés dans les réseaux de l'institution littéraire.

Objectif est définir les tendances du roman des années 30 du XX siècle sans viser l'exhaustivité, la production étant à la fois très abondante et extrêmement diversifiée.

Les années 30 prouvent que le roman est resté le genre fécond entre tous que nous a légué le XIX siècle.

Toutes les sortes de romans ont été traitées de ce temps. On peut dégager quelques tendances dominantes: le goût pour le roman-cycle (comparable à la «*Comédie humaine*» de Balzac et aux «*Rougon-Macquart*» de Zola). Le roman psychologique de Romain Rolland et de F.Mauriac. Le roman d'André Malraux influencé par les théories de l'inconscient.

C'est par la gravité, le pathétique que se distinguent les romans de F.Mauriac, peuplés d'être maudits, de natures tourmentées ou monstrueuses. Drames de la haine et de la passion, oeuvres d'une amertume concentrée, F.Mauriac situe la plupart de ses romans dans son pays natal, près de Bordeaux, aux confins des Alpes. Il jette d'abord son lecteur en pleine action puis revenant au passé, retrace l'histoire sentimentale de ses personnages. La plupart de ses romans évoquent, avec une certaine intensité tragique, le conflit entre la foi et la chair et développent plusieurs images récurrentes comme le fameux «desert» spirituel que les personnages doivent traverser. Les maîtresses oeuvres de ce grand romancier sont: «*Le noeud de vipères*» (1939) et «*Thérèse Desqueyroux*» (1927).

Jean François Durand parle de l'influence profonde sur Mauriac de la philosophie de Pascal. Cette influence se réalise à travers les siècles: "... il s'agit bien sûr d'une atonie métaphysique. La reconnaître et la comprendre est le début d'une expérience

intérieure qui ne pourra s'achever que par une véritable conversion aux sources infinies[2].

Romain Rolland comparait la vie de son héros Jean-Christophe au cours d'un fleuve dans sa préface à *Dans la maison* en 1911. Le terme a été repris par de nombreux critiques dans l'entre-deux-guerres, en France, pour qualifier des oeuvres longues, publiées de façon progressive, et en particulier *Les Thibault* de Martin du Gard, la *Chronique des Pasquier* de Duhamel, *Les Hommes de bonne volonté* de Romain, et également parfois *A la recherche du temps perdu* de Proust (qui ne partage avec le roman-fleuve que la longueur et l'échelonnement dans le temps de l'écriture et de la parution).

Jules Romains après de courts récits des années 10 et 20, s'est attaché à une oeuvre monumentale, la plus vaste de notre époque «*Les Hommes de bonne volonté*» (1932 à 1947). Théoricien de l'unanimité, il décrit 25 ans de vie contemporaine depuis 1908 à 1933. Il a créé un monde où se mêlent aux héros de son invention des personnalités authentiques, hommes politiques, écrivains présentés sous leur véritable nom.

Dans le roman cyclique de Roger Martin du Gard l'action se centre sur quelques personnages; les deux protagonistes sont Antoine et Jacques fils du grand bourgeois traditionaliste et autoritaire Oscar Thibault. Ils incarnent deux types de la bourgeoisie française dans les premières années du siècle. Martin du Gard n'a ni émotion tendre de Duhamel, ni l'ironie aigüe de Romain. Ce qui le caractérise, c'est la gravité, la sincérité, la profondeur. Il a le don de peindre avec une égale énergie les individus et les masses et l'on songe à l'art de Tolstoï.

Archétype du roman-fleuve, l'oeuvre de Martin du Gard ne cesse en réalité d'en troubler le cours, aux lieux mêmes qui le définissent, ce que nous avons nommé digues, entrelacs, source et estuaire. Multiplication des seuils, complexité des relations croisées qu'ils entretiennent, rupture de la linéarité et dérive apparente du roman-fleuve dans le temps: le jeu subtil et signifiant des débuts et des fins, induits par les conditions particulières d'écriture des Thibault et témoignans de l'inscription d'une forme dans l'Histoire nous semble en constituer un ressort esthétique fondamental [1, p.3].

G. Duhamel est venu de la médecine à la littérature, il a décrit avec émotion les souffrances des grands blessés qu'il soigna pendant la guerre de 1914, et dit avec une belle franchise les réflexions que lui inspira le conflit («*Vie des Martyrs*,» «*Civilisation*»). «L'originalité de Duhamel tenait essentiellement aux vertus d'un langage capable de communiquer l'incommunicable: une expérience qui, d'ordinaire, ne se raconte pas, qui peut seulement se vivre, celle du médecin, témoin de la douleur de la mort»[3,p.22].

Cette expérience l'a conduit à méditer sur le destin de l'homme en générale, sur la sauvegarde de la personne humaine, du coeur humaine, menacés par les pressions qu'exercent sur l'individu la science et la société dans la civilisation contemporaine.(«*La possession du monde*»).

Georges Duhamel, qui commença sa carrière d'écrivain par la poésie, les essais, et l'écriture dramatique obtient la reconnaissance littéraires principalement grâce à ses

cycles littéraires s'apparentant au «roman-fleuve». Ses oeuvres capitales sont les deux cycles qu'il a consacrés, le premier a son héros Salavin, type d'homme moyen" de notre temps, fourré de scrupules. Il a décrit les efforts, les hésitations, les échecs, dans sa courageuse et parfois puérile tentative pour s'élever au-dessus de lui-même jusqu'à l'idéal moral.

Il a mieux réussi dans «*La Chronique des Pasquier*» parue en dix volumes de 1933 à 1946. Duhamel a voulu peindre un moment de la vie française, moment compris entre l'année 1880 et l'année 1930. C'est un demi-siècle pendant lequel les sociétés humaines ont été soumises à des métamorphoses, mieux encore à des bouleversements beaucoup plus considérables, somme toute, que tous ceux dont se trouve chargée l'histoire de deux millénaires, les deux millénaires de l'ère chrétienne.

Le roman cyclique n'expose pas une crise, comme la tragédie classique et la plupart des romans courts traditionnels mais une lente évolution, et c'est la qui explique le terme de «chronique» tiré du grec khronos, le «temps».

Duhamel se fera une règle de ne jamais parler de ce qu'il n'a pas vu de ses yeux de ne pas fouiller non plus les archives, de tout tirer de son expérience personnelle. Les membres de la famille des Pasquier où tant de tristesses et de défaillances côtoient tant d'abnégation, de noblesse et même de grandeur, nous donnent l'illusion d'une véritable présence.

Les conflits des années 30, surtout depuis 1933, ont renouvelé l'inspiration des auteurs des romans. Leurs études n'ont pas toujours été exemples d'esprit de parti. Les thèses politiques et sociales se sont donné libre jeu au milieu des études de mœurs. L'héroïsme des hommes d'action, jétés au milieu de luttes sans merci, est peint avec franchise dans la "*Condition humaine*" d'André Malraux. Il s'est placé avec "*L'espoir*" au nombre des écrivains contemporains qui, en France et à l'étranger, ont retracé les scènes de la terrible guerre civile espagnole de 1936-1939, dont chacun à sa manière a dégagé le sens.

Le roman des années 30 du xx siècle maintient en effet l'ambition démiurgique dans un contexte historique qui semble l'interdire. Au-delà du traumatisme de la Première Guerre, le roman-fleuve tâche d'élaborer un livre-monde, il fait émerger un dialogue entre auteur et lecteur. Ce sous-genre se révèle en définitive comme le lieu d'une expérimentation politique, fictionnelle et générique. Invitant le lecteur à reconnaître les interactions multiples entre mondes fictifs et monde réel, il lui permet de distinguer les différentes logiques génériques qui entrent en tension dans le texte. Il appelle ainsi une lecture réflexive et orchestre un apprentissage littéraire.

Donc, le roman des années 30 et nous sommes loin d'avoir cité tous les auteurs qui révèlent du talent – présente la diversité, nous n'avons tracé que des tendances dans son développement.

Bibliographie

1. Baty-Delalande H. Canaliser le roman-fleuve : Les Thibault de Roger Martin du Gard / H.Baty-Delalande // Fabula. – 2007.

2. Durant J.F. Introduction / J. F. Durant // Pascal – Mauriac. L'oeuvre en dialogue. – P.: L'Harmattan, 2001. – P. 4–16.
3. Lafay A. La mort de Bride / A. Lafay // – Cahier de l'Abbaye de Créteil de novembre 1994. – P. 22.
4. Кирнозе З.І. Россия и Франция: Диалог культур : Статьи разных лет / З. І. Кирнозе. – Н. Новгород : НГЛУ, 2002. – 270 с.

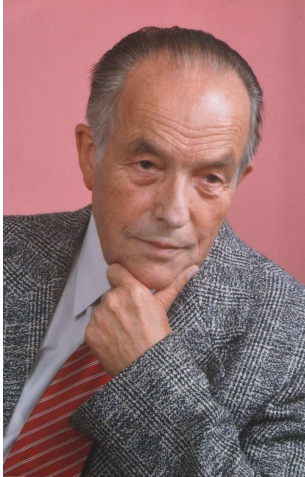
Резюме

Французький роман 30-х років ХХ століття залишається ведучим жанром, у якому можна виділити декілька домінуючих тенденцій. Це - роман – цикл, подібний до бальзаківської «Людської комедії» або серії Е.Золя про Ругон-Маккарів. У цій традиції знаходиться Р.Роллан. Психологічний роман представлено Ф.Моріаком. Роман А.Мальро відзначений впливом теорії абсурду, що пізніше буде розвинута у екзистенціалістському романі.

РЕЦЕНЗІЇ, ПРЕЗЕНТАЦІЇ, ОГЛЯДИ

Презентація

33- томного видання наукових праць професора Петра Лизанця

Відомий далеко за межами нашої країни, доктор філологічних наук, заслужений професор Ужгородського національного університету, Заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри угорської філології, директор єдиного на Україні Центру гунгарології, доктор Угорської академії наук, кавалер ордена Угорської Республіки “Лицарський хрест” професор Петро Лизанець 2 липня відзначив свій поважний 85-річний ювілей від дня народження і представив свій 58-річний науковий доробок у галузях української та угорської діалектології, українсько-угорських міжмовних (міждіалектних) контактів, української та угорської лексикографії, фразеології, лінгвогеографії, ономастики, етнографії, а також української та угорської літератур і усної народної творчості рецензованим багатотомним виданням. Петро Лизанець опублікував понад 550 наукових праць у міжнародних збірниках, 11 монографій та понад 140 наукових статей вийшло з друку в різних куточках світу, окремі з праць залишилися в єдиному екземплярі й стали недоступними широкому колу науковців та дослідників. Саме з цією метою ним було прийнято рішення про перевидання всіх своїх праць у хронологічному порядку, що зайняло 31 том. Сюди ввійшли в першу чергу його одноосібні видання та окремі колективні публікації, в яких він є головним редактором і його науковий доробок складає більшу частину праці. Інші колективні видання за його співавторства або членства в редколегіях, як, наприклад, семитомний “Загальнокарпатський діалектологічний атлас”, окремими томами не подано в багатотомнику, проте свій доробок у таких виданнях автор у відповідних томах подає з розширеною анотацією.

Одноосібні монографії складають 8 томів, що хронологічно подають наукові видання професора Петра Лизанця в такій послідовності: 1. Монографії та окремі видання. 2. Наукові статті. 3. Рецензії на наукові статті вітчизняних і зарубіжних учених. 4. Опонентські відгуки на кандидатські й докторські дисертації та відгуки на автореферати. 5. Найважливіші науково-популярні газетні статті. 6. Інтерв’ю кореспондентам засобів масової інформації. 7. Список наукових доповідей, виголошених автором на міжнародних наукових конгресах, симпозіумах, всесоюзних, республіканських та міжвузівських конференціях.

Усі томи видано в твердих обкладинках форматом 70x100/16 обсягом від 430 до 570 сторінок. Рецензоване багатотомне видання друкувалося у Всеукраїнському державному видавництві “Карпати” протягом 2008-2013 років. У добрій нагоді стане доданий покажчик (том 31), який допоможе користувачам швидко знайти відповідну наукову працю й послужитися всім, хто цікавиться

дослідженнями мов, літератур, культур у їхньому взаємозв'язку, а також тим, хто не байдужий до науки сьогодні. Із 30 томів три зведені (3-4, 5-6, 13-14), а вісім розміщено в картонні футляри (7, 12, 17, 20, 22, 25, 27, 28). Для кращої орієнтації в багатотомному виданні коротко зупинюся на кожному з томів.

Перший том обсягом 440 стор. (2008 р.) містить матеріали кандидатської дисертації професора Лизанця П.М. на тему "Українські південно-карпатські говірки Затисся Виноградівського району Закарпатської області" захищеної в 1959р. на спеціалізованій вченій раді Львівського державного університету ім. Івана Франка. Крім вступної частини, тут подано розділи з фонетики, морфології, синтаксису, а також записи текстів з 14 населених пунктів досліджуваної території.

Другий том обсягом 465 стор. видано в 2009р. Тут уперше представлено рукопис Програми-питальника для збору угорських запозичень в українських говорах Закарпаття, що включає понад 3500 запитань для вияву лексики й розкриття семантики слів, які згруповано в 29 тематичних груп. Сюди додано ще автореферат кандидатської дисертації автора, його наукові статті за 1957-1964 рр., рецензію на "Угорсько-український словник" (1961 р.), науково-популярні газетні статті та список виголошених у цей період доповідей на конференціях різних рівнів.

У зведеному третьому й четвертому томі обсягом 453 стор. (2009 р.) розміщено наукові статті, рецензії, опонентські відгуки на кандидатські й докторські дисертації, науково-популярні газетні публікації та доповіді на міжнародних і всесоюзних наукових конференціях протягом 1965-1970 рр. Крім цього, тут можна знайти розгорнуту анотацію на першу солідну монографію професора Лизанця П.М. "Magyar-ukrán nyelvi kapcsolatok" (A kárpátontúli ukrán nyelvjárások anyaga alarján), яка вийшла з друку в 1970 р. в Ужгороді у Закарпатському обласному видавництві обсягом 430 стор. і одразу отримала заслужене визнання у наукових колах. Монографія складається з теоретичної частини (250 стор.) та практичної, що містить 180 лінгвістичних карт, з яких 143 лексичні. Вперше в українському і угорському мовознавстві тут опубліковано 32 семантичні карти й 5 карт-ізоглас. На цю наукову працю з'явилося більше 10 рецензій відомих учених України, Росії, Угорщини, Словаччини та Югославії.

До зведеного п'ятого й шостого тому обсягом 456 стор. увійшли наукові статті, рецензії, опонентські відгуки, інтер'ю ЗМІ та брошура про життя й творчість угорського поета Шандора Петивфі, написані та опубліковані автором протягом 1971-1976 рр. Сюди також розміщена і одноосібна монографія "Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпатья. Венгерско-украинские межъязыковые связи" (1976 р.) обсягом 683 стор., опублікована у видавництві Угорської академії наук. У цій фундаментальній праці знаходимо 210 лінгвістичних карт, з яких 161 лексична, 35 семантичних і 14 карт-ізоглас. Кожна карта містить легенду російською, угорською та німецькою мовами (за вимогою видавництва), скартографовано лексеми на позначення назв одягу і тканин, прикрас, предметів особистої гігієни та косметики. Сюди ж додано коментарі, а в

додатку до тому знаходимо збірку “Народні балади угорського населення Закарпаття”, видану професором Лизанцем П.М у співавторстві з доцентом Васовчик В.Ю.

Сьомий том уміщує монографію “Атлас лексичних мадяризмів та їх відповідників в українських говорах Закарпатської області УРСР“ (1976) обсягом 327 стор., що включає 140 лінгвістичних карт з коментарями, серед яких 10 лексичні, 10 семантичні й 16 зведені карти. Тут скартографовано назви їжі, напоїв та їхнє приготування, а також назви на позначення родинних стосунків. Цей атлас є продовженням монографії “Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпатя. Венгерско-украинские межъязыковые связи“ (1976). На вказані дві солідні монографії з’явилося 12 рецензій провідних учених України, Угорщини, Польщі, Німеччини, Канади та Росії.

До восьмого тому обсягом 443 стор. увійшла перша частина програми-питальника для збору матеріалів до діалектологічного атласу угорських говорів Закарпаття, яка включала близько 800 лексичних і семантичних запитань, а також 256 рисунків різних реалій. Тут же вміщено і програму-питальник до “Общезакарпатского диалектологического атласа“, яка містила понад 700 лексичних і семантичних запитань. Рецензований том охоплює також наукові статті, рецензії, опонентські відгуки та науково-популярні газетні публікації професора Лизанця П.М. протягом 1977-1978 рр. У кінці тому подано збірку угорських народних казок “Три золоті стріли“ (“Három arany nyilvessző“), що вийшла у видавництві ім. Мора (Будапешт) у 1973 році, а друге її видання – в 1975р. Фахова перевірка казок здійснена науковим співробітником етнографічного інституту Угорської академії наук Ласло Ковшо.

Дев’ятий том містить методичні розробки автора зі спецкурсу “Славянско-венгерские межъязыковые связи“ для студентів угорського відділення філологічного факультету УжДУ (1980р.) обсягом 30 стор. та брошура “Розвиток радянського мовознавства на Закарпатті“ обсягом 32 стор. У цьому ж томі знаходимо другу частину програми-питальника для збору діалектологічного матеріалу до “Атласу угорських говорів Закарпаття“, що включає 950 запитань на виявлення лексики й семантики слів, пов’язаних з 25 тематичними групами, і 96 рисунків різних реалій. Крім цього, тут представлено науковий доробок професора Лизанця П.М. за 1979-1985 рр.

До десятого тому обсягом 509 стор. увійшла науково опрацьована антологія поетичних та прозових творів 35 поетів та прозаїків Закарпаття, які пишуть угорською мовою, за період 1945-1985 рр.: спочатку представлено їхні короткі біографії, уривки творів та критичні статті на них. Антологія опублікована угорською мовою “Sugaras utakon. A kárpátontúli magyar nyelvű irodalom antológiája“ обсягом 344 стор. На цю збірку з’явилося 12 рецензій як українських, так і угорських літературних критиків. Рецензований том містить і підручник “Вступ до мовознавства“ угорською мовою обсягом 294 стор., рекомендований міністерством вищої та середньої спеціальної освіти України для студентів-філологів зі спеціальності “угорська філологія” (1986р.). Підручник складається з

семи основних розділів, п'ять з яких написано професором Лизанцем П.М. Розділ "Лексика і фразеологія" написано доц. Горват К., а "Граматика" – доц.Токарем Г.

В одинадцятому томі багатотомного видання професора Лизанця П.М. подано кінцевий і остаточний варіант питальника для збору діалектного матеріалу до "Общекарпатского диалектологического атласа "(ОКДА) на 785 лексичних і семантичних запитань. Укладений автором питальник було доповнено вченими Закревською Я. та Клепіковою Г. Тут також представлено аналіз лінгвістичних карт та коментарі до них, що вміщені до першого тому ОКДА, опублікованому в Кишиневі (1989р.) обсягом 196 стор. У ньому представлено 71 лінгвістичну карту й 28 некартографованих матеріалів.Завданням атласу було дослідження лексики та семантики говорів Карпато-Балканського ареалу. Сім томів ОКДА вийшли друком протягом 1989-2003 рр. До рецензованого тому ввійшов і науковий доробок автора за 1986-1989 рр.

Дванадцятий том – це граматика Михайла Лучкая "Slavo-Ruthena "обсягом 188 сторінок. Це – перша граматика літературної мови на західноукраїнських землях. У ній подано опис живої розмовної мови Закарпаття і нові відомості про Закарпатські говори XVIII – початку XIX ст. Складається ця монографія з двох частин: фототипного видання публікації 1830 року та її українського перекладу з коментарями щодо історичної ситуації, в якій жив і працював відомий священник родом з Великих Лучок Мукачівського району Михайло Лучкай, його біографією і змістом самої граматики, упорядкуванням, передмовою, примітками та словником діалектних слів П. М. Лизанця (192 стор.) Переклад з латинської П. М. Лизанця та Ю. М. Сака під назвою «Мийхайло Лучкай. Граматика слов'янонурська» вийшов у видавництві «Наукова думка» (Київ) у 1989 році до 200-річчя з дня народження М. Лучкая.

Зведений тринадцятий і чотирнадцятий том обсягом 446 сторінок охоплює наукові праці та навчальний посібник «Венгерский язык для начинающих» (співавтор К. Горват) обсягом 268 сторінок, видавництво «Патент» (1991 р.), у якому в доступній формі подано 25 уроків, що дають можливість засвоїти на мовленнєвому рівні угорську мову. Сюди увійшли також опубліковані автором 161 лінгвістична карта та 45 некартографованих матеріалів з третього тому колективної монографії «Общекарпатский диалектологический атлас» (ОКДА), що вийшов з друку у Варшаві в 1991 році обсягом 184 сторінки. Серед карт 33 лексичні та 28 семантичні. Крім того, тут знаходимо також наукові статті, одну рецензію автора на «Атлас українських говорів східної Словаччини» Василя Латти та відгук на автореферат докторської дисертації В. Лавера, 8 науково-популярних статей і 3 інтерв'ю ЗМІ. Увесь цей матеріал вміщено в 13 том.

Одноосібна монографія проф. Петра Лизанця «Атлас венгерских говорів Закарпаття», том I (" A kárpátalja magyar nyelvjárások atlasza", I kötet) обсягом 884 сторінок вийшла з друку у видавництві Угорської Академії наук (м. Будапешт) у 1992 році. Ця монографія складає 14 том, де вміщено вступну частину (66 сторінок) і 407 лінгвістичних карт (332 лексичні та 75 семантичних) з коментарями та рисунками. На кожній карті є легенда з назвами реалій

угорською, російською та німецькою мовами на вимогу угорського видавництва. У цьому томі скартографовано назви, пов'язані з побутом людини. У коментарях до карт подано 160 рисунків картографованих реалій. На цю монографію з'явилося 14 рецензій вчених Угорщини, України, Німеччини й США.

П'ятнадцятий том обсягом 425 сторінок містить два навчальні посібники: «Угорська мова для початківців» обсягом 220 сторінок та «Українська мова для початківців» обсягом 305 сторінок у співавторстві з К. Горват. Матеріал посібників відповідає вимогам сьогодення і компактно пропонує навчальний матеріал з 25 уроків для самостійного засвоєння мовної практики в логічній послідовності та в ситуативному плані. У цьому ж томі знаходимо і наукову працю за редакцією професора Лизанця П.М. у співавторстві з К. Горват та Ч. Сабов "Ungvári járás 14 településének helynevei" (Топоніми 14-ти населених пунктів Ужгородського району), що вийшла друком у видавництві Будапештського університету ім. Етвеша Лоранда у 1992 році обсягом 124 сторінок. У монографії аналізуються топонімічні назви Ужгородського району, де компактно проживає населення угорської національності.

До шістнадцятого тому обсягом 412 сторінок увійшли розгорнуті анотації до четвертого тому «Общекарпатского диалектологического атласа», опублікованого у Львові в 1993 році обсягом 182 с., що включає 65 лінгвістичних карт, з яких 36 лексичні, 29 семантичні і 35 індексів некартографованих матеріалів та другого тому «Общекарпатского диалектологического атласа», що вийшов у 1994 році обсягом 133 сторінок і включав 50 лінгвістичних карт, з яких 10 лексичні та 40 семантичних. Крім цього, тут подано і 45 індексів некартографованих матеріалів. У цих двох томах автором представлено аналіз виготовлених ним лінгвістичних карт та коментарів до них. До тому також увійшли 32 наукові статті автора, опонентський відгук на докторську дисертацію А. Саркисян, 7 науково-популярних газетних статей, 7 інтерв'ю ЗМІ та 28 тем доповідей, виголошених на міжнародних наукових конференціях протягом 1993-1996 рр.

Сімнадцятий том охоплює монографію проф. Петра Лизанця «Атлас венгерских говоров Закарпатья», т. II обсягом 952 сторінок, опубліковану в Ужгороді у видавництві «Патент» в 1996 році. Вона включає 460 лінгвістичних карт, з яких 425 лексичні і 35 семантичні. На кожній лінгвістичній карті є легенда з назвами реалій угорською, російською та німецькою мовами. До назв лікарських рослин додано латинські відповідники і описано їхнє застосування у народній медицині, що дає цінний матеріал і для етнографів.

Вісімнадцятий том обсягом 446 сторінок містить бібліографічний покажчик гунгарологів Вірменії, Грузії, Естонії, Росії та України, опублікований в Ужгороді у видавництві «Патент» у 1997 р. обсягом 84 сторінки. Тут подано коротку біографію 73 гунгарологів та їхні основні монографічні праці, а також сюди увійшли виготовлені автором лінгвістичні карти, коментарі до них та некартографовані матеріали до п'ятого тому «Общекарпатского диалектологического атласа», що вийшов друком у Братиславі у видавництві

Словацької Академії наук у 1997 році обсягом 226 сторінок. Він вміщує 85 лінгвістичних карт, з яких 60 лексичні, 25 семантичні та 45 індексів некартографованих матеріалів. Назви реалій на картах подано російською та французькою мовами. До цього ж тому увійшли видані автором дві брошури українською та угорською мовами про угорську національну меншину: «Угорська національна меншина на Закарпатті» обсягом 24 сторінки та « A magyar kisebbség Kárpátalján» обсягом 19 сторінок. Проблеми угорської національної меншини розглядаються в етно-соціологічному аспекті, виокремлено їхні права, релігійні і культурні запити, а також наведено статистичні дані. Крім цих праць, до тому увійшли 228 наукових статей автора за 1992-1999 рр., 4 рецензії, 2 опонентські відгуки та 9 інтерв'ю ЗМІ.

Дев'ятнадцятий том багатотомного видання Петра Лизанця охоплює два навчальні посібники «Учим украинский язык», що вийшов в Ужгороді у видавництві «Патент» у 1999 році обсягом 376 сторінок у співавторстві з Т. Юрчук та «Изучаем венгерский язык» у співавторстві з К. Горват (Ужгород, видавництво «Два кольори», 1999 рік, обсяг 316 сторінок). Метою підручників було допомогти росіянам оволодіти українською та угорською мовами. Крім цього, сюди увійшли також наукові статті автора за 2000 рік, інтерв'ю ЗМІ та виголошені доповіді на наукових конференціях різного рівня.

Двадцятий том - це «Українсько-угорський словник» , опублікований в Ужгороді у видавництві «ІВА» (2001 р.) обсягом 792 сторінки за редакцією професора Лизанця П.М. у співавторстві з А. Гедеш та В. Лавером. Словник охоплює найактивніший пласт лексики, містить близько 20 тисяч заголовних слів, виразів та фразеологізмів, які забезпечують оволодіння українською мовою не тільки на мовленнєвому, але й літературному рівні.

У двадцять першому томі представлено дві частини «Словника угорських говорів Закарпаття» (“ A kárpátaljai magyar nyelvjárások szótára”) на літери А-Д у першому варіанті, які знаходимо в ІХ і Х випусках фахового наукового журналу Центру гунгарології “Acta Hungarica”(2000-2003 рр.). Сюди увійшла і брошура автора «Інструкція з передачі українською мовою географічних назв і термінів Угорщини», яка вийшла обсягом 32 сторінки і була затверджена Департаментом геодезії, картографії та кадастру 29 грудня 2000 року, а також підготовлені автором лінгвістичні карти і коментарі до них, некартографовані матеріали шостого випуску «Общекарпатского диалектологического атласа», опублікованого в Будапешті у видавництві «Tinta» обсягом 214 сторінок. Тут подано 89 лінгвістичних карт, серед яких 70 лексичних, 19 семантичних і 16 індексів некартографованих матеріалів. У цьому томі вміщено і лінгвістичні карти сьомого випуску ОКДА, що вийшов з друку у видавництві Сербської Академії наук і мистецтва в 2003 році обсягом 188 сторінок і включав 68 лінгвістичних карт, серед яких 27 лексичні, 37 семантичні та 4 мотиваційні, а також 43 індекси некартографованих матеріалів. Крім указанного вагомого доробку, тут знаходимо 17 наукових статей автора за 2001-2003 рр. та 11 тем виголошених наукових доповідей на міжнародних конференціях.

До двадцять другого тому ввійшов третій том «Атласа венгерських говорів Закарпаття» професора Петра Лизанця, який опубліковано у видавництві «Etnika» (Дебрецен) у 2003 році обсягом 827 сторінок. Він включає 348 лінгвістичних карт, серед них 304 лексичні, 32 семантичні та 12 зведених. Таким чином, в опублікованих трьох томах «Атласу угорських говорів Закарпаття» представлено 1215 лінгвістичних карт, серед них 1061 лексична, 142 семантичні, 12 зведених карт і 30 ізоглос. На 1215-ій карті вперше як в угорському, так і українському мовознавстві класифіковано угорські говори Закарпаття на три основні говіркові групи: 1. Ужансько-латорицькі; 2. Боржавські; 3. Марамороські. У кожній з цих груп виділено підгрупи. У третьому томі зроблена перша спроба картографування повір'їв та стійких словосполучень, а в кінці тому в алфавітному порядку подано 865 стійких словосполучень, 152 повір'їв та некартографованих матеріалів 195 питань. Тут же знаходимо 436 рисунків картографованих реалій. У цій фундаментальній тритомній праці автором уперше започатковано зведений метод картографування німецької і романської лінгвогеографічних шкіл, а саме: лексеми і семеми нанесені на карти геометричними фігурами (німецька школа), а після коментарів подається індекс слів (лексем) у їхній фонетичній транскрипції (романська школа).

Двадцять третій том ученого обсягом 470 сторінок містить книжку «40-річчя угорського відділення УжНУ», що вийшла друком у 2003 році у видавництві «Ліра» обсягом 80 сторінок українською та угорською мовами. У передмові йдеться про передісторію створення угорського відділення та кафедри угорської мови та літератури в Ужгородському державному університеті, аналізується навчально-методична та наукова робота. Сюди ж додано III і IV частини «Словника угорських говорів Закарпаття» у першому варіанті на літери Е-І, що публікувалися у фаховому науковому журналі Центру гунгарології “Acta Hungarica” (№ XII і XIII –XIV). Крім цього, в рецензованому томі знаходимо наукові статті автора, опубліковані протягом 2004-2005 рр., інтерв'ю ЗМІ та список наукових доповідей, виголошених Петром Лизанцем на міжнародних наукових конференціях та симпозіумах.

Двадцять четвертий том обсягом 442 сторінки охоплює дві частини (V і VI) «Словника угорських говорів Закарпаття» на літери К-О, опублікованих у XV і XVI – XVII випусках «Acta Hungarica». До цього словника увійшли не тільки угорські діалектні слова, але й запозичення з української (русинської) мови та нові запозичення після 1945 року з української літературної та російської мов. Сюди ж включено 17 наукових статей автора за 2006-2007 рр., інтерв'ю ЗМІ та список доповідей на міжнародних наукових конференціях.

Двадцять п'ятий том представляє друге видання «Українсько-угорського словника» (близько 25 тисяч заголовних слів) за редакцією Петра Лизанця, опублікованого у видавництві «ІВА» (Ужгород) у 2005 році обсягом 953 сторінки. Крім передмови та підрозділу «Як користуватися словником», у ньому подано список скорочень, український та угорський алфавіти, інформацію про правильну вимову звуків угорської мови та їхню передачу засобами української мови.

Словник розрахований на широкий загал користувачів. Співавторами словника були Е. Борбель, К. Горват, М. Дерке, Л. Журук, М. Пілаш, М. Фабіан та М. Яцкович, а рецензентом – доктор філологічних наук, професор Марія Пещак (Київ).

У двадцять шостий том увійшли дві частини (VII і VIII) «Словника угорських говорів Закарпаття» на літери P-ZS у першому варіанті. Частина VII публікувалася в «Acta Hungarica» (XVIII випуск), а VIII публікується тут у першому варіанті вперше. Головний редактор усіх частин «Словника угорських говорів Закарпаття» Петро Лизанець, а співавтори - К. Горват та С. Ковтюк. З 1994 по 2012 рр. над словником працювали головний редактор Петро Лизанець та Катерина Горват. Кінцевий та доповнений варіант цього словника вийшов з друку в двох томах (2012-2013 рр.) (детальніше див. томи 24-30 багатотомного видання). Як і в попередніх томах, тут знаходимо 5 наукових статей автора за 2008-2009 рр., дві рецензії, 3 інтерв'ю ЗМІ та список виголошених доповідей на міжнародних наукових конференціях.

Двадцять сьомий том представляє «Українсько-угорський словник сталих словосполучень та виразів» (близько 9 тисяч найуживаніших українських сталих словосполучень та виразів і близько 16 тисяч їхніх угорських відповідників та синонімів). Словник вийшов з друку у видавництві «Карпати» (2009 р.) обсягом 527 сторінок за редакцією професора Лизанця П.М.

Двадцять восьмий том містить «Угорсько-український словник сталих словосполучень та виразів» (понад 9 тисяч найуживаніших угорських сталих словосполучень та виразів і понад 16 тисяч їхніх українських відповідників та синонімів). Словник вийшов з друку у тому ж видавництві, того ж року обсягом 560 сторінок за редакцією професора Лизанця П.М.

Двадцять дев'ятий і тридцятий томи відомого українського мовознавця та гунгаролога Петра Лизанця присвячено фундаментальній лексикографічній праці «A kárpátaljai magyar nyelvjárások szótára» («Словник угорських говорів Закарпаття»). Перший том словника охоплює літери А-К (2012 р.) обсягом 524 стор., а другий - літери L-ZS (2013 р.) обсягом 436 стор. Обидва томи «Словника угорських говорів Закарпаття» опубліковано у видавництві «Карпати». Рецензована праця містить близько 35 тисяч заголовних слів як загальноуживаної, так і діалектної лексики. Цей словник порівняно з першим його варіантом, виданим у журналі “Acta Hungarica”, суттєво доповнено, остаточно відредаговано і більшість назв конкретних предметів та реалій проілюстровано 649 рисунками.

Це - перший державний реєстр лексики, семантики та фразеології угорських говорів Закарпаття, що містять багато архаїзмів і характеризуються розмаїттям своїх лексем, адже ж багато століть угорці Закарпаття знаходились і зараз знаходяться у безпосередніх контактах зі слов'янами, румунами, а це означає, що в угорських говорах Закарпаття чимало запозичень з їхніх мов, а також з'явилися нові запозичення з української та російської мов після 1945 р. «Словник угорських говорів Закарпаття» отримав схвальні рецензії, в яких дається висока оцінка новаторству автора у подальшому розвитку сучасної діалектології та

лінгвогеографії (див. “Acta Hungarica” XXI вип.- Ужгород, 2014., том “Рецензії, відгуки та посилання на наукові праці Петра Лизанця”. – Ужгород, 2015., «Magyar nyelv» № 1, Будапешт, 2015).

Тридцятим томом слугує “Покажчик наукових праць професора Петра Лизанця” у багатотомному виданні (1957-2013pp.). Тут подано інформацію про науковий доробок ученого, його науково-педагогічну діяльність, яка включала опубліковані монографії, підручники, курси лекцій, окремі видання, а також рецензії, публікації в ЗМІ, опонентські відгуки, значну редакційну й укладацьку роботу. Така багатогранна діяльність привертає увагу як вітчизняних, так і зарубіжних лінгвістів. Свідченням цього є представлена в покажчику наукова література, в якій містяться посилання на праці професора Лизанця П.М., а також книги про його життя й наукову діяльність.

Окремими виданнями з’явилися ще дві книжки: «Рецензії, відгуки та посилання на наукові праці Петра Лизанця» обсягом 475 стор. (2015р.) та «Листування з Петром Лизанцем» обсягом 570 стор.(2015р.) у видавництві «Карпати».

До першої ввійшли рецензії, опонентські відгуки, відгуки на рукописні дисертаційні роботи автора (кандидатську і докторську), на опубліковані монографії, автореферати, брошури, наукові праці та видання літературного, етнографічного й фольклорного характеру з 1959 по 2015 рр. Авторами рецензій та відгуків є відомі вчені, серед яких академіки і професори Естонії, Канади, Латвії, Німеччини, Польщі, Росії, Сербії, Словаччини, США, Угорщини, України, Фінляндії, Чехії. Усі рецензії подано мовою оригіналу; деякі рецензії іноземними мовами, що вийшли з друку до 1971 року, поряд з оригіналом перекладено на російську, як цього вимагав ВАК перед захистом Петром Лизанцем у 1971 році докторської дисертації. Рецензоване видання містить 126 рецензій та відгуків, написаних 98 ученими. Крім цього, тут подано й алфавітний покажчик (кириличний і латинський) авторів та їхніх наукових видань, де є посилання на праці Петра Лизанця з указанням сторінок. Усіх посилань за доступними нам матеріалами є понад 1600. Далі в алфавітному порядку названо провідні вітчизняні й зарубіжні журнали, наукові збірники тощо, в яких друкувалися наукові праці професора Петра Лизанця.

Друга книжка «Листування з Петром Лизанцем» містить листи відомих вітчизняних та зарубіжних мовознавців, літературознавців, етнографів, істориків та спеціалістів інших гуманітарних дисциплін, а також політиків з 1959 по 2014 рр. Оскільки відповіді автора на надіслані листи в переважній більшості писалися від руки і копії з них не робилися, тому їх тут небагато. Безперечно, професор Петро Лизанець на всі листи дав відповіді, адже, крім наукових інтересів, з багатьма вченими у нього склалися добрі приятельські відносини.

Перше листування Петра Лизанця (1959 р.) - з опонентами його кандидатської дисертації - професором Л. Гумецькою (Львів) та Л. Лоя (Рига, Латвія). Жваве листування велося з професором Імре Шому (Угорщина, 1963р.) і особливо збільшився потік листів з 1970 р. після публікації автором своєї першої

солідної монографії угорською мовою про українсько-угорські міжмовні контакти. Тісні контакти встановилися з ученими України, Росії, Польщі, Словаччини, Угорщини, Чехії, Югославії, з якими спільно професор Лизанець П.М. працював над комплексною темою «Загальнокарпатський діалектологічний атлас» (1989-2003 рр.).

Науковий доробок професора Петра Лизанця вражає розмахом, масштабністю і скрупульозністю. Його справи й набуток красномовні. З етичних міркувань і, щоб не забути про одних, згадавши інших, не наводжу цитати з листів, де даються висока фахова оцінка наукової діяльності та визнання його заслуг, авторитету, новаторського підходу до вирішення глобальних мовних проблем – усе це є в рецензованій книзі. Ім'я професора Лизанця П.М. як потужного вченого знаходимо в українських і зарубіжних енциклопедіях та персоналіях. Він – науковець високого польоту, що однаково впевнено відчуває себе як у славістиці, так і гунгарології. Він живе наукою, допомагає іншим, виховав цілу плеяду науковців і завжди каже, що наука, на відміну від людей, його ніколи не зраджувала. Кредо професора Лизанця Петра Миколайовича, його афоризм, що він працює не для того, аби жити, а живе для того, аби працювати стає зрозумілим, коли бачиш його зібраний у 33 томи науковий доробок. Хто ще може похвалитися таким колосальним здобутком?

Фабіан М.П.
д.ф.н., проф. УжНУ

СПИСОК**АВТОРІВ**

Алієва О.Н.	269	Островська О.М.	144
Барбіл О. В.	12	Пітра Н.В.	291
Бурковська О. Й.	17	Почепецька Т.	150
Гаврило І.В.	321	Правдівцева Ю.С.	155
Гаврилова О.В.	24	Прокопенко А.В.	159
Гайданка Д. В.	29	Рева Н.С.	159
Дацьо О.Г.	35	Рогач Л.В.	169
Драбов Н. Ю.	41	Розенфельд Ю.	297
Есенова Е.Й.	46	Саламатіна О.О.	175
Жук В.А.	50	Сідун М.М.	299
Калинич І. Й.	56	Сливка М.І.	185
Ковальчук И. М.	60	Смоляна Т.А.	191
Ковач С.Б.	277	Сорока Т.В.	197
Козуб Л.С.	74	Тарасова О.А.	208
Косенко Н.М.	65	Теплий І.М.	329
Ладченко М.	80	Тодорова Н.Ю.	65
Левенец Л.Г.	65	Фабіан М.П.	7, 347
Лізак К.М.	86	Худзей О. О.	305
Літак А.М.	282	Цвяк Л.В.	310
Ляшина А.Г.	95	Чайковська О.Ю.	216
Марина Д.О.	325	Чеган А.	225
Марковська А.В.	101	Черні М.	230
Маштакова Н. В.	110	Швед Е.В.	35
Мигалець О.І.	121	Шегедин Н. М.	240
Миголинець-Шовак О.І.	128	Шепа Н.С.	340
Мишко С.А.	286	Штефанюк Н.С.	247
Нешко С.І.	24	Шутова М.О.	253
Нілабович І.В.	133	Яцків О.М.	264
Онищак Г. В.	139		

Відомості про авторів

1. Алієва Ольга Назірівна – асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів Львівського національного університету ім. Івана Франка
2. Барбіл Оксана Володимирівна – старший викладач кафедри класичної та румунської філології Ужгородського національного університету
3. Бурковська Оксана Йосипівна – аспірант кафедри слов'янської та германської філології Донбаського державний педагогічного університету
4. Гаврило Ігор Володимирович – викладач кафедри французької мови та зарубіжної літератури Ужгородського національного університету
5. Гаврилова Олена Валентинівна – викладач кафедри іноземних мов Українського державного університету залізничного транспорту
6. Гайданка Діана Володимирівна – викладач кафедри англійської філології Ужгородського національного університету
7. Дацьо Оксана Григорівна – старший викладач кафедри класичної та румунської філології Ужгородського національного університету
8. Драбов Наталія Юріївна – викладач кафедри теорії та практики перекладу Ужгородського національного університету
9. Есенова Еріка Йосипівна – старший викладач кафедри теорії і практики перекладу Інституту економіки та міжнародних відносин УжНУ
10. Жук Валентина Аркадіївна – старший викладач кафедри граматики англійської мови факультету романо-германської філології Одеського національного університету ім. І.І.Мечникова
11. Калинич Ірма Йосипівна – старший викладач кафедри теорії та практики перекладу Ужгородського національного університету
12. Ковальчук Інна Михайлівна – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри філософії мови, порівняльного мовознавства і перекладу Інституту іноземної філології НПУ імені М. П. Драгоманова

- 13.Ковач Степан – старший викладач кафедри філології Закарпатського угорського інституту ім. Ф.Ракоці II
- 14.Козуб Любов Степанівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземної філології та перекладу Київського національного університету біоресурсів і природокористування України
- 15.Косенко Наталія Михайлівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарної підготовки Красноармійського індустріального інституту державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет»
- 16.Ладченко Мирослава Михайлівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології Ужгородського національного університету
- 17.Левенець Лідія Григорівна – старший викладач кафедри мовної підготовки Донецького вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет»
- 18.Лізак Катерина Михайлівна – старший викладач кафедри філології Закарпатського угорського інституту ім. Ф.Ракоці II
- 19.Літак Антоніна Михайлівна – викладач кафедри англійської філології Ужгородського національного університету
- 20.Ляшина Алла Георгіївна – старший викладач кафедри полікультурної освіти та перекладу ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
- 21.Марина Домініка Олексіївна – викладач кафедри класичної та румунської філології Ужгородського національного університету
- 22.Марковська Антоніна В'ячеславівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Миколаївського національного аграрного університету
- 23.Маштакова Наталія Валентинівна - кандидат філологічних наук, старший викладач НПУ ім. М.П. Драгоманова
- 24.Мигалець Оксана Іванівна – викладач кафедри англійської філології Ужгородського національного університету

25. Мигoliniнець-Шовак О.І. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології Ужгородського національного університету
26. Мишко Світлана Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри полікультурної освіти та перекладу ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
27. Нешко Світлана Ігорівна – доцент кафедри іноземних мов Українського державного університету залізничного транспорту
28. Нілабович Іванна Василівна – аспірант кафедри словацької філології, викладач кафедри полікультурної освіти та перекладу Ужгородського національного університету
29. Онищак Галина Василівна – викладач кафедри англійської філології Ужгородського національного університету
30. Островська Олександра Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка
31. Пітра Неля Володимирівна – викладач кафедри полікультурної освіти та перекладу Ужгородського національного університету
32. Почепецька Тетяна Миколаївна – старший викладач кафедри англійської філології Ужгородського національного університету
33. Правдівцева Юлія Сергіївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов Донбаського державного педагогічного університету
34. Прокопенко Антоніна Вадимівна – кандидат філологічних наук, викладач кафедри германської філології Сумського державного університету
35. Рева Наталія Сергіївна – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри германської філології Сумського державного університету
36. Рогач Леся Валеріанівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології Ужгородського національного університету
37. Розенфельд Юліус – старший викладач кафедри англістики й американістики Кошицького університету П.-Й. Шафарика (Словаччина)

38. Саламатіна Ольга Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов факультету культури й виховання Миколаївського національного аграрного університету
39. Сідун Мар'яна Михайлівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри англійської філології Мукачівського державного університету
40. Сливка Мирослава Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології Ужгородського національного університету
41. Смоляна Тетяна Альбертівна – аспірант кафедри німецької філології та перекладу Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, викладач кафедри іноземних мов ХНУМГ ім. О.М. Бекетова
42. Сорока Тетяна Вячеславівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології та перекладу Ізмаїльського державного гуманітарного університету
43. Тарасова Олена Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
44. Теплий Іван Миколайович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка
45. Тодорова Наталія Юріївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри полікультурної освіти і перекладу, Ужгородський національний університет
46. Фабіан Мирослава Петрівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської філології Ужгородського національного університету
47. Худзей Олеся Омелянівна – доцент кафедри полікультурної освіти і перекладу ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
48. Цвяк Лариса Вікторівна – кандидат філологічних наук, доцент, начальник кафедри німецької та другої іноземної мови Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б.Хмельницького
49. Чайковська Олена Юріївна – викладач Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

- 50.Чеган Анка – кандидат філологічних наук, професор кафедри загальної та прикладної лінгвістики університету м. Іаші (Румунія)
- 51.Черні Мирослав – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської та американістики факультету мистецтвознавства університету м. Острава (Чеська республіка)
- 52.Швед Емілія Василівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри класичної та румунської філології Ужгородського національного університету
- 53.Шегедин Наталія Миколаївна – асистент кафедри іноземної філології природничо-математичних спеціальностей Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
- 54.Шепа Наталія Степанівна – старший викладач кафедри класичної та румунської філології Ужгородського національного університету
- 55.Штефанюк Наталія Степанівна – старший викладач кафедри англійської філології Ужгородського національного університету
- 56.Шутова Марія Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри загального і порівняльного мовознавства і новогрецької філології Київського національного лінгвістичного університету
- 57.Яцків Олеся Миколаївна – старший викладач кафедри класичної та румунської філології Ужгородського національного університету

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

<i>Fabian M.</i> Politeness and Gender.....	7
<i>Барбіл О.В.</i> До проблеми специфіки лексики новолатинської мови (на матеріалі II–IV томів праці М. Лучкая ”Historia Carpatho-Ruthenorum”).....	12
<i>Бурковська О.Й.</i> До проблеми виділення односкладового речення в німецькій мові.....	17
<i>Гаврилова О.В., Нешко С.І.</i> Конотативний аналіз співставлення лексики близькоспоріднених мов.....	24
<i>Гайданка Д.В.</i> Функціонально-прагматичний аспект оказіонального словотворення.....	29
<i>Дацьо О.Г., Швед Е.В.</i> Основні напрямки розвитку китайської лінгвістики після епохи правління династії Хань.....	35
<i>Драбов Н. Ю.</i> До питання взаємозв’язку мови і культури та його відображення в перекладі.....	41
<i>Есенова Е.Й.</i> Основні причини запозичення іншомовних лексичних одиниць.....	46
<i>Жук В.А.</i> К вопросу о современной языковой ситуации на Британских островах.....	50
<i>Калинич І.Й.</i> Проблеми становлення української медичної термінології у сфері комбустіології та пластичної хірургії.....	56
<i>Ковальчук І.М.</i> Национальная специфика использования религиозных образов в закрепах русских заговоров.....	60
<i>Косенко Н.М., Левенец Л.Г., Тодорова Н.Ю.</i> Семантическая спаянность словосочетаний в разных функциональных стилях современного английского языка.....	65
<i>Козуб Л.С.</i> Роль просодії для реалізації впливу на адресата.....	74

Ladtschenko M. Wortbildende und Semantische Besonderheiten der Deutschen Onomatopoetischen Fortbewegungsverben.....	80
Lizak K.M. Politically Correct Language in Modern British Press.....	86
Ляшина А.Г. Деякі особливості сполучуваності словотворчих суфіксів з основами різних типів в науковій літературі з політології.....	95
Марковська А.В. Антропоцентризм у фразеологізмах сучасної німецькомовної та україномовної преси.....	101
Маштакова Н.В. Фонова, безеквівалентна й конотативно-образна лексика у складі прислів'їв із семантикою прикмет далекоспоріднених мов....	110
Мигалець О.І. Семантика дієслова to quarrel та його синонімів.....	121
Миголинець-Шовак О.І. Актуалізація виразу обличчя як компонента невербальної комунікації у сучасній англійській мові.....	128
Нілабович І.В. Числова категорійність абстрактних іменників зі суфіксом -ost' у сучасній словацькій мові.....	133
Онищак Г.В. “Ставлення до людини” як складова лексико-семантичної групи ДОБРО в сучасних англійській та українській мовах	139
Островська О.М. Дієслівні засоби експлікації та імплікації категорії оцінки у художньому дискурсі.....	144
Почепецька Т. До проблеми вживання типових конструкцій розмовного синтаксису у різних функціональних стилях.....	150
Pravdivtseva Y.S. Euphemism as the Political Mechanism of Manipulating in the German Language.....	155
Прокопенко А.В., Рева Н.С. Актуалізація адресатності у тексті політінтерв'ю.....	159
Рогач Л.В. Способи термінотворення у англійській терміносистемі галузі виноробства.....	169
Саламатіна О.О. Стратегії і тактики респондента у сучасному німецькомовному та україномовному публіцистичному інтерв'ю.....	175

Сливка М.І. Засади лінгвокогнітивного дослідження мовної картини світу.....	185
Смоляна Т.А. Німецькомовна максима у світлі теорії мовленнєвих актів.....	191
Сорока Т.В. Особливості полісемантичної структури аксіономенів сучасної англійської мови.....	197
Тарасова О.А. Механізми формування системи образності поетичного тексту: лінгвокогнітивний та синергетичний аспекти (на матеріалі французької мови).....	208
Чайковська О.Ю. Поняття «новини та теленовини»: концепції та основні ознаки.....	216
Cehan A. Applied Linguistics, Discourse Analysis and Pragmatics: a Relationship.....	225
Černý M. Ten keys to improving doctor–patient communication	230
Шегедин Н.М. Семантика та стилістичні функції прикметників жовтого кольору в латинській мові.....	240
Штефанюк Н.С. Стан тривоги людини як вияв взаємодії емоцій і тіла.....	247
Шутова М.О. Культурна й ономазіологічна реконструкція архетипів національного характеру англійців і українців.....	253
Яцків О.М. До питання лінгвістичного вчення Аполлонія Дискола.....	264
Алієва О.Н. Спільний інваріантний компонент: формування семантичної та концептуальної структури терміна.....	269

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Kovach S.B. Autonomous Vocabulary Learning in a Global Digital Age.....	277
Litak A.M. Overcoming challenges in Writing.....	282
Мишко С.А. Музика у викладанні іноземних мов.....	286
Пітра Н.В. Проектна методика у викладанні іноземних мов.....	291

Rozenfeld J. Religion in the British Education System.....297

Сідун М.М. Ситуативний підхід до підготовки
майбутнього вчителя іноземної мови.....299

Худзей О.О. Підготовка майбутнього вчителя до
роботи з дітьми, здібними до вивчення іноземних мов.....305

Цвяк Л.В. Робота над термінологічною лексикою при навчанні
письмового перекладу курсантів немовних факультетів.....310

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Гаврило І.В. Специфіка художнього осмислення історії
в романі Дж. Барнса "Історія світу в 10 ½ главах"321

Марина Д.О. Новаторські аспекти у творчості Мірча Еліаде.....325

Теплий І.М. Перекладацький доробок Івана Франка: нові виміри.....329

Черв N.S. Le Roman Francais des Annees 30 du XX Siecle.....340

РЕЦЕНЗІЇ, ПРЕЗЕНТАЦІЇ, ОГЛЯДИ

Фабіан М.П. Презентація 33- томного видання наукових праць
професора Петра Лизанця.....347

**ВИМОГИ
ДО ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВИХ СТАТЕЙ
ДО ФАХОВОГО ЗБІРНИКА "СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
З ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ", ВИП. 14**

Матеріали для опублікування приймаються від спеціалістів з іноземної філології та методики викладання іноземних мов. Наукові статті повинні містити: постановку проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку (Постанова ВАК України від 15.01.2003 р. №7-05/1).

Правила оформлення статей:

- стаття подається без автоматичних переносів слів українською (російською, англійською, німецькою, французькою) мовою;
- відцентрована назва публікації друкується великими літерами, над нею подається УДК, а під нею в центрі звичайними літерами - прізвище та ініціали автора, нижче курсивом - місце роботи;
- основний текст друкується через 1 інтервал шрифтом 14 Times New Roman Cyr. Поля ліворуч, вгорі, внизу - 2,5 см, праворуч - 1 см. Відступ абзацу - 5 знаків.
- ілюстративний матеріал друкується курсивом;
- сторінки не нумеруються;
- посилання у тексті публікації оформляються згідно з вимогами ВАК України.
- завершує публікацію "**Література**" (друкується жирним шрифтом), подана в алфавітному порядку з дотриманням вимог ВАКу (Бюлетень ВАК № 6, 2008 р.).

Після літератури подається **резюме** українською (для статей іноземною мовою) та англійською (для україно/російськомовних статей) мовами.

В окремому файлі подаються відомості про автора (прізвище, ім'я та по батькові повністю), науковий ступінь, вчене звання, місце роботи, посада, домашня адреса, телефон, електронна адреса.

- Аспіранти та викладачі до статей додають рекомендації своїх наукових керівників.
- Подані матеріали **не рецензуються і не повертаються**.
- Термін подачі - **20 травня 2016 р.**
- Матеріали надсилати за адресою: myroslavafabian@rambler.ru
- Контактний телефон: +380 662906929

CALL FOR PAPERS

You are kindly invited to contribute your research articles on linguistics, literature studies and methods of foreign language teaching / learning to the book "*Current Language and Literature Studies*", *Volume 13* to be published next year. The articles should answer the following requirements:

- general formulation of the problem dealt with and its relation to important scientific and/or practical tasks;
- analysis of the latest investigations and publications used by the author to initiate the scientific problem solution;
- indication of the unsolved parts of the general problem which are in the limelight of attention;
- formulation of the objectives and tasks;
- presentation of the main material together with a complete substantiation of the results obtained;
- conclusions and the perspectives for further studies.

Please submit your papers in the language of your choice by **May 20, 2016**. The title should be centered and in large caps; the author's last name and initials should be below centered, using normal capitalization; lower, in italics, indicate your affiliation. The text must be single spaced without hyphenation at the end of the line. Use *Times New Roman Cyr* fonts in 14-point size for your paper. Margins are 2,5 cm top, left, bottom and 1 cm - the right one. References in the paper should follow such guidelines: "... in Ekman's paper [Ekman 1972]", "Bloomfield [3,p.264] introduced the notion...". Do not use footnotes. Include **Literature** immediately after the text in the alphabetical order, using the established format, e.g.

Bolinger D. Two Views of Accent // Journal of Linguistics.- Cambridge, 1985.- Vol.21.-No1.-P.79-123.

Romaine S. Language in society. An introduction to sociolinguistics.- N.Y.: Oxford Univ. Press, 1994.- 235 p.

Summary comes after **Literature** and contains 5-7 sentences.

Add a separate file with your name, scholarly degree, title, affiliation, position, mailing address, and telephone number. The materials presented are not subjected to reviews and are not sent back.

The materials should be sent by e-mail: **myroslavafabian@rambler.ru**

Please disseminate this information as much as possible.

For further information please contact: +380662906929

Сучасні дослідження з іноземної філології. Збірник наукових праць. Випуск 13. Відп. ред. Фабіан М.П. - Ужгород: ПП "Аутдор-Шарк", 2015. – 369 с.

Видання зареєстроване Державним комітетом телебачення і радіомовлення України.

Свідоцтво **КВ № 8917** від **29.06.2004** р.

Збірник містить науковий доробок викладачів та аспірантів Ужгородського національного університету, інших вузів України, близького та далекого зарубіжжя. У науковому збірнику представлено сучасні дослідження з іноземної філології в галузях мовознавства, літературознавства і методики викладання англійської, німецької та французької мов у середніх та вищих навчальних закладах.

Наукове видання

СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ З ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ

Випуск 13

Збірник наукових праць

Відповідальний редактор:

Фабіан М.П.

Технічний редактор:

Фабіан В.О.

Підписано до друку 21.09.2015

Формат 60x84/16

Папір офсетний. Друк різнографічний. Зам. №65

Гарнітура Times New Roman.

Умовн. друк. 16,7 арк. Тираж 300 прим.

Видруковано ПП «АУТДОР - ШАРК»

88000, м. Ужгород, пл. Жупанатська, 15/1.

Тел.: 3-51-25.

E-mail: office@shark.com.ua

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції*

Серія 3т № 40 від 29 жовтня 2012 року